

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA SABA

Kikao cha Hamsini na Tisa – Tarehe 4 Julai, 2017

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa tukae. Katibu.

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI:

HATI ZA KUWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:-

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA:

Maelezo ya Waziri wa Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa mwaka 2017 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2017)*.

MHE. OMARY A. BADWEL (K.n.y. MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA - MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA):

Maoni ya Kamati ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 4 wa mwaka 2017 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendments) No. 4 Bill, 2017)*

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA (K.n.y. MHE. TUNDU A.M. LISSU - MSEMaji MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA):

Maoni ya Msemaji Mkuu wa kambi Rasmi ya Upinzani wa Wizara ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa mwaka 2017 [*The Written Laws (Miscellaneous amendments) Bill, 2017*].

NAIBU SPIKA: Ahsante. Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea. Katibu.

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

NAIBU SPIKA: Maswali, tutaanza na Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge wa Serengeti, sasa aulize swali lake.

Na. 487

Ukosefu wa Hospitali ya Wilaya ya Serengeti

MHE. MARWA R. CHACHA aliuliza:-

Wilaya ya Serengeti ni kitovu cha utalii na ni Wilaya inayopata watalii wengi lakini haina Hospitali ya Wilaya na hivyo kuleta usumbufu kwa wageni pamoja na wakazi wa Serengeti:-

Je, ni lini Hospitali ya Wilaya itakamilika?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, Mbunge wa Serengeti, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kuwa Halmashauri ya Wilaya ya Serengeti haina hospitali ya Wilaya, hivyo wananchi hutumia Hospitali Teule ya Nyerere yaani *DDH* ambayo inamilikiwa na Kanisa la Mennonite Tanzania. Ujenzi wa Hospitali ya Wilaya ya Serengeti ulianza mwaka 2009 katika Kijiji cha Kibeyo ambao unafanyika kwa awamu. Katika awamu ya kwanza, jumla ya shilingi bilioni 5.4 zilikadiriwa kutumika kwa ajili ya kuandaa michoro, kuanza ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje, pamoja na jengo la upasuaji (*operating theater*). Fedha hizo zinatarajiwa kupatikana kutoka vyanzo mbalimbali ikiwemo ruzuku kutoka Serikali Kuu, Mfuko wa Maendeleo wa Halmashauri, Benki ya Maendeleo ya Afrika, pamoja na mapato ya ndani ya Halmashauri (*own source*).

Mheshimiwa Naibu Spika, mpaka sasa uandaaji wa michoro pamoja na jengo la upasuaji lenye vifaa vyote (*operating theater*) vimekamilika na kukabidhiwa kwa Halmashauri tayari kwa matumizi. Aidha, ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje (*OPD*) upo katika hatua mbalimbali za ukamilishaji. Mwaka wa fedha 2017/2018 Serikali imeweka mpango wa kupeleka fedha ili jengo la wagonjwa wa nje (*OPD*) liweze kukamilika na kuanza kutoa huduma kwa wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni azma ya Serikali kukamilisha ujenzi wa hospitali mbalimbali za Wilaya hapa nchini ili kuwasaidia wananchi kupata huduma bora za afya.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Marwa Ryoba Chacha, swali la nyongeza.

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante, nina maswali mawili ya nyongeza.

La kwanza tarehe 24 Mei, 2017 wakati Naibu Waziri akijibu swali langu lililokuwa linahusu kupeleka dawa kwenye vituo vya afya niliuliza swali la nyongeza lililokuwa linahusu hospitali hii ya Wilaya. Bahati nzuri Naibu Waziri amefika kwenye hospitali ile akaona, alisema kwamba wametenga

shilingi milioni 700 kwenda kumalizia *OPD* ambayo hiyo ingekuja kabla ya mwaka wa fedha 2016/2017 haujaisha. Mwaka wa fedha 2016/2017 umeisha. Alitamka kwenye Bunge hili, wananchi wa Serengeti walisikia zinaenda shilingi milioni 700 kumalizia *OPD*. Je, alilidanganya Bunge na wananchi wangu wa Serengeti? Kama siyo kwamba alidanganya, nini kilitokea?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili...

NAIBU SPIKA: Umeshauliza mawili Mheshimiwa.

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila mpangilio)

NAIBU SPIKA: Umeshauliza mawili labda ulikuwa hujisikilizi. *(Kicheko)*

Umeshauliza mawili, kwa hiyo, mwache Mheshimiwa Waziri ajibu hayo maswali mawili ya nyongeza. Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, mantiki ya kupeleka fedha Serengeti ilikuwa siyo kulidanganya Bunge na zoezi hili tutalifanya maeneo mbalimbali. Kama Serikali, tuna mpango na tumezungumza kwamba katika programu ya Serikali kwamba tutafanya katika sekta ya afya hasa vituo vya afya vile ambavyo vimeonekana ni changamoto kubwa katika maeneo mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kipindi cha sasa, takribani vituo 142 tutavifanyia ujenzi huo ambayo ni *equivalent* pesa yake karibuni shilingi milioni 700 katika kila *center* kwa ajili ya kutengeneza miundombinu na kupeleka vifaa tiba.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la kudanganya Bunge, jambo hilo halipo isipokuwa ni *commitment* ya Serikali. Kwa hiyo, jambo la msingi ni kwamba watu wa Serengeti wavute subira kwa sababu Serikali ina mipango yake na inatekeleza.

Katika ujenzi huu sehemu nyingine tunafanya *bulk procurement* kuufanya ujenzi huu tupate mkandarasi wa pamoja kuhakikisha ujenzi huu unaenda sambamba katika maeneo yote na lengo letu kwamba tupate *value for money* na ubora wa majengo ule unaokusudiwa tuweze kuupata vizuri. Kwa hiyo, ni *commitment* ya Serikali kuhakikisha kwamba inapeleka huduma za afya kwa wananchi wake wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Japhary Michael.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza kwa Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, tatizo lililopo Serengeti linafanana na tatizo lililopo Manispaa ya Moshi na ukingatia kwamba Manispaa ya Moshi ndiyo Makao Makuu ya Mkoa wa Kilimanjaro na ndiyo eneo ambalo watalii wote wanaoenda mlima Kilimanjaro hupitia pale. Tumekuwa na ombi la muda mrefu la kuomba Hospitali ya Wilaya Serikalini kwa zaidi ya miaka sita au saba hapa. Swali langu, je, Serikali itatusaidia lini kutekeleza ombi letu maalum la kujenga Hospitali ya Wilaya katika Manispaa ya Moshi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais - TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli inawezekana kulikuwa na maombi maalum katika vipindi mbalimbali, lakini tufahamu kwamba haya maombi maalum mara nyingi sana siyo kama ile bajeti ya msingi. Kwa hiyo, inategemea kwamba ni jinsi gani Serikali kipindi hicho imepata fedha za kutosha ku-*accommodate* maombi maalum.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, najua kwamba Moshi kweli hakuna Hospitali ya Wilaya, lakini ukiangalia vipaumbele vya Taifa hili hata ukiangalia katika maeneo

mengine kwa mfano kama Serengeti alipokuwa anazungumza ndugu yangu Mheshimiwa Marwa pale, wako tofauti sana na Moshi. Angalau Moshi mna *alternative* pale, watu wanaweza wakaenda *KCMC* au sehemu nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, tutaangalia jinsi tutakavyofanya. Ninyi kama Halmashauri ya Wilaya anzeni kufanya hiyo *resource mobilization* katika *ground level* na sisi tutaangalia jinsi gani tulifanye jambo hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, ndiyo maana katika kusaidia katika suala zima la Moshi kwa ujumla wake (Moshi Mjini na Vijijini) sasa hivi tunaenda kukiboresha kituo cha Uru Mashariki pale. Lengo kubwa ni kwamba kiweze kusaidiana na hospitali zile ambazo ziko pale kwa lengo kubwa lile lile la kuwasaidia wananchi wa Moshi waweze kupata huduma nzuri ya afya.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Fletei Massay, swali la nyongeza.

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa Mheshimiwa Waziri alifika Jimboni kwangu na amekiona Kituo cha Dongobesh na tukaleta ombi la kujengewa *theater*, je, Mheshimiwa lini sasa *theater* ile inajengwa ili wananchi wangu wapate matibabu hayo ya upasuaji? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli tuliweza kufika Dongobesh na kuweza kufanya tathmini ya changamoto kubwa inayokabili huduma ya afya katika eneo lile.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu mpango wa Serikali ndiyo nimezungumza katika vituo 142 kwamba na

Dongobesh ni miongoni mwa kituo ambacho tunaenda kukijengea *theater*; lakini siyo *theater* peke yake; tutajenga pale *theater* tutaweka na vifaa lakini halikadhalika tutaweka uboreshaji wa miundombinu kwa bajeti iliyotengwa pale Dongobesh. Kwa hiyo, naomba niwatoe hofu wananchi wa Dongobesh kwamba jambo hili kwa sababu manunuzi yake tumepeleka kwa ujumla, tufanye subira, ni *commitment* ya Serikali kwamba siyo muda mrefu sana kazi hii itaanza mara moja.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Venance Mwamoto, swali la nyongeza.

MHE.VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri kwanza nimpe pongezi kubwa kwa kazi kubwa ambayo ametufanyia pale Kilolo kwa ujenzi wa hospitali, ni kilio cha muda mrefu. Pamoja na hayo, bado shida ipo, tuna tatizo kubwa sana la wagonjwa ambao inabidi waende kutibiwa kwenye Kituo cha Kidabaga lakini kituo kile kiko mbali na kata kama Idete, Masisiwe, Boma la Ng'ombe na Kata nyingine. Tatizo ni kwamba hakipo sawasawa kwa sababu hakuna daktari, hakuna chumba cha upasuaji, hakuna wodi ya akina mama wala hakuna *ambulance*. Sasa kwa wakati huu tunaposubiria ile hospitali, unasemaje?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli katika Halmashauri ya Kilolo, kwanza walikuwa hawana Hospitali ya Wilaya, lakini namshukuru sana Mheshimiwa Mbunge, tulipofika pale tulifanya *initiatives* za kutosha na walipata karibu shilingi bilioni 2.2. Wao ni miongoni mwa watu wanaojenga hospitali ya kisasa sasa hivi, nawapongeza sana kwa kazi kubwa inayoendelea kufanyika pale. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo najua kwamba kutoka pale kwenda Kidabaga ni mbali sana na ndiyo

maana Serikali katika kipindi cha sasa tutaenda kufanya ule ujenzi. Nilishamweleza Mheshimiwa Mbunge kwamba wananchi wa Kidabaga wawe na amani, kituo chao ni miongoni mwa vituo tunaenda kufanyia uboreshaji mkubwa kwa sababu kijiografia eneo lile lina changamoto kubwa sana. *Time frame* yetu tuliyoweka ni kwamba kabla ya mwezi wa Disemba kituo kile kitakuwa kimekamilika na *facilities* zake zote. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea. Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mbunge wa Busega, sasa aulize swali lake.

Na. 488

Mji Mdogo Lamadi Kufanywa Halmashauri ya Mji Mdogo

MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI aliuliza:-

Mji mdogo wa Lamadi kwa muda mrefu umeidhinishwa kuwa Halmashauri ya Mji Mdogo:-

Je, lini sasa utekelezaji wake utaanza?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Raphael Masunga Chegeni, Mbunge wa Busega, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli mwaka 2016 Ofisi ya Rais, TAMISEMI ilipokea maombi ya kupandisha hadhi Mji wa Lamadi kuwa Mamlaka ya Mji Mdogo wa Lamadi. Mwezi Agosti, 2016, Ofisi ya Rais, TAMISEMI ilifanya uhakiki wa vigezo na taratibu zilizopo kwa mujibu wa sheria zoezi ambalo lilifanyika sambamba na maeneo mengine hapa nchini. Tathmini imeonesha kwamba kuna mambo ya msingi

yanayotakiwa kukamilishwa yakiwemo kuwa na mpango wa uendelezaji wa mji huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa kuna miji midogo mingi inayochipua, Serikali inaendelea na mazungumzo na Shirika la Maendeleo la Uingereza (*DFID*) ambalo limeonesha nia ya kusaidia utekelezaji wa mpango huo ambao utawezesha kupima na kuweka miundombinu ya barabara na maji katika miji inayochipua ikiwemo Lamadi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pindi baadhi ya vigezo vikikamilika, Serikali haitasita kuupandisha hadhi Mji Mdogo wa Lamadi kuwa Mamlaka ya Mji Mdogo wa Lamadi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Raphael Chegeni swali la nyongeza.

MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, napenda kuuliza maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza, kwa kuwa Lamadi ni mji ambao kijiografia unapanuka kwa kasi sana; na kwa kuwa Lamadi hiyo hiyo imeshakidhi vigezo ambavyo Mheshimiwa Waziri amevizungumza hapa, Wizara ya Ardhi imeshapima viwanja pale, miundombinu ya maji ipo, barabara zipo na Mheshimiwa Rais alipokuja alivutiwa sana na mji ule na akasema kwamba angependa uwe mji wa kibiashara, ufanye biashara kwa saa 24 kwa siku.

Je, Serikali haioni kwamba kama kuna kitu kinaitwa hati ya dharura basi itumike kuufanya Mji wa Lamadi Mji mdogo ili kusudi iweze kuchochea maendeleo kwa wananchi badala ya kuendelea kuuacha hivi hivi ambapo baadaye unaweza ukaleta matatizo makubwa zaidi?

Swali la pili, kwa kuwa ukiangalia katika barabara inayotoka Mwanza kwenda Musoma, mji pekee ambao unakua zaidi ni Lamadi, Serikali haioni kwamba kuendela

kuuachia kutangaza Halmashauri ya Mji Mdogo wa Lamadi itazidi kuleta matatizo makubwa zaidi kwa wananchi na kusababisha mpangilio ambao baadaye itakuwa ni tatizo kwa wananchi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Dkt. Chegeni mjukuu wa Mzee Mchengerwa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, alivyosema kupeleka hati ya dharura kwamba Mji wa Lamadi utangazwe kwa hati ya dharura, naomba nikuhakikishie Mheshimiwa Chegeni tulifika pale kwako Lamadi na mimi najua *expansion* ya mji ule unavyokua kwa kasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kikubwa zaidi ni kwamba kilio hiki tumekisikia na bahati nzuri Mheshimiwa Rais ameshaweka *commitment* pale alipokuwa *site* na bahati mbaya tulivyoangalia kuna baadhi ya changamoto ndogo ndogo ambazo zipo kuufanya mji ule tuutangaze rasmi. Naomba niseme kwamba jambo hili tunalichukua kwa pamoja, baadaye tujadiliane miongoni mwa zile changamoto zilizokuwepo tuziweke sawa ili mradi tuweze kufikia katika mpango ambao unastahiki.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika jambo lingine kuhusu kuutangaza rasmi, Mheshimiwa Chegeni naomba tutakapokaa baadaye vizuri na bahati nzuri na Mheshimiwa Waziri wangu wa Nchi hapa yupo na amekusikia naye jambo hilo analiangalia kwa karibu zaidi tutafanya utaratibu wa kuona jinsi gani tufanye ili *commitment* ya Mheshimiwa Rais ameiweka pale basi mwisho wa siku waone kwamba kulikuwa na Dkt. Chegeni amepigania Mji wa Lamadi umeweza kupatikana na kuufanya mji wa kibiashara uweze kuendana na hadhi kwa kadri tutakavyoweza kuutangaza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo kilio chako tumekisikia, tutaakaa pamoja, tutajadiliana pamoja nini tufanye sasa cha haraka kwa mustakabali wa Mji wa Lamadi ambao unakua kwa kasi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mipata, swali la nyongeza.

MHE. DESDERIUS J. MIPATA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kuniona. Naomba nimuulize Mheshimiwa Naibu Waziri kwamba Mji wa Namanyere ambao unakua pia kwa kasi na unapangwa vizuri, tumeshaomba uweze kupandishwa hadhi na kupata Mamlaka ya Mji wa Namanyere kwa maana ya Halmashauri ya Mji. Kamati ya Kitaifa ilishakuja ikaangalia na ikaona kwamba tuna vigezo vingi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kujua na wananchi wa Namanyere wajue, ni lini Serikali itapandisha hadhi Mji wa Namanyere ili tuweze kunufaika na miundombinu inayopaswa watu wa mjini, wanufaike?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli mwaka 2016 nilikuwa na Wabunge, Mheshimiwa Mipata na Mheshimiwa Keissy pale tulipokuwa tunatembelea katika eneo lile na tumezunguka na ndiyo maana tukaamua kutuma timu. Waziri wangu akatuma ile timu ya haraka kupitia maeneo yote katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Naomba niwaambie kwamba timu ile sasa wataalam ndiyo walikuwa wanahakiki kupitia vigezo mbalimbali baadaye mchakato utakavyoenda, utakapofika, basi utaambiwa kwamba Mji wetu wa Namanyere umefikia katika hatua gani.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwahakikishie kwamba lile jambo liko katika ofisi yetu linafanyiwa kazi baada ya ile timu yetu ya uhakiki kwenda kufanya kazi. Kwa

hiyo, naomba tuvute subira tu kusubiri mchakato huo ukamilike halafu tutapata mrejesho kwa mustakabali wa Mji wa Namanyere.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Haonga, swali la nyongeza.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Mji Mdogo wa Mlowo uliopo Wilaya Mbozi, tangu mwaka 2016 umetangazwa kuwa mji mdogo lakini hakuna shughuli yoyote pale inayoendelea kuonesha kwamba ni mji mdogo; bado vitongoji kama kawaida vipo na tayari ile asilimia 80 inayokusanywa na Halmashauri ya Wilaya inaendelea kukusanywa kama kawaida na asilimia 20 inarudi kwenye kijiji.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa Mheshimiwa Naibu Waziri naomba nijue ni lini rasmi sasa Mji Mdogo wa Mlowo utaanza kufanya shughuli zake kama Mji Mdogo na kama siyo kijiji kama ilivyokuwa kwa sasa japokuwa tangu mwaka 2016 tumeshapewa kuwa hadhi ya Mji Mdogo lakini shughuli zinazoendelea siyo za Mji Mdogo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, mji anaouzungumzia Mheshimiwa Haonga ni kweli ni mji ambao sasa hivi eneo lake bado lipo katika suala zima la vitongoji, lakini kuna utaratibu ule kwamba vile vijiji tufanye ule uchaguzi wa Serikali za Vitongoji, *then* wachague Mwenyekiti wa Vitongoji kwa mujibu wa taratibu, *then* atachaguliwa *TEO*, *then* mchakato huu utaenda.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Mbunge anafahamu katika eneo lake kuna baadhi ya Vitongoji vingi sana havijafanya uchaguzi na hii nakumbuka alikuja ofisini kwangu tulikuwa tunatoa maelekezo kwa Mkurugenzi kwamba aangalie utaratibu wa kufanya yale maeneo ambayo uchaguzi haujafanyika, ziweze kufanya uchaguzi

maeneo yote sawa sawa na eneo la Vwawa kule kwa Mbunge wetu wa Vwawa. Maana yake zikifanyika chaguzi zote, basi utaratibu mwingine utafanyika.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo kubwa ni kwamba vile vitongoji vyote viwe na hadhi ya vitongoji na Wenyeviti wake wa vitongoji baadaye wachague Mwenyekiti wao Kitongoji, *then* achaguliwe *TEO*, baadaye ule mji sasa unakuwa na mamlaka kamili kufanya kazi yake. Kwa hiyo, ni jambo ambalo tutaendelea kutoa maelekezo kwa Mkurugenzi wetu, waendeleo na michakato ile ya kufanya mamlaka ile inaweza kufanya kazi vizuri kama ilivyokusudiwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ezekiel Maige, swali la nyongeza.

MHE. EZEKIEL M. MAIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi niulize swali dogo la nyongeza. Isaka toka miaka ya 1990 imekuwa inajulikana kwamba ni bandari ya nchi kavu, uwekezaji mkubwa sana unafanyika pale na nchi jirani na hivyo ardhi imekuwa ni kitu adimu na uvamizi ni mkubwa. Kwa zaidi ya mwaka sasa wananchi wa Isaka walishaomba eneo hilo liwe mji mdogo na maombi yalishawasilishwa Wizarani lakini kumekuwa na ukimya. Nataka kujua ni hatua gani iliyofikiwa kwa lengo ya kuitangaza Isaka kuwa Mamlaka ya Mji Mdogo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, nimesikia maswali mengi na karibu maswali yote yanaomba Miji Midogo. Tunazo Mamlaka za Halmashauri 185 kwa nchi nzima. Tunayo Miji Midogo mingi, mingine inafanya kazi na mingine imeshindikana hata kuanza; lakini pia ndiyo unasikia maswali haya mengi, Bwana Keissy, Mipata wanazungumzia Namanyere, ukimuuliza Mheshimiwa Kikwembe hapa, anazungumzia Majimoto, ukimuuliza Mheshimiwa Edwin

Ngonyani anazungumzia kule kwake Namtumbo kule na Lusewa; wengine wanazungumzia Isaka. Kwa hiyo, hapa Waheshimiwa Wabunge wana maswali haya mengi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Jibu lake ni hili; ili uweze kuanzisha Mji Mdogo, lazima uangalie kwanza uwezekano wa kuweza kuwa na mapato ya ndani ya kujitendesha. Huanzishi tu halafu Serikali unataka ilete fedha ya kuendesha. Hizi Mamlaka 185 tulizonazo zinashindikana kupata fedha Serikalini kuzitendesha; tunapoanzisha mamlaka nyingine tunaleta *contradiction*, kwa sababu kimsingi hizi mamlaka zinazaliwa na mamlaka mama. Halmashauri mama ndiyo inayozaa Mji Mdogo. Unaposema unaanzisha Mji Mdogo ukapeleka *setup* ya watumishi pale, maana yake Halmashauri mama ianze kugawana mapato na Halmashauri hii ndogo unayoianzisha ya Mji Mdogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa jambo hili mwanzo wake (*genesis*) yake ni huko huko kwamba je, hivi tunao uwezo wa kuweza kuanzisha mamlaka hii na ikajitendesha? Je, vyanzo hivi vikichukuliwa na Mji Mdogo, haviathiri Halmashauri mama? Ukimaliza *stage* hiyo sasa ukaona umejiridhisha, sasa omba.

Mheshimiwa Naibu Spika, cha msingi ninachoweza kushauri Waheshimiwa Wabunge, ili kuweza kwenda na hatua nzuri, hebu twende na *stages* kama inavyokwenda Lamadi. Kwamba Lamadi wameshafanya Mipango Mji wa ile sehemu; wameipima, lakini wameshajitosheleza katika huduma kama za maji, lakini wamekwenda mbali zaidi wanajenga mpaka barabara za lami; sasa ukifika mahali hapo; kwa mfano, nafahamu kwamba Lamadi sasa wawekezaji wanaojenga mpaka hoteli za kitalii maeneo yale; kwa hiyo, naamini haka kamji kanaweza kakajitendesha. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge niwasihi, hebu jambo hili twende nalo taratibu. Kama tuliahidi, hebu twende nalo taratibu kwa sababu uamuzi wake utazingatia sana tathmini ya tulikotoka, Miji

Midogo tuliyoianzisha imefika wapi na hali ikoje? Ndiyo tufikie uamuzi wa kuamua ku-*establish* mamlaka hizi ndogo ndogo mpya.

NAIBU SPIKA: Baada ya hayo majibu ya jumla, bado naona kuna Wabunge wamesimama, Mheshimiwa Hussein, swali fupi.

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa Halmashauri ya Nyang’wale imeanzishwa zaidi ya miaka minne na pakatokea kosa la kiuandishi katika *GN* yake, badala ya kuandikwa Nyang’hwale Makao yake Makuu Karumwa, ikaandikwa Makao Makuu Nyang’hwale na taarifa hii tumeshaileta na tayari leo zaidi ya miaka miwili *GN* ya Nyang’hwale mpaka sasa hivi hatujaipokea.

Je, Mheshimiwa Waziri anatumbea nini sisi Wana-Nyang’hwale, kuna tatizo gani ambalo limekwamisha kuitoa *GN*hiyo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, nadhani hayo ni majibu mafupi sana.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAMISEMI, UTUMISHI NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli yapo makosa mengi, siyo kwako tu, lakini utaratibu na masahihisho yote yanafanywa na Katibu wa Bunge. Ikishatolewa ile *GN*, kama kuna marekebisho, inarudishwa na Katibu wa Bunge anaombwa kurekebisha. Bahati nzuri ya kwako iko tayari imerekebisha na jana ilikuwa ofisini kwangu. Karibu uje uichukue. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Nape Nnauye, swali fupi.

MHE. NAPE M. NNAUYE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri juu ya *process* ya Miji Midogo na kwa kazi nzuri iliyofanywa na Serikali ya kufungua barabara ya lami kwenda Msumbiji

inayopita katikati ya Jimbo la Mtama na ile inayokwenda Tunduru mpaka Songea, Miji ya Kiwalala, Mtama na Nyangao kasi yake ya kukua ni kubwa na hizo sifa ambazo Mheshimiwa Waziri alikuwa akizieleza zote tunazo.

Ni lini Serikali itakamilisha sasa mchakato wa kuitangaza miji hii midogo kuwa mamlaka kamili ambayo inajitegemea, badala ya kutaka tujumlisha yote kwa pamoja kama ambavyo Waziri anaeleza, nadhani twende *case by case* na kwa wale ambao wamekamilisha vigezo wapewe badala ya kusubiri wote kwa ujumla wake?

NAIBU SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Spika, ni kama tulivyosema pale awali, *concern* ya Mheshimiwa Nape ni kwamba ikiwezekana twende *case by case*, naomba nikuhakikishie kwamba tulivyoenda kufanya tathimini ya maeneo yote, maana yake hata tumefika sehemu nyingine kwa ajili ya watu wametu-*invite* makusudi kwenda kuangalia hiyo Miji Midogo. Tulipofanya hiyo ziara ndiyo maana tukatuma hiyo timu; na bahati nzuri hiyo timu imefanya kazi kubwa sana. Siyo muda mrefu sana, ile kazi ikikamilika sasa na baada ya kujiridhisha na haya mambo ambayo Mheshimiwa Waziri aliyazungumza kwamba suala zima la kuangalia vigezo vya kiuchumi eneo lile, basi tutatangaza maeneo haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tuvute subira tu, kwa sababu kila jambo lina utaratibu wake na mchakato wake, kwa hiyo, tuvute subira tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika eneo ambalo alizungumza, ni kweli linakua sana, basi tutaangalia jinsi gani tutafanya maeneo yatakayokuwa tayari, basi yatatangazwa kwa mujibu wa sheria.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Doto Mashaka Biteko, Mbunge wa Bukombe sasa aulize swali lake.

MHE. DOTO M. BITEKO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya wananchi wa Bukombe ninaomba swali Na. 489 sasa lipatiwe majibu.

Na. 489

Uhitaji wa Walimu wa Shule ya Msingi

MHE. DOTO M. BITEKO aliuliza:-

Wilaya ya Bukombe ina mahitaji ya walimu wa shule za msingi 1,425; waliopo ni walimu 982 na upungufu ni walimu 443:-

Je, ni lini Serikali itapeleka walimu wa shule za msingi wa kutosha kuondoa upungufu huo?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI naomba kujibu swali la Mheshimiwa Doto Mashaka Biteko, Mbunge wa Bukombe, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua upungufu wa walimu uliopo nchini ambapo mahitaji ya walimu wa shule za msingi ni walimu 235,632; waliopo ni walimu 188,481 na upungufu ni walimu 47,151.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora imejipanga kuajiri watumishi wa kada mbalimbali wakiwemo walimu wa shule za msingi ili kupunguza pengo lililopo. Aidha, Serikali inakamilisha mpango wa kuwahamishia shule za msingi walimu wa ziada wa masomo ya sanaa wanaofundisha shule za sekondari. Utaratibu huu utasaidia shule za msingi kupata walimu wa kutosha ili kuboresha taaluma.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Doto Biteko, swali la nyongeza.

MHE. DOTO M. BITEKO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake, lakini nimpe taarifa tu kwamba mahitaji ya walimu kwenye Wilaya ya Bukombe sasa yameshaongezeka mpaka mahitaji tuliyonayo sasa ni walimu 914 na siyo walimu 400 kama ambayo imeripotwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka tu nijue, huu mpango wa kuhamisha walimu walipo sekondari wa masomo ya sanaa ambao ni wa ziada, kuwarudisha shule za msingi umesemwa kuwa muda mrefu sana na inakaribia sasa mwaka unapita; namuomba Mheshimiwa Naibu Waziri aseme *specifically* baada ya muda gani? Kwa sababu hali ya mahitaji ya walimu kule siyo nzuri. Ukiwapata wale walimu wanaweza kusaidia kuziba hilo pengo. Nakushukuru.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi Utumishi na Utawala Bora.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimhakikishie kwamba walimu hawa wa shule ya msingi wapo na bahati nzuri tayari tumeshapitisha na kama nilivyoeleza awali, kibali kilishatoka. Sasa hivi tunaendelea tu na hatua ya awali ili wahusika waweze kutuletea majina yao wafanyiwe uhakiki na hatimaye TAMISEMI waweze kuwapangia vituo.

Kwa hiyo, nimhakikishie tu pamoja na Halmashauri nyingine na Halmashauri ya Bukombe nayo itaweza kupatiwa walimu wa kutosha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa James Mbatia, swali la nyongeza.

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. Tatizo la walimu ni kubwa na ndiyo maana

linasababisha hata matokeo ya wanafunzi yanakuwa hafifu. Kwa mfano, Jimbo la Vunjo lina upungufu wa walimu 207, sasa mchakato huu ni lini utamalizika kwa sababu mitihani iko karibuni na hali inazidi kuwa mbaya?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Utumishi na Utawala Bora, majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MENEJIMENTI YA UTUMISHI WA UMMA NA UTAWALA BORA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimweleze tu kwamba tunatambua upungufu uliopo katika Wilaya ya Vunjo na nimhakikishie tu kwamba *by*tarehe 15 Julai, 2017 tunaamini tutakuwa tumefika katika sehemu nzuri. Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Susan Lyimo, swali la nyongeza.

MHE. SUSAN A. J. LYIMO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipatia nafasi. Pamoja na upungufu huu, kuna tatizo kubwa sana la mgawanyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kujua, ni kwa nini Wizara ya TAMISEMI inapanga moja kwa moja badala ya kuhakikisha kwamba Halmashauri ndiyo zinakuwa na huo utaratibu kwa sababu wao ndio wanajua upungufu wa Walimu? Kwa hiyo, nataka kujua na kazi za Maafisa Elimu sasa itakuwa nini?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba kama ni wa sekta ya afya, basi Wizara ya Afya inaweza ikatoa tangazo na ikawaingiza kwenye ajira ya Serikali na baadaye taratibu nyingine za kiutumishi kufanywa na Wizara ya Utumishi na baadaye wale watumishi wanakabidhiwa TAMISEMI.

Mheshimiwa Naibu Spika, huko nyuma kulitokea matatizo kwamba tukiwapeleka huko hawafiki na ndiyo maana sisi TAMISEMI tukaamua kuwapangia mpaka na vituo vyao, lakini hatufanyi hivyo bila *consultation* na mamlaka husika, wanakuwa wanatuambia upungufu uko wapi na wapi na sisi tunaangalia kwa kuangalia ikama za shule husika au ikama za hospitali husika au zahanati au vituo vya afya husika ndiyo tunawapeleka. Ukiwaachia kule kinachotokea ni kitu cha ajabu kabisa cha tofauti sana na wengine hata hawafiki kule, ndio maana tulifanya hatua hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, endelea kutuamini tu kwa sababu bado tumefanya vizuri sana mpaka hao walimu wa sayansi ambao tumewapata, tulipowapangia, hawana *option*, wamekwenda mpaka kuripoti kwenye shule hizo. Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hongoli, swali la nyongeza.

MHE. JORAM I. HONGOLI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali la nyongeza. Upungufu wa walimu umekuwa mkubwa sana kwenye Halmashauri za Wilaya ukilinganisha na Halmashauri za Mji. Je, ni lini Serikali itaweka mgawanyo sawa kwa walimu katika hizi shule zetu za msingi ili kuwe na usawa katika ufaulu wa wanafunzi? Maana yake ilivyo sasa hivi, kuna *inequalities*. Ukiangalia shule za mjini zinafaulisha vizuri zaidi kuliko za vijijini.

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Spika, suala la mgawanyo wa walimu lina mambo mengi, kuna *scenario* ambayo ipo na hapa tulitoa maelekezo mara kadhaa. Utakuta katika Halmashauri moja hiyo hiyo, walimu wamefika, lakini walimu wengi wanabakia katika vituo vya mijini na hii utakuja kuona sehemu ya vijijini kule walimu wanakuwa hawapo. Ndiyo

maana sasa hivi TAMISEMI tunaangalia kwamba kila mikoa tupeleke idadi ya walimu na kila Halmashauri tupeleke idadi ya walimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, napenda kutoa maelekezo mengine tena hapa kwamba Maafisa Elimu wote wa Wilaya wahakikishe wanafanya ile *distribution* ya walimu katika maeneo mbalimbali, wasiwaache walimu katika kituo kimoja cha mjini. Jambo hilo limejitokeza pale Mbeya. Nilipofika Mbeya, shule moja pale mjini ina walimu mpaka wanabadilishana vipindi, lakini shule nyingine ina walimu wawili peke yake. Hili jambo haliwezekani.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hili ni agizo kwa Maafisa Elimu wote wa Wilaya katika Halmashauri zote ndani ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wahakikishe wanafanya *re-distribution* ya Ualimu katika maeneo. Lengo ni kwamba hata kule vijijini walimu waweze kuwepo wanafunzi wapate taaluma inayokusudiwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwalimu Salma Kikwete.

MHE. SALMA R. KIKWETE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Sambamba na hilo, tunajua walimu ni changamoto pamoja na kwamba Serikali imefanya kazi kubwa na nzuri katika jambo hili. Kwenye eneo la shule ya Kimambi; na shule ya Kimambi iko kwenye mpaka wa Liwale na Kilwa. Shule hii ina upungufu sana na walimu na sasa hivi kuna walimu wasiozidi watatu. Hata hivyo walimu wakipangiwa ndani ya Mkoa wa Lindi hasa kwenye vile vijiji wengi hawaripoti na hata wanaporipoti kinachojitokeza ni kutorudi kwenye maeneo yao. Serikali inasemaje juu ya jambo hili? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli shule anayozungumza mama yangu ni kweli shule ambayo kwa

kweli ipo mpakani. Na mimi nilipokuwa nikisafiri, nikienda Liwale, nikizunguka Mkoa wa Lindi, ukiangalia kijiografia ni shule ambayo ipo mbali zaidi. Kama taarifa ya sasa, shule ya Kimambi ambayo inaonekana ina walimu watatu, naomba tulichukue hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo naomba niseme kwamba Afisa Elimu wa eneo hili sasa kupitia chombo hiki, leo tuko *live*, nimwelekeze kuhakikisha kwamba shule ile anaitembelea na *by* Ijumaa tupate *status* kwamba amefanya nini kuhakikisha shule hiyo inakuwa na walimu kama katika maeneo mengine yalivyokusudiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili tuondoe sana suala la uonevu katika maeneo mengine, wengine wanaonekana kama hawana thamani kuliko sehemu nyingine, sasa wale tuliowapa dhamana katika Wilaya zetu wahakikishe wanafanya kazi hiyo kuhakikisha wananchi wote wanapata huduma inayostahiki katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Viwanda, Biashara...

Mheshimiwa Waziri wa Nchi.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, niwie radhi sana, nilitaka kuongezea kwenye jibu la Naibu Waziri kwamba ni kweli walimu hawa au watumishi hawa tunapowapangia wanakutana pia na changamoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ukweli pia kwamba mazingira ya nchi yetu hayako sawa yote. Yako maeneo yana hali mbaya sana kimazingira, kimiundombinu na huduma nyingine; lakini kubwa ni nyumba za watumishi. Kusema ukweli ni jukumu la mamlaka hizi za Serikali za Mitaa kuangalia mazingira hayo na hata watumishi hao wanaporipoti kuwasaidia kwa kiasi kinachotosheleza ili waweze kukubali kwenda kukaa maeneo yale.

Mheshimiwa Naibu Spika, sisi tunaweza kuwapangia; lakini unampangia mtu anafika toka siku kwanza mtoto wa kike analia tu mpaka unashangaa amekonda, amepunguza, hata yaani alivyokuja ni tofauti na hawa ni watoto wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa tuwe wakweli, Wakurugenzi wetu wakati mwingine wanayoyafanya siyo sawa. Hivi kumpatia usafiri binti mdogo au kijana mdogo anayeanza kazi na Halmashuri ina rasilimali ikampeleka na gari mpaka kile kituo wakampokea vizuri, lakini sehemu nyingine wanafanya na sehemu hawafanyi. Hili jambo ndilo linalopelekea kuwa na upungufu katika baadhi ya maeneo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nisisitize na niseme hapa, sisi Wabunge ndio walezi, ndio viongozi kwenye maeneo husika. Tuwe karibu sana; tunaposikia watumishi wamepangwa, tujue hatma yao na mpaka siku watakapokwenda kuripoti kwenye vituo kama jukumu letu kama walezi lakini pia kama tunawajibisha mamlaka husika ili zitekeleze wajibu wao. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji, Mheshimiwa Peter Ambrose Lijualikali, Mbunge wa Kilombero, sasa aulize swali lake.

Na. 490

Kurudisha Serikalini Viwanda Visivyoendelezwa

MHE. PETER A. P. LIJUALIKALI aliuliza:-

Serikali ilibinafsisha viwanda mbalimbali nchini ili kuongeza tija katika uzalishaji na kutengeneza ajira kwa Watanzania:-

(a) Je, Serikali ina mpango wowote wa kuvirudisha Serikalini viwanda vyake vilivyobinafsishwa kwa wawekezaji

na wakashindwa kuviendeleza hususan viwanda vya MMMT - NDC na UWOP vilivyopo Mang'ula/Mwaya?

(b) Je, Serikali haioni kama kuendelea kuviacha viwanda hivi kwa wawekezaji walioshindwa kuviendeleza na kuamua kukata mashine za viwanda na kuuza kama chuma chakavu ni uhujumu wa uchumi wa Taifa?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA NA VIJANA (K.n.y. WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Peter Ambrose Lijualikali, Mbunge wa Kilombero, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni dhamira ya Serikali kuhakikisha viwanda vyote vilivyobinafsishwa vinafanya kazi. Tunataka viwanda vyote vifanye kazi ili rasilimali zile zitumike kikamilifu na kwa tija, tupate ajira kwa wananchi wetu, tuzalishe bidhaa na kuongeza wigo wa kulipa kodi. Kama kasi ndogo ya kurejesha viwanda inavyomsikitisha Mheshimiwa Lijualikali, nasi upande wa Serikali hatufurahiii hali hiyo. Tarehe 22 Juni, 2017 Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ametoa mwongozo maalum kwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji juu ya kuharakisha ufufuaji wa viwanda hivi. Kabla ya mwezi Septemba, 2017 tutatoa taarifa ya kwanza kuhusu uboreshaji wa viwanda hivi.

Mheshimiwa Naibu Spika, viwanda vya MMMT - NDC ni moja ya rasilimali ambazo tumeanza nazo kufuatia agizo tajwa hapo juu. Kiwanda cha *Ushirika Wood Products Ltd (UWOP)* kama vilivyo viwanda vingi vilisimamisha uzalishaji kimekumbwa na matatizo ya mashauri mahakamani na madeni ya benki. Hilo ni moja ya mambo ambayo yamepelekea viwanda viwanda vingi visienelee, kwani

wale waliopewa kwa bei ya hamasa waliuliza rasilimali zile au kuweka dhamana benki na fedha waliyopata kufanyia shughuli tofauti.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyoeleza kwenye sehemu ya kwanza ya swali, umetoka mwongozo maalum juu ya kushughulikia viwanda vya aina hii. Viwanda vilivyobinafsishwa lazima vifanye kazi, yeyote mwenye kiwanda cha aina hiyo awasiliane na Msajili wa Hazina ili apate mwongozo utakaomsaidia kuendesha kiwanda au kuwapa walio tayari ili wakirekebishe.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Peter Lijualikali, swali la nyongeza.

MHE. PETER A. P. LIJUALIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Kwanza nashukuru kwamba Serikali inajua hivi viwanda vimehujumiwa. Tuna viwanda ambavyo vilikuwa vinafanya kazi nzuri sana, lakini hao ambao tumewapa wamekata mashine na kuziua kama *scrapers*, hasa kule kwangu MMT imefanyika hivyo na Serikali inajua. Kitu kinachonishangaza ni huu upole wa Serikali kwenye kuwashughulikia.

Mheshimiwa Naibu Spika, watu waliotuhujumu, walioharibu mali zetu wameharibu vitu vyote, halafu tunawabembeleza! Kwenye jibu la msingi hapa, Serikali inasema kwamba imewaambia hawa waliowekeza waje ofisini wapate mwongozo namna ya kuendesha au kuwapa walio tayari, yaani watu hawa wanabembelezwa. Sasa Serikali hii sijui, naomba nipate majibu, kwa nini watu hawa wanabembelezwa kiasi hiki wakati wameharibu rasilimali zetu? Hilo ni swali la kwanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwenye kiwanda changu cha MMT kule kuna shida kubwa. Mwekezaji amepewa, amekata mashine, lakini bado ameongeza eneo la kiwanda, amenyang'anya ardhi karibu robo tatu ya kijiji. Serikali kama hamjui, naomba mjue na ninamwomba Waziri twende Ifakara, Mang'ula aende ashuhudie wananchi wa

Mang'ula ambao wameporwa kiwanda na pia wameporwa na ardhi yao...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lijualikali, uliza swali lako la pili.

MHE. PETER A. LIJUALIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, namuomba Mheshimiwa Waziri twende Ifakara.

Je, yuko tayari kwenda au hayuko tayari kwenda?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri, naona umeulizwa maswali ambayo majibu yake ni mafupi sana? Kwanza kwa nini unawabembeleza? Lakini pia utayari wa kwenda.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA NA VIJANA (K.n.y. WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI): Mheshimiwa Naibu Spika, katika eneo la kwanza kama nilivyosema katika majibu yangu ya msingi, Serikali imeanza kuchukua hatua kupitia Ofisi ya Msajili wa Hazina pamoja na Taasisi ya *TIRDO*. Sasa hatua ya kwanza tuliyoanza, kwanza inafanyika *technical audit* katika viwanda hivi vingi sana, maana yake idadi ya viwanda vilivyobinafsishwa ni takriban viwanda 153. Kwa hiyo, tumeanza kufanya uhakiki na tayari tumeshapitia viwanda 110 kwa ajili ya kuvipitia na kupata taarifa zake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninavyozungumza hivi sasa, Serikali hii haifanyi kazi kwa upole, tarehe 26 Januari, 2016 baada ya Msajili wa Hazina kutoa kusudio la kuvitwaa baadhi ya viwanda, alikitwaa Kiwanda cha Chai cha Mponde kwa sababu mwekezaji alikiuka masharti na tarehe 15 Machi, 2017 pia tumetoa Kiwanda cha Nyama Shinyanga ambacho kilikuwa kinamilikiwa na *Triple Sna* sasa tunaangalia utaratibu wa kuweza kukamilisha taratibu za kumpata mwekezaji mwingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Serikali hii haifanyi kazi kwa upole. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tunaendelea kuchukua hatua stahiki na ninavyozungumza hivi

sasa tayari viwanda nane vimeshakuwa kusudio la kuweza kuchukuliwa hatua.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la lake la pili, ananiuliza kama kweli niko tayari kuongozana naye kwenda kwenye kiwanda hiki kule Kilombero kuona namna ambavyo jambo hili linavyofanyika kwa mwekezaji kunyang'anya ardhi. Kwa sababu ni ombi maalum la Mheshimiwa Lijuulikali, niko tayari kuongozana naye kwenda Kilombero kwa ajili ya kazi hii. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa mariam Kisangi, swali la nyongeza.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi nami niweze kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa matatizo ya Mang'ula yanafanana kabisa na yale ya Mbagala: Je, Serikali ina mpango gani wa kutaifisha Kiwanda cha Karosho *(TANITA)* Mbagala ili kiweze kuendelea na kazi na wananchi wa Mbagala, vijana na akina mama waweze kupata ajira kutokana na kiwanda hicho? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA NA VIJANA (K.n.y. WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI): Mheshimiwa Naibu Spika, ili nisichukue muda wako mwingi sana wa Bunge hili, nirudie majibu ambayo nimeyatoa pale awali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Rais tarehe 22 Juni, 2017 alipokuwa katika ziara Mkoa wa Pwani ameshatoa maelekezo kwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji kuhakikisha viwanda vyote ambavyo havifanyi kazi vifufuliwe na apelekewe taarifa mapema.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninavyozungumza hivi sasa, tayari Mheshimiwa Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji

pamoja na Waziri wa Fedha na Mipango na Waziri wa Kilimo na Makatibu Wakuu wote, baada ya Bunge hili watakaa katika kikao maalum cha kuona namna gani sasa kupitia Ofisi ya Msajili wa Hazina kazi hii ya kuvifuatilia viwanda hivi na kuanza kuvitwaa ifanyike ili lile agizo la Mheshimiwa Rais liwe limetekelezwa.

NAIBU SPIKA: waheshimiwa Wabunge, Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, sasa aulize swali lake.

Na. 491

Kuwawezesha Wavuvi wa Mtwara Vijijini

MHE. HAWA A. GHASIA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuwawezesha wavuvi wa Mtwara Vijijini ili waweze kufanya uvuvi wa kisasa zaidi?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imeendelea kutoa kipaumbele kwa sekta ya uvuvi nchini kwa kutekeleza mikakati yenye lengo la kuendeleza wavuvi wakiwemo wavuvi wa Wilaya ya Mtwara Vijijini ili waweze kufanya uvuvi wa kisasa zaidi. Miongoni mwa mikakati hiyo ni pamoja na kuwapatia zana bora za uvuvi, elimu kuhusu masuala ya uvuvi na ujasiriamali, pamoja na kuboresha miundombinu ya uvuvi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali katika kuwapatia mitaji wakulima, wavuvi na wafugaji, itawawezesha kupata

mikopo kutoka Benki ya Maendeleo ya Kilimo, Benki ya Rasilimali Tanzania na benki za kibiashara kama NMBna CRDB kupitia vyama vya ushirika ili kuboresha shughuli zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo, Serikali imetenga fedha kwa ajili ya kuwawezesha wavuvi kununua zana bora za kisasa kama boti, mashine na nyavu ambapo wavuvi wa Mtwara Vijijini pia watanufaika.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, katika mwaka 2017/2018 Serikali itanza kutekeleza Programu ya Kuendeleza Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II) ambapo miradi ya kuwawezesha wavuvi kwa kuwapatia zana bora imeainishwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Wakala wa Elimu ya Uvuvi (FETA) inaendelea kutoa elimu ya uvuvi wa kisasa kwa wavuvi na imefungua kituo cha mafunzo Mikindani Mtwara. Pia, Serikali itatoa mafunzo ya uvuvi wa Bahari Kuu kwa wavuvi 50 kutoka Halmashauri za Pwani ya Bahari ya Hindi ikiwemo Mtwara Vijijini.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2017/2018 Serikali imetenga fedha kwa ajili ya kutoa elimu kwa wavuvi kuhusu matumizi ya zana bora za uvuvi, ufugaji wa samaki, ukulima wa mwani na uongezaji wa thamani ya mazao ya uvuvi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia mpango kabambe wa uvuvi (*fisheries master plan*) inaendelea kuboresha miundombinu ya uvuvi ikiwemo mialo na masoko. Katika mwaka wa fedha 2017/2018, Serikali kupitia Halmashauri ya Wilaya ya Mtwara Vijijini, imetenga fedha kwa ajili ya ujenzi wa soko la samaki la kisasa katika Kata ya Msanga Mkuu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hawa Ghasia, swali la nyongeza.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nashukuru kwa majibu marefu ya Mheshimiwa Naibu Waziri, lakini kwa kweli nashindwa hata kusema kama Mbunge ninayewakilisha wavuvi yaani nikirudi Jimboni sina hata cha kuwaambia kufuatana na haya majibu ambayo yapo, kwa sababu ukiangalia nilitegemea aniambie angalau bajeti ya mwaka huu zimetengwa fedha kiasi fulani kwa ajili ya wavuvi angalau wa Jimbo lako au wa Tanzania kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama ambavyo ninaweza kwenda kuwaambia wakulima mwaka huu kiasi cha pembejeo kilichotengwa kwa *sulphur* na dawa za maji, kila kitu nina uwezo wa kwenda kusema, lakini kwa wavuvi sina.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia suala la mabenki aliyozungumza, mabenki ni ya kibiashara na wavuvi hawana dhamana yoyote ya kuwaunganisha. Katika haya mafunzo, unataka kutoa mafunzo ya Bahari Kuu kwa mwambao wa bahari kutoka Moa mpaka Mtwara wenye Wilaya zaidi ya 14, wavuvi 50 ambao kwa mimi naona ni sawa na kijiji kimoja tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, labda Mheshimiwa Waziri aniambie mgawanyo wa hao 50; wavuvi ambao anataka kuwapatia mafunzo ya uvuvi wa Bahari Kuu kila Wilaya wanawapa wangapi ili na mimi ninavyorudi Mtwara Vijijini nikaseme kwamba watapewa kiasi hicho?

Mheshimiwa Naibu Spika, la mwisho, tulikuwa na mradi wa *MACEMP* ambao ulifanya vizuri sana katika kuwasaidia wavuvi, hivi mpango huo umefikia wapi au umekufa au kwa nini tusichukue mafunzo tuliyoypata kutoka kwenye *MACEMP* tukahamishia Serikalini, tukatekeleza sisi wenyewe?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, naona maswali yameulizwa mengi hapo kwa wakati mmoja. Naomba utumie muda mfupi kujibu maswali mawili.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI:

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli anaposema Mheshimiwa Hawa Ghasia kwamba imekuwa ni vigumu kuweza kusema ni fedha gani zimetengwa kwa ajili ya Wilaya yake ya Mtwara Vijijini, lakini natambua kwamba Mheshimiwa Ghasia ni Mwenyekiti wa Kamati ya Bajeti, kwa hiyo, ana uelewa zaidi wa namna bajeti katika sekta ya uvuvi inavyotengwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kimsingi tu wanaoshikilia hasa bajeti ya kuendeleza uvuvi ni Halmashauri. Kwa hiyo, kama Diwani anayeshiriki katika mijadala katika Halmashauri ya Mtwara Vijijini najua kwamba itakuwa ni rahisi yeye kufuatilia zaidi. Niliyoyazungumza mimi ni ya kisera zaidi kwa sababu amezungumzia kuhusu mipango, lakini pale nimeonesha kidogo fedha ambazo zinasimamiwa na Wizara.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile niko tayari kukaa naye tujadiliane niweze kumwonesha hiyo mikakati kwa ufasaha zaidi. Kuhusiana na *MACEMP* ni kweli kabisa kama anavyosema, *MACEMP* umekuwa ni mradi ambao umekuwa na mafanikio makubwa na ndiyo maana yale tuliyojifunza kutoka *MACEMP* tumeweza kuweka katika Programu ya kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili ili kuweza kuyachukua yale mazuri na kuweza kuyajengea mkakati ili wavuvi wetu waweze kunufaika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na suala la namna gani wale wavuvi 50 watakavyogawanywa, niko tayari vilevile kukaa naye tuangalie namna gani katika hao kuna ambao watatoka Mtwara Vijijini, lakini niseme kigezo ni uwezo wa kuvua katika Bahari Kuu. Tunaweza tukafikiri kwamba ni wachache, lakini sio Watanzania wengi, sio wavuvi wengi wa kawaida ambao wanaweza wakajihusisha na uvuvi wa Bahari Kuu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Sware Semesi, swali la nyongeza.

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Kwa kuwa kuna changamoto lukuki katika

Sekta ya Uvuvi na kwa kuwa wavuvi hao wameongezeka mara dufu zaidi ya asilimia 90 kwa miaka 10 iliyopita pamoja na vyombo wanavyotumia, lakini haviendi sambamba na nini wanachokipata.

Serikali haioni sasa ijikite kwenye ku-*promote aquaculture* na *mariculture* kwa ajili ya maendeleo ya Sekta ya Uvuvi nchini? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Dkt. Sware ametabahari sana katika masuala ya uvuvi, kwa hiyo, anafahamu fika kwamba katika Mpango wa Maendeleo wa Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili, moja kati ya masuala ambayo yametiliwa mkazo sana ni namna gani ya kujenga uwezo wa wavuvi na Watanzania wengi kushiriki katika ufugaji wa viumbe kwenye maji katika maana ya *acquaculture*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nimhakikishie tu kwamba *acquaculture* ndiyo hasa tunakoelekea tunavyozungumzia kuhusu *blue economy*. Kwa hiyo, ni kweli kama alivyosema, lakini ni kweli kwamba tumewekea mkakati. Tunataka ikiwezekana kila Halmashauri iwe na mkakati wa kuhakikisha kwamba wananchi wanafuga samaki, badala ya kuendelea kutumia rasilimali tulizonazo za uvuvi ambazo kwa kiasi kikubwa zimepatwa na changamoto kutokana uvuvi usio endelevu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Rashid Shangazi, swali la nyongeza.

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa swali langu naona limefanana kidogo na la Mheshimiwa Semesi, naomba nafasi achukue Mheshimiwa Kitandula.

NAIBU SPIKA: Ahsante, Mheshimiwa Janet Mbene.

MHE. DUNSTAN L. KITANDULA: Dah. (*Kicheko*)

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Naomba niulize swali moja la nyongeza. Mkoa wa Songwe hususan Wilaya ya Ileje iko katika ukanda *River Songwe Basin* na kulikuwa kuna mpango katika mojawapo ya vitu vya kufanya katika mradi ule wa kuwa na mabwawa kwa ajili ya kufugia samaki na mpaka sasa hivi watu walizuiwa kutumia eneo hilo la Bupigu kwa sababu hiyo.

Je, Mheshimiwa Waziri anaweza kutueleza ni lini sasa mpango huo utafanyika ili vijana wetu wapate ajira na vipato? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama anavyosema kwamba mpango uliokuwepo wa kuanzisha mabwawa ya samaki katika eneo la Buhengwe umesimamishwa kutokana na haja ya kuangalia athari zinazoweza kutokea za mazingira. Kwa hiyo, naomba nimhakikishie kwamba pindi tathmini hiyo itakapokamilika, jibu sahihi au mwelekeo utafahamika.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea, Mheshimiwa Masoud Abdallah Salim, Mbunge wa Mtambile, sasa aulize swali lake.

Na. 492

Kuwapatia Wakulima Masoko ya Uhakika

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM aliuliza:-

Wakulima wamezitumia vyema mvua kwa kulima mazao ya chakula na biashara lakini wanaendelea kupata hasara kubwa kwa kukosa masoko ya uhakika:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa ziada wa kuwapatia wakulima masoko ya uhakika?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Masoud Abdallah Salim, Mbunge wa Jimbo la Mtambile kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi inatambua changamoto ya upungufu wa masoko ya uhakika kwenye mazao ya chakula yanayozalishwa kwa ziada hapa nchini pamoja na hasara ambayo wanaweza kupata kwa kukosekana masoko hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, mikakati ya Wizara katika kupambana na hali hii ni kuanzisha Mfumo wa Stakabadhi ya Mazao Ghalani ambao unawasaidia wakulima kutunza mazao yao sehemu salama huku wakisubiria bei itakayowapa faida. Vilevile kupitia mfumo huo, wakulima wanahamasishwa kujiunga na *SACCOS* zilizoko ndani ya *AMCOS* zinazowasaidia kupata mikopo yenye riba nafuu ili kukidhi mahitaji yao kwa wakati wanapousubiri kuuza mazao yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfumo huu pia unatia hamasa kwa wakulima kuwa na soko na sauti ya pamoja ambayo inapelekea kuuza mazao yao kwa bei nzuri na siyo kiholela kama ilivyozoeleka kwa wakulima wengi. Pia inawasaidia wafanyabiashara kutumia muda mfupi kununua bidhaa kutoka sehemu moja badala ya kununua kwa kuzunguka kutoka kwa mkulima mmoja mmoja. Hii yote inasaidia kuimarisha masoko ya mazao ya uhakika. Aidha, Wizara itaendelea kuwaelimisha na kuhamasisha wakulima kuuza mazao yaliyokwisha ongezwa thamani ambapo itasaidia kuongeza ubora na bei nzuri za bidhaa hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imeendelea kutafuta masoko nje ya nchi na kutoa vibali vya kusafirisha mazao na

bidhaa za mazao ya chakula kwa wafanyabiashara na kuwahamasisha wafanyabiashara wa ndani kununua sehemu zenye ziada na kuuza sehemu zenye upungufu. Lakini pia Serikali inasisitiza juu ya kufufua viwanda ambavyo vitaongeza soko la uhakika la bidhaa zinazozalishwa na wakulima ili kuendana na mikakati ya Serikali ya Awamu ya Tano.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali na wadau mbalimbali wa kilimo wanaendelea kuhamasisha wakulima kutafuta masoko ya uhakika kama vile kilimo cha mkataba na kuboresha miundombinu ya masoko na barabara ili kuwaunganisha wakulima na masoko. Hii itasaidia kurahisisha usafirishaji wa mazao kutoka mashambani kwenda sokoni, hivyo kupunguza gharama za usafirishaji, muda wa kusafirisha, kiwango cha uharibifu na upotevu wa mazao baada ya mavuno.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Masoud Salim, swali la nyongeza.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Nina maswali mawili ya nyongeza, kama ifuatavyo:-

La kwanza, Serikali imesema kwamba wanaendelea kuwahamasisha wakulima kutafuta masoko ya uhakika, lakini hata pale ambapo wakulima wanavuna mazao yao ya ziada hawaruhusiwi kuuza mazao hayo nje ili kujipatia kipato cha ziada. Baya zaidi ni kwamba Wakala wa Hifadhi ya Chakula wa Taifa, (*National Food Reserve Agency - NFRA*) hawapatiwi fedha za kutosha kununua mazao ya wakulima pale ambapo yanakuwa ni mengi, jambo ambalo linasababisha wakulima hawa kupata hasara kubwa. Je, Serikali ina mkakati gani wa ziada kuhakikisha kwamba, *NFRA* wanapewa fedha za kutosha ili kununua mazao ya wakulima pale ambapo yanakuwa ni mengi? La kwanza.

La pili, ni kwamba wanaonunua mazao ya wakulima, wafanyabiashara ndogo ndogo katika masoko ya Temeke,

Tandika, Buguruni, Mbeya na maeneo mengine mbalimbali, Mabibo, Mwananyamala, kote huko wana malalamiko makubwa kwamba mzunguko wa pesa kwa ujumla wake, basi umekuwa ni mdogo, wafanyabiashara hawa wamepigika; umaskini unakua, hawana uhakika wa mambo ambayo wanayafanya.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali sasa ituambie mkakati wa ziada kuhakikisha kwamba wafanyabiashara ndogo ndogo wanaofanya biashara za mazao ya wakulima katika masoko mbalimbali nchini mnawahamasisha kiasi gani ili kuweza kupata mikakati yao ya ziada ya kujiongezea kipato cha uhakika? Nashukuru sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, niseme kwanza kwamba ni lazima tufahamu kwamba, lengo la Serikali la kuzuia kuuza chakula nje ni kwa ajili ya maslahi ya Taifa. Ni lazima tuangalie hali yetu ya chakula ikoje, tukifananisha na majirani zetu wanaotuzunguka.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunavyozungumza, nchi za Ukanda wetu wa Afrika Mashariki watu zaidi ya milioni 20 mwaka huu wanategemewa kuwa na njaa ambayo haijatokea hivi karibuni. Ethiopia pekee watu milioni nane wana njaa; Sudani ya Kusini watu 4,600,000 wana njaa; Somalia watu 6,100,000 wana njaa; Rwanda kuna shida; nchi za pekee ambazo zina ziada ya chakula katika ukanda wetu ni Zambia, Malawi na Uganda. Katika mazingira kama haya, kama Taifa ni lazima tutangulize maslahi ya Taifa mbele na ni lazima tuhakikishe kwamba tumejitoshleza huku ndani kuliko kukimbilia kuuza chakula nje. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nataka nimfahamisha Mheshimiwa Mbunge kwamba na hili ni lazima tuseme kwa uwazi, biashara inayofanyika ya kupeleka chakula nje siyo biashara, ni utoroshaji wa chakula. Mwaka

2016 mnafahamu huku ndani karibu mtutoe macho Waheshimiwa Wabunge kwa kusema kwamba kulikuwa na upungufu wa chakula. Mwaka huu tusipoangalia hali itakuwa ni mbaya zaidi. Kwa hiyo, ni lazima tuendeleo kuhakikisha kwamba tunakuwa na usalama wa chakula ndani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile soko la chakula lipo ndani. Hatutaki tuwakimbize wakulima wetu waanze kuuza wakati wanalanguliwa. Bei wanayopata sasa hivi siyo nzuri. Mkulima ambaye anasubiri, anaweza akauza kwa urahisi zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo mafupi, niseme sasa kwamba *NFRA* mkakati ambao tumejipanga, kwa sasa tunaanza kwanza na kuimarisha au kujenga uwezo wetu wa kuhifadhi. Kwa sasa tuna uwezo wa kuhifadhi chakula tani 251,000 tu. Tumepata shilingi bilioni 100; tunajenga maghala ili tuweze kuongeza uwezo huo kufikia tani 500,000. Ni kitu cha kwanza kwa sababu hata tukisema tununue, hatuna mahali pa kuhifadhi. Kwa hiyo, tunaongeza uwezo wa kuhifadhi. Baada ya hapo, *NFRA* itaongezewa uwezo wa kununua mahindi.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile kwa sababu *NFRA* haijaanzishwa kwa ajili ya kufanya biashara ya chakula, imeanzishwa kwa ajili ya hifadhi ya usalama wa chakula. Bodi ya Mazao Mchanganyiko tunavyozungumza Serikali imeshaagiza vinu vitatu vikubwa kwa ajili ya kuongeza uwezo wa kusindika katika vinu vya Dodoma, Mwanza na Iringa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo ni kwamba, Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko iweze kununua chakula kingi na kusindika na kuuza nje. Huko ndiyo tunakoelekea. Kwa hiyo, naomba tuvute subira, hayo yatafanyiwa kazi, lakini hatuwezi tukakimbillia kuanza kuruhusu chakula kiondoke nchini kiholela.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu masoko, Mheshimiwa Mbunge amezungumza kuhusu changamoto

iliyoko Temeke na masoko mengine ya mjini kama alivyosema. Mkakati ambao Serikali inafanya, tunawashauri na kuwasaidia wafanyabiashara wadogo wadogo waweze kujiunga kwenye SACCOS, waweze kujiunga kwenye Vyama vya Ushirika ili iwe ni rahisi wao kupata mitaji kupitia Benki ya Maendeleo ya Kilimo, lakini vilevile Benki za Biashara kwa sababu mara nyingi sana suala la mitaji linaweza likatatuliwa kwa kuwezesha kupata mikopo.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile Serikali kwa sababu tunaposema kwamba uwezo wa mzunguko wa fedha umekuwa ni mdogo, mikakati yote ambayo tunaijenga kama Serikali ni kwa ajili ya kuhakikisha kwamba wananchi wanakuwa na uchumi imara ambao utawasaidia kuendelea kufanikiwa zaidi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hassan Masala, swali la nyongeza.

MHE. HASSAN E. MASALA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Naomba kupata kauli ya Serikali juu ya zoezi linaloendelea la ugawaji wa pembejeo kwa mikoa ya Lindi na Mtwara hasa kwa *sulphur*. Mpaka sasa hivi idadi ya *sulphur* ambayo wamepelekewa wakulima wetu ni kiasi kidogo sana ukilinganisha na mahitaji. Naomba kupata kauli ili tuweze kujua tunawasaidiaje wakulima wa zao la korosho tusiweze kuathiri zao hili ambalo tumekwishaanza kufanya vizuri?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri kwa ajili ya muda wetu tusaidie majibu yawe mafupi sana kwenye hilo swali.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, hili litakuwa fupi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu *sulphur*, nataka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba *sulphur* kwa sasa inaonekana kwamba kuna upungufu kwa sababu *sulphur* hatujaagiza kwa wakati mmoja. Kwa hiyo, tunawaomba

Waheshimiwa Wabunge wawaeleze wakulima wao kwamba *sulphur* ambayo imepatikana sasa wachukue kwa kiwango kilichopatikana, lakini *sulphur* nyingine iko njiani. Tuliagiza tani 9,000 lakini *sulphur* nyingine iko njiani.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile niwafahamishe kwamba wanaopata *sulphur* ni wale walioshiriki katika Mfumo wetu wa Stakabadhi Ghalani, maana yake waliouza korosho msimu uliopita kupitia Vyama vya Ushirika. Kama kuna mtu aliuzwa kupitia choma choma, maana yake hawezi kuingia katika mfumo rasmi, hatatambuliwa na hatapata *sulphur*. Kwa hiyo, *sulphur* iko njiani.

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Fedha na Mipango, Mheshimiwa Josephine Tabitha Chagula, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 493

Wanawake wa Vijijini Hawakopesheki

MHE. JOSEPHINE T. CHAGULA aliuliza:-

Wanawake wengi wa vijijini hawakopesheki kwa sababu benki haziwafikii, pia hawana mafunzo maalum ya kuwasaidia ujuzi wa namna ya kufikia huduma hiyo ya kukopeshwa:-

(a) Je, Serikali haioni umuhimu wa kuwapa akina mama hao mafunzo maalum yatakayowasaidia katika kujipanga kukopa?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kupeleka huduma ya benki vijijini ili wanawake wa huko waweze kupata mikopo?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, napenda kujibu swali la Mheshimiwa

Josephine Tabitha Chagula, Mbunge Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, katika Mageuzi ya Pili ya Mfumo wa Sekta ya Fedha (*Second Generation Financial Sector Reforms*) Benki Kuu ilipewa jukumu la kusimamia uundwaji wa muundo wa utoaji elimu ya masuala ya fedha nchini. Muundo huu ulikamilika mwaka 2015 na kuzinduliwa mwaka 2016 mwezi wa pili na una maeneo makuu matatu ambayo ni mkakati wa elimu ya fedha, ikijumuisha makundi maalum, aina ya elimu na namna itakavyotolewa, mfumo wa usimamizi wa utoaji elimu na namna ya kupima utekelezaji wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa elimu ya fedha inahusisha wadau mbalimbali ikiwemo Serikali na Taasisi zake, Benki Kuu inaratibu uanzishwaji wa Taasisi ya Kitaifa itakayokuwa na jukumu la kuratibu, kuwezesha na kusimamia utoaji wa elimu ya fedha. Baada ya kuunda Taasisi ya Kitaifa ya Uratibu wa Elimu ya Fedha, kutakuwepo na mfumo rasmi nchini wa utoaji wa elimu ya masuala ya fedha kwa wananchi wote wakiwemo akina mama wa vijijini.

Hata hivyo, taasisi za fedha zina utaratibu wa kutoa elimu ya fedha kwa wateja wao wakiwemo wanawake ili kuhakikisha kwamba wateja wao wanaendesha biashara zao kwa ufanisi.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua umuhimu wa wananchi kupata huduma za kibenki karibu na maeneo yao. Pia Serikali inatambua umuhimu wa taasisi hizo katika kuwasaidia wananchi kujikwamua kiuchumi. Hata hivyo, kufuatia mabadiliko ya mfumo wa kifedha nchini kuanzia mwaka 1991 Serikali ilijitoa katika uendeshaji wa moja kwa moja wa shughuli za kibenki. Uanzishwaji wa huduma za kibenki unafanywa kwa sehemu kubwa na sekta binafsi na hutegemea upembuzi yakinifu ambao unazingatia uwepo wa faida kwa pande zote mbili, yaani benki na wananchi na hii hutegemea vigezo kadhaa ikiwa ni pamoja na hali ya uchumi wa eneo husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatambua pia mabenki mengi huendesha shughuli zake mijini kwa sababu ya urahisi wa upatikanaji wa miundombinu muhimu kwa ajili ya uendeshaji wa shughuli za kibenki. Kwa kuzingatia hilo, Serikali inajitahidi kuboresha miundombinu kama vile teknolojia ya mawasiliano, barabara, ulinzi, umeme na maji katika maeneo ya vijijini, ili kuweka mazingira bora yatakayovutia wawekezaji katika sekta binafsi kupanua huduma za kibenki kwenye maeneo ya mijini na vijijini.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kupitia Benki Kuu imetoa Mwongozo wa Uwakala wa Huduma za Kibenki. Utaratibu huu wa Uwakala unapanua wigo wa huduma za kibenki ili kuwezesha huduma hii ya kibenki kuwafikia wananchi wengi zaidi na kwa gharama nafuu, hasa katika maeneo ya vijijini. Aidha, mabenki yameshaanza kuweka mawakala maeneo mbalimbali na wananchi wa maeneo husika wameshaanza kufaidi huduma za kibenki zinazotolewa na Wakala wa Huduma za Kibenki.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Josephine Chagula, swali la nyongeza.

MHE. JOSEPHINE T. CHAGULA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nampongeza sana na kumshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri na ya kututia moyo wananchi wa Mkoa wa Geita, lakini nina swali moja tu la nyongeza naomba nimuulize.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa, Benki ya Wanawake iko Mjini Dar es Salaam, lakini asilimia kubwa ya wanawake wanaishi vijijini. Je, Serikali ina mpango gani basi wa kuweza kupeleka Benki ya Wanawake katika Mikoa yote, ikiwepo Mkoa wangu wa Geita? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Afya, majibu.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru sana Mheshimiwa Chagula kwa maswali yake mazuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli Benki ya Wanawake imefungua matawi mawili Dar es Salaam, lakini tuna madirisha ya kutoa huduma katika Halmashauri takribani 20.
(Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, habari njema ambazo nataka kumfahamisha Mheshimiwa Josephine Chagula ni kwamba, tulikuwa katika misukosuko kidogo, lakini tumefanya *Forensic Audit* ya Benki ya Wanawake na tumeweka Bodi mpya, lakini pia tuna *a very dynamic young man* ambaye ndiye Mkurugenzi Mtendaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, sasa hivi tuko tayari, tutaongea na wenzetu wa Hazina ili sasa watukamilishie ule mtaji ambao Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne aliuahidi ili sasa tufungue matawi katika Mikoa yote na lengo letu ni kuhakikisha wanawake wanapata mikopo yenye masharti nafuu kuliko benki nyingine. Ahsante sana.
(Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Fakharia Shomar Khamis, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 494

Watu Wanaokamatwa na Dawa za Kulevya

MHE. FAKHARIA SHOMAR KHAMIS aliuliza:-

Mara nyingi kumekuwa na taarifa juu ya watu wanaokamatwa na dawa za kulevya kwenye maeneo mbalimbali nchini, lakini hatuambiwi nini kinafanyika:-

Je, baada ya watu hao kukamatwa, ni nini huwa kinaendelea?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Fakharia Shomar Khamis, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa inachukua hatua mbalimbali katika kudhibiti dawa za kulevya za mashambani na viwandani. Hatua hizo zinalenga kudhibiti kilimo cha bangi, uingizaji, usafirishaji na utumiaji wa dawa za kulevya za viwandani kote nchini kwa kuwakamata watuhumiwa na kuwafikisha katika vyombo vya sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kipindi cha kuanzia Oktoba, 2015 mpaka Mei, 2017 Jeshi la Polisi limefanikiwa kuwakamata watumiaji mbalimbali ambapo watuhumiwa takribani 14,748 kesi zao zinaendelea mahakamani; watuhumiwa zaidi ya 2,000 walipatikana na hatia wakati watuhumiwa wanaozidi 600 waliachiwa huru na mahakama; na watuhumiwa wanaozidi 13,000 kesi zao ziko katika hatua mbalimbali za upelelezi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kupitia Bunge lako Tukufu natoa wito kwa wananchi na wageni kuacha kujihusisha na biashara hii haramu kwa kuwa, hakuna atakayebaki salama kwenye mapambano haya. Serikali kupitia vyombo vyake itaendelea kuwasaka wahusika wote ili waweze kufikishwa kwenye vyombo vya sheria.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Fakharia Shomar Khamis, swali la nyongeza.

MHE. FAKHARIA SHOMAR KHAMIS: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nina maswali mawili ya nyongeza.

(a) Kwa kuwa baadhi ya vyombo vya habari vilizungumzia kwamba baadhi ya watuhumiwa ambao walihusika na dawa za kulevya wanapokuwa gerezani wanaishi maisha ya kifahari, je, tuhuma hizi zina ukweli?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuwa na *sober house* zake wenyewe ili iwe ni sehemu ya ufuatiliaji wa vita ya dawa za kulevya kutokana na hivi sasa kuwa kazi inakuwa kama ya zimamoto, haiwi endelevu? Je, wanajipanga vipi ili kuifanya kazi hii iwe endelevu isiwe ya msimu?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Fakharia, naona umeuliza maswali matatu. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, majibu kwa maswali mawili ya Mheshimiwa Fakharia.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na ukweli wa tuhuma ambazo zinasambazwa, kimsingi siyo kweli. Nimhakikishie tu Mheshimiwa Mbunge na Watanzania kwa ujumla kwamba Jeshi la Magereza linafanya kazi zake za kusimamia na kuwahifadhi wafungwa na kuwarekebisha tabia kwa umahiri, weledi na umakini wa hali ya juu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, siyo rahisi. Nasi katika kufuatilia kwetu ambapo tumekuwa tukifanya ziara hizi Magerezani mara kwa mara, tumeshuhudia jinsi ambavyo Askari Magereza ama Jeshi la Magereza linafanyanya kazi yake vizuri na kwa weledi wa hali ya juu. Kwa hiyo, tuhuma hizo kimsingi siyo za kweli na ninaomba Watanzania wazipuuzze.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na urekebishwaji wa tabia za watumiaji wa dawa za kulevya, naomba kumjibu Mheshimiwa Fakharia kwa kumjulisha kwamba Serikali kupitia Jeshi la Polisi ina utaratibu huo kwa kutumia vikundi mbalimbali vya michezo na miradi ya kuzuia uhalifu kama vile Familia yangu Haina Mhalifu, Klabu za Usalama Kwetu Kwanza na kadhalika na programu nyingine nyingi ambazo tunafanya kuhakikisha kwamba tunasaidia kurekebisha tabia za watumiaji wa dawa za kulevya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa wakati huo huo kupitia *sober house* ambapo wadau mbalimbali wamekuwa

wakizianzisha, tumekuwa tukishirikiana nazo kwa kuweza kuwapatia misaada mbalimbali kuhakikisha kwamba vijana wetu ambao wameathirika na dawa za kulevya wanaweza kutengamaa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Juma Othman Hija...

Mheshimiwa Waziri, muda wetu umekwenda, nakupa sekunde 30.

WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, nampongeze sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri aliyoyatoa, lakini nimevutiwa na swali la Mheshimiwa Fakharia, nimshukuru sana kwa kulileta.

Mheshimiwa Naibu Spika, niwaelezee Watanzania kwamba kuhusu mambo ya *Sober house* ni kweli, kuna baadhi ya *sober house* kwa sababu ya kutokuwa na *standard* zinazotakiwa zimekuwa zikileta matatizo. Kwa maana hiyo, tumekubaliana na Wizara ya Afya na Wizara ya TAMISEMI, chini ya uongozi wa Mheshimiwa Waziri Mkuu, kwamba tutashirikiana sisi zote ili kwenye Halmashauri zetu tukae na Wakuu wa Mikoa, Wakuu wa Wilaya tuweze kutengeneza *standard za sober houses* zikiwemo zile ambazo zitakuwa kwenye Halmashauri ili watu wetu wanaokwenda kule wasije wakapata matatizo makubwa zaidi. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Juma Othman Hija, Mbunge wa Tumbatu sasa aliuze swali lake.

Na. 495

Ujenzi wa Kituo cha Polisi Kisiwa cha Tumbatu

MHE. JUMA OTHMANI HIJA aliuliza:-

Kumekuwa na matukio yasiyo ya kawaida na kukaribia kuhatarisha amani katika Kisiwa cha Tumbatu:-

Je, Serikali haioni ipo haja ya kujenga Kituo cha Polisi katika Kisiwa hicho ili kukabiliana na matukio ya kiuhalifu?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO NA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Juma Othman Hija, Mbunge wa Tumbatu, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli yako matukio ya kihalifu yanayoripotiwa kutoka katika Kisiwa cha Tumbatu na Jeshi la Polisi linafanya jitihada ya kukabiliana na wahalifu kwa kutoa huduma za ulinzi na usalama katika kisiwa hicho kwa kufanya doria kila siku. Pamoja na doria, kumeanzishwa utaratibu wa *detach* ambapo askari wanakwenda kulinda kisiwa hicho na kubadilishana kwa zamu ili kuimarisha ulinzi. Aidha, ipo boti yenye uwezo wa kubeba Askari kumi. Iwapo uwezo wa kifedha ukiongezeka tutajitahidi kupata boti kubwa ya mwendo kasi na yenye uwezo wa kubeba Askari zaidi ya kumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaona haja ya kuwepo Kituo cha Polisi katika Kisiwa cha Tumbatu ili kusogeza huduma za ulinzi na usalama kwa kuzingatia jioografia ya kisiwa hicho na matukio ya uhalifu. Katika kutekeleza hilo, tayari Serikali imepata kiwanja chenye ukubwa wa mita za mraba 600 na makisio ya ujenzi wa kituo hicho umekamilika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kupitia Bunge lako Tukufu naomba kutumia fursa hii kuhamasisha wadau na wananchi akiwemo Mheshimiwa Mbunge kushirikiana kuanza ujenzi wa kituo hiki wakati Serikali inakamilisha mipango yake ya kupata fedha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Juma Othman Hija, swali la nyongeza.

MHE. JUMA OTHMAN HIJA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina swali moja la nyongeza.

Katika majibu yake ya msingi anasema kwamba Serikali inakamilisha mipango ya kupata fedha ya kujenga kituo hiki. Je, anaweza kutuambia kwa kiasi gani mipango hii imefikia? *Under what percentage* imefikia? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO NA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, kama ambavyo nimejibu katika swali langu la msingi ni kwamba wakati Serikali inajipanga kuweza kuanza mchakato wa ujenzi wa Kituo cha Polisi Tumbatu, tayari kuna jitihada mbalimbali ambazo zimeshachukuliwa kuimarisha ulinzi na usalama katika maeneo yale. Ukiachia mbali jitihada ambazo nimezijibu katika swali la msingi za kuhakikisha kwamba tunaendeleza kupeleka askari wa doria mara kwa mara, lakini pia sasa hivi karibu na eneo la Tumbatu kwenye eneo la Mkokotoni kuna ujenzi wa Kituo cha Polisi Mkokotoni ambapo kiko katika hatua za mwisho kukamilika.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika bajeti ya mwaka huu tumetenga fedha takribani shilingi milioni 200 kwa ajili ya kulimpa mkandarasi ili aweze kuendelea na kukamilisha kituo hicho ambacho kipo katika hatua ya mwisho. Tunaamini kabisa kwamba Kituo cha Mkokotoni kikimalizika, kitasaidia sana kuweza kusogeza karibu na Tumbatu huduma za polisi wakati ambapo jitihada za ujenzi wa Kituo cha Tumbatu zikiwa zinaendelea.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumalizie swali letu la mwisho la Wizara ya Maji na Umwagiliaji. Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 496

Hitaji la Maji Safi na Salama – Manispaa ya Morogoro

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA aliuliza:-

Pamoja na jitihada nyingi zinazofanyika, Halmashauri ya Manispaa ya Morogoro imeendelea kuwa na tatizo la maji kila siku:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kuboresha na kukarabati Bwawa la Mindu ili kusaidia wananchi wa Manispaa ya Morogoro kupata maji ya kutosha?

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imeandaa mradi wa uboreshaji wa huduma ya maji katika Manispaa ya Mji wa Morogoro. Serikali kwa sasa imefanikiwa kupata fedha kiasi cha *Euro* milioni 70 kutoka Serikali ya Ufaransa kupitia Shirika la Maendeleo (*AfD*) kwa ajili ya uboreshaji wa huduma ya maji safi na maji taka katika Manispaa hiyo. Mtaalam Mshauri atakayefanya mapitio ya taarifa zilizokuwepo za uboreshaji wa huduma ya maji safi amepatikana na alianza kazi mwishoni mwa mwezi Februari, 2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mradi huo, kazi kubwa zitazotekelezwa ni uboreshaji wa Bwawa la Mindu kwa kuongeza kina cha tuta kwa mita 2.5 ili liweze kuhifadhi maji mengi zaidi. Kazi nyingine zitakazofanyika ni pamoja na ujenzi wa mtambo wa kuchuja maji eneo la Mafiga, upanuzi wa miundombinu ya kusambaza maji na ujenzi wa matanki ya kuhifadhi maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, kukamilika kwa mradi huo kutaongeza uzalishaji wa maji hadi kufikia kiasi cha mita za

ujazo 61,000 kwa siku kutoka mita za ujazo 33,000 kwa siku za sasa na utakidhi mahitaji ya maji katika mahitaji ya maji katika Manispaa ya Morogoro hadi mwaka 2025 na ujenzi wa mradi huo unatarajiwa kuanza katika mwaka wa fedha 2017/2018.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma, swali la nyongeza.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Naibu Waziri, lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Manispaa ya Morogoro kumekuwa na tatizo kubwa la maji hasa kwenye mitaa kama mitaa ya Mlima Kola, Lukobe, Foko land, Manyuki na mitaa mingine na kwa kuwa Serikali inafanya vizuri; naishukuru Serikali ya Ufaransa na ya Tanzania kwa kupata fedha hizo Euro milioni 70; lakini napenda kujua mradi huo ni lini utakamilika ili wananchi ambao wamepata matatizo ya maji kwa muda mrefu wapate subira ya kupata maji?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pli, miradi ya maji katika Mji Mdogo wa Mikumi imechukua muda mrefu kiasi wananchi wa Mji wa Mikumi wana matatizo makubwa ya maji. Je, ni lini miradi hii itakamilika kusudi na wananchi waweze kupata maji safi na salama ya kutosha? Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa amesema Morogoro ina matatizo makubwa ya maji. Serikali imetambua hilo na imeweka miradi ya dharura, tunachimba visima vitano na visima viwili tayari vimeshachimbwa eneo la Kola. Visima viwili vinaendelea kuchimbwa eneo la SUA ili kuweza kupunguza tatizo la maji lililopo wakati tunasubiri utekelezaji

wa mradi huu mkubwa. Hata Mbunge wa Jimbo Mheshimiwa Aboud, jana alikuwa ofisini nikawa nimepata taarifa hizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hivi tunaendelea vizuri na mhandisi tuliyemweka na tunatarajia ifikapo mwezi wa 12 atakuwa amemaliza, tutangaze *tender*. Baada sasa ya kumweka mkandarasi na kusaini mikataba, Mheshimiwa Mbunge tutajua sasa mradi utakamilika lini. Nimtoe wasiwasi Mheshimiwa Mbunge na wananchi wa Morogoro kwamba tayari Serikali imeshaanza huo mradi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu Mikumi sasa hivi tumekamilisha mradi mkubwa wa maji pale na nimeenda kutembelea na mradi umeanza kutoa maji tayari. Kwa hiyo, wananchi wa Mikumi tayari wanapata maji. Kama kutakuwa na upungufu, basi tutaendelea kuongeza kwa sababu watu wanazidi kuongezeka katika Mji wa Mikumi, lakini tayari mradi ule mkubwa umeshakamilika.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi chetu cha maswali. Nitaleta matangazo yaliyoko mezani. Nitaaza na wageni waliioke Bungeni asubuhi hii.

Kundi la kwanza ni Wageni waliopo Jukwaa la Spika; na hawa ni wageni watatu wa Mheshimiwa Dkt. Hamisi Kigwangalla, ambaye ni Naibu Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia Wazee na Watoto ambapo mmoja wa wageni hao ni mshindi wa Tuzo ya *The Stephen Thomas Award*, Ndugu Samweli Edward Mwanyika, karibu sana! Nadhani mnaona ameshikilia ile *award* pale! Hongera sana ndugu yetu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, *award* hiyo ilitolewa nchini Uingereza baada ya Mtanzania huyu mwenzetu mwenye ugonjwa wa *down syndrome* kushinda tuzo hiyo ya dunia kwa kupiga picha iliyovutia na amefuatana na Ndugu Sophia Mshangama ambaye ni mama yake mzazi, karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, mnaiona pale picha aliyopiga mwenzetu Samweli Edward Mwanyika ambayo ilimpa kushinda tuzo hiyo. Karibuni sana na hongereni sana. *(Makofi)*

Wageni wengine ni wageni watano wa Mheshimiwa Oliver Semuguruka ambao ni Maaskofu kutoka Mkoani Kagera. Maaskofu sijui wamekaa upande gani, wasimame. *(Makofi)*

Wageni wengine ni wageni saba wa Mheshimiwa Selemani Jafo ambaye ni Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI; na hao wanatoka Taasisi ya Maendeleo ya Vijana Mkoani Dodoma, yaani *Dodoma Youth development organization (DOYODO)*, karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 56 wa Mheshimiwa Anna Lupembe ambao ni Wanamaombi kutoka Mkoani Dodoma. *(Makofi)*

Tunao pia wageni sita wa Mheshimiwa Ritta Kabati ambao ni viongozi wa Chama cha Wanafunzi kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma wanaotokea Mkoani Iringa, karibu ni sana. *(Makofi)*

Wapo pia wageni watatu wa Mheshimiwa Seif Gulamali ambao wanatoka Jimboni kwake na wanaongoza na Mheshimiwa Shehe Salum Hussein Mmanga, karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hao ndio wageni waliotufikia asubuhi ya leo. Yapo pia matangazo ya kazi.

Tangazo la kwanza linatoka kwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Kilimo, Mifugo na Maji anawatangazia Wajumbe wa Kamati hii kwamba leo tarehe 4 Julai, 2017 saa 7.00 mchana mara baada ya Bunge kuhahirishwa kutakuwa na kikao cha Kamati kwa ajili ya kupitia rasimu ya ratiba ya shughuli zitakazotekelezwa na Kamati kwa kipindi cha Agosti na Septemba, 2017. Kikao hiki kitafanyika katika

Jengo la Utawala, ghorofa ya pili Ukumbi namba 229. Kwa hiyo, Wajumbe wa Kamati hii mnambwa kuhudhuria.

Tangazo lingine linatoka kwa Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa ambaye ni Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria, anawatangazia Wajumbe wa Kamati hii kwamba leo saa saba mchana kutakuwa na kikao katika Ukumbi wa Zahanati ya zamani ya Bunge kwa ajili ya kupitia Sheria ya Marekebisho ya Sheria ya Bajeti itakayosomwa kesho. Kwa hiyo, Wajumbe wa Kamati hii mnatangaziwa kwamba mfike bila kukosa.

Nimeletewa tangazo lingine hapa kwamba wapo wanafunzi 70 na walimu nane kutoka shule ya sekondari Nyangao. Kwa ujumbe ulivyo unaonekana ni wageni wa Mheshimiwa Nape Nnauye. Karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya matangazo hayo, tutaendelea na ratiba iliyopo mbele yetu. *(Makofi)*

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mwongozo wa Spika.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Japhary Michael.

MWONGOZO WA SPIKA

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mwongozo kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7), sitaisoma kwa sababu ya muda.

Mheshimiwa Naibu Spika, kulingana na shughuli za leo za Bunge na jambo lililotokea mapema leo, Naibu Waziri wa Kilimo alipokuwa akijibu swali aliloulizwa kuhusu agizo la Serikali kuzuia vyakula kwenda nje ya nchi yetu, amejibu kwamba ni nia njema ya Serikali kuhakikisha kwamba vyakula vinabaki ndani ya nchi yetu ili tuepuke janga la njaa. Ni jambo jema kwa Serikali kufanya hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna maeneo ambayo ni ya mipakani ambayo nayo yanastahili kupata huduma hiyo

ya chakula, ambapo tunavyoongea sasa, watu wanaopeleka vyakula katika maeneo ya mipakani wanakatwa. Mfano, Rombo, gari yoyote inayopinda kutoka Njia Panda ya Himo kwenda Rombo inakamatwa wakati Rombo ni sehemu ya nchi ya Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Mwongozo wako, kama Serikali na kwa sababu ni Waziri Mkuu alitoa hili agizo, inaweza ika-*rectify* agizo lake ili watu ambao wanahudumiwa ndani ya nchi wapate huduma kama watu wengine na wasiendeleo kubughudhiwa. Nashukuru.

MHE. LEAH J. KOMANYA: Mwongozo wa Spika.

NAIBU SPIKA: Mwongozo wa mwisho huo Waheshimiwa Wabunge. Mheshimiwa Leah Komanya.

MHE. LEAH J. KOMANYA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipatia nafasi. Wakati tunapitisha bajeti ya Kilimo na Mifugo, tozo mbalimbali zilikusudiwa kufutwa ikiwemo tozo ya kusafirisha mifugo ndani Wilaya, ambapo utekelezaji wake ulitakiwa kuanza mwaka wa fedha 2017/2018.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwaka wa fedha umeanza tarehe 1 Julai, 2017, lakini katika mnada wa Mwanuzi uliofanyika tarehe 2 Julai, 2017 Wilayani Meatu wafanyabiashara ya mifugo wameendelea kutozwa kodi ya kusafirisha mifugo ndani ya Wilaya kwa madai kwamba hawana maelekezo ya Serikali na hivyo kuleta usumbufu baina ya wafanyabiashara na watoza kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni nini kauli ya Serikali?
(Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kabla sijajibu miongozo hiyo naona kuna matangazo mengine yamekuja yalichewa hapa. Kwanza ni wageni wa Wabunge wa Manyara ambao ni Mwenyekiti wa CCM wa Mkoa wa Manyara na Katibu, karibuni sana.

Pia mgeni wa Mheshimiwa Hamida Abdallah ambaye ni mtoto wake, anaitwa Hashil Meghita, karibu sana. *(Makofi)*

Tangazo lingine linatoka kwa Katibu wa Kamati ya Wabunge wanawake wa CCM, Mheshimiwa Subira Mgalu anawatangazia Wabunge wote wanawake wa CCM kuwa leo tarehe 4 Julai, 2017 kutakuwa na kikao na viongozi wakuu wa UWT ukumbi wa *White House* kuanzia saa 7.00 mchana mara baada ya kuahirisha Kikao cha Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, wanawake wa CCM wote mnatakiwa kuhudhuria bila kukosa.

Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa miongozo miwili hapa, mmoja ni wa Mheshimiwa Japhary Michael, amezungumzia kuhusu chakula kusafirishwa ama kupelekwa katika maeneo ya mipakani na kwamba Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi wakati akijibu swali lililokuwepo kwenye maswali ya asubuhi leo alionyesha kwamba utaratibu wa kupeleka chakula nje hilo katazo lipo. Sasa Mheshimiwa Japhary anasema hata wale ambao hawapeleki nje ya nchi lakini wanapeleka maeneo ya mipakani na wenyewe wanakamatwa.

Waheshimiwa Wabunge, kwa sababu mimi nimeombwa Mwongozo, nadhani wale wanaowakamata kwa sababu kutofautisha kati ya anayepeleka chakula mpakani na anayeenda kuvusha mpakani inaweza kuwa ndogo. Mimi nadhani wale wanaowakamata wanakuwa wamesikiliza maelezo kwamba chakula kinaenda wapi ndiyo maana wanawakamata, lakini tukisema kwa ujumla kabisa, tutajuaje huyo anavuka mpaka na huyu havuki. Sisi hapa kama Bunge kwa sababu nimeombwa Mwongozo, Mwongozo wangu ni kwamba wale wanaowakamata hawa watu wawasilize maelezo yao, vyakula vinaelekea wapi kwa sababu nina uhakika vyombo vya dola viko maeneo hayo, kwa hiyo, vina uwezo wa kujua chakula kipi kinatoka nje na kipi kinazunguka katika mipaka ya nchi.

Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa mwongozo pia na Mheshimiwa Leah Komanya kuhusu tozo na kodi zilizofutwa wakati wa bajeti ama katika bajeti iliyopita na Sheria ya Fedha ambayo Bunge limeipitisha. Jambo hili kwanza kabisa kwa mujibu wa Kanuni zetu halikupaswa kuja chini ya Mwongozo kwa sababu halijatokea leo Bungeni. Hata hivyo, nimuombe Mheshimiwa Leah Komanya changamoto hizo kwa sababu Waziri wa Fedha na Naibu Waziri wapo na TRA ama hata zile Halmashauri zinazokusanya hizo fedha zina uwezo wa kuagizwa na hao Mawaziri ni tozo zipi ambazo zimeshafutwa kama wao hawajapata barua ama hawajapata taarifa wanaweza wakazipata kwa njia hiyo. Kwa hivyo, Kiti hakina mwongozo juu ya jambo hilo kwa kuwa halijatokea hapa Bungeni lakini Waziri na Naibu Waziri wa Fedha wapo hapa watalichukua suala hilo na kuagiza mamlaka zinazohusika na kupeleka mawasiliano katika Halmashauri zitafanya hivyo.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, tutaendelea na ratiba iliyopo mbele yetu, Katibu.

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria
Mbalimbali wa Mwaka 2017 [The Written Laws
(Miscellaneous Amendments) Bill, 2017]**

(Kusomwa Mara ya Pili)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na utaratibu kuhusu sheria hii. Sasa namuita Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria ili awasilishe maelezo yake. Mheshimiwa Waziri mawasilisho hayo yatakuwa kwa muda wa nusu saa.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la mwaka 2016, naomba kutoa hoja kwamba

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ya mwaka 2017 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*] sasa usomwe kwa mara ya pili na Bunge lako Tukufu lijadili na hatimaye lipitisha Muswada huu na kuwa sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mara nyingine kabla ya kuwasilisha maudhui ya Muswada huu, naomba kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kuturuzuku uhai, kutujalia afya na kutuwezesha kutekeleza majukumu yetu. Napenda pia kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kuendelea kutimiza na kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Watanzania wote ni mashahidi wa juhudi kubwa anazozifanya Mheshimiwa Rais kuhakikisha kuwa nchi inaendeshwa kwa misingi ya demokrasia, utawala wa sheria na uwajibikaji. Wote tunajionea mafanikio makubwa ambayo nchi yetu imeyapata katika nyanja mbalimbali katika kipindi cha uongozi wake. Namtakia kila la kheri katika kutekeleza majukumu yake. Aidha, pia napenda kumshukuru Waziri Mkuu Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa kwa kusaidia katika shughuli yote hii na kutuongoza na kutuelekeza kwa umahiri mkubwa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue tena fursa hii kukupongeza wewe mwenyewe, Mheshimiwa Spika, Waheshimiwa Wenyeviti wa Bunge lako Tukufu, Katibu wa Bunge, Makatibu wa Kamati na watendaji wengine wa Bunge kwa msaada na ushirikiano mkubwa mlioutoa ambao umewezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ndani ya muda uliopangwa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nalipongeza Bunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wake wa Kikatiba wa kutunga sheria lakini pia kwa kuishauri na kuisimamia Serikali inapotekeleza majukumu yake ya Kikatiba. Kwa ujumla, napenda kuwashukuru Wabunge wote kwa ushirikiano wanaoipatia Wizara na Serikali kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusiana na Muswada uliopo mbele ya Bunge lako Tukufu, kwa namna ya kipekee napenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria chini ya Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, kwa ushirikiano mkubwa waliotupatia wakati wa kujadili Muswada na maoni walivyotupatia Serikali ambao kwa kiasi kikubwa imewezesha kuboresha maudhuhi ya Muswada huu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ya mwaka 2017 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*), unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria sita kwa lengo la kuimarisha mifumo ya udhibiti, uwajibikaji na kupanua wigo wa makusanyo ya kodi katika sekta ya madini na petroli. Marekebisho haya pia yanakusudia kuleta uwiano kati ya sheria zinazorekebisha na sheria zilizopo. Aidha, marekebisho katika Sheria za Kodi na Bima yanalenga kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato yanayohusiana na sekta ya madini na bima.

Mheshimiwa Naibu Spika, chimbuko la Muswada huu ni mapendekezo ya Kamati mbalimbali ambazo katika nyakati tofauti zimeundwa na Serikali ili kuchunguza vitendo vya ubadhirifu na udanganyifu kwa baadhi ya makampuni yanayojishughulisha na uchimbaji na biashara ya madini. Kamati hizo ni pamoja na Kamati Maalum ya Pili ambayo pamoja na mambo mengine ilibainisha upungufu ufuatao katika mfumo wa kisheria wa usimamizi wa sekta ya madini:-

(a) Sheria ya Madini ya mwaka 2010 kutotambua mamlaka ya umiliki wa maliasili za madini nchini;

(b) Kutokuwepo kwa masharti yanayoelezea bayana ushiriki wa Serikali na Watanzania kwenye sekta ya madini;

(c) Udhaifu mkubwa katika usimamizi wa Sheria ya Madini;

(d) Matumizi yasiyo na tija kwa Taifa ya madaraka ya Waziri na Kamishna wa Madini;

(e) Usimamizi dhaifu wa biashara ya uuzaji na usafirishaji wa makinikia nje ya nchi;

(f) Udanganyifu wa kibiashara na ukwepaji wa kodi;

(g) Ukwepaji wa Kodi ya Mapato kwa njia ya udanganyifu wa bei ya bidhaa au huduma;

(h) Upandishaji wa gharama za uendeshaji wa migodi;

(i) Kutokusanywa kikamilifu kwa mrahaba wa Serikali;

(j) Uhamishaji haramu wa fedha nje ya nchi;

(k) Misamaha ya kodi isiyo na manufaa kwa Taifa;

(l) Mikataba ya uchimbaji wa madini isiyo na manufaa kwa nchi; na

(m) Usimamizi dhaifu wa maeneo ya migodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuzingatia upungufu huo, Muswada huu pamoja na mambo mengine unakusudia kubadilisha vifungu vya sheria kwa kufuta baadhi ya vifungu vya sheria mbalimbali kama zilibainishwa hapa chini na kuviandika upya, kufuta baadhi ya maneno kwenye vifungu vya sheria hizo, kuingiza maneno mapya na kuongeza vifungu vipya. Sheria zilizopendekezwa kurekebisha kupitia Muswada huu ni kama ifuatavyo:-

(a) Sheria ya Madini, Sura ya 123 (*The Mining Act, Cap.123*);

(b) Sheria ya Petroli, Sura ya 392 (*The Petroleum Act, Cap.392*);

(c) Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332 (*The Income Tax Act, Cap. 332*);

(d) Sheria ya kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 (*The Value Added Tax Act, Cap. 148*);

(e) Sheria ya Bima, Sura ya 394 (*The Insurance Act, Cap.394*); na

(f) Sheria ya Usimamizi wa Kodi, Sura ya 438 (*The Tax Administration Act, Cap. 438*).

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada huu umegawanyika katika sehemu kuu saba. Sehemu ya Kwanza inaainisha masharti ya utangulizi ikiwa ni pamoja na jina la sheria inayopendekezwa na tamko la marekebisho ya sheria mbalimbali zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho kupitia Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Pili na ya Tatu zinapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria za Madini 2010 (*The Mining Act, 2010*) na Sheria ya Petroli, 2015. Malengo ya marekebisho ni kuweka masharti yatakayowezesha wananchi na Taifa kuweza kunufaika na maliasili ya madini, petroli na gesi asilia. Ili kuwezesha kuwepo kwa manufaa haya, Muswada unapendekeza mambo yafuatayo:-

(a) Kutambua na kuweka umiliki wa madini, petroli na gesi asilia kwa wananchi chini ya usimamizi wa Rais wa Jamhuri ya Muungano kwa niaba ya wananchi, rejea Ibara ya 5 ya Muswada. Sheria ilivyo sasa inaweka umiliki wa madini kwa Serikali lakini bila kuathiri masharti ya mikataba maana yake ni kwamba kwa sasa mikataba ya madini ina nguvu zaidi ya sheria za nchi na hivyo kuhamishia umiliki wa madini kwa wawekezaji.

(b) Kutambua haki na dhamana ya Serikali (*Government lien*) juu ya usimamizi wa bidhaa zote na masalia zinazotokana na uchimbaji, uchakataji na uchenjuaji wa madini, rejea Ibara ya 5(a). Sababu ya kifungu hiki ni kuipa Serikali umiliki na mamlaka ya usimamizi wa mazao yote yanayopatikana katika uchimbaji, uchakataji na uchenjuaji wa madini ikiwa ni pamoja na makinikia.

(c) Kutambua haki na dhamana ya Serikali juu makinikia na kuweka utaratibu wa kuyahifadhi Sehemu Maalum migodini chini ya uangalizi wa serikali, rejea kifungu cha 100D. Aidha, kupitia kifungu hiki, makinikia hayataondolewa nchini bila kufanyiwa uchunguzi na kupata thamani halisi kabla ya kuchenjuliwa na uchenjuaji utafanyika nchini. Kuanzia sasa makanikia hayatauzwa nje ya nchi, yatauzwa kwenda kwa mchenjuaji ndani ya nchi yakiwa ni bidhaa ambayo itatozwa kodi. (*Makofi*)

(d) Kutambua na kuweka chini ya uangalizi wa Serikali maeneo yote ya uchimbaji wa madini kwa lengo la kuweka ulinzi na usimamizi madhubuti wa maeneo hayo, rejea kifungu cha 5A. Kifungu hicho kitasaidia:-

(i) Kuwepo kwa ulinzi mahususi wa maeneo yote ya uchimbaji wa madini;

(ii) Kuwepo kwa utaratibu wa Serikali kufanya ukaguzi na uhibitaji wa usafirishaji wa madini;

(iii) Kuipa Serikali uwezo wa kudhibiti na kutambua viwango vya madini yote yanayotolewa kwenye maeneo ya migodi; na

(iv) Serikali kupitia vyombo vya ulinzi na usalama kuweza kutoa ulinzi wa maeneo ya migodi.

(e) Kutambua haki ya ushiriki wa Serikali (*Government participation or State participation*) katika shughuli zote za uchimbaji, uchakataji na uchenjuaji wa madini na ununuzi wa hisa katika makampuni ya kuchimba madini, rejea kifungu cha 10. Inapendekeza kufutwa kifungu cha 10 cha Sheria ya Madini ya mwaka 2010 na kuweka kifungu kipya cha *State participation* kinachoipa Serikali:-

(i) Ushiriki wa asilimia zisizopungua 16 (*16% undilutable carried interest*); na

(ii) Uwezo wa kuongeza ushiriki mpaka asilimia 50 kwa kuangalia thamani ya gharama ambazo Serikali inatumia katika vivutio vya uwekezaji na kodi alivyopewa mwekezaji.

(f) Kuondoa utaratibu wa sasa wa mikataba ya uendeshaji wa madini na kuweka msingi utakaoiwezesha Serikali kufanya majadiliano na wawekezaji katika sekta ya madini kwa lengo la kupitia upya baadhi ya masharti kwenye mikataba iliyokwihafanyika ambayo kwa uwazi au taathira yake yameathiri maslahi ya nchi, rejea lbara ya 10 inayofuta na kubadili kifungu cha 11 na kifungu cha 12 cha sheria ya sasa.

(g) Kufanyia mapitio madaraka ya Waziri na Kamishna wa Madini kwa lengo la kupunguza baadhi ya majukumu na madaraka yao na kuhamishia madaraka hayo kwa Kamisheni ya Madini, rejea Sehemu Mpya ya Tatu yenye vifungu vipya vya 19 – 29.

(h) Kuunda na kuainisha majukumu ya Kamisheni ya Madini, rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 20 na 21. Kamisheni inayopendekezwa kuanzishwa itakuwa na jumla ya Makamishna tisa, watatu kati yao akiwemo Mwenyekiti watakuwa wa kudumu (*full time commissioners*) na watashirikiana na Mtendaji Mkuu kutekeleza majukumu ya Kamisheni yao ya kila siku.

Mheshimiwa Naibu Spika, Makamishna wengine watakuwa wa muda na watakutana katika vikao maalum vya Kamisheni kwa ajili ya kufanya maamuzi ya msingi na kufuatilia utekelezaji wake. Makamishna wa muda watateuliwa kutokana na nafasi ambao ni Katibu Mkuu - Hazina, Katibu Mkuu - TAMISEMI, Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Katibu Mkuu - Ulinzi na Katibu Mkuu- Ardhi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamisheni inayopendekezwa kuundwa itachukua sehemu kubwa ya majukumu ya Kamishna wa Madini kwa sasa. Majukumu hayo ni pamoja na kutoa, kuhuiasha au pale itakapolazimika kufuta leseni zote zinazotolewa kwa mujibu wa Sheria ya

Madini; kusimamia shughuli za madini ikiwa ni pamoja na kufanya ukaguzi maeneo ya migodi na kadhalika. Marekebisho yanayopendekezwa pia yanahamisha majukumu yote yaliyokuwa yakitekelezwa na TMAA na kuwekwa chini ya Kamisheni na kwa msingi huo TMAA inafutwa.

(i) Kuweka masharti yanayokusudia kuzuia watu kufanya biashara ya udalali wa leseni mbalimbali zinazotolewa kwa mujibu wa Sheria ya Madini. Kwa mujibu wa marekebisho yanayopendekezwa, mmiliki wa leseni hataruhusiwa kuhamisha umiliki wa leseni kabla hajafanya uendelezaji katika kitalu husika. Aidha, baada ya kumalizika muda wake, leseni itahuishwa kwa kipindi kimoja tu baada ya hapo umiliki wa kitalu husika utarejeshwa Serikalini.

(j) Kuweka masharti yatakayoweza kuanzishwa kwa vyombo mbalimbali vitakavyohusika katika shughuli za madini kwa niaba ya Serikali. Vyombo hivyo ni pamoja na:-

(i) Hifadhi ya Dhahabu na Vito chini ya Benki Kuu (*The establishment of the National Gold and Gemstone Reserve*), rejea Ibara ya 27C;

(ii) Maeneo Maalum ya Masoko ya Dhahabu na Vito (*Gem and Mineral Houses*), rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 27B;

(iii) Maghala ya Serikali ya Kuhifadhi Madini (*Government Mineral Wherehouses*), rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 27D. Hapa nieleze kwamba hii *Government Mineral Warehouse* maana yake ni Benki Kuu ya Tanzania.

(iv) Kanzi Data Ya Taifa ya Rasilimali za Madini (*The National Mineral Resources Data Bank*), rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 27E; na

(v) Mfumo mahsusi wa kukusanya na kuhifadhi taarifa zote za shughuli za madini (*Mining cadastral*), rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 27F.

(k) Kuunda nafasi ya Mtendaji Mkuu wa Kamisheni ya Madini na kuainisha majukumu yake, rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 26.

(l) Kuimarisha mfumo wa udhibiti na usimamizi wa shughuli za uzalishaji, uchenjuaji, usafirishaji na kadhalika wa madini na bidhaa nyingine zitokanazo na shughuli za madini katika maeneo ya migodi na kuzuia uuzaji na usafirishaji wa madini ambayo hayajaongezewa thamani.

(m) Kuweka utaratibu kwa wanaojihusisha na uchimbaji wa madini kutoa ahadi ya uadilifu, rejea Kifungu kipya kinachopendekezwa cha 106.

(n) Kuweka utaratibu wa ushiriki wa wazawa, mafunzo na mfumo utakaosaidia kuhamisha teknolojia ya uchimbaji wa madini kwenda kwa Watanzania (*local content*), rejea vifungu vipya vinavyopendekezwa vya 102, 103 na 104.

(o) Kufanya wajibu wa kijamii (*corporate social responsibility*) kuwa lazima kisheria na wananchi kushirikiki kwa kupanga wakishirikiana na Halmashauri zao za Serikali za Mitaa, rejea kifungu kipya kinachopendekezwa cha 105.

(p) Kuweka utaratibu bora wa kulinda mazingira kwenye shughuli za madini, rejea Sehemu mpya ya Saba na kifungu kipya kinachopendekezwa cha 107 hadi 118.

(q) Kuweka misingi itakayotumika katika mikataba ya utafutaji na uendelezaji wa mafuta na gesi asilia, hicho ni kifungu cha 47 cha Sheria ya Petrol.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada, inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Kodi ya

Mapato, Sura ya 332 (*The Income Tax, Cap. 332*). Inapendekezwa kufanya marekebisho katika Kifungu cha 8 na Jedwali la Kwanza la Sheria ya Kodi ya Mapato ili kujumuisha kama sehemu ya mapato ya biashara faida yoyote inayopatikana kutokana na uhamishaji wa jukumu la kulipa kodi kupitia mikataba mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, sehemu hii inapendekeza kurekebisha vifungu vya 65M na 65N kwa lengo la kuondoa mianya ya upotevu wa mapato kutokana na kutoainisha Sheria ya Kodi ya Mapato na mifumo iliyopo chini ya mikataba ya mafuta na gesi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Bima, Sura ya 394 (*The Insurance Act, Cap.394*). Marekebisho yanayopendekezwa katika sheria hii yanalenga kumpatia nguvu za kisheria Kamishna wa Mamlaka ya Udhhibiti wa Sekta ya Bima (*Tanzania Insurance Regulatory Authority*) kuainisha viwango vya chini vya ada ya bima (*premium*) kwa aina mbalimbali za bima zitolewazo na makampuni ya bima. Marekebisho haya yanakusudia kuondoa utaratibu wa sasa ambapo kila Wakala wa Bima hujipangia kiwango cha ada anachotaka.

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na marekebisho katika kifungu cha 72, inapendekezwa kufutwa kwa kifungu cha 134 na 137 na kuboresha masharti ya kifungu cha 133 ili kuondoa kasoro zilizopo sasa katika mfumo wa ukusanyaji wa ada ya bima (*premium*) kupitia kwa Mawakala wa Bima. Kwa mujibu wa marekebisho yanayopendekezwa, bidhaa zote zitakazoingizwa nchini zitakatiwa bima na Makampuni ya Bima ya Tanzania. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 3(3) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi, Sura ya 438 (*The Tax Administration Act, Cap. 438*) ili kurekebisha tafsiri ya kodi kwa lengo la kutambua kodi inayotokana na ongezeko la

faida. Aidha, inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 54(1) ili kuongeza aya ndogo ya (i) kwa lengo la kubainisha tarehe ya kulipa kodi inayotokana na ongezeko la faida.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Saba ya Muswada, inapendekeza kurekebisha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 (*The Value Added Tax, Cap.148*). Inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 68 cha sheria hiyo ili kuondoa *input tax credit* kwa yeyote anayesafirisha madini ghafi na mazao ghafi nje ya nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo ni kuhamasisha uanzishwaji wa viwanda vya kuboresha madini hapa nchini na kuongeza thamani ya bidhaa hapa nchini. Kama nilivyoeleza hapo awali, Jedwali la Marekebisho ya Muswada huu, inakusudiwa kufanya marekebisho katika sehemu mbalimbali za Muswada kwa kuzingatia maoni ya wadau na Kamati ya Bunge iliyojadili Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada huu unalenga kuleta Mapinduzi makubwa katika kulinda rasilimali za madini na gesi asilia. Muswada huu unalenga kuboresha usimamizi wa madini na gesi asilia ili kuhakikisha kuwa yanakuwa na manufaa kwa Watanzania. Aidha, marekebisho haya ya sheria yanalenga kuimarisha ukusanyaji wa kodi na kuiongezea Serikali mapato kutoka katika sekta ya madini na gesi asilia.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwa mara nyingine tena kuchukua fursa hii adhimu kumshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa George Mcheche Masaju kwa ushauri na msaada ambao yeye binafasi amenipatia katika majadiliano kwenye Kamati za Kudumu za Bunge na hatua mbalimbali za maandalizi ya Muswada huu. Kwa namna ya pekee natoa shukrani kwa timu ya Waandishi wa Sheria ambao wametoa msaada mkubwa katika Kamati ya Kudumu ya Bunge na maandalizi ya Jedwali la Marekebisho. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho lakini sio kwa umuhimu wake, nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati Maalum iliyoteuliwa na Mheshimiwa Rais ambao waliandaa Muswada huu na kushiriki katika hatua zote za majadiliano na Baraza la Mawaziri na Kamati mbalimbali za Serikali na baadaye majadiliano kwenye Kamati za Kudumu za Bunge wakati wa maandalizi yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, yako mambo ambayo katika Taifa inabidi yafanyike kwa wakati huo muafaka. Hapa napenda nimnukuu William Shakespeare katika kitabu cha Julius Caesar anaposema:-

“There is a tide in the affairs of men. Which, taken at the flood, leads on to fortune. Omitted, all the journey of their life is bound in shallows and in miseries. On such full sea are we now afloat, and we must take the current when it serves, or lose our ventures.” William Shakespeare – Julius Caesar. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo haya, naomba Bunge lako Tukufu kujadili Muswada wa Sheria wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa mwaka 2017 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*), kisha kuupitisha ili endapo Mheshimiwa Rais ataridhia kwa kuweka saini uwe sehemu ya sheria za nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja. (Makofi)

WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Hoja imeungwa mkono.

**MUSWADA WA SHERIA WA MAREKEBISHO YA SHERIA
MBALIMBALI NA. 4 WA MWAKA 2017 - KAMA
ULIVYOWASILISHWA MEZANI**

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

SPECIAL BILL SUPPLEMENT

No. 4

28th June, 2017

*to the Special Gazette of the United Republic of Tanzania No. 4 Vol. 98
dated 28th June, 2017*

Printed by the Government Printer, Dar es Salaam by Order of
Government

THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) ACT, 2017

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section

Title

PART I

PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title and commencement.
2. Construction.
3. Amendment of certain laws.

PART II
AMENDMENT OF THE MINING ACT,
CAP. 123

4. Construction.
5. Amendment of section 3.
6. Repeal and substitution of section 5.
7. Addition of section 5A.
8. Amendment of section 8.
9. Amendment of section 9.
10. Repeal and substitution of section 10.
11. Repeal and replacement of sections 11 and 12.
12. Repeal and replacement of Part III.
13. Addition of sections 27A and 27B.
14. Amendment of section 28.
15. Amendment of section 29.
16. Amendment of section 37.
17. Amendment of section 38.
18. Amendment of section 41.
19. Amendment of section 42.
20. Amendment of section 45.
21. Amendment of section 49.
22. Amendment of section 54.
23. Amendment of section 63.
24. Amendment of section 87.

- 25. Amendment of section 88.
- 26. Amendment of section 111.
- 27. Amendment of section 113.
- 28. Addition of new Parts VIII, IX and X.

PART III

AMENDMENT OF THE PETROLEUM ACT,

CAP. 392

- 29. Construction.
- 30. Amendment of section 47.
- 31. Amendment of section 113.

PART VI

AMENDMENT OF THE INCOME TAX ACT, CAP. 332

- 32. Construction.
- 33. Amendment of section 8.
- 34. Amendment of section 65E.
- 35. Amendment of section 65M.
- 36. Amendment of section 65N.
- 37. Amendment of the First Schedule.
- 38. Amendment of the Third Schedule.

PART V

AMENDMENT OF THE INSURANCE ACT,

CAP. 394

- 39. Construction.
- 40. Amendment of section 67.
- 41. Repeal and replacement of section 72.
- 42. Repeal and replacement of section 133.
- 43. Repeal of section 134.
- 44. Repeal of section 137.
- 45. Construction.
- 46. Amendment of section 3.
- 47. Amendment of section 54.

PART VII

AMENDMENT OF THE VALUE ADDED TAX ACT,

CAP. 148

- 48. Construction.
- 49. Amendment of section of 68.

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dar es Salaam,
27th June, 2017

JOHN W. H. KIJAZI,
Secretary to the Cabinet

A BILL

for

An Act to amend certain written laws in the extractive industry and financial laws with a view to enhancing control and compliance, ensuring maximum collection of revenues and securing national interests.

ENACTED by Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I

PRELIMINARY PROVISIONS

Short title and commencement

1.-(1) This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendment) Act, 2017 and shall come into force on the date of publication.

Construction

2. The written laws specified in the Parts of this Act are amended in the manner specified thereunder.

PART II

AMENDMENT OF THE MINING ACT

Construction Cap 123

3. This Part shall be read as one with the Mining Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 3

4. The principal Act is amended in section 3, by:

(a) deleting the term "Board" and its definition and substituting for it the following:

" "Commission" means the Mining Commission

- established by section 20;"
- (b) deleting the term "Board" wherever it appears and substituting for it the term "Commission" ;
 - (c) deleting the definition of the designation "Commissioner";
 - (d) deleting the designation "Commissioner" wherever it appears in the Act and substituting for it the term "Commission"
 - (e) deleting the definition of the term "mining operations" and substituting for it the following:
 - "mining operations" means operations carried out in the course of undertaking mining activities;
 - (f) deleting the term "Zonal Mines Office" and its definition and wherever the term appears in the Act;
 - (g) deleting the designation "Zonal Mines Officer" wherever it appears and substituting for it the word

“Commission”;

(h) inserting in an appropriate alphabetical order, the following new definitions:

“mineral processing” means the process of separating commercial value minerals from their ores;

“ Mining Cadastre” means a system established pursuant to section 27F;

“mineral concentrate” means minerals or associated minerals won through the process of direct extraction of minerals from the ore which need further processes to extract minerals and associated minerals such as:

(a) minerals in the category of gold, silver, copper, sulphur, iron, nickel, zinc;

(b) minerals in the category of

platinum which includes:

- (i) rhodium; and
- (ii) iridium;

(c) minerals with elements of metals of rare earth elements, transition elements and light element which includes:

- (i) ytterbium;
- (ii) beryllium;
- (iii) tantalum;
- (iv) lithium; and

(d) any other mineral found in the periodic table.”

“tax expenditure” means the quantified value of tax incentives granted to a company by the Government.”

“local content” means “local content” means the quantum of composite value added to, or created in, the economy

of Tanzania through deliberate utilization of Tanzanian human and material resources and services in the mining operations in order to stimulate the development of capabilities indigenous of Tanzania and to encourage local investment and participation;

“integrity pledge” means a formal and concrete expression of commitment by mineral right holder to abide ethical business practices and support a national campaign against corruption and prepared by the Commission;

“Executive Secretary” means the Executive Secretary of the

Commission appointed under section 26.

“Commissioner for Minerals” means the Commissioner for Minerals appointed under section 20;

“Mineral Cadastral” means the Mineral Cadastre established pursuant to section 27F;”

Repeal and substitution of section 5

5. The principal Act is amended by repealing section 5 and substituting for it the following:

“Ownership of minerals and Government lien

5.-(1)The entire property in and control of all minerals in, and under or upon any land, rivers, streams, water courses throughout Tanzania, area covered by territorial sea, continental shelf or the exclusive economic zone is the property of the United Republic and shall be

vested in the President in trust for the People of Tanzania.

(2) The Government shall have lien over any material, substance, product or associated products extracted from the mining operations or mineral processing."

Addition of sections 5A

6.The principal Act is amended by adding immediately after section 5 the following new section:

"Declaration of mining controlled areas

5A.-(1) The President may, after consultation with the relevant local authorities through the Minister responsible for local government, and by order in the *Gazette* declare any area of Tanzania which is subject to mining operations to be a controlled area.

(2) The order made under this section shall prescribe conditions applicable to the

controlled area, and upon such order being made, the conditions specified in the order shall apply to the specified area and any contravention of such conditions shall be an offence.

(3) For the purpose of subsections (1) and (2), the Commission shall recommend to the Minister, regulations applicable to mining operations and activities in the controlled areas."

Amendment of
section 8

7. The principal Act is amended in section 8, by:

(a) deleting paragraph (a) and substituting for it the following:

"(a) an individual who-

(i) is under the age of eighteen years;

(ii) not being a citizen of the United Republic, has not been

ordinarily resident in the United Republic for a period of four years or such other period as may be prescribed;

(iii) is an undischarged bankrupt, having been adjudged or, otherwise declared bankrupt under any written law whether under the laws of the United Republic or elsewhere, or enters into any agreement or scheme of composition with creditors, or takes advantage of any law for the benefit of debtors;

(iv) has been convicted, within the previous

ten years, of an offence of which dishonesty is an element, or of any offence under this Act, any related or similar Act, or any similar written law in force outside the United Republic and has been sentenced to imprisonment or to a fine exceeding twenty million shillings."

(b) deleting paragraph (b) and substituting for it the following:

"(b) a company-

- (i) which has not established a physical and postal address in the United Republic for the purpose of

- serving legal notices
and other
correspondences;
- (ii) unless, such
company is
incorporated under
the Companies Act
and intends to carry
out the business of
mining under a
mining licence;
- (iii) which is in
liquidation other
than a liquidation
that forms part of a
scheme for the
reconstruction or
amalgamation of
the holder;
- (iv) which has among its
directors or
shareholders any
person who would
be disqualified in

terms of paragraph

(a)(iii) and (iv)."

(c) adding immediately after subsection (2)

the following new sub-sections:

"(3) Notwithstanding subsection (2), the Commission may, on recommendation of the Resident Mines Officer and upon satisfying itself that a primary mineral licence holder needs a technical support which cannot be sourced within Tanzania, allow the primary mineral licence holder to contract a foreigner for the technical support.

(4) The provisions of subsection (1)(a)(iii) and (iv) shall apply in relation to engagement of foreign technical support."

(d) renumbering subsections (3), (4), (5) and (6) as (4), (5), (6) and (7) respectively.

Amendment of section 9

8. The principal Act is amended in section 9 by deleting subsection (4) and substituting for it the following:

“(4) The consent of the licensing authority where it is required under subsection (2), shall not be given unless there is proof that substantial developments have been effected by the holder of a mineral right.”

Repeal and substitution of section 10

9. The principal Act is amended by repealing section 10 and substituting for it the following:

“State participation

10.-(1) In any mining operations under a mining licence or a special mining licence the government shall have not less than sixteen non-dilutable free carried interest shares in the capital of a mining company.

(2) In addition to the free carried interest shares, the Government shall be entitled to acquire, in total, up to fifty percent of the shares of the mining company commensurate with the total tax expenditures incurred by the Government in favour of the mining company.

(3) Acquisition by the Government of shares in the Company shall be determined by the total value of the tax expenditures enjoyed by the mining company."

Repeal and replacement of sections 11 and 12

10. The principal Act is amended by repealing sections 11 and 12 and substituting for them the following:

"Review and renegotiation of development agreements
11. Notwithstanding the provisions of this Act and any other written law, all development agreements concluded prior to the coming into force of this Act shall remain in force and effect.

into force of this section shall, subject to the provisions of the Natural Wealth and Resources Contracts (Review and Renegotiation of Unconscionable Terms) Act, 2017, remain in force.”

Repeal and replacement of Part III

11. The principal Act is amended by repealing Part III and replacing it with the following:

“ PART III
ADMINISTRATION

Role of the Minister

19. The Minister shall be responsible for:

- (a) preparing policies, strategies and legislative framework for exploration and exploitation of mineral resources with special reference to establishing national priorities having due regard to the national economy;

- (b) monitoring the implementation of laid down government policies on minerals;
- (c) monitoring the operations of all bodies or establishments with responsibility for minerals and report to the Cabinet;
- (d) promoting mineral resources of Tanzania for research and exploitation;
- (e) monitoring the issuance by the Commission of licenses for mining activities in Tanzania; and
- (f) providing support for the creation of a favourable environment for private investment in the mining industry.

Commissioner
for Minerals

20. There shall be appointed by the President a suitably qualified public officer to

be a Commissioner for Minerals who shall be responsible for advising the Minister on all matters relating to the mining sector.

Establishment
of the Mining
Commission

21.-(1) There is established a Commission to be known as the Mining Commission.

(2) The Commission shall be a body corporate with perpetual succession and a common seal and shall, in its corporate name, be capable of-

- (a) suing and being sued;
- (b) purchasing or otherwise acquiring, holding, charging or disposing of its movable and immovable property;
- (c) borrowing and lending;

(d) entering into contracts; and

(e) performing all such other things or acts for the proper execution of its functions which may lawfully be performed by a body corporate.

(3) The common seal of the Commission shall be kept in such custody as the Commission may direct and shall not be used except by the order of the Commission.

(4) The Commission shall be composed of:

(a) the Chairman;

(b) the Permanent Secretary Treasury;

(c) the Permanent Secretary from the

Ministry responsible

for lands;

- (d) the Permanent Secretary from the Ministry responsible for defence;
- (e) the Permanent Secretary from the Ministry responsible for local government;
- (f) the Secretary to the Chamber of Minerals and Energy;
- (g) Deputy Attorney General;
- (h) two eminent persons who possess proven knowledge and experience in the mining sector.

(5) The Chairman and the Commissioners referred under paragraph (g) of subsection (4) shall be appointed by the President and shall serve on full time basis.

(6) The Commissioners referred to in paragraphs (b) (c), (d), (e), (f) and (g); shall discharge their responsibilities under this Act by parttime basis but they shall have equal rights with full-time members

(6) The First Schedule shall have effect on the proceedings of the meeting of the Commission and other matters related to it.

Functions of
the
Commission

22. The functions of the Commission shall be to:-

(a)supervise and regulate the proper and effective carrying out of the provisions of this Act;

(b)regulate and monitor the mining industry and mining operations in Tanzania;

- (c) ensure orderly exploration and exploitation of mineral resources in Tanzania and the optimal utilization of mineral resources at all mining operations in accordance with the mining policies and strategy;
- (d) resolve disputes arising out of mining operations or activities;
- (e) carry out inspections or investigations on health and safety issues related to mining operations or activities;
- (f) advise the Government on, and ensure compliance with all applicable laws and regulations related to

the health and safety of persons involved in mining operations or activities;

(g) monitor and audit environmental management, environmental budget and expenditure for progressive rehabilitation and mine closure;

(h) counteract minerals smuggling and minerals royalty evasion in collaboration with relevant Government authorities;

(i) advise the Government on all matters relating to the administration of the mineral sector with main focus on monitoring and

- auditing of mining operations to maximize Government revenue;
- (j) promote and conduct research and development in the mineral sector that will lead to increased Government revenue;
 - (k) examine and monitor implementation of feasibility reports; mining programs and plans; annual mining performance reports; and environmental management plans and reports of mining companies;
 - (l) secure a firm basis of comprehensive data collection on national mineral resources and technologies of

- exploration and exploitation for national decision making;
- (m) suspend and revoke exploration and exploitation licences and permits;
- (n) ensure general compliance with the laid down standards in mining operations, laws and the terms and conditions of mineral rights.
- (o) monitor and audit quality and quantity of minerals produced and exported by large, medium and small scale miners; to determine revenue generated to facilitate collection of payable royalty;

(p) audit capital investment and operating expenditure of the large and medium scale mines for the purpose of gathering taxable information and providing the same to the Tanzania Revenue Authority (TRA) and other relevant authorities;

(q) sort and assess values of minerals produced by large, medium and small scale miners to facilitate collection of payable royalty; and

(r) produce indicative prices of minerals with reference to prevailing local and international markets for the purpose

of assessment and valuation of minerals and assessment of royalty.

Committees of the Commission

25.-(1) For the purpose of facilitating performance of the functions of the Commission, it may form such number of committees to advise on matters relating to mining and minerals.

(2) The committees shall perform the functions assigned to it by the Commission upon such terms and restrictions as the Commission may determine.

(3) The provisions of the First Schedule shall apply with necessary modification to the proceedings of committees.

Executive Secretary

26.-(1) There shall be the Executive Secretary of the Commission who shall be

appointed by the President.

(2) The Executive Secretary shall-

(a) exercise supervisory powers over the management of officers and staff of the Commission; and

(b) be responsible for the day to day management of the affairs of the Commission and carrying out directives of the Commission.

(3) The Executive Secretary shall be the Chief Executive Officer of the Commission and shall hold office for a term of five years and shall be eligible for re-appointment.

Appointment
of staff of the
Commission

27.-(1) The Commission may appoint such officers and staff for the proper discharge of its functions under such terms and conditions in accordance with the Public Service Act.

Cap. 298

(2) The Minister in consultation with the Commission may appoint a Chief Inspector of Mines, Resident Mines Officers, Mines Resident Officers Inspectors of Mines and other public officers as may be required for the better performance of functions under this Act.

(3) Officers and staff shall, in the performance of their functions be responsible to the Commission.

Prohibition
against the
disclosure of
information

28.-(1) No information furnished, or information in a report submitted, pursuant to section 100 by the holder of a mineral right shall, for so long as that mineral right or another mineral right granted to the holder has effect over the land to which the information relates be disclosed, except with the consent of the holder of the mineral right.

(2) Nothing in section (1) shall operate to prevent the disclosure of information where the disclosure is made-

- (a) for or in connection with the administration of this Act;
- (b) for the purpose of any legal proceedings;
- (c) for the purpose of any investigation or inquiry conducted under this Act;

(d)to any person being a consultant to the Government or public officer who is authorised to receive such information;
or

(e)for or in connection with, the preparation by or on behalf of the Government of statistics in respect of prospecting or mining.

(3) Any person who contravenes the subsection (1) commits an offence and is liable on conviction-

(a)in the case of partnership or community group, to a fine not less than two hundred million shillings or to imprisonment for a period not exceeding twelve months, or to both;
and

(b)in the case of a body corporate, to a fine not less than one billion shillings.

Mines Resident Officer

29.-(1) The Commission shall station in every mining site where mining operations take place a Mines Resident Officer who shall be responsible for:

(a) monitoring the day to day production process at the mining site;

(b) verifying records, information and production reports kept by the holder of mineral right; and

(c) authorizing entry into the minerals storage facility at the mine on behalf of the Government.

(d) Oversight over mineral removals and transportation to

Government Minerals
Warehouse.

(2) For the purpose of the discharge of functions under this Act, the Mines Resident Officer shall have all the powers conferred to authorised officers under section 101.

Geological
Survey of
Tanzania

30.-(1) There is established the Geological Survey of Tanzania.

(2) The Geological Survey of Tanzania shall be responsible for all matters related to geological activities other than prospecting, exploration and mining activities, and in particular shall-

(a) advise the Minister on geological matters;

(b) undertake the geological mapping of Tanzania, and may for

that purpose, engage contractors;

(c) provide data concerning the geology and mineral resources of Tanzania, and generally assist members of the public seeking information concerning geological matters; and

(d) maintain such laboratory, library and record facilities as may be necessary for the discharge of his functions.

Addition of sections 27A and 27B

12. The Principal Act is amended by adding immediately after new section 27 the following new sections:

“Geological survey, mapping and prospecting

27A. The Agency shall, for the purpose of carrying out the geological mapping of Tanzania-

- (a) enter upon any land for the purpose of carrying out such mapping; and
- (b) carry out any operations which may be carried out in accordance with this Act.

Establishment of the gem and minerals houses

27B.-(1) The Commission shall establish such number of the mineral and gem houses, which shall comprise of the minerals auction centre, the minerals exchange, and the minerals clearing house.

(2) The Minister shall, in consultation with the Commission and minister responsible for finance, make regulations for the operation and running of the Minerals Auction Centre, the minerals exchange, and the minerals clearing house.

Establishment
of the National
Gold and
Gemstone
Reserve

27C.-(1) The Minister responsible for finance shall, after consultation with the Commission and the Governor of the Bank of Tanzania and by order published in the *Gazette*, establish the National Gold and Gemstone Reserve into which shall be deposited:

- (a) all royalties required to be paid in refined minerals.
- (b) all minerals impounded or otherwise confiscated in accordance with the law;
- (c) minerals purchased by the Government in accordance with the provisions of this Act;
- (d) dividend minerals paid under any arrangement or agreement;
- (e) any minerals otherwise acquired by the Government.

(2) The National Gold and Gemstone Reserve established under this section shall be under the control of the Bank of Tanzania.

Establishment
of the
Government
Minerals
Warehouse

27D.-(1) The Minister responsible for finance shall after consultation with the Commission and the Governor of the Bank of Tanzania, establish the government minerals warehouse which shall be the central custodian of all the metallic minerals and gemstones won by mineral rights holders in Tanzania.

(2) The Minister shall make regulations for the transfer and deposit of minerals by the mineral right holders in the government minerals warehouse, and for the attendant procedures and fees.

Establishment
of the National
Mineral
Resources
Data Bank

27E.-(1) The Geological Survey of Tanzania shall establish under it the National Mineral Resources Data Bank.

(2) All mineral data generated under this Act shall be owned by the Government.

(3) The mineral right holder shall submit to the Agency accurate geological maps and plans, geophysical records, and interpretations relating to the mineral right area.

(4) The mineral right holder shall give copies of data generated under subsection (2) to the Geological Survey of Tanzania free of charge.

(5) The Geological Survey of Tanzania may permit the mineral right holder to market the right of use of data on terms to be agreed.

(6) The mineral right holder shall not export any core, cuttings, rock samples, fluid samples or any other data collected without the written authorisation of the Geological Survey of Tanzania.

(7) The Geological Survey of Tanzania shall prescribe rules for the better compliance with the requirements under this section, including the keeping of records and submission of reports and returns.

Mining
Cadastre

27F.-(1) There shall be established a Mining Cadastre which shall-

- (a) receive and process applications for mining rights and mineral processing licences;
- (b) administer mining rights and mineral processing licences; and

(c) maintain public cadastral maps and cadastre registers.

(2) The Commission may establish regional mining cadastre offices which shall receive applications for mining rights and forward applications for processing by the Mining Cadastre.

(3) The Minister may after consultation with Minister responsible for lands, make Regulations to prescribe the operationalization and management of the Mining Cadastre.

Indemnity

27G. An officer of the Commission or committee shall be liable for anything done or omitted to be done in good faith in the performance or purported performance of any function vested in that officer by, or in accordance with an appointment made under this Act;"

Amendment of section 28

13. The principal Act is amended in section 28(2), by:

(a) adding immediately after paragraph (f) the following new paragraphs:

“(g) a statement of integrity pledge in a prescribed form; and

(h) local content plan.”

(b) deleting the designation “Minister” wherever the designation is used in Part IV in relation to issuance of all categories of licence under that Part.

Amendment of section 29

14. The principal Act is amended in section 29, by deleting the words “for advice” appearing in subsection (2).

Amendment of section 37

15. The principal Act is amended in section 37(2), by adding immediately after paragraph (c) the following new paragraphs:

“(d) a statement of integrity pledge in a prescribed form; and

(e) local content plan.”

Amendment of section 38

16. The principal Act is amended in section 38(3), by deleting the phrase “or in a relevant development agreement”.

Amendment of
section 41

17. The principal Act is amended in section 41, by:

(a) adding immediately after paragraph (h) appearing in subsection (4) the following new paragraphs:

“(i) a statement of integrity pledge in a prescribed form; and

(j) local content plan.”

(b) renaming paragraph (i) as (k);

(c) deleting the words “for advice” appearing in subsection (5);

(d) adding new subsection (6) as follows:

“(6) For purposes of paragraph (c) of subsection (4), the Commission shall verify the forecasted capital investment for purposes of checking mis-invoicing or any other form of malpractice in respect of mining licence and special mining licence holders.”

Amendment of
section 42

18. The principal Act is amended in
section 42, by-

(a)introducing a new subsection (1) as
follows:

“(1) Where upon satisfying
itself that the applicant for special
mining licence complies with all
requirement, the Commission shall
submit the application with all
relevant documents to the
Minister for tabling to the Cabinet
for approval.”

(b)renumbering subsection (1) , (2), (3), (4)
and (5) as (2), (3), (4), (5) and (6)
respectively.

(c)deleting the opening phrase to
subsection (2) as renumbered and
substituting for it as follows:

“(2) Upon approval by the
Cabinet, the Commission shall
grant a special mining licence to

the applicant of the minerals
licence in respect of the area of
the land requested in application
if -"

(d) deleting the phrase "taking account of
any relevant stipulation in a
development agreement".

Amendment of
section 45

19. The principal Act is amended in
section 45, by deleting the words "for advice"
appearing in subsection (3);:

Amendment of
section 49

20. The principal Act is amended in
section 49(1), by:

(i) adding immediately after paragraph
(h) the following new paragraphs:

"(i) include a statement of integrity
pledge in a prescribed form; and
(j) include a local content plan."

(ii) renaming paragraph (i) as (k).

Amendment of
section 54

21. The principal Act is amended in section 54(1), by:

(a) adding immediately after paragraph

(b) the following new paragraphs:

“(c) include a statement of integrity pledge in a prescribed form; and

(d) include a local content plan.”

Amendment of
section 63

22. The principal Act is amended in section 63(1), by deleting the phrase “and any relevant stipulation in a development agreement”.

Amendment of
section 87

23. The principal Act is amended in section 87, by:-

(a) deleting the word “five” appearing in paragraph (b) of subsection (1) and substituting for it the word “six” ;

(b) deleting the word “four” appearing in paragraph (c) of subsection (1) and substituting for it the word “six”;

(c) deleting the definition of the term “gross value” and substituting for it the following:

"gross value" means the market value of minerals as determined through valuation pursuant to section 100B of this Act:

Provided that-

- (a)for the purposes of calculating the amount of royalties payable, the Government shall be entitled to reject the valuation if such value is low on account of deep negative volatility, unless the raw minerals are disposed of for beneficiation within the United Republic;
- (b)where the Government rejects the valuation, it shall have the option to buy the minerals at the low value ascertained."

Amendment of
section 88

24. The principal Act is amended in section 88(1), by-

(a) adding immediately after subsection (1) the following new subsection:

“(2) One-third of the royalty payable shall be paid to the Government by depositing refined minerals equivalent to the ascertained royalty into the National Gold and Gemstone Reserve.”;

(b) renumbering subsections (2) and (3) as (3) and subsections (3) and (4) respectively.

Amendment of
Part VII

25. The principal Act is amended in Part VII, by-

(a) deleting the heading to that Part and substituting for it the following:

“GENERAL PROHIBITIONS, RESTRICTIONS,
REPORTS AND RIGHT OF ENTRY”

(b) by deleting section 94.

(c) adding immediately after section 100
the following new sections:

Storage of raw
minerals

100A.-(1) Every mineral
right holder shall construct a
secure storage facility for storing
of won raw minerals.

(2) Access to the raw
minerals storage shall be
procured from joint authorization
by an appointed official of the
mining company and the Mines
Resident Officer and shall be
entered in special logbook
showing date and time of entry
and the purpose for the entry.

(3) Any won raw minerals shall be stored at the mine for not more than five days before they are moved to the Government Minerals Warehouse to await disposal for home refining, authorized mineral dealers or, where so permitted, for export.

(4) The Minister shall by rules published in the *Gazette* prescribe procedures and standards for storage of minerals.

Sorting and
valuation

100B.-(1) All won minerals shall be sorted and valued in the presence of Mines Resident Officer, an Officer from the Tanzania Revenue Authority and the relevant of state organ of the state for that purpose before being entered for storage at the mine storage facility.

(2) All minerals won from the mines shall be beneficiated within the United Republic before they can be dealt with in any way.

(3) Reports on the sorting and valuation shall be made and verified by both an authorized official of the mineral right holder and the Mines Resident Officer and submitted to the Commission.

(4) The report referred to under subsection (3) shall be used for the purpose of calculating Government royalties.

Control over
removal of
raw minerals

100C.-(1) Raw minerals shall only be removed from the mine under the supervision of the Government and shall be kept secured in the Government Minerals Warehouse established

in accordance with the regulations.

(2) It shall be an offence to remove minerals stored at the Mine without Government authorization and by means of transportation not approved by the Government.

(3) For avoidance of doubt, no licence or permit shall be issued under this Act or any other written law for exportation of raw minerals and mineral concentrates.

(4) Raw minerals shall only be withdrawn from the Government Minerals Warehouse for beneficiation within the United Republic or for use by authorized mineral dealers.

(5) Where Government authorisation is given for the exportation of raw minerals, any benefits given under any law for the promotion of Tanzanian products in external markets shall not be extended to such exportation of raw minerals.

(6) Subject to the regulations prescribed by the Minister, all minerals shall be processed within the United Republic.

Handling of
mineral
concentrates

100D-(1) The Government shall subject to the provisions of section 5A, have lien in all mineral concentrates.

(2) Mineral concentrates shall be stored in a secure yard within the mines in a manner prescribed in the regulations.

(3) Mineral concentrates shall not, after being analysed

and valued by the Commission, be disposed for mineral processing within Tanzania as trading commodity.

(4) The provisions relating to removal and transportation of raw minerals shall apply to transportation of minerals.

Regulation
over use of
stabilization
clauses

100E-(1) In any negotiations for the provision of a stabilization regime in the extractives sector, it shall be prohibited to use stabilization arrangements that entail the freezing of laws or contracting away the sovereignty of the United Republic.

(2) Stabilization arrangement shall be specific and time bound and it shall be unlawful to conclude stabilization arrangement or

agreement guaranteed to last for a lifetime of any mine.

(3) Stabilization arrangements shall make provision for renegotiation from time to time as may be necessary and, as much as possible, be based on the economic equilibrium principle.

(4) Any stabilization arrangement involving tax expenditures by the Government shall provide for the quantification of the value of the tax expenditures and how the mining company shall recompense the Government for the foregone revenues.

(5) The Government shall have the option to convert the quantified values into equity holdings in the mining company

Plough-back
of profits from
minerals sector

100F.-(1) Any mineral right holder shall undertake to participate in the growth of the Tanzanian economy by investing a portion of the returns from the exploitation of the country's mineral wealth.

(2) The mineral right holder shall file annual returns showing the efforts undertaken to enhance the performance of the Tanzanian economy and the value such annual returns.

(3) In considering any extension or renewal or permission to transfer any mineral right, the Government shall take into account the extent of ploughed back returns into the Tanzanian economy.

(4) Any mineral right holder may agree with the Commission on planned investments to enhance the Tanzanian economy."

Amendment of section 111

26. The principal Act is amended in section 111(1), by deleting the phrase "Subject to any qualifications, exceptions or limitations that may be set out in a development agreement".

Amendment of section 112

27. The principal Act is amended in section 112, by-

(a) in subsection (1), by inserting between the words "may" and "make" the words "on recommendation of the Commission"

(b) in subsection (2), by adding immediately after paragraph (s) the following new paragraphs:

(t) local content principles

" including the requirements for provision of goods and services

by Tanzanian entrepreneurs,
training and employment of
Tanzanians and technology
transfer;

(u) principles relating to corporate
social responsibility;

(v) principles and procedures
relating to integrity pledge;

(w) conduct of mineral auctions
and mineral houses;"

Addition of new
Parts VIII, IX and
X

28.The principal Act is amended by:

(a) adding immediately after Part VII the
following new Parts VIII, IX and X as
follows:

"PART VIII
LOCAL CONTENT, CORPORATE SOCIAL
RESPONSIBILITY AND INTEGRITY PLEDGE

Provision of
goods and
services by
Tanzanian
entrepreneurs

102.-(1) A mineral right holder shall give preference to goods which are produced or available in Tanzania and services which are rendered by Tanzanian citizens and or local companies.

(2) Where goods and services required by the mineral right holder are not available in Tanzania such goods shall be provided by a company which has entered into a joint venture with a local company.

(3) The local company referred to in subsection (2) shall own share of at least twenty five percent in the joint venture or otherwise as provided for in the regulations.

(4) For purposes of subsections (1) and (2), mineral right holder shall prepare and submit to the Commission a procurement plan for a duration of at least five years indicating among others, use of local services in insurance, financial, legal, accounts, security services, cooking and catering services and health matters and goods produced or available in Tanzania.

(5) A mineral right holder shall ensure that entities referred to in subsection (1) notify the Commission on-

- (i) quality, health, safety and environment standards required by mineral right holder;

- (ii) upcoming contracts as early as practicable; and
- (iii) compliance with the approved local content plans.

(6) The entities referred to in subsection (1) shall-

- (a) have capacity to add value to meet health, safety and environment standards of mining operations carried out by mineral right holder; and
- (b) be approved in accordance with criteria prescribed in the regulations.

(7) Within sixty days after the end of each calendar year, the mineral right holder shall submit to the Commission a

report of its achievements in utilising Tanzanian goods and services during that calendar year.

(8) The mineral right holder shall submit to the Commission:

(a) a report on the execution of a programme prescribed in the regulations; and

(b) a detailed local supplier development program in accordance with approved local content plans.

(9) For the purpose of this Act, "local companies" means a company or subsidiary company incorporated under the Companies Act, which is one hundred percent owned by a Tanzanian citizen or a company

that is in a joint venture partnership with a Tanzanian citizen or citizens whose participating shares are not less than fifty percent,

Training and
employment
of Tanzanians

103.-(1) A mineral right holder shall, within twelve months after the grant of a licence, and on each subsequent anniversary of that grant, submit to the Commission for approval, a detailed programme for recruitment and training of Tanzanians in accordance with an approved local content plans.

(2) The programme shall provide training and recruitment of Tanzanians in all phases of mining operations and take into account gender, equity, persons with disabilities, host communities and succession plan in

accordance with the Non-Citizens (Employment Regulation) Act.

(3) Where a programme or a scholarship proposed to be awarded under this section is approved by the Commission, it shall not be varied without permission of the Commission.

(4) The mineral right holder shall submit to the Commission annually, a report on the execution of the programme in a manner prescribed in the regulations.

Training and
technology
transfer

104.-(1) A report referred to under subsection (4) of section 103 shall include:

(a) a clearly defined training programme for the Tanzanian employees of the mineral right holder, which may be carried out within or outside

Tanzania and may include scholarships and other financial support for education; and

(b) a commitment by the mineral right holder to maximize knowledge transfer to Tanzanians and establish management and technical capabilities and any necessary facilities for technical work, including interpretation of data.

(2) The technology transfer required under sub section (1) shall be a shared responsibility between the Government and mineral right holder.

(3) A mineral right holder shall be required to provide a

report on the progress made by Tanzanians on training program and steps taken by licensee to close any identified learning gaps.

(4) The Minister may make regulations prescribing requirements for mineral right holder to provide technology transfer and skills relating to mining operations to Tanzanians who are employed in that sector.

Corporate
social
responsibility

105.-(1) A mineral right holder shall on annual basis, prepare a credible corporate social responsibility plan jointly agreed by the relevant local government authority or local government authorities in consultation with the Minister responsible for local government authorities and the Minister of

Finance and Planning.

(2) The plan prepared under subsection (1) shall take into account environmental, social, economic and cultural activities based on local government authority priorities of host community.

(3) The corporate social responsibility plan referred to under subsection (1) shall be submitted by a mineral right holder to a local government authority for consideration and approval.

(4) Subject to the provision of this section, every local government authority shall-

(a) prepare guidelines for corporate social responsibility within their localities;

(b) oversee the implementation of

corporate social
responsibility action plan;
and

(c) provide awareness to the
public on projects in their
areas.

(5) In this section “host
communities” means inhabitants
of the local area in which mining
operations activities take place.

Integrity
pledge

106.-(1) A mineral right
holder who undertakes mining
shall be required to comply with
the integrity pledge.

(2) The integrity pledge
referred to under sub-section (1)
implies the following national
requirements-

- (a) the conduct of mining
operation or activities with
utmost integrity;
- (b) desist to engage in any
arrangement that

undermines or is in any manner prejudicial to the country's financial and monetary systems, in particular, all earnings, payments or receivables derived from or in respect of mining operations or activities shall be received in, and accounted for in Tanzania;

(c) desist to engage in any arrangement that undermines or is otherwise prejudicial to Tanzania's tax system;

(d) disengage in arrangement that is inconsistent with the country's economic objectives, policies and strategies;

(e) maintenance of satisfactory and effective

insurance coverage against losses, injuries or damage to environment, communities, individuals and properties, that may be occasioned in the course of carrying out mining operations or activities; or

- (f) disengage in arrangement that undermines or is otherwise prejudicial to Tanzania's national security

(3) The Minister shall make regulations guiding compliance with the integrity pledge.

(4) Any person who fails to comply with integrity pledge shall breach the conditions of licence or permission to engage in mining operation or activity and such licence or permission shall be deemed to have been

withdrawn or cancelled and the Government shall exercise the right of takeover facilities provided for under this Act.

PART VII

ENVIRONMENTAL PRINCIPLES AND LIABILITIES

Compliance
with
environmental
principles

Cap.191

106.-(1) The licence holder and any other person who exercise or perform functions, duties or powers under this Act in relation to mining operations shall comply with environmental principles and safeguards prescribed in the Environmental Management Act and other relevant laws.

(2) The licence holder and contractor shall ensure that the management of production, transportation, storage, treatment and disposal of waste arising out of mining operations is carried out in accordance with

environmental principles and safeguards prescribed under the Environmental Management Act and other relevant written laws.

(3) The licence holder shall contract a separate and competent entity to manage transportation, storage, treatment or disposal of waste arising out of mining operations.

(4) The licence holder shall be responsible for activities referred to under subsection (3).

(5) The National Environmental Management Council in consultation with the Commission may, grant a licence for management, transportation, storage, treatment or disposal of waste arising out of mining operations to an entity contracted by a licence holder under subsection (3) on terms and conditions

prescribed in the licence.

(6) A person contracted by the licence holder under subsection (3) shall not carry out mining operations without having a licence issued by the Minister responsible for environment.

(7) A person who carries on management of productions transportation, storage, treatment or disposal of waste arising out of mining operations without a licence or fails to comply with the terms and conditions prescribed in the licence, commits an offence and shall be liable on conviction to a fine of not less than five million shillings or to imprisonment for a term of not less than six months.

Pollution
damage

107.-(1) This Part applies in relation to damage caused by pollution from a facility if the damage occurs in Tanzania or affects a Tanzanian vessel or facility in adjacent areas.

(2) The Minister may, make regulations relating to liability for pollution or damage caused by mining operations with agreement with a foreign State.

(3) Regulations made under subsection (2) shall not restrict the right to compensation in accordance to this Act and relevant written laws in respect of any injury, death or damage of property under the Jurisdiction of Tanzania.

Liability of
licence holder
for pollution
damage

108.-(1) The licence holder shall be liable for pollution damage without regard to fault.

(2) Where it is

demonstrated that an inevitable event of nature, act of war, exercise of relevant Commission or a similar event of act of God has contributed to a considerable degree to the damage or its extent under circumstances, which are beyond the control of the licence holder or contractor, the liability may be reduced to the extent that is reasonable, with particular consideration to the-

- (a) scope of the activity;
- (b) situation of the party that has sustained the damage; and
- (c) opportunity for taking out insurance on both sides.

Liability for pollution damage caused without a licence

109.-(1) Where pollution or damage occurs during a mining operations and the operation has been conducted without a licence, the party conducted

the mining operations is liable for the damage, regardless of fault.

(2) The liability shall be applied to any other person who has taken part in the mining operations, and who knew, or should have known that the activity was conducted without a licence.

Claiming of damages

110.-(1) The liability of a licence holder and contractor for pollution damage may be claimed in accordance with this Act and any other applicable law.

(2) Liability for pollution damage may not be claimed against-

(a) any person other than a licence holder and contractor who undertakes measures to

avert, limit pollution damage, save life or rescue values which have been endangered in connection with the mining operations, unless the measure taken conflict with prohibitions imposed by the Commission or express prohibition by the law values threatened; or
(b) any person employed by a licence holder or person referred to in paragraph (a).

(3) Where the licence holder and contractor have been ordered by court to pay compensation for pollution damage, but fail to pay within the time stipulated in the judgment, the party that has sustained damage may bring an action against the party that has

caused the damage to the same extent as the licence holder and contractor may bring an action for recourse against the party who caused the damage.

(4) The licence holder and contractor may claim compensation from the party who caused pollution damage to the licence holder and contractor to the same extent as the licence holder and contractor may bring action for recourse against the party caused the damage.

Claiming
compensation
for pollution

111.-(1) The licence holder and contractor may not claim compensation for damage caused by pollution against a person exempted from liability, except where such person acted wilfully or negligently.

(2) Recourse liability may

be mitigated to the extent that it is considered reasonable in view of manifested conduct, economic ability and the circumstances in general.

(3) Any agreement on further recourse in respect of a person against whom liability is imposed contrary to subsection (1) shall be is invalid and not claimable for damages.

Jurisdiction

112. A legal action for compensation for pollution damage shall be brought before a competent court in the area where the effluence or discharge of mining operations takes place or where damage is caused.

PART IX

FINANCIAL PROVISIONS

Funds of the Commission

113.-(1) The funds of the Commission shall consist of-

(a) moneys

appropriated by Parliament for the purposes of the Commission;

(b) grants received by the Commission ;
and

(c) any other moneys legally acquired and received by the Commission for the execution of its function.

(2) The funds of the Commission shall be used for payment of-

(a) salaries and allowances of staff members of the Commission; and

(b) any other expenses incurred by the Commission in the execution of its functions.

Financial year **114.** The financial year of the Commission shall be the period of one year ending on the 30th June.

Budget **115.**-(1) The Commission shall, before the end of each financial year, prepare a budget for the following financial year showing estimates of its receipts and expenditure for the following year.

(2) The Commission shall, submit to the Minister the annual budget and every supplementary budget for approval.

Accounts and audit **116.**-(1) The accounts of the Commission shall, at the end of each financial year, be audited by the Controller and Auditor-General.

(2) The Commission shall cause to be kept proper books and audited records of accounts of the income, expenditure and assets.

(3) Within a period of three months after the end of each financial year, the Commission shall submit to the Controller and Auditor-General the accounts of the Commission together with-

(a) a statement of income and expenditure during the previous year; and

(b) a statement of assets and liabilities of the Commission on the last day of that year.

Annual report

117.-(1) The Commission shall, on or before the 30th December of each year, prepare an annual report in

respect of that financial year up to immediately preceding 30th June, and submit the report to the Minister who shall lay the report before the National Assembly.

(2) The annual report shall consist of-

- (a) detailed information regarding the activities of the Commission during the year to which it relates;
- (b) a copy of the audited accounts; and
- (c) any other information as the Commission may be required to provide by this Act."

(b) renumbering Parts VIII, IX, X and XI as XI, XII and XII respectively.

PART III
AMENDMENT OF THE PETROLEUM ACT,
CAP. 392

Construction Act
Ca. 392

29. This Part shall be read as one with the Petroleum Act hereinafter referred to as the principal Act.

Amendment of
section 47

30.The principal Act is amended in section 47, by adding immediately after subsection (4) the following new subsections:

“(5) Any agreement entered into under subsection (1):

(a) shall observe the following principles-

- (i) benefit, justice and equitable distribution;
- (ii) favouring the interest of the nation;
- (iii) participation, transparency and accountability;

- (iv) sustainability and care for the environment;
- (v) conscionableness and fair dealing;
- (vi) compliance and non-derogation from the laws of the United Republic;

(b) shall not seek to disenfranchise or otherwise lockout the people of the United Republic in any manner whatsoever.

(6) Notwithstanding the provisions of this Act and any other written law, the agreement under subsection (1) shall only enter into force upon approval by the National Assembly."

Amendment of
section 113

31.The principal Act is amended in section 113, by-

(a) inserting the phrase “before determining the proportions to be allocated to cost petroleum and profit petroleum” between the words “shall” and “pay” appearing in subsection (1); and

(b) deleting subsection (3) and substituting for it the following:

“(3) Where the licence holder and the Contractor fail to pay any royalty payable under this Act on or before the due date, PURA may, by notice in writing served on the licence holder and the Contractor, prohibit the removal of, or any dealings in or with any petroleum from the development area concerned until all outstanding royalty has been paid or an arrangement has been made and accepted by PURA for the payment of the royalty and the licence holder

and the Contractor shall comply with the order of PURA.”

PART VI

AMENDMENT OF THE INCOME TAX ACT, CAP. 332

Construction

32. This Part shall be read as one with the Income Tax Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of section 8

33.The principal Act is amended in section 8, by adding immediately after paragraph (h) appearing in subsection (2) the following new paragraph:

“(i) the value of any benefit or advantage accrued from the shifting of any tax obligation from the person chargeable to income tax to another person under any contractual agreement or arrangement at the rate specified in paragraph 1(3)(c) of the First Schedule to this Act”.

Amendment of
section 65E

34.The principal Act is amended in section 65E(1), by inserting a proviso to paragraph (b) as follows:

“Provided that, the depreciation basis for purposes of depreciation allowance shall not exceed the cost of investment as determined by the Commission under section 41(6) of the Mining Act.”

Amendment of
section 65M

35.The principal Act is amended in section 65M:

- (a)in subsection (1), by inserting the words “other than a Contractor” between the words “ income” and “from”; and
- (b)in subsection (2), by deleting the words “whether from oil, cost gas” appearing and substituting for them the word “from”.

Amendment of
section 65N

36. The principal Act is amended in section 65N in the following manner:

(a) in subsection (1), by-

- (i) deleting the word "royalties" appearing in paragraph (a) of subsection (1);
- (ii) deleting paragraph (b) and substituting for it the following new paragraph:

"(b) depreciation allowances in respect of depreciable assets other than the assets whose costs are recouped from the cost oil or cost gas under a production sharing agreement granted with respect to the operations and calculated in accordance with

paragraph 6 of the Third Schedule; and"

- (b) in subsection (2), by-
 - (i) deleting figure "17" appearing in paragraph (a);
 - (ii) adding immediately after paragraph (a) as amended new paragraph (b) as follows:
 - "(b) any expenditure and depreciation allowance in respect of assets covered by cost petroleum under a production sharing agreement;"
- (c) renaming paragraphs (b), (c) and (d) as (c), (d) and (e) respectively.

Amendment of
the First
Schedule

37. The First Schedule to the principal Act is amended:

- (a) in paragraph 1(2)(b), by adding immediately after item (ii) a new item (iii) as follows:
 - "(iii) the value of any tax benefit or advantage shall be chargeable under section 8(2)(i);"

(b) in paragraph 1(3), by adding immediately after item (b) a new clause (c) as follows:

“(c) the value of any tax benefit or advantage shall be taxed at the rate of 100 *per centum*”

(c) in paragraph 3, by adding immediately after sub-paragraph (2), a new paragraph as follows:

“(3) the value of any tax benefit or advantage shall be taxed at the rate of 100 *per centum*”.

Amendment of
Third Schedule

38. The Third Schedule to the principal Act is amended in paragraph 3, by adding immediately after sub-paragraph (10) a new subparagraph (11) as follows-

“(11). The allowance granted to a person in respect of natural resource prospecting, exploration and development expenditure and pooled under class 4 pool of depreciable assets shall cease after

ten years of production and the depreciation basis for the pool of depreciable assets shall be adjusted accordingly”

PART V
AMENDMENT OF THE INSURANCE ACT,
CAP. 394

Construction
Cap. 394

39. This Part shall be read together with the Insurance Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of
section 67

40. The principal Act is amended in section 67, by deleting the words “one third” appearing in paragraph (b) and substituting for them the words “two thirds”.

Repeal and
replacement
of section 72

41. The principal Act is amended by repealing section 72 and replacing for it the following:

“Payment of
premiums
and
commission

72.-(1) The Commissioner shall, by order in the *Gazette*, prescribe minimum rates of premium payable

under this Act for different classes of insurance.

(2) Subject to subsection (1), an insured shall pay to a Tanzanian insurer all premiums due to the insurer by depositing to the account of the insurer for insurance cover effected at the instruction of the insured.

(3) A broker shall be entitled to a commission from the insurer for insurance cover issued to the insured under its brokerage.

(4) A broker shall not receive any premium from the insured for insurance cover effected at the instruction of the insured.

(5) Any chief executive officer or principal officer of a broker who receives premium in contravention of subsection (3) commits an offence and shall on conviction be liable to a fine of not less than ten million shillings and not exceeding fifty million shilling or imprisonment of a term not less

than two years but not more than five years or to both.

(6) Without prejudice to subsection (5), any broker who contravenes this section shall, in addition to the penalty, bear all liabilities arising from the act constituting the offence.

Repeal and replacement of section 133

42. The principal Act is amended by repealing section 133 and replacing for it the following:

"Insurance held by Tanzanian insurer

133.-(1) Insurance cover effected by a Tanzanian resident or a Tanzanian resident company of any class or classes shall be placed with a Tanzanian insurer.

(2) Where a class or classes of insurance required to be placed with a Tanzanian insurer in terms of subsection (1) is or are not available to a person seeking insurance cover that person may, through a resident

insurer and with prior written approval of the Commissioner, place that insurance cover with a non - Tanzanian insurer.

(3) For purposes of subsections (1) and (2), ground, marine and air cargo insurance covers for Tanzanian imports shall be effected by a Tanzanian insurer.

(4) Nothing in this section shall affect the control exercisable by the Bank of Tanzania.”

Repeal of section 134

43. The principal Act is amended by repealing section 134.

Repeal of section 137

44. The principal Act is amended by repealing section 137.

PART VI

AMENDMENT OF THE TAX ADMINISTRATION ACT,

CAP. 438

Construction

45. This Part shall be read as one with the

Tax Administration Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section 3

46. The principal Act is amended in subsection (3) of section 3, by adding at the end of the definition of the word "tax" the following words "and any additional profits tax payable under any arrangement or agreement"

Amendment of section 54

47. The principal Act is amended in subsection (1) of section 54 by adding immediately after paragraph (g) new paragraph (h) as follows:

"(h) with respect to additional profits tax payable under any arrangement or agreement, shall be paid to the Commissioner General on the due date specified by the arrangement or agreement, or in the absence of such specified due date, as the Commissioner General shall by notice in writing direct."

Construction Cap. 148

48. This Part shall be read as one with the

Value Added Tax Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment of section of 68

49.The principal Act is amended in section 68 by adding a new paragraph immediately after paragraph (c) of subsection (3) as follows:

"(d) an exportation of raw minerals, raw agricultural products, raw forestry products, raw aquatic products and raw fauna products:

Provided that-

- (i) in the case of raw minerals, this amendment shall take effect on the 20th day of July, 2017; and
- (ii) in the case of raw agricultural products, this amendment shall take effect after two years from 20th day of July, 2017."

OBJECTS AND REASONS

This Bill seeks to enact the Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act, 2017 by effecting amendments in the various laws namely; the Mining Act, Cap. 123, the Petroleum Act 392, the Income Tax Act, Cap. 332, the Value Added Tax Act, Cap. 148 and the Tax Administration Act, Cap. 438 with a view to enhancing controls and compliance, ensuring maximum collection revenues and ensuring national interests. It is also proposed to amend the Insurance Act, Cap.394 in order to align it with the provisions of the tax laws and to eliminate loopholes that currently allow unchecked expatriation of revenue outside the Tanzania through foreign insurance services arrangements.

The Bill is divided into Seven Parts. Part I provides for preliminary provisions covering the title, date of commencement, application and interpretation.

Part II and III seek to amend the Mining Act and Petroleum Act respectively. The amendments intend to assert ownership over all minerals, petrol and natural gas to the people of the United Republic in trust of the President of the United Republic. The Bill further make provisions for enhancing

controls and compliance in the management of extractive industry in Tanzania. It is on the basis of this background that the Bill proposes:

- (a) to assert ownership and control over all minerals to the peoples of the United Republic;
- (b) to recognise Government lien over all minerals and other related products extracted from Mining Operations and activities in the United republic of Tanzania;
- (c) to enable the President of the United Republic to declare minerals controlled areas for purposes of enhancing control and security in all mining area.
- (d) to establish the Mining Commission which shall be responsible for the regulation and supervision of the mining subsector;
- (e) to eliminate all provisions which currently empowers the Minister responsible for minerals to enter into Mining Development Agreements (MDAs);
- (f) to review the discretionary powers of the Minister and Commissioner for Minerals with a view to aligning the with the functions of the Commission.

Part IV amends the Income Tax Act. It is proposed to amend section 8 in line with the First Schedule of Income Tax Act to include as one of the income from business the value

of any benefit or advantage accrued from the shifting of tax obligation to another person under any contractual arrangement. Further to that, the Bill proposes to amend sections 65M, 65N to eliminate inconsistencies between Tax Laws and laws on Mining and Petroleum which has resulted into loss of Government Revenues.

In Part V, amends the Insurance Act, Cap. 394. Section 72 seeks to give powers to the Commissioner of the Tanzania Insurance Regulatory Authority to set minimum rates for premium payable for various classes of Insurance. The rationale behind the amendment is to restrict the current practice which gives room for brokers set their own rates. Alongside the amendment of section 72, it is proposed to repeal sections 134 and 137 and substitute with section 133 in order to correct deficiencies in the system of collection of premium through brokers. The amendments are also intended to restrict all insurances effected by Tanzanian or Tanzania companies to Tanzania insurers. Accordingly, all imports by Tanzanians or Tanzania Companies shall be insured by Tanzania insurers.

In Part VI, it is sought to amend section 3(3) the Tax Administration Act by reviewing the definition of the word "tax" to include additional profit tax. Under section 54(1), the

Bill seeks to add a new paragraph (i) to provide the date of payment of the additional profit tax.

Part VII proposes amendment of the Value Added Tax Act, Cap. 148. It is sought to amend section 68 with a view to providing incentive for local beneficiation of minerals and to remove wasteful execution of input tax credit.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unakusudia kupendekeza kutungwa kwa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ambazo ni Sheria ya Madini, Sura ya 123, Sheria ya Petroli, Sura ya 392, Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332, Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148 na Sheria ya Bima, Suraya 394. Marekebisho yanayopendekezwa yanalenga kuimarisha mifumo ya udhibiti na uwajibikaji katika sekta ya madini na petroli. Aidha, marekebisho katika Sheria za Kodi na Bima yanalenga kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato yanayohusiana na sekta ya madini na petroli.

Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Kuu Saba. Sehemu ya I inahusu masharti ya jumla kama vile jina na kuanza kutumika kwa Sheria inayopendekezwa, matumizi na tafsiri ya misamiati mbalimbali.

Katika Sehemu ya II na ya III, ya Muswada huu unapendekeza kufanyia marekebisho Sheria za Madini ya mwaka 2010 na Sheria ya Petroli ya mwaka 2015. Malengo ya marekebisho ni kuweka masharti yatakayoweza Wananchi na Taifa kuweza kunufaika na maliasili ya madini, petrol na gesi asilia. Ili kuwezesha kuwepo kwa manufaa

haya, maudhui ya mapendekezo yameweka masharti yatakayo wezesha:

- (a) Kutambua na kuweka Umiliki wa Madini, Petroli na Gesi Asilia kwa Wananchi chini ya Usimamizi wa Rais kwaniaba ya Wananchi;
- (b) Kutambua haki na dhamana ya Serikali juu ya bidhaa zote na masalia yanayotokana na uchimbaji, uchakataji na uchenjuaji wa madini;
- (c) Kuweka ulinzi mahsusi wa maeneo yote yauchimbaji wa madini.
- (d) Kutambua ushiriki wa Serikali katika shughuli zote za uchimbaji, uchakataji na uchenjuaji wa madini na ununuzi wa hisa katika makampuni ya uchimbaji madini.
- (e) Kuweka utaratibu wa Bunge kufanya mapitio na maridhio ya mikataba ya uchimbaji na uendelezaji wa madini;
- (f) Kufanyia mapitio madaraka ya Waziri na Kamishina wa Madini.

Sehemu ya IV ya Muswada inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Kodi ya Mapato Sura ya 332. Inapendekezwa kufanya marekebisho katika kifungu cha 8 na Jedwali la Kwanza la Sheria ya Kodi ya Mapato ili

kujumuisha kama sehemu ya mapato ya biashara ya faida yoyote inayopatikana kutokana na haueni ya kodi kupitia mikataba mbalimbali ya kibiashara. Aidha, Sehemu hii inapendekeza kurekebisha vifungu vya 65M na 65N kwa lengo la kuondoa mgongano baina ya Sheria za Kodi na Sheria za sekta ya madini na mafuta. Mgongano huu umekuwa ukisababisha Serikali kupoteza mapato.

Sehemu ya V ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Bima Sura ya 394. Marekebisho yanayopendekezwa katika Sheria hii yanalenga kumpa nguvu za kisheria Kamishina wa Mamlaka ya Udhibiti wa Sekta ya Bima (TIRA) kuainisha viwango vya chini vya ada ya Bima (Premium) kwa aina mbalimbali za Bima zitolewazo na makampuni ya Bima. Marekebisho haya yanakusudiwa kuondoa utaratibu wa sasa ambapo kila wakala wa bima hujipangia kiwango cha ada anachotaka. Sambamba na marekebisho katika kifungu cha 72 inapendekezwa kufutwa kwa kifungu cha 134 na 137 na kuboresha masharti ya kifungu cha 133 ili kuondoa kasoro zilizopo sasa katika mfumo wa ukusanyaji wa ada ya bima (Premium) kupitia kwa mawakala wa bima. Kwa mujibu wa marekebisho yanayopendekezwa, bidhaa zote zinazoigizwa nchini zitakatiwa bima na makampuni ya bima ya Tanzania.

Katika Sehemu ya VI, ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 3(3) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi sura ya 438 ili kurekebisha tafsiri ya kodi kwa lengo la kutambua kodi inayotokana na ongezeko la faida. Aidha, inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 54(1) ili kuongeza aya ndogo ya (i) kwa lengo la kubainisha tarehe ya kulipa kodi inayotokana na ongezeko la faida.

Sehemuya VII inapendekeza kurekebisha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148. Inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 68 cha Sheria hiyo ili kuweka masharti ya kuthaminisha madini kila baada ya muda Fulani kwa lengo la kupatia thamani yake halisi kwa wakati husika. Hii itasaidia kujua na kutambua stahili ya nchi kwa kuzingatia thamani halisi ya madini kwa wakati husika.

Dar es Salaam,
23Juni, 2017
Sheria

PALAMAGAMBA J.A.M KABUDI
Waziri wa Katiba na

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na utaratibu wetu. Sasa anafuata Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA – MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, maoni na ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 4 wa Mwaka 2017 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act No. 4 of 2017*].

Mheshimiwa Naibu Spika, utangulizi. Kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 4 wa mwaka 2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu aliyenijalia afya njema na kuniwezesha nami kushiriki katika kuandaa taarifa inayohusu maoni na ushauri wa Kamati yangu kufuatia uchambuzi wa kina wa Muswada wa Marekebisho ya Sheria ya Madini, Sura ya 123 ya mwaka 2010 pamoja na sheria nyingine tano zilizomo kwenye Muswada huu kwa lengo la kuboresha sekta ya madini nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwashukuru sana wapigakura wangu wa Rufiji wanaoendelea kuniombea na walioniwezesha na mimi nishiriki katika historia kubwa ya uchumi hodhi (*command economy*). Kipekee kabisa napenda kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli, kwa ujasiri na hatua madhubuti anazochukua katika kulinda rasilimali zetu. Mheshimiwa Rais amejidhihirishia nia ya dhati ya kusimamia kikamilifu matakwa ya sheria yanayowekwa na Ibara ya 27 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambayo inatoa wajibu kwa Mtanzania kulinda na kusimamia kikamilifu rasilimali za umma kwa manufaa ya Taifa. Ibara ya 27(1) inatamka maneno yafuatayo:-

"Kila mtu ana wajibu wa kulinda mali asilia ya Jamhuri ya Muungano, mali ya Mamlaka ya Nchi na mali yote inayomilikiwa kwa pamoja na wananchi, na pia kuiheshimu mali ya mtu mwingine."

Mheshimiwa Naibu Spika, hii ni dhahiri kwamba Mheshimiwa Rais ana nia ya kuhakikisha kwamba maliasili na rasilimali za nchi yetu zinalindwa kwa ajili ya maendeleo ya nchi yetu kwa mujibu wa Maazimio ya Umoja wa Mataifa ambayo yalipitishwa kwa lengo la kulinda rasilimali za nchi hii. Miongoni mwa Maazimio hayo ni Azimio Namba 1803 (UNGA Resolution) iliyopitishwa na Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa tarehe 14 Desemba, 1962. Azimio hili linaweka masharti kuhusu umiliki wa kudumu wa maliasili na rasilimali za nchi ili kulinda maslahi ya maendeleo ya nchi hizo kwa ustawi wa watu wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, napenda kumpongeza Mheshimiwa Spika, pamoja na wewe na uongozi wote wa Bunge na Wabunge kwa ujumla kwa kukubali kuunga mkono juhudi za Mheshimiwa Rais. Hatua hii ya kukubali kupokea na kushughulikia Muswada huu na Miswada mingine iliyowasilishwa ni ishara tosha kwamba Bunge hili, kwa niaba ya Watanzania wote linaunga mkono juhudi hizo za Mheshimiwa Rais. Vilevile Kamati inatambua mchango wa timu ya wataalam iliyoundwa na Mheshimiwa Rais kwa ajili ya kuandaa Muswada huu. Tunathamini mchango wao na tunawapongeza sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati yangu ilipokea Muswada huu tarehe 29 Juni, 2017. Ilikutana kwa mara ya kwanza na Serikali katika Ukumbi wa Pius Msekwa, Ofisi za Bunge hapa Dodoma mnamo tarehe 30 Juni, 2017 ili kupokea maelezo ya jumla kuhusu Muswada husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, maelezo ya jumla kuhusu Muswada na ushirikishwaji wa wadau. Maelezo ya jumla kuhusu Muswada. Nchi yetu imeshuhudia ongezeko kubwa la uwekezaji katika sekta ya madini nchini ambalo kwa

sehemu kubwa limefanywa na wawekezaji wakubwa kutoka nje. Hata hivyo, taarifa mbalimbali zinaonesha kuwa uwekezaji huo kwa kipindi cha takribani miongo miwili iliyopita haujawanufaisha ipasavyo Watanzania na Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, hali hii imechangiwa kwa kiasi kikubwa na uwepo wa sera na sheria ambazo zimeshindwa kulinda kikamilifu maslahi ya Taifa na hivyo kutokidhi matazamia ya Watanzania. Mathalani mwaka 2009, Serikali ilitunga Sera mpya ya Madini na baadaye kufuatiwa na Sheria ya Madini ya mwaka 2010 baada ya sera na sheria zilizokuwepo kushindwa kutekeleza yafuatayo:-

(i) Kufungamanisha sekta ya madini na sekta nyingine za maendeleo;

(ii) Mchango mdogo wa sekta hii katika Pato la Taifa ikilinganishwa na ukuaji wake;

(iii) Kudumaa kwa sekta ya uchimbaji mdogo; na

(iv) Serikali kutokuwa na uwezo wa kutosha kusimamia sekta hii pamoja na uharibifu wa mazingira.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na hatua zilizochukuliwa kwa kutunga sera na sheria mpya katika sekta ya madini, bado kumekuwa na uhitaji wa kuendelea kufanya maboresho ya sekta hii ili iweze kuwanufaisha zaidi Watanzania na Taifa kwa ujumla. Ni kutokana na mantiki hiyo, Serikali ya Awamu ya Tano imeona umuhimu wa kuleta Muswada huu Bungeni ambao unalenga kuimarisha mifumo ya udhibiti na uwajibikaji katika sekta za madini na petroli, ili sekta hizi sasa ziweze kuchangia kikamilifu katika uchumi wa Taifa na Watanzania wote.

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada huu uliowasilishwa na Serikali Bungeni unakusudia kufanya marekebisho kwa sheria zifuatazo:-

(i) Sheria ya Madini, Sura ya 123 (*The Mining Act, Cap. 123*);

(ii) Sheria ya Petroli, Sura ya 392 (*The Petroleum Act Cap. 392*);

(iii) Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332 (*The Income Tax Act Cap. 332*);

(iv) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 (*The Value Added Tax Act Cap. 148*);

(v) Sheria ya Bima, Sura ya 394 (*The Insurance Act Cap. 394*); na

(vi) Sheria ya Usimamizi wa Kodi, Sura ya 438 (*The Tax Administration Act Cap. 438*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ushirikishwaji wa wadau. Kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 84(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, Kamati ilitoa fursa kwa wadau mbalimbali kushiriki katika kutoa maoni yao kuhusiana na Muswada huu. Wadau hao walipata mwaliko kupitia matangazo yaliyowekwa katika tovuti ya Bunge na vyombo mbalimbali vya habari. Zoezi la kupokea maoni ya wadau lilifanyika tarehe 01 Julai, 2017 ambapo wadau mbalimbali kutoka taasisi za Serikali, taasisi za dini, vyuo vikuu, asasi za kiraia, makampuni ya madini na mafuta pamoja na wananchi wa kawaida walijitokeza kwa wingi kuwasilisha maoni yao kwa njia ya kujieleza na wengine kwa maandishi.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru wadau wote ambao waliweza kuwasilisha maoni yao mbele ya Kamati. Naomba kukiri kwamba maoni waliyoyotoa yamekuwa msaada mkubwa sana kwa Kamati yangu katika kuchambua Muswada huu na kuiwezesha kutoa maoni pamoja na kupendekeza marekebisho ya Muswada kwa Serikali. Kwa namna ya kipekee kabisa naomba kuwatambua baadhi ya wadau hao kama ifuatavyo:-

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

- (i) Chuo cha Madini Dodoma;
- (ii) Wakala wa Jiolojia Tanzania;
- (iii) Mamlaka ya Usimamizi wa Sekta ya Bima;
- (iv) Chama cha Wanasheria Watetezi wa Mazingira;
- (v) Taasisi mbalimbali za kidini zikiwemo *CCT, TEC* pamoja na BAKWATA;
- (vi) Chama cha Mawakili Tanganyika;
- (vii) Jukwaa la Katiba Tanzania;
- (viii) Chama cha ACT Wazalendo;
- (ix) HakiRasilimali;
- (x) Umoja wa Wachimbaji Wadogo (*FEMATA*);
- (xi) Umoja wa Wachimbaji Wakubwa wa Madini (*TCME*);
- (xii) *British Gas*;
- (xiii) *Statoil*;
- (xiv) *Exxon Mobil*;
- (xv) *Shell*;
- (xvi) Kituo cha Haki za Binadamu;
- (xvii) Wasomi na wataalam mbalimbali kutoka katika taasisi za elimu ya juu ndani na nje ya nchi; na
- (xviii) Vikundi mbalimbali vya wajasiriamali wadogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, uchambuzi wa Muswada. Baada ya maelezo hayo ya utangulizi, napenda kuwasilisha katika Bunge lako Tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati katika sehemu na ibara mbalimbali za Muswada pamoja na maoni ya wadau ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada huu umegawanyika katika sehemu kuu saba zenye jumla ya Ibara 49.

Kuhusu uchambuzi wa Muswada, niliombe Bunge lako Tukufu sasa lifanye rejea hotuba ya Mheshimiwa Waziri ya Muswada husika, hususan kwenye malengo na madhumuni ya Muswada, hali kadhalika kwenye hotuba yangu kuanzia ukurasa wa 9 - 11, nikuombe chambuzi zote katika kurasa husika ziingie katika *Hansard*.

Mheshimiwa Naibu Spika, maoni na mapendekezo ya Kamati ni kuwa baada ya uchambuzi wa Muswada huu, Kamati imefanya mashauriano ya kina na Serikali na kukubaliana kufanya marekebisho katika maeneo yafuatayo:-

(a) Sheria ya Madini na Sheria ya Petroli; katika Ibara ya 4, Kamati inapendekeza kufutwa kwa maneno "*section 3*" yaliyopo katika mstari wa kwanza na badala yake kuweka maneno "*section 4*." Marekebisho haya yanalenga kuondoa makosa ya kiuandishi ambayo yakiachwa yataleta mkanganyiko.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Ibara ya 4(a) inayopendekeza kufuta tafsiri ya neno "*board*" na badala yake kuweka tafsiri ya neno "*commission*," Kamati inapendekeza kufuta maneno "*section 20*" na badala yake kuweka maneno "*section 21*." Msingi wa mapendekezo haya ni kwamba Kamisheni inayopendekezwa kuanzishwa itaanzishwa kwa mujibu wa kifungu cha 21 na siyo kifungu cha 20 cha Sheria inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati inapendekeza kuongezwa kwa Ibara ndogo ya 4(i) inayopendekeza kufutwa kwa tafsiri ya neno “agency” lililopo kwenye kifungu cha 4(1) cha Sheria inayokusudiwa kurekebisha na badala yake kuweka tafsiri mpya ya neno hilo itakayosomeka kama ifuatavyo:-

“Agency means a geological survey of Tanzania established under section 30 of this Act.”

Mheshimiwa Naibu Spika, sababu za mapendekezo hayo ni kwamba tafsiri iliyopo kwenye sheria inarejea uanzishwaji wa Wakala wa Jiolojia Tanzania kwa mujibu wa Sheria ya Wakala wa Serikali, Sura 245, wakati kwa mujibu wa mapendekezo ya Muswada huu Wakala wa Jiolojia Tanzania inaanzishwa kupitia kifungu cha 30 cha Sheria ya Madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile Kamati inapendekeza kufanya maboresho katika tafsiri ya maneno “*mineral cadastre*” pamoja na “*mineral concentrate*” ili kuleta tafsiri pana zaidi kuliko ilivyo na hivyo kuondoa mkanganyiko unaoweza kujitokeza kwenye tafsiri ya maneno hayo kama ilivyo sasa kwenye Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika tafsiri ya maneno “*integrity pledge*,” Kamati inapendekeza kuingiza neno “*with*” katikati ya maneno “*abide*” na “*ethical*” ili tafsiri ya kiapo cha uadilifu inayokusudiwa isomeke katika muundo na maudhui yanayokusudiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika tafsiri ya maneno “*local content*,” maneno hayo yamejirudia. Hivyo, Kamati inapendekeza kufutwa kwa maneno “*local content*” baada ya neno “*means*” lilopo katika mstari wa kwanza wa tafsiri ya maneno hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Ibara ya 6 ya Muswada ambayo inapendekeza kuongezwa kwa kifungu kipyua cha 5A kinachompa Rais mamlaka ya kuweka maeneo

yaliyobainika kuwa na madini chini ya uangalizi, Kamati inapendekeza kuingiza neno “*published*” mara baada ya neno “*order*” lililopo katika mstari wa tano wa kifungu cha 5A(1). Sababu ya mapendekezo haya ni kurekebisha kasoro ya kiuandishi iliyopo katika kifungu hicho kinachopendekezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati inapendekeza maneno “*controlled area*” yatafsiriwe kwa muktadha ullokusudiwa kwa mujibu wa Sheria ya Madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati imependekeza kufanya marekebisho katika Ibara ya 9 ya Muswada inayohusu ushiriki wa Serikali katika shughuli za madini kwa kupata angalau asilimia 16 ya hisa katika mtaji wa kampuni za madini. Katika pendekezo hili Kamati imeona ni vema Serikali ishiriki katika hatua zote ambazo ni utafutaji, uchimbaji, uchenjuaji na uuzaji wa madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, pendekezo hili ni tofauti na pendekezo lililopo katika Muswada ambapo Serikali isingeweza kushiriki katika shughuli ya utafutaji. Pendekezo hili litaiwezesha Serikali kusimamia kikamilifu shughuli za utafutaji wa madini ili kupunguza mianya ya udanganyifu katika taarifa za utafiti. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati ilipendekeza kufanya marekebisho katika muundo wa Tume ya Madini kwa kuongeza uwakilishi wa wachimbaji wadogo. Pendekezo hili limelenga kutambua shughuli za wachimbaji wadogo na umuhimu wa kuwashirikisha katika maamuzi muhimu ya shughuli za uchimbaji wa madini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati pia ilipendekeza kuwa uteuzi wa wajumbe wawili ambao utafanywa na Mheshimiwa Rais kwa mujibu wa mapendekezo ya Muswada huu kuwa miongoni mwa Makamishina wa Tume ya Madini, uzingatie uwakilishi wa jinsia.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majukumu mengine ya Tume yaliyoanishwa kwenye Muswada, Kamati inapendekeza kuipa Tume ya Madini jukumu la usimamizi wa ushiriki wa Watanzania katika sekta za madini na mafuta (*local content*), pamoja na kusimamia dhima ya makampuni ya madini kutoa huduma kwa jamii (*corporate social responsibilities*). Hatua hii itawezesha ufuatiliaji wa karibu wa ushirikishwaji wa Watanzania katika shughuli mbalimbali za uchimbaji wa madini, lakini pia kuhakikisha kuwa makampuni ya madini yanatoa huduma kwa jamii ipasavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati inapendekeza kuongeza wigo wa ushiriki wa Watanzania katika shughuli za madini na mafuta kama vile uuzaji wa bidhaa na huduma migodini, ajira kwa Watanzania katika migodi na nafasi za mafunzo kwa vitendo kwa wanafunzi wa Kitanzania. Msingi wa pendekezo hili ni kuhakikisha kuwa makampuni ya madini yatakayofanya shughuli zake hapa nchini yatumie huduma na bidhaa zinazozalishwa hapa nchini badala ya kuagiza au kutumia huduma na bidhaa kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nirudie, msingi wa pendekezo hili ni kuhakikisha kuwa makampuni ya madini yatakayofanya shughuli zake hapa nchini yatumie huduma na bidhaa zinazozalishwa hapa nchini badala ya kuagiza au kutumia huduma na bidhaa kutoka nje.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inapendekeza maboresho yatakayoijengea uwezo Wakala wa Jiolojia Tanzania kushiriki na kujua uwezo wa makampuni ya utafiti wa madini yanayowekeza nchini, kujua sifa za miamba kwa ufanisi zaidi, kujua thamani halisi za miamba au madini. Hatua hii itaihakikishia nchi umiliki thabiti wa rasilimali zetu kwa kuweza kutambua na kumiliki ama kushiriki kumiliki taarifa za kitafiti za kijiolojia na hivyo kupunguza uwezekano wa udanganyifu katika rasilimali za madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kawaida taarifa za kibiashara anazomiliki mwenye leseni ya madini ni siri.

Muswada huu unapendekeza masharti yatakayomlazimu mmiliki wa taarifa hizo za siri kutoa taarifa hizo kwa manufaa ya umma. Kamati imependekeza kufanya maboresho ya masharti hayo kwa kuongeza sharti la kutoa taarifa hizo endapo zitahitajika kama hatua ya kuzuia ama kudhibiti rushwa, kuzuia ugharamiaji wa ughaidi ama uharibifu wa kimtandao. Umuhimu wa maboresho hayo ni kuendana na misingi ya uwazi katika Tansia ya Uziduaji (*Tanzania Extractive Industry Transparency Initiative*) pamoja na jukumu la kutoa taarifa za masuala hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, shughuli za uchimbaji wa madini husababisha uharibifu mkubwa wa kimazingira. Makampuni ya madini hutoa fedha baada ya kumaliza shughuli za madini kwa ajili ya kufidia uharibifu huo, thamani ya fedha zinazotolewa huwa hailingani na kiasi cha uharibifu kilichofanyika. Kwa sababu hiyo, Kamati inapendekeza kuwa liwepo sharti la kumtaka kila mwekezaji anapoanza shughuli za uchimbaji, awajibike kuanza kurejesha hali ya mazingira kama ilivyokuwa awali ili kuepuka madhara makubwa ambayo yanaweza kutokea baada ya uchimbaji wa muda mrefu.

Mheshimikwa Naibu Spika, katika Ibara ya 11 inayopendekeza kufutwa kwa Sehemu ya Tatu katika Sheria ya Madini na badala yake kuanzisha sehemu mpya kama inavyokusudiwa na Muswada, Kamati inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu kipya cha 21(5) kwa kufuta maneno *paragraph (g)* yaliyopo katika mstari wa tatu na badala yake kuweka maneno *paragraph (h)*. Sababu ya marekebisho hayo ni kuoanisha rejea za vifungu vya sheria husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile, Kamati inapendekeza maneno "*responsibilitis*" na "*parttime*" yaandikwe kwa usahihi tofauti na yanavyosomeka katika Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Ibara ya 12, kifungu cha 27D(2), Kamati inapendekeza kuingiza maneno "*in*

consultation with the Minister responsible for Finance” mbele ya neno “*Minister*” lililopo katika mstari wa kwanza wa kifungu hicho. Lengo la mapendekezo hayo ni kumtaka Waziri wa Nishati na Madini anapotengeneza Kanuni husika kuhusu uhamishaji na uhifadhi wa madini katika Ghala la Madini la Serikali kushauriana na Waziri mwenye dhamana yaani Waziri wa Fedha ambaye ndiye mwenye mamlaka ya kuanzisha Ghala la Kuhifadhi Madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Ibara ya 28, kifungu cha 102(4), Kamati inapendekeza kuingiza maneno “*services and heavy equipment*” mbele ya neno “*goods*” lililopo katika mstari wa tisa, ili kuongeza wigo wa ushiriki wa Watanzania katika utoaji wa huduma kwenye sekta ya madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati inapendekeza tafsiri ya neno “*local companies*” iwe ni kampuni ambayo inamilikiwa na wazawa yaani Watanzania, kwa hisa zisizopungua asilimia 51 badala ya asilimia 50 kama ilivyopendekezwa katika Muswada. Pendekezo hili litawawezesha Watanzania kuwa na sauti kubwa katika umiliki wa kampuni hizi. (*Makofi*)

(b) Sheria ya Kodi ya Mapato; Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yaliyopendekezwa kwa kuwa yanalenga kuondoa mgongano baina ya sheria za kodi na sheria za sekta za madini na petroli ambao umekuwa ukiisababishia Serikali kupoteza mapato.

(c) Sheria ya Bima; Kamati imekubaliana na Serikali kuhusu mapendekezo ya kufutwa kwa kifungu cha 134 cha Sheria ya Bima ili kuzuia utumiaji wa madalali kutoka nchi za nje. Iwapo Kampuni za Bima za Kitanzania zitahitaji kufanya kazi na madalali kutoka nchi za nje, basi zitalazimika kuwa na kibali kutoka kwa Kamishna wa Bima wa Tanzania.

(d) Sheria ya Usimamizi wa Kodi na Kodi ya Ongezeko la Thamani; Kamati imekubaliana na mapendekezo ya Serikali kuhusu maboresho katika sheria hizi kama ilivyo kwenye Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, mbali ya mapendekezo ya kimaudhui, Kamati pia imependekeza na kuishauri Serikali kufanya marekebisho ya kiuandishi katika Ibara za 4, 6, 7, 11, 12, 25, 28 na 30 za Muswada huu. Serikali iliyachukua na kuahidi kuyafanyia kazi upungufu uliobainishwa. Kimsingi kazi iliyofanywa na Kamati katika kuchambua Muswada huu ni kubwa na matokeo ya uchambuzi huo ni Jedwali la Marekebisho liliowasilishwa na Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, ushauri wa jumla wa Kamati ni kama ifuatavyo:-

(i) Kamati inaishauri Serikali kuhuisha sheria nyingine ili kuwawezesha Watanzania kushiriki katika sekta mbalimbali za uzalishaji kwa lengo la kuimarisha uchumi wa nchi na wa mtu mmojammoja.

(ii) Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuimarisha mifumo ya ulinzi na usimamizi wa rasilimali za madini, mafuta na gesi asilia ili kuhakikisha Watanzania wananufaika ipasavyo kutokana na rasilimali hizo.

(iii) Kamati inaishauri Serikali kuweka utaratibu mzuri wa kuwasimamia wachimbaji wadogo ili wasiweze kutumia au kutumika kama ni mwanya wa kuweza kutorosha madini yetu.

(iv) Kamati inaishauri Serikali kuimarisha uwezo wa watendaji wake katika usimamizi wa sheria za kodi hususani katika masuala ya madini na petroli. Ushauri huu umezingatia ukweli kwamba Tume ya Madini inayoanzishwa kwa mujibu wa sheria hii itakuwa na dhamana kubwa ya kusimamia sekta ya madini na hivyo watendaji wake watahitaji kujengewa uwezo ili kuleta tija inayotarajiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho na kwa mara nyingine tena, naomba nimkushukuru Mheshimiwa Spika, nikushukuru wewe mwenyewe kwa kuniamini na kuiamini Kamati yangu na kuipa kazi hii ya kuufanya kazi na kwa ajili ya kurekebisha Muswada huu muhimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa namna ya kipekee kabisa, naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati yangu ya Katiba na Sheria kwa weledi na umahiri wao waliouonyesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. Naomba majina yao yaingie kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (*Hansard*) kama yalivyoorodheshwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nawashukuru watumishi wote wa Bunge hususan Katibu wa Bunge, Dkt. Thomas Kashilillah kwa uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati yangu. (*Makofi*)

Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge, Ndugu Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi wa Kamati, Ndugu Michael Chikokoto, Mkurugenzi Msaidizi Ofisi ya Mshauri Mkuu wa Masuala ya Sheria wa Bunge, Ndugu Mossy Lukuvi, kwa usimamizi wa shughuli za Kamati. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile, napenda kuwatambua na kuwashukuru Makatibu wa Kamati, Ndugu Chacha Timasi, Ndugu Stella Bwimbo, Ndugu Geoffrey Kassanga, Ndugu Stephano Seba Mbutu, Ndugu Dunford Mpelumbe na Msaidizi wa Kamati Ndugu Rachel Masima na watumishi wengine wote waliohusika kuiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kuhakikisha kwamba taarifa hii inakamilika kwa wakati. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuwasilisha. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana.

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA MAREKEBISHO YA
SHERIA MBALIMBALI (NAMBA 4) WA MWAKA 2017,
[THE WRITTEN LAWS(MISCELLANEOUS AMENDMENTS)]
ACT, No. 4 of 2017 KAMA YALIVYOWASILISHWA MEZANI**

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali, Namba 4. wa Mwaka 2017 – [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments)*] Act, (No.4) of 2017.

Kwanza kabisa, napenda kumshukuru Mungu aliyenipauhai na kuniwezeshakuwasilisha Taarifa hii inayohusu maoni na ushauri wa Kamati yangu kufuatia uchambuzi wa kina wa Muswada wa Marekebisho ya Sheria ya Madini, Sura ya 123 ya Mwaka 2010 pamoja na Sheria nyingine tano zilizomo kwenye Muswada huu kwa lengo la kuboresha Sekta ya Madini nchini.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa, napenda kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, kwa ujasiri na hatua madhubuti anazochukua katika kulinda rasilimali zetu.

Mheshimiwa Raisamedhihirisha nia ya dhati ya kusimamia kikamilifu matakwa ya kisheria yanayowekwa na Ibara ya 27 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambayo inatoa wajibu kwa Mtanzania kulinda na kusimamia kikamilifu rasilimali za umma kwa manufaa ya Taifa.

Ibara ya 27 (1) inatamka maneno yafuatayo:-

***“Kila mtu ana wajibu wa kulinda maliasilia ya
Jamhuri ya Muungano, mali ya mamlaka ya nchi na mali***

yote inayomilikiwa kwa pamoja na Wananchi, na pia kuiheshimu mali ya mtu mwingine”.

Mheshimiwa Spika, hii ni dhahiri kwamba, Mheshimiwa Rais ana nia ya kuhakikisha kwamba, maliasili na rasilmali za nchi yetu zinalindwa kwa ajili ya maendeleo ya nchi yetu, kwa mujibu wa Maazimio ya Umoja wa Mataifa ambayo yalipitishwa kwa lengo la kulinda rasilmali za kila nchi.

Miongoni mwa Maazimio hayo ni Azimio Na. 1803 (XVII) (UNGA Resolution 1803 (XVII) lililopitishwa na Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa (UNGA) tarehe 14/12/1962. Azimio hili linaweka masharti kuhusu umiliki wa kudumu wa maliasili na rasilmali za nchi, ili kulinda maslahi ya maendeleo ya nchi hizo kwa ustawi wa watu wake.

Aidha, napenda kukupongeza sana wewe binafsi na uongozi wote wa Bungeni Wabunge kwa ujumla, kwa kukubali kuunga mkono juhudi za Mheshimiwa Rais. Hatua hii ya kukubali kupokea na kushughulikia muswada huu na miswada mingine iliyowasilishwa ni ishara tosha kwamba Bunge hili, kwa niaba ya watanzania wote, linaunga mkono juhudi hizo za Mheshimiwa Rais.

Vilevile Kamati inatambua mchangowa timu ya Wataalam iliyoundwa na Mheshimiwa Rais kwa ajili ya kuandaa Muswada huu. Tunathamini mchango wao na tuwapongeza sana.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 84 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati yangu ilipokea Muswada huu tarehe 29 Juni, 2017 na ilikutana kwa mara ya kwanza na Serikali, katika Ukumbi wa Pius Msekwa (Ofisi za Bunge), Dodoma mnamo tarehe 30, Juni 2017 ili kupokea maelezo ya jumla kuhusu Muswada husika.

2.0 MAELEZO YA JUMLA KUHUSU MUSWADA NA USHIRIKISHWAJI WA WADAU

2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu Muswada

Mheshimiwa Spika, nchi yetu imeshuhudia ongezeko kubwa la uwekezaji katika Sekta ya Madini nchini ambalo kwa sehemu kubwa limefanywa na wawekezaji wakubwa kutoka nje. Hata hivyo, taarifa mbalimbali zinaonesha kuwa, uwekezaji huo kwa kipindi cha takribani miongo miwili iliyopita, haujawanufaisha ipasavyo Watanzania na Taifa kwa ujumla. Hali hii imechangiwa kwa kiasi kikubwa na uwepo wa sera na sheria ambazo zimeshindwa kulinda kikamilifu maslahi ya taifa na hivyo kutokidhi matamania ya Watanzania. Mathalani mwaka 2009 Serikali ilitunga Sera mpya ya Madini na baadae kufuatiwa na Sheria ya Madini ya Mwaka 2010, baada ya Sera na Sheria zilikuwepo kushindwa kutekeleza yafuatayo:-

- i. Kufungamanisha sekta ya madini na sekta nyingine za maendeleo;
- ii. Mchango mdogo wa sekta hii katika pato la taifa ikilinganishwa na ukuaji wake;
- iii. Kudumaa kwa sekta ya uchimbaji mdogo; na
- iv. Serikali kutokuwa na uwezo wa kutosha kusimamia sekta hii pamoja na uharibifu wa mazingira.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua zilizochukuliwa za kutunga Sera na Sheria mpya katika sekta ya madini, bado kumekuwa na uhitaji wa kuendelea kufanya maboresho ya sekta hii ili iweze kuwanufaisha zaidi Watanzania na Taifa kwa ujumla.

Ni kutokana na mantiki hiyo, Serikali ya Awamu ya Tano, imeona umuhimu wa kuleta Muswada huu Bungeni ambao unalenga kuimarisha mifumo ya udhibiti na uwajibikaji katika sekta ya madini na petroli, ili sekta sasa

uweze kuchangia kikamilifu katika uchumi wa Taifa na Watanzania wote.

Muswada huu uliowasilishwa na Serikali Bungeni unakusudia kufanya marekebisha kwenye Sheria zifuatazo:-

- (i) Sheria ya Madini, Sura ya 123 (*The Mining Act, Cap 123*);
- (ii) Sheria ya Petroli, Sura ya 392 (*The Petroleum Act, Cap 392*);
- (iii) Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura 332 (*The Income Tax Act, Cap 332*);
- (iv) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura 148 (*The Value Added Tax Act, Cap 148*);
- (v) Sheria ya Bima, Sura ya 394 (*The Insurance Act, Cap 394*); na
- (vi) Sheria ya Usimamizi wa Kodi, Sura ya 438 (*The Tax Administration Act, Cap 438*).

2.2 Ushirikishwaji wa Wadau

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 84(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, Kamati ilitoa fursa kwa wadau mbalimbali kushiriki katika kutoa maoni yao kuhusiana na Muswada huu. Wadau hao walipata mwaliko kupitia matangazo yaliyowekwa katika tovuti ya Bunge na vyombo mbalimbali vya habari.

Zoezi la kupokea maoni ya wadau lilifanyika tarehe 01 na 02, Julai, 2017 ambapo wadau mbalimbali kutoka katika Taasisi za Serikali, Taasisi za Dini, Vyuho Vikuu, Asasi za Kiraia, Makampuni ya Madini na Mafuta pamoja na Wananchi wa kawaida walijitokeza kwa wingi kuwasilisha maoni yao kwa njia ya kujieleza na wengine kwa maandishi.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru wadau wote ambao waliweza kuwasilisha maoni yao mbele ya Kamati. Naomba kukiri kwamba, maoni waliyoyatoa yamekuwa msaada mkubwa sana kwa Kamati katika kuchambua Muswada huu na kuiwezesha kutoa maoni pamoja na kupendekeza marekebisho ya Muswada kwa Serikali. Kwa namna ya pekee naomba kuwatambua baadhi ya wadau hao kama ifuatavyo:-

- (i) Chuo cha Madini Dodoma ;
- (ii) Wakala wa Jiolojia Tanzania;
- (iii) Mamlaka ya Usimamizi wa Sekta ya Bima (*Tanzania Insurance Regulatory Authority*);
- (iv) Chama cha Wanasheria Watetezi wa Mazingira (*Lawyers Environmental Action Team-LEAT*);
- (v) Taasisi Mbalimbali za Kidini (CCT/TEC/BAKWATA);
- (vi) Chama cha Mawakili Tanganyika (Tanganyika Law Society);
- (vii) Jukwaa la Katiba Tanzania;
- (viii) Chama cha ACT – Wazalendo;
- (ix) Haki Rasilimali;
- (x) Umoja wa Wachimbaji wadogo wadogo (FEMATA);
- (xi) Umoja wa Wachimbaji wakubwa wa Madini (TCME);
- (xii) British Gas;
- (xiii) Statoil;

- (xiv) Exxon Mobil;
- (xv) Shell;
- (xvi) Kituo cha Sheria na Haki za Binadam (LHRC);
- (xvii) Wasomi na Wataalam mbalimbali kutoka katika Taasisi za Elimu ya Juu ndani na nje ya nchi; na
- (xviii) Vikundi mbalimbali vya wajasiriamali wadogo.

3.0 UCHAMBUZI WA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo ya utangulizi, napenda kuwasilisha katika Bunge lako Tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada pamoja na maoni ya wadau ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Muswada huu umegawanyika katika sehemu kuu Saba (7) zenye jumla ya Ibara 49. Sehemu ya kwanzainahusumasharti ya utangulizi, ikiwa ni pamoja na jina la sheria inayopendekezwa, tarehe ya kuanza kutumika kwa sheria na tamko la marekebisho ya Sheria mbalimbali zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho kupitia Muswada huu.

Sehemu ya pilina ya tatu zinapendekeza kufanya marekebisho makubwa na yenye tija katika Sheria ya Madini ya Mwaka ya 2010 na Sheria ya Petroli ya mwaka 2015 ili kuweka masharti yatakayoweza Wananchi na Taifa kwa ujumla kunufaika na rasilimali ya Madini, Petroli na Gesi asilia.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya nneya Muswada huu inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Kodi ya Mapato ili kujumuisha kama sehemu ya mapato ya biashara faida yeyote inayopatikana kutokana na ahueni ya kodi kupitia mikataba mbalimbali ya kibiashara. Aidha sehemu

hii inafanya marekebisho yanayolenga kuondoa mgongano baina ya sheria za kodi na sheria za sekta za madini na mafuta ambao umekuwa ukiisababishia Serikali kupoteza mapato.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya tano inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Bima, Sura 394 kwa lengo la kumpa Kamishna wa Mamlaka ya Udhhibiti wa Sekta ya Bima (*Tanzania Insurance Regulatory Agency* (TIRA) nguvu za kisheria ili awe na uwezo wa kuainisha viwango vya chini vya ada ya Bima (*Premium*) kwa aina mbalimbali za Bima zitolewazo na makampuni ya Bima.

Mheshimiwa Spika, sehemu ya sita inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Usimamizi wa kodi, Sura ya 438 ili kurekebisha tafsiri ya kodi na kubainisha tarehe ya kulipa kodi inayotokana na ongezeko la faida.

Sehemu ya saba inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura 148 ili kuweka masharti ya kuthaminisha madini kila baada ya muda fulani kwa lengo la kupata thamani yake halisi kwa wakati husika ili kusaidia kujua na kutambua stahili ya Nchi kwa kuzingatia thamani halisi ya madini kwa wakati husika.

4.0 MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

4.1 Mapendekezo ya Kamati

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa Muswada huu, Kamati imefanya mashauriano ya kina na Serikali na kukubaliana kufanya marekebisho katika maeneo yafuatayo:

a) Sheria ya Madini na Sheria ya Petroli

Mheshimiwa Spika, katika Ibara ya 4, Kamati inapendekeza kufutwa kwa maneno "**Section 3**" yaliyopo katikamstari wa kwanza na badala yake kuweka maneno "**Section 4.**" Marekebisho haya, yanalenga kuondoa makosa ya kiuandishi ambayo yakiachwa yataleta mkanganyiko.

Katika Ibara ya 4(a) inayopendekeza kufuta tafsiri ya neno "**Board**" na badala yake kuweka tafsiri ya neno "**Commission**", Kamati inapendekeza kufuta maneno "**Section 20**" na badala yake kuweka maneno "**Section 21**". Msingi wa mapendekezo haya ni kwamba, Kamisheni inayopendekezwa kuanzishwa itaanzishwa kwa mujibu wa Kifungu cha 21 na siyo Kifungu cha 20, cha Sheria inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho.

Aidha, Kamati inapendekeza kuongezwa kwa Ibara ndogo ya 4(i) inayopendekeza kufutwa kwa tafsiri ya neno "**Agency**" lililopo kwenye Kifungu cha 4(1) cha Sheria inayokusudiwa kurekebishwa, na badala yake kuweka tafsiri mpya ya neno hilo itakayosomeka kama ifuatavyo:-

"Agency" means a geological survey of Tanzania established under section 30 of this Act."

Sababu za mapendekezo hayo ni kwamba, tafsiri iliyopo kwenye Sheria inarejea uanzishwaji wa Wakala wa Jiolojia Tanzania kwa mujibu wa Sheria ya Wakala wa Serikali, Sura 245, wakati kwa mujibu wa mapendekezo ya Muswada huu, Wakala wa Jiolojia Tanzania inaanzishwa kupitia Kifungu cha 30 cha Sheria ya Madini.

Vilevile, Kamati inapendekeza kufanya maboresho katika tafsiri ya maneno "**Mineral Cadastre**" na "**Mineral Concentrate**" ili kuleta tafsiri pana zaidi kuliko ilivyo na hivyo kuondoa mkanganyiko unaoweza kujitokeza kwenye tafsiri ya maneno hayo kama ilivyo sasa kwenye Muswada.

Mheshimiwa Spika, katika tafsiri ya maneno "**intergrity pledge**" Kamati inapendekeza kuingiza neno "**with**" katikati ya maneno "**abide**" na "**ethical**" ili tafsiri ya kiapo cha uadilifu inayokusudiwa isomeke katika muundo na maudhui yanayokusudiwa.

Katika tafsiri ya maneno "**local content**", maneno hayo yamejirudia, hivyo Kamati inapendekeza kufutwa kwa

maneno "*local content*" baada ya neno "*means*" lilopo katika mstari wa kwanza wa tafsiri ya maneno hayo.

Mheshimiwa Spika, katika Ibara ya 6 ya Muswada, ambayo inapendekeza kuongezwa kwa kifungu kipya cha 5A, kinachompa Rais mamlaka ya kuweka maeneo yaliyobainika kuwa na madini chini ya uangalizi, Kamati inapendekeza kuingiza neno "*published*" mara baada ya neno "*order*" lililopo katika mstari wa tano wa kifungu cha 5A(1). Sababu ya mapendekezo haya ni kurekebisha kasoro ya kiuandishi iliyopo katika kifungu hicho kinachopendekezwa. Aidha, Kamati inapendekeza maneno "*controlled area*" yatafsiriwe kwa muktadha uliokusudiwa kwa mujibu wa Sheria ya Madini.

Mheshimiwa Spika, Kamati imependekeza kufanya marekebisho katika Ibara ya 9 ya Muswada inayohusu ushiriki wa Serikali katika shughuli za madini kwa kupata angalau asilimia kumi na sita ya hisa katika mtaji wa kampuni ya madini. Katika pendekezo hili, Kamati imeona ni vema Serikali ishiriki katika hatua zote ambazo ni utafutaji, uchimbaji, uchenjuaji na uuzaji wa madini. Pendekezo hili ni tofauti na pendekezo lililopo katika Muswada ambapo Serikali isingeweza kushiriki katika shughuli ya utafutaji. Pendekezo hili litaiwezesha Serikali kusimamia kikamilifu shughuli za utafutaji wa madini ili kupunguza mianya ya udanganyifu katika taarifa za utafiti.

Aidha, Kamati ilipendekeza kufanya marekebisho katika muundo wa Tume ya Madini kwa kuongeza uwakilishi wa wachimbaji wadogo. Pendekezo hili limelenga kutambua shughuli za wachimbaji wadogo na umuhimu wa kuwashirikisha katika maamuzi muhimu ya shughuli za uchimbaji wa madini.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilipendekeza kuwa uteuzi wa Wajumbe wawili ambao utafanywa na Mheshimiwa Rais kwa mujibu wa mapendekezo ya Muswada huu kuwa miongoni mwa Makamishina wa Tume ya Madini, uzingatie uwakilishi wa jinsia.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majukumu mengine ya Tume yaliyoanishwa kwenye Muswada, Kamati inapendekeza kuipa Tume ya Madini jukumu la usimamizi wa ushiriki wa Watanzania katika sekta ya madini na mafuta (*Local Content*) pamoja na kusimamia dhima ya makampuni ya madini kutoa huduma kwa jamii (*Corporate Social Responsibilities*). Hatua hii itawezesha ufuatiliaji wa karibu wa ushirikishwaji wa watanzania katika shughuli mbalimbali katika uchimbaji wa madini, lakini pia kuhakikisha kuwa makampuni ya madini yanatoa huduma kwa jamii ipasavyo.

Aidha, Kamati inapendekeza kuongeza wigo wa ushiriki wa Watanzania katika shughuli za madini na mafuta kama vile; uzaji wa bidhaa na huduma migodini, ajira kwa Watanzania katika migodi na nafasi za mafunzo kwa vitendo kwa wanafunzi wa Kitanzania. Msingi wa pendekezo hili ni kuhakikisha kuwa makampuni ya madini yatakayofanya shughuli zake hapa nchini yatumie huduma na bidhaa zinazozalishwa hapa nchini badala ya kuagiza/kutumia huduma na bidhaa kutoka nje.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza maboresho yatakayo ijengea uwezo Wakala wa Jiolojia Tanzania kushiriki na kujua uwezo wa Makampuni ya utafiti wa madini yanayowekeza Nchini, kujua sifa za miamba kwa ufanisi zaidi, kujua thamani halisi za miamba au madini. Hatua hii itaihakikishia Nchi umiliki thabiti wa rasilimali zetu kwa kuweza kutambua na kumiliki ama kushiriki kumiliki Taarifa za kitafiti za kijiolojia na hivyo kupunguza uwezekano wa udanganyifu katika rasilimali za madini.

Mheshimiwa Spika, kwa kawaida taarifa za kibiashara anazomiliki mwenye leseni ya madini ni siri. Muswada umependekeza masharti yatakayomlazimu mmiliki wa Taarifa hizo za Siri kutoa Taarifa hizo kwa manufaa ya umma. Kamati imependekeza kufanya maboresho ya masharti hayo kwa kuongeza sharti la kutoa taarifa hizo endapo zitahitajika kama hatua ya kuzuia ama kudhibiti rushwa, kuzuia ugharamiaji wa ughaidi ama uhalifu wa kimtandao. Umuhimu wa maboresho haya ni kuendana na

misingi ya uwazi katika tasnia ya uziduaji "Tanzania *Extractive Industry Transparency Initiative*" pamoja na jukumu la kutoa taarifa za masuala hayo.

Mheshimiwa Spika, shughuli za uchimbaji wa madini husababisha uharibifu mkubwa wa mazingira. Makampuni ya madini hutoa fedha baada ya kumaliza shughuli za madini kwa ajili ya kufidia uharibifu huo. Thamani ya fedha zinazotolewa huwa hailingani na kiasi cha uharibifu kilichofanyika. Kwa sababu hiyo Kamati inapendekeza kuwa liwepo sharti la kumtaka kila mwekezaji anapoanzashughuli za uchimbaji, awajibike kuanza kurejesha hali ya mazingira kama ilivyokuwa awali ili kuepuka madhara makubwa ambayo yanaweza kutokea baada ya uchimbaji wa muda mrefu.

Mheshimikwa Spika, katika Ibara ya 11 inayopendekeza kufutwa kwa Sehemu ya Tatu katika Sheria ya Madini, na badala yake kuanzisha sehemu mpya kama inavyokusudiwa na Muswada. Kamati inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu kipya cha 21(5) kwa kufuta maneno "**paragraph (g)**" yaliyopo katika mstari wa tatu, na badala yake kuweka maneno "**paragraph (h)**". Sababu ya marekebisho hayo, ni kuoanisha rejea za vifungu vya sheria husika.

Vilevile, Kamati inapendekeza maneno "**responsibilits**" na "**parttime**" yaandikwe kwa usahihi tofauti na yanavyosomeka katika Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, katika Ibara ya 12, Kifungu cha 27D(2). Kamati inapendekeza kuingiza maneno "**in consultation with the Minister responsible for finance**" mbele ya neno "**Minister**" lililopo katika mstari wa kwanza wa kifungu hicho. Lengo la mapendekezo haya ni kumtaka Waziri wa Nishati na Madini, anapotengeneza Kanuni kuhusu uhamishaji na uhifadhi wa madini katika ghala la madini la Serikali, kushauriana na Waziri mwenye dhamana ya Fedha, ambaye ndiye mwenye mamlaka ya kuanzisha ghala la kuhifadhi madini.

Mheshimiwa Spika, katika ibara ya 28, kifungu cha 102(4) Kamati inapendekeza kuingiza maneno "*services and heavy equipment*" mbele ya neno "*goods*" lililopo katika mstari wa tisa, ili kuongeza wigo wa ushiriki wa Watanzania katika utoaji wa huduma kwenye sekta ya madini. Aidha, Kamati inapendekeza tafsiri ya "local companies" iwe na kampuni ambayo inamilikiwa na Watanzania kwa hisa zisizopungua asilimia hamsini na moja badala ya asilimia hamsini kama ilivyopendekezwa. Pendekezo hili litawawezesha watanzania kuwa na sauti kubwa katika umiliki wa Kampuni.

b) Sheria ya Kodi ya Mapato

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yaliyopendekezwa kwa kuwa yanalenga kuondoa mgongano baina ya sheria za kodi na sheria za sekta za madini na petroli ambao umekuwa ukisababishia Serikali kupoteza mapato.

c) Sheria ya Bima

Mheshimiwa Spika, Kamati imekubaliana na Serikali kuhusu mapendekezo ya kufutwa kwa kifungu cha 134 cha Sheria ya Bima ili kuzuia utumiaji wa madalali kutoka nchi za nje. Iwapo Kampuni ya Bima ya Kitanzania itahitaji kufanya kazi na madalali kutoka nchi za nje, basi italazimika kuwa na kibali kutoka kwa Kamishna wa Bima Tanzania.

d) Sheria ya Usimamizi wa Kodi na Kodi ya Ongezeko la Thamani

Mheshimiwa Spika, Kamati imekubaliana na mapendekezo ya Serikali kuhusu maboresho katika sheria hizi kama ilivyo kwenye Muswada.

Mheshimiwa Spika, mbali ya mapendekezo ya kimaudhui, Kamati pia ilipendekeza na kuishauri Serikali kufanya marekebisho ya kiuandishi katika Ibara ya **4, 6, 7, 11, 12, 25, 28** na **30** za Muswada huu. Serikali iliyachukua na kuahidi kuyafanyia kazi mapungufu yaliyobainishwa.

Kimsingi kazi iliyofanywa na Kamati katika kuchambua Muswada huu ni kubwa na matokeo ya uchambuzi huo ni Jedwali la Marekebisha lililowasilishwa na Serikali.

4.2 Ushauri wa Jumla

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuhuisha Sheria nyingine ili kuwawezesha watazania kushiriki katika sekta mbalimbali za uzalishaji kwa lengo la kuimarisha uchumi wa nchi na wa mtu mmoja mmoja.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuimarisha Mifumo ya Ulinzi na Usimamizi wa rasilimali za madini, mafuta na gesi asilia ili kuhakikisha watazania wananufaika ipasavyo kutokana na rasilimali hizo.

Vile vile, Kamati inaishauri Serikali kuweka utaratibu mzuri wa kuwasimamia wachimbaji wadogo ili wasiweze kutumika kama mwanya wa kuweza kutorosha madini yetu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuimarisha uwezo wa watendaji wake katika usimamizi wa sheria za kodi hususan katika masuala ya madini na petroli. Ushauri huu umezingatia ukweli kwamba Tume ya Madini inayoanzishwa kwa mujibu wa Sheria hii itakuwa na dhamana kubwa ya kusimamia sekta ya madini na hivyo watendaji wake watahitaji kujengewa uwezo ili kuleta tija inayotarajiwa.

5.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena naomba nikushukuru sana wewe kwakuiamini na kuielekeza Kamati yangu kuufanyia kazi Muswada huu muhimu.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria kwa weledi na umahiri wao waliouonyesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa

mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (*Hansard*) kama yalivyoorodheshwa hapa chini.

1. Mhe. Mohamed Omary Mchengerwa, Mb – **Mwenyekiti**
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb- **M/Mwenyekiti**
3. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb- Mjumbe
4. Mhe. Mboni Mohamed Mhita, Mb- Mjumbe
5. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb-Mjumbe
6. Mhe. Ally Saleh Ally, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Makame Mashaka Foum, Mb- Mjumbe
8. Mhe. Seif Ungando Ally, Mb- Mjumbe
9. Mhe. Nassor Suleiman Omar, Mb-Mjumbe
10. Mhe. Saumu Heri Sakala, Mb-Mjumbe
11. Mhe. Twahir Awesu Mohamed, Mb-Mjumbe
12. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb-mjumbe
13. Mhe. Ajali Rashid Akbar, Mb-Mjumbe
14. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb – Mjumbe
15. Mhe. Juma Kombo Hamad, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Omary Ahmad Badwel, Mb-Mjumbe
17. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb-Mjumbe
18. Mhe. Riziki Shahari Mngwali, Mb-Mjumbe
19. Mhe. Joram Ismael Hongoli, Mb-Mjumbe
20. Mhe. Anna Joram Girdaya, Mb-Mjumbe
21. Mhe. Gibson Blasius Meiseyeki, Mb-Mjumbe
22. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb-Mjumbe
23. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb-Mjumbe

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge Dkt. ThomasD. Kashiillah kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi wa Kamati, Ndg. Michael Chikokoto, Mkurugenzi Msaidizi Ofisi ya Mshauri Mkuu wa Masuala ya Sheria wa Bunge, Ndg. Mossy V. Lukuvi, kwa usimamizi wa shughuli za Kamati.

Vilevile, napenda kuwatambua na kuwashukuru Makatibu wa Kamati Ndg. Chacha Timasi Nyakega, Ndg. Stella Bwimbo, Ndg. Geoffrey Kassanga, Ndg. Stephano Seba

Mbutu, Ndg. Dunford Mpelumbe na Msaidizi wa Kamati Ndg. Rachel Masimana watumishi wengine wote waliohusika kuiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kuhakikisha Taarifa hii inakamilika kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Mohamed Omary Mchengerwa, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

Tarehe 4 Julai, 2017

NAIBU SPIKA: Sasa tutamsikia Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwa Wizara ya Katiba na Sheria.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni katika Wizara ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Tundu Anthipas Mughwai Lissu, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ya Mwaka 2017 yaani *The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya kwanza ni utangulizi. Kwa mara nyingine tena Bunge lako Tukufu limeletewa na kwa mara nyingine tena limekubali kujadili na kama kawaida yake litakubali kupitisha Miswada muhimu kwa mustakabali wa Taifa letu kwa Hati ya Dharura. Kwa mara nyingine tena, sisi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ya Bunge lako Tukufu lazima tuanze mjadala huu kwa kupinga matumizi mabaya ya Hati ya Dharura katika utungaji wa sheria. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, matumizi...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silinde, umepata taarifa za marekebisho?

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Wamenipa wakati nakuja hapa.

NAIBU SPIKA: Umeshapewa lakini hufahamu?

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Nimepewa wakati nakuja hapa.

NAIBU SPIKA: Basi naomba urejee kwenye Kiti ili tuyapitie wote kwa pamoja. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, nimepata taarifa hapa kwamba kuna maeneo ambayo Taarifa ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni katika Wizara ya Katiba na Sheria inakiuka masharti ya Kanuni ya 64(1). Maeneo hayo kwa sababu Mheshimiwa Silinde amepewa sasa hivi kwa hiyo ni vizuri wote tuyapitie ili na yeye ajue ni maeneo gani ambayo hatatakiwa kuyasoma. *(Makofi)*

(a) Ni ukurasa wa 4, aya yote ya 3 inayoanzia na maneno; "Mheshimiwa Spika na siyo wewe." Katika kitabu kinachosambazwa kwa Wabunge wote ni ukurasa wa 5. Mheshimiwa Silinde maeneo hayo hutatakiwa kuyasoma. *(Makofi)*

(b) Ukurasa wa 8, Kichwa cha habari kinachosomeka; "Mkapa, Kikwete na Magufuli lipo jipya?" Katika kitabu kinachosambazwa kwa Wabunge wote ni ukurasa wa 9. Kwa hiyo, eneo lote hilo Mheshimiwa Silinde hutatakiwa kulisoma.

(c)Ukurasa wa 17 katika kichwa cha habari chenye maneno; "Au milki ya Rais." Katika kitabu kinachosambazwa kwa Wabunge wote ni ukurasa wa 19. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hii ndiyo taarifa niliyoletewa hapa na taarifa hii inasema kwamba Mheshimiwa Silinde ametaarifiwa nadhani ndiyo hiyo taarifa anasema ilimfikia hapo. Kwa hiyo, hayo maeneo Mheshimiwa Silinde

utakapokuja kuyasoma tafadhali zingatia kwamba yanakiuka hayo matakwa ya Kanuni ya 64(1) na hivyo hutatakiwa kuyasoma hapa. Mheshimiwa David Silinde. *(Makofi)*

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, utakuwa unanikumbusha kwa sababu hii mmetushtukizia hapa hapa maana ni mengi kidogo.

NAIBU SPIKA: Sawa, kwa ushauri kwa sababu pia unaweza ukafika mahali muda usitoshe na nadhani utakapofika huo muda utasema pengine unataka taarifa hii iingie yote kwenye Taarifa Rasmi za Bunge, hayo maneno tutayafuta lakini kadri unavyokwenda mimi nitakukumbusha ninayo hapa.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Sawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni wa Wizara ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Tundu Anthipas Mughwai Lissu, naomba kutoa maoni ya Muswada wa Sheria ya Mabadiliko ya Sheria Mbalimbali ya Mwaka 2017 yaani *The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mara nyingine tena Bunge lako Tukufu limeletewa na kwa mara nyingine tena limekubali kujadili na kama kawaida yake litakubali kupitisha Muswada muhimu kwa mustakabali wa Taifa letu kwa Hati ya Dharura. Kwa mara nyingine tena, sisi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ya Bunge lako Tukufu lazima tuanze kujadili mjadala huu kwa kupinga matumizi haya mabaya ya Hati ya Dharura katika utungaji wa sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, matumizi ya Hati ya Dharura katika utungaji wa sheria katika Bunge hili hayajawahi kuwa

na tija yoyote ya maana katika nchi yetu na kama inawezekana, utaratibu huu ufutwe kabisa au ufanyiwe marekebisho makubwa katika Kanuni za Kudumu za Bunge lako Tukufu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kufafanua kwa kutoa mifano michache ya matumizi ya Hati ya Dharura ambayo ina uhusiano wa moja kwa moja na Miswada ambayo imeletwa katika kipindi hiki.

Mheshimiwa Naibu Spika, tarehe 23 Agosti, 1997 yaani karibu miaka 20 iliyopita Bunge la Saba lilipitisha Muswada wa Sheria ya Uwekezaji Tanzania, Sheria Na. 26 ya mwaka 1997 (*Tanzania Investment Act, 1997*). Sheria hiyo ililenga kuweka mazingira mazuri zaidi kwa wawekezaji wa kigeni kwa kutoa misamaha na nafuu nyingine za kikodi kwa wawekezaji chini ya Sheria za Kodi ya Mapato, Kodi ya Ongezeko la Thamani, Ushuru wa Forodha na hata Sheria ya Uhamiaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, sheria hiyo ilikataza misamaha na nafuu za kikodi kubadilishwa au kurekebishwa kwa namna yoyote itakayowaathiri wawekezaji. Vilevile ilitoa uhuru wa kuhamisha nje faida, gawio na mapato mengine ya wawekezaji bila kuzingitia chochote kwa fedha za kigeni. Pia ilitoa ulinzi mkubwa dhidi ya kunyang'anywa, kutaifishwa au kutwaliwa kwa nguvu kwa mali za wawekezaji na Serikali yaani *expropriation, nationalization or compulsory acquisition by the government*.

Kifungu cha 2(3) cha sheria hiyo, uhuru wa kuhamisha faida na mapato mengine na ulinzi kwa wawekezaji ulilingizwa pia kwa wawekezaji katika sekta ya madini ambayo katika mambo mengine yote haikuhusiana na sheria hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, siku moja baada ya kupitishwa kwa Sheria ya Uwekezaji yaani tarehe 24 Agosti, 1997, Bunge la Saba lilipitisha Muswada wa Sheria ya Marekebisho Mbalimbali ya Sheria za Fedha, Sheria Na. 27 ya

mwaka 1997 yaani *Financial Laws kwenye Miscellaneous Amendments Act, 1997*. Kwa utaratibu huu huu wa Hati ya Dharura. Sheria hiyo ilifanya marekebisho makubwa ya Sheria za Kodi kwa lengo la kuweka misamaha na nafuu nyingine za kodi kwa wawekezaji wa sekta ya madini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, Sheria ya Kodi ya Mapato ilifanyiwa marekebisho kwa kuweka Sehemu mpya ya Tatu inayohusu makato kwa ajili ya shughuli za uchimbaji madini yaani *deductions in respect of mining operations*. Sheria ya Kodi ya Mauzo na Sheria ya Ushuru wa Forodha nazo zilirekebishwa ili kutoa msamaha kwa wawekezaji wa sekta ya madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, tarehe 23 Februari, 1998, Sheria ya Madini ya mwaka 1998 nayo ilipitishwa Bungeni kwa utaratibu wa Hati ya Dharura. Sheria hii ndiyo iliyokamilisha Utatu usio Mtakatifu katika sheria zinazohusu sekta ya madini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria hii ndiyo iliyokabidhi umiliki wa shughuli za uchimbaji madini na madini yanayotokana na uchimbaji huo kwa wawekezaji pamoja na kuwapatia mamlaka ya kuhamisha mapato yatokanayo na mauzo ya madini hayo wanavyotaka wawekezaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sheria ya Madini pia ilitoa mamlaka kwa Waziri wa Madini kuingia mikataba ya uendelezaji madini na wawekezaji yaani *Mineral Development Agreements (MDAs)* yenye kuweka masharti ya ulinzi wa kifedha yaani "*fiscal stability clauses*" kuhusiana na misamaha na nafuu za kikodi walizopewa na Sheria za Kodi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa aya ya 5(3) ya Jedwali la Sheria hiyo, mamlaka za kimahakama za nchi zetu zilinyang'anywa uwezo wa kuamua migogoro kati ya Serikali na wawekezaji badala yake migogoro hiyo inatakiwa kuamuliwa na mtaalam atakayeteuliwa na Katibu Mkuu wa Kituo cha Kimataifa cha Utatuzi wa Migogoro (*ICSID*).

Mheshimiwa Naibu Spika, takriban miaka miwili iliyopita, wakati utawala wa Rais Jakaya Kikwete ukielekea ukingoni, Bunge lako Tukufu lililetewa Miswada mitatu inayohusu rasilimali muhimu za mafuta na gesi asilia. Miswada yote mitatu ililetwa kwa Hati ya Dharura. Sisi Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni tulipinga utaratibu huo, tukafukuzwa wote Bungeni ili kuwawezesha wana-CCM kupitisha sheria hizo. Kwa sheria hizo, kama ilivyokuwa kwa Sheria za Madini za mwaka 1997 na 1998, rasilimali ya mafuta na gesi asilia sio mali yetu tena hadi hapo wawekezaji watakaporudisha fedha walizozitumia katika uwekezaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo takribani miaka 20 baada ya kutungwa kwa Sheria za Madini, kila mwana-CCM ama Mbunge wa kawaida au Waziri anayesimama humu Bungeni anazungumza kwa hisia kali na jazba kubwa kwamba wawekezaji wa kigeni ni wezi na waporaji wa rasilimali zetu. Serikali ya CCM ile ile iliyoweka utaratibu uliowezesha wizi na uporaji wa rasilimali zetu kwa miaka yote hii imeleta Bungeni Muswada wa kubadilisha sheria zote zilizoweka nafuu za kikodi, uhuru na ulinzi kwa wawekezaji wa kigeni, kwa kutumia utaratibu ule ule wa Hati ya Dharura.

Mheshimiwa Naibu Spika, matokeo ya kufumba macho na kuziba masikio kwenu ni kwamba hakuna cha maana kitakachobadilika katika sekta ya madini au katika sekta nyingine za unyonyaji wa rasilimali za Taifa letu. Matatizo ya kimsingi ya sekta za madini, gesi asilia na mafuta na sekta nyinginezo za rasilimali asilia hayatatatuliwa kwa sababu Serikali za CCM, bila kujali ni CCM ya Mkapa au ya Kikwete au ya Magufuli zinaogopa mjadala halisi na wa maana juu ya matumizi ya rasilimali hizo. Ndiyo maana Serikali zote zimetumia na zinaendelea kutumia Hati ya Dharura wakati wa kutunga sheria muhimu kama hizi ili kuepuka mjadala wa maana Bungeni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuzungumzia kiujumla masuala muhimu yanayohusu Muswada wa Sheria ya Mabadiliko Mbalimbali wa mwaka 1997 tukianza na marekebisho ya Sheria ya Madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la kwanza muhimu la kujiuliza kuhusu mapendekezo ya Muswada huu juu ya sekta ya madini ni kama mapendekezo yaliyorekebishwa ama yanayopendekezwa na Serikali hii ya CCM yanabadilisha chochote ambacho kimefanywa na Serikali zilizopita kuhusiana na wawekezaji ambao tayari wanaendesha shughuli za uchimbaji wa madini nchini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali hili ni muhimu kwa sababu ya kelele kubwa ambayo imesababishwa na Taarifa ya Kamati ya Wataalam ya kuchunguza kiwango na aina ya madini yaliyomo katika makontena yenye makinikia ya dhahabu yaliyokusudiwa kusafirishwa nje ya nchi iliyoongozwa na Profesa Mruma yaani Kamati ya Profesa Mruma na Ripoti ya Kamati Maalum ya kuchunguza masuala ya kisheria na kiuchumi kuhusiana na mchanga wa madini unaosafirishwa nje ya nchi iliyoongozwa na Profesa Nehemiah Osoro yaani Kamati ya Profesa Osoro.

Mheshimiwa Naibu Spika, mojawapo ya mambo makubwa ambayo Kamati ya Profesa Osoro inadaiwa iliyagundua ni kwamba, Kampuni ya *Acacia Mining PLC* haikusajiliwa nchini Tanzania na wala haina hati ya utambuzi yaani *certificate of compliance* kwa mujibu wa Sheria ya Makampuni. Aidha, Kamati ya Profesa Osoro iligundua kwamba *Acacia Mining PLC* siyo mmiliki wa Makampuni ya *Bulyanhulu Gold Mines, North Mara Gold Mines, Pangea Minerals Limited*, hii ni kwa sababu kwa mujibu wa Kamati hiyo, *Acacia Mining PLC* haikuwahi kuwasilisha nyaraka wala taarifa yoyote kuonyesha kuwa kampuni hiyo ni mmiliki wa makampuni hayo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ya Profesa Osoro ilihitimisha hoja hii kwa madai kwamba, kwa kuwa *Acacia Mining PLC* haina usajili wala utambuzi wa kisheria nchini, haina sifa ya kupata leseni, kuchimba wala kufanya biashara ya madini nchini. Hivyo basi, Kamati imebaini kuwa *Acacia Mining PLC* inafanya biashara ya madini hapa nchini kinyume cha sheria za nchi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu ya hitimisho hilo la Kamati ya Profesa Osoro, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inategemea kwamba Serikali hii ya mtetezi wa wanyonge na mlinzi mkuu wa rasilimali za Taifa ingechukua hatua stahiki za kisheria dhidi ya Wamiliki au Watendaji wa *Acacia Mining PLC*. Kuchimba madini bila leseni halali ni kosa la jinai kwa mujibu wa Sheria ya Madini ya sasa. Kifungu cha 6(4) cha Sheria hiyo kinatamka kwamba:-

“Madini yoyote yatakayopatikana kutokana na utafutaji au uchimbaji haramu, ikiwa ni pamoja na mitambo iliyotumika katika shughuli hiyo, vitataifishwa.” (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ilikuwa vivyo hivyo chini ya Sheria ya Madini ya mwaka 1998 na hata chini ya Sheria ya Madini ya mwaka 1979.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili ambalo Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inataka lijibiwe na Serikali inayotetea wanyonge na kulinda rasilimali za nchi yetu hii, kwa nini hadi sasa hakuna mtendaji yeyote wa *Acacia Mining PLC* ambaye amekamatwa na kushtakiwa kwa kosa la kufanya shughuli za uchimbaji na biashara ya madini bila leseni kwa muda wote ambao wamefanya hivyo? Aidha, ni kwa nini hadi sasa hakuna kiongozi au mtendaji yeyote wa Serikali katika wote waliotajwa au kupendekezwa kushtakiwa, hajakamatwa na kushtakiwa kama kweli walifanya makosa yoyote ya jinai kuhusiana na utoaji wa leseni au mikataba? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la tatu ambalo linahitaji majibu kutoka Serikalini ni kwa nini, licha ya kubainika kwamba haina leseni ya uchimbaji wala haitambuliwi na Sheria za Tanzania, *Acacia Mining PLC* imeruhusiwa na Serikali hii kuendelea na shughuli za uchimbaji na biashara ya madini na hivyo kama alichokisema Rais Magufuli na wataalam wake ni cha kuaminika kuendelea kupora rasilimali yetu ya madini? Rais alitoa machozi hadharani kwa sababu ya uporaji huo na Serikali yake inayowatetea wanyonge na kulinda rasilimali zetu iwaambie

Watanzania kwa nini haitaki kuwachukulia hatua stahiki za kisheria wezi na waporaji hao? (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa Waziri wa Katiba na Sheria, Mheshimiwa Profesa Palamagamba Kabudi amenukuliwa na mitandao ya kijamii akipigilia msumari wa mwisho kwenye jeneza la hoja hii na kunukuliwa akisema kwamba marekebisho yanayopendekezwa kwenye Muswada huu hayatagusa wala kuyaathiri makampuni yote ambayo tayari yana leseni za uchimbaji na biashara ya madini na yana mikataba iliyosainiwa siku za nyuma.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika....

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silinde, Waziri amesimama, Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Hakuna kutoa taarifa kwenye kusoma hotuba.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa taarifa kwa maelezo hayo ambayo yamekuwa yanaenezwa katika *Jamii Forum* kuwa ni ya uongo, ya uzushi, ya uzandiki na yenye fitna. Mheshimiwa anayeongea sasa jana alikuwa hapa, hilo nililieleza, liko bayana na liko wazi. Je, anaipokea taarifa yangu kwamba maelezo hayo ya mitandao ya jamii ni ya uongo, ya uzandiki na ya fitna? (*Makofi*)

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila mpangilio)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, mlikumbushwa jana na mnakumbushwa kila siku.

Sisi humu wote ni viongozi, watu wazima kwa nini mnapenda kuongea kama watoto wadogo? Mtu amepewa nafasi ya kuzungumza ninyi mnazungumza hovyoy tu, mkitajwa majina hapa mnakuwa na malalamiko gazeti

zima, mna matatizo gani? Yaani huko kwenu hakuna watu wa kuwafundisha hata kidogo? (Makofi)

Mheshimiwa Silinde kuhusu hayo maelezo ambayo yanamtaja Waziri anasema kwamba jana alitoa maelezo kuhusu uzushi huo uliopo kwenye mitandao ya kijamii, kwa hiyo, alikuwa anakupa taarifa. Kwa mujibu wa Kanuni zetu inabidi nikuulize kama unaipokea taarifa hiyo.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa taarifa ya Mheshimiwa Waziri na nafikiri Waziri amepitiwa tu, utaratibu ni kwamba nitasoma hotuba nikimaliza hayo ni wakati wa kuchangia. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silinde wewe unazifahamu Kanuni pengine kwa muda mrefu kuliko hata yeye. Unafahamu wazi, jambo ambalo liko wazi namna hii na wewe jana ulikuwepo na mimi nilikuwepo, kwa hiyo, hata asingesimama yeye mimi ningekuambia kwamba jana hili jambo lilikataliwa. Kwa sababu ukisema ukimaliza maana yake hii inaingia kwenye Taarifa Rasmi za Bunge. Sasa litaingiaje kwenye Taarifa Rasmi za Bunge wakati za jana zinasema kitu tofauti, Mheshimiwa Waziri amejibu na leo wewe unazungumza kile kile ambacho kinarudia tena kile cha jana. Sasa ukisema mpaka umalize maana yake iingie na ndiyo hata maneno mengine ambayo yanavunja Kanuni tumeyafuta na tumeyafuta wewe bado uko hapo unaendelea kusoma. Kwa hiyo, tuendeleo Mheshimiwa Silinde.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, katika hili ni vema kurejea hitimisho la Kamati ya Profesa Osoro iliyosema:-

“Mikataba ya uchimbaji madini ina vifungu dhabiti ambavyo vinazuia marekebisho ya sera na sheria kuathiri masharti yaliyomo katika mikataba ya uchimbaji madini. Kamati iliona kuwa pamoja na uwepo wa vifungu viwili, Serikali

haizuliwi kurekebisha au kubadili sera na sheria zinazoweza kuathiri mikataba ya uchimbaji wa madini. Aidha, mkataba wowote ule hauwezi kisheria kuwa juu ya mamlaka asili ya nchi (state sovereignty) na maslahi ya umma kuhusu rasilimali zake za asili."

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ya Profesa Osoro ilipendekeza kuwa Serikali chukue hatua za kisheria dhidi ya kampuni ya *Acacia Mining PLC* ambayo imekuwa inaendesha shughuli zake nchini kinyume na matakwa ya Sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kamati hiyo ilipendekeza, Serikali ifanye uchunguzi na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya waliokuwa Mawaziri, Wanasheria Wakuu wa Serikali na Manaibu wao, Wakurugenzi wa Idara za Mikataba, Makamishna wa Madini, Wanasheria wa Wizara ya Nishati na Madini na watumishi wengine wa Serikali na watu wote waliohusika katika kuingia mikataba ya uchimbaji wa madini na kuongeza muda wa leseni, watumishi na wamiliki wa makampuni ya madini, makampuni yaliyohusika kuandaa nyaraka za usafirishaji wa makinikia na makampuni ya upimaji wa madini kwa kuvunja sheria za nchi na upotoshaji wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Rais Magufuli alitoa ahadi mbele ya Watanzania kwamba mapendekezo ya Kamati ya Profesa Osoro yatatekelezwa yote. Kwa mapendekezo ya Muswada huu, hakuna hata moja ambalo litatekelezwa kuhusiana na mikataba ya madini na leseni za uchimbaji madini zilizotolewa chini ya Marais waliotangulia ambao wameshambuliwa sana na kuitwa wezi na waporaji wa rasilimali za Taifa kama Kamati ya Profesa Osoro ilivyokuwa imeanisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, ushahidi wa hili upo katika aya ya 1 ya Muswada inayohusu tarehe ya kuanza kutumika endapo Muswada huu utapitishwa na Bunge lako Tukufu na kuwa sheria, aya hiyo inasema kwa ufupi sana; "Sheria hiyo itaanza kutumika tarehe itakayochapishwa." Maana ya

kisheria ya maneno haya ni kwamba kuanza kutumika kwa sheria hii hakutategemea ridhaa ya Rais pekee bali haitategemea tarehe ya kuanza kutumika kuchapishwa katika Gazeti la Serikali. Kwa maneno mengine sheria hii haitakuwa na *retrospective effect* bali itakuwa ni *prospective* yaani matumizi yake hayatarudi nyuma na kuathiri leseni na mikataba iliyokwisha kusainiwa kati ya Serikali za watangulizi wa Mheshimiwa Rais Magufuli na wawekezaji. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, aya ya 10 ya Muswada inafafanua jambo hili kwa ufasaha zaidi na inasema; "Bila kujali masharti yaliyomo kwenye sheria hii au katika sheria nyingine yoyote, mikataba ya uendelezaji wa madini inayomilikishwa kabla ya kuanza kutumika kwa kifungu hiki, itaendelea kutiliwa nguvu kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Mapitio na Majadiliano kuhusu Masharti Hasi ya Mikataba Inayohusu Maliasili za Nchi ya mwaka 2017 yaani *The Natural Wealth and Resources Contracts Act, 2017*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mapendekezo ya aya ya 10 ya Muswada, mikataba yote ikiwemo ya *Acacia Mining PLC* iliyoingwiwa wakati wa Marais Mkapa na Kikwete ni halali na itaendelea kuheshimiwa na Serikali. Swali tulilouliza mwanzoni sasa lina jibu lake, kwa Muswada huu Rais na Serikali yake ameshindwa kutatua tatizo la kimsingi la sekta ya madini ya Tanzania yaani sheria na mikataba ya kimataifa, *bilateral or multilateral*, pamoja na mikataba kati ya Serikali na wawekezaji yaani *MDAs* ambayo imepelekea nchi yetu kukosa mapato yoyote ya maana kutokana na utajiri mkubwa wa madini iliyo nayo nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu hiyo, swali la pili lina majibu, Serikali hii ya Rais Magufuli haina uwezo wowote wa kuchukua hatua za kisheria dhidi ya *Acacia Mining PLC* kwa kile kilichodaiwa na Kamati ya Profesa Osoro kuwa ni kuendesha shughuli zake bila leseni au uhalali wowote kisheria. *Indeed*, ilikuwa ni aibu kubwa kwa Serikali yake nzima kudai kuwa *Acacia Mining PLC* inaendesha shughuli zake kinyume cha sheria za nchi wakati Serikali hiyo hiyo imekuwa inapokea kodi na malipo ya aina mbalimbali

kutoka kwenye kampuni hiyo na imeiruhusu kuuza hisa zake katika Soko la Hisa la Dar es Salaam. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu hiyo hakuna mtendaji wa *Acacia Mining PLC* au kiongozi na mtendaji wa Serikali waliotajwa kwa majina kuwa wanastahili kuchukuliwa hatua za kijinai, atakayechukuliwa hatua yoyote ya kijinai kwa sababu kwa mujibu wa sera na sheria zilizopo na ambazo Muswada huu sasa umezibariki hawakutenda kosa lolote la jinai. Kwa kifupi kama mikataba ni halali kwa mujibu wa Muswada huu, basi haitawezekana walioisaini kwa niaba ya Serikali wakawa walifanya makosa ya jinai.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu mamlaka ya kudumu ya nchi kuhusiana na umiliki wa maliasili; kufuatana na aya ya 10 ya Muswada, kuna uwezekano wa mikataba husika kufanyiwa marekebisho? Hili ni swali muhimu, hasa kwa sababu ya kauli ya Kamati ya Profesa Osoro kwamba *fiscal stability clauses* kwenye mikataba haziondoi mamlaka ya nchi kufanya maamuzi ya kisera au sheria ambayo yana maslahi kwa Taifa na wananchi wake. Kila nchi inayo haki ya kusimamia kanuni ya umiliki wa milele wa maliasili yake kwa mujibu wa Azimio Namba 1803 la mwaka 1962 la Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa, Azimio Namba 3281 la Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa la Haki na Majukumu ya Kiuchumi ya Kimataifa. Maazimio yote yanatamka bila shaka haki na mamlaka ya nchi kuweka mifumo ya kuondoa unyonyaji katika maliasili na kuamua migogoro juu ya maliasili ikiwemo madini, gesi na mafuta.

Mheshimiwa Naibu Spika, kauli hii imerudiwarudiwa sana na Mawaziri wa Katiba na Sheria na Mawaziri wengine wa Serikali ya CCM; ni muhimu, kwa hiyo, kuichunguza ili kujiridhisha kama ina mashiko yoyote ya kisheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, tarehe 14 Disemba, 1962, Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa lilipitisha Azimio Namba 1803 maarufu kama Mamlaka ya Kudumu ya Nchi kuhusiana na Umiliki wa Maliasili yaani *Permanent Sovereignty Over Natural Resources*. Hata bila kwenda kwa undani juu ya

historia yake, ni muhimu kuelewa mazingira ya kihistoria ya wakati Azimio hili linapitishwa. Nchi nyingi za ulimwengu wa tatu zilizokuwa zinapata uhuru wakati huo kutoka kwa wakoloni zilijikuta zikikabiliwa na tatizo la ama kuikubali au kuikataa mikataba ya kinyonyaji iliyoingwiwa na Serikali za kikoloni kuhusiana maliasili zao.

Mheshimiwa Naibu Spika, Azimio la Umoja wa Mataifa lilifikwa mwaka mmoja kamili baada ya Uhuru wa Tanganyika. Je, leo miaka karibu 55 baadaye, tunaweza kujificha nyuma ya Azimio hilo na kusema bado hatuna mamlaka ya kudumu juu ya rasilimali zetu kama wanavyotaka kutuaminisha hawa maprofesa wetu ukweli, uko kwingineko.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, kwa mujibu wa Azimio lenyewe, haiwezekani ikawa kweli kwamba utaratibu uliopo katika sekta ya madini unakiuka matakwa ya Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu Kuhusiana na Maliasili. Hii ni kwa mujibu wa Ibara ya 2 ya Azimio hilo inayotamka kwamba, utafutaji, uendelezaji na matumizi (*disposition*) ya rasilimali hizo, vilevile uingizaji wa mitaji ya kigeni kwa ajili ya shughuli hizi, unatakiwa kulingana na kanuni na masharti ambayo wananchi wa nchi, kwa uhuru, zinayaona kuwa ya lazima au yanayotakiwa kwa ajili ya kuruhusu, kudhibiti au kukataza shughuli hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya saba ya hotuba inahusu kufutwa kwa Ofisi za Kanda za Madini. Tafiti za Tume ya Mabadiliko ya Katiba zilionesha na kushauri kuwa ni lazima Serikali isimamie na au iwe na jicho katika sekta ya madini kuanzia mwanzo mpaka mwisho katika uchimbaji (*entire production chain*). Tume ilikuwa na walipendekeza yafuatayo, naomba kunukuu;

“Serikali iwajibike kusimamia shughuli za uvunaji madini katika mfululizo wake wote kuanzia kwenye uchimbaji ili kuhakikisha kuwa madini yanatoa mchango katika maendeleo ya uchumi wa Taifa.”

Mheshimiwa Naibu Spika, badala ya Serikali kutekeleza pendekezo hili Tume ya Mabadiliko ya Katiba imekuja na mapendekezo ya kuteua mtu mmoja (*Mines Resident Officer*). Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuwa utaratibu mpya uliopendekezwa na Muswada huu wa kuteua Afisa wa Madini kwenye migodi utachochea rushwa na ufisadi kwa sababu Muswada huu haujaweka udhibiti wa Maofisa ya Madini kwenye migodi ya madini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, usimamizi wa hisa za Serikali katika sekta ya madini. Katika Muswada huu Serikali inapendekeza kuwa na hisa kwenye shughuli za uchimbaji zisizopungua asilimia 16 katika mtaji wa kampuni ya madini. Hata hivyo Serikali haijaonesha ni aina gani za hisa ambazo watakuwa nazo katika hisa za kampuni za uchimbaji. Hii ni kutokana na ukweli kuwa kuna aina kadhaa za hisa katika uendeshaji wa kampuni. Aidha, Serikali inapendekeza kuwa na hisa mpaka 50% ya hisa za Kampuni za Madini kutokana na gharama mbalimbali za kodi (*tax expenditure*) zinazotokana na misamaha ya kodi ambazo ni fedha za Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, sera ya madini inaweka utaratibu kama ifuatavyo:-

“The Government will ensure that large scale gemstones mines are owned by Tanzanians to not less than 50 percent shares.”

Mheshimiwa Naibu Spika, tamko hilo la sera kwa tafsiri isiyo rasmi ina maana kuwa Serikali itahakikisha kuwa inamiliki 50% ya hisa katika kampuni kubwa zinazochimba madini ya vito. Moja ya tatizo la msingi ambalo tumelipigia kelele katika Bunge hili ni usimamizi mbovu wa hisa za Serikali katika mashirika na kampuni mbalimbali ambazo Serikali ni mbia.

Mheshimiwa Naibu Spika, taarifa zinaonesha kuwa hata vikao vya Bodi ya Makampuni au Mashirika ya Umma ambayo yamebinafishwa Wajumbe wa Serikali wamekuwa

hawahudhuria au kutotilia maanani mali na maslahi ya Serikali katika vikao hivyo vya maamuzi.

Aidha, kuna taarifa kuwa Serikali haipati gawio la faida kwa ukamilifu wake au baadhi ya makampuni hayato chochote Serikalini. Mfano ni Kampuni ya *Tanzanite One Mining Limited* ambapo Serikali haina usimamizi thabiti wa hisa za Serikali na hata wafanyakazi wa kampuni hiyo zaidi ya 90% ni wafanyakazi wa mwekezaji na kupelekea jicho letu la Serikali kuwa hafifu na kupelekea hisa za Serikali kukosa msimamizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hoja ya msingi hapa si tu hizo hisa 16% au 50% zinazoelezwa bali ni Serikali kuja na mkakati mahsusi wa usimamizi wa hisa hizo na kuhakikisha kuwa maslahi na mapato ya Serikali yanakusanywa kwa ukamilifu wake. Hii ni kutokana na kuwa hata kwa sheria ya sasa bado Serikali imeshindwa kusimamia hisa zake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuhakikisha kuwa Serikali inasimamiwa kwa ukamilifu katika sekta ya madini, ni vema aya ya 28 ya Muswada ifanyiwe marekebisho ili kuwezesha Bunge kupata taarifa za shughuli za uchimbaji wa madini na hisa za Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, haiwezekani taarifa hizi muhimu katika sekta ya madini zikaendelea kuwa siri hata kwa Bunge ambalo ndiyo mhimili wa dola unaowawakilisha wananchi na wenye jukumu la kuishauri na kuisimamia Serikali.

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAMI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Dakika thelathini hazijafika lakini.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silinde nakupa sekunde thelethini ili umalize sentensi.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, mapendekezo ya Muswada ya Marekebisho ya Sheria ya Kodi ya Mapato ni ya kimapambo zaidi na hayashughuliki hata kidogo tatizo la udanganyifu wa bei na mauzo na kwa hiyo kubadilisha kifungo cha 34 hakushughuliki tatizo hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, udanganyifu wa bei na mauzo ni suala linalohusu mauzo...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Silinde, nimesema muda wako umeisha, nilikuwa nataka umalize sentensi uliyokuwa unazungumza, sasa naona unaendelea kusoma tena. Ahsante sana kwa hotuba yako.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Naomba nimalizie.

NAIBU SPIKA: Ndiyo nilikupa hizo sekunde na hukutaka kuzitumia, umezitumia vinginevyo.

MHE. DAVID E. SILINDE (K.n.y. MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba hotuba yote iingie kwenye *Hansard* ila dakika thelathini hazijafika. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Nadhani hilo neno limekuwa pengine mmelifanyia semina upande huo, naona mnalipenda sana kwamba muda wenu unaminywa hapa mbele. Katibu yupo na anatanza muda kwa kila anayezungumza. Wewe ndiyo umeondoka hapa kwa kengele, Mheshimiwa Waziri alitumia dakika ishirini, Mwenyekiti katumia dakika ishirini na mbili, wewe ndiyo umeenda zaidi ya nusu saa na bado unalalamika.

Kwa hiyo, nadhani hilo jambo pengine ni sehemu ya hotuba za upande wa upinzani sasa. *(Makofi)*

**MAONI YA MSEMAJI WA KAMBI RASMI YA UPINZANI
BUNGENI KATIKA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA,
MHESHIMIWA TUNDU A.M. LISSU (MB), KUHUSU MUSWADA
WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALI MBALI YA
MWAKA 2017, YAANI *THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS
AMENDMENTS) ACT, 2017* KAMA YALIVYOWASILISHWA
MEZANI**

1. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mara nyingine tena Bunge lako tukufu limeletewa na, kwa mara nyingine tena, limekubali kujadili - na kama kawaida yake litakubali kupitisha - Miswada muhimu kwa mustakbali wa taifa letu kwa Hati ya Dharura. Na kwa mara nyingine tena, sisi wa Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu lazima tuanze mjadala huu kwa kupinga matumizi haya mabaya ya Hati ya Dharura katika utungaji sheria.

Mheshimiwa Spika, Matumizi ya Hati ya Dharura katika utungaji sheria katika Bunge hili hayajawahi kuwa na tija yoyote ya maana kwa nchi yetu na, kama inawezekana, utaratibu huu ufutwe kabisa au ufanyiwe marekebisho makubwa katika Kanuni za Kudumu za Bunge lako tukufu. Naomba kufafanua kwa kutoa mifano michache ya matumizi ya Hati ya Dharura ambayo ina uhusiano wa moja kwa moja na Miswada ambayo imeletwa kipindi hiki:

Mheshimiwa Spika, Tarehe 23 Agosti, 1997, yaani karibu miaka ishirini iliyopita, Bunge la Saba lilipitisha Muswada wa Sheria ya Uwekezaji Tanzania, Sheria Na. 26 ya mwaka 1997, yaani *Tanzania Investment Act, 1997*. Sheria hiyo ililenga 'kuweka mazingira mazuri zaidi kwa wawekezaji wa kigeni', kwa kutoa misamaha na nafuu nyingine za kikodi kwa wawekezaji chini ya Sheria za Kodi ya Mapato, Kodi ya Ongezeko la Thamani, Ushuru wa Forodha na hata Sheria ya Uhamiaji.

Mheshimiwa Spika, Aidha, Sheria hiyo ilikataza misamaha na nafuu hizo za kikodi kubadilishwa au kurekebishwa kwa namna yoyote itakayowaathiri

wawekezaji; ilitoa uhuru wa kuhamisha nje faida, gawio na mapato mengine ya wawekezaji bila kizingiti chochote ('complete transferability') kwa fedha za kigeni; na ilitoa ulinzi mkubwa dhidi ya kunyang'anywa, kutaifishwa au kutwaliwa kwa nguvu kwa mali za wawekezaji na Serikali, yaani, 'expropriation, nationalization or compulsory acquisition by the government.'

Mheshimiwa Spika, Kwa kifungu cha 2(3) cha Sheria hiyo, uhuru wa kuhamisha faida na mapato mengine na ulinzi kwa wawekezaji uliingizwa pia kwa wawekezaji katika sekta ya madini ambayo, katika mambo mengine yote, haikuhusika na Sheria hiyo.

Mheshimiwa Spika, Siku moja baada ya kupitishwa kwa Sheria ya Uwekezaji, yaani tarehe 24 Agosti, 1997, Bunge la Saba pia lilipitisha Muswada wa Sheria ya Marekebisho Mbalimbali ya Sheria za Fedha, Sheria Na. 27 ya mwaka 1997, yaani *Financial Laws (Miscellaneous Amendments) Act, 1997*. Kwa utaratibu huu huu wa Hati ya Dharura, Sheria hiyo ilifanya marekebisho makubwa ya Sheria za Kodi kwa lengo la kuweka misamaha na nafuu nyingine za kikodi kwa wawekezaji wa sekta ya madini.

Mheshimiwa Spika, Kwa mfano, Sheria ya Kodi ya Mapato ilifanyiwa marekebisho kwa kuwekewa Sehemu mpya ya Tatu iliyohusu 'makato kwa ajili ya shughuli za uchimbaji madini', yaani, '*deductions in respect of mining operations*.' Sheria ya Kodi ya Mauzo na ya Ushuru wa Forodha nazo zilirekebishwa ili kutoa misamaha kwa wawekezaji wa sekta ya madini.

Mheshimiwa Spika, Tarehe 23 Aprili, 1998, Sheria ya Madini, 1998, nayo ilipitishwa Bungeni kwa utaratibu wa Hati ya Dharura. Sheria hii ndiyo iliyokamilisha 'Utatu usio Mtakatifu' katika sheria zinazohusu sekta ya madini. Sheria hii ndiyo iliyokabidhi umiliki wa shughuli za uchimbaji madini na madini yanayotokana na uchimbaji huo kwa wawekezaji; pamoja na kuwapatia mamlaka ya kuhamisha mapato yatokanayo na mauzo ya madini hayo wanavyotaka wawekezaji.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Madini pia ilitoa mamlaka kwa Waziri wa Madini kuingia mikataba ya uendelezaji madini na wawekezaji, yaani, *Mineral Development Agreements* (MDAs) yenye kuweka masharti ya ulinzi wa kifedha, yaani, '*fiscal stability clauses*' kuhusiana na misamaha na nafuu za kikodi walizopewa na Sheria za Kodi. Na kwa mujibu wa aya ya 5(3) ya Jedwali la Nne la Sheria hiyo, mamlaka za kimahakama za nchi yetu zilinyang'anywa uwezo wa kuamua migogoro kati ya Serikali na wawekezaji. Badala yake, migogoro hiyo inatakiwa kuamuliwa na mtaalamu atakayeteuliwa na Katibu Mkuu wa Kituo cha Kimataifa cha Utatuzi wa Migogoro ya Uwekezaji (ICSID).

Mheshimiwa Spika, Takriban miaka miwili iliyopita, wakati utawala wa Rais Jakaya Kikwete ukielekea ukingoni, Bunge lako tukufu lililetwa Miswada mitatu inayohusu rasilimali muhimu za mafuta na gesi asilia. Miswada yote mitatu ililetwa kwa Hati ya Dharura. Sisi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni tulipopinga utaratibu huo, tulifukuzwa wote bungeni ili kuwawezesha wanaCCM kupitisha Sheria hizo. Kwa Sheria hizo, kama ilivyokuwa kwa Sheria za Madini mwaka 1997/98, rasilimali ya mafuta na gesi asilia sio mali yetu tena hadi hapo wawekezaji watakaporudisha fedha walizotumia katika uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, Leo, takriban miaka ishirini baada ya kutungwa kwa Sheria za Madini, kila mwanaCCM – Mbunge wa kawaida au Waziri - anayesimama humu bungeni, anazungumza kwa hisia kali na jazba kubwa kwamba wawekezaji wa kigeni ni wezi na waporaji wa rasilimali zetu. Na Serikali ya CCM ile ile iliyoweka utaratibu huu uliowezesha wizi na uporaji wa rasilimali zetu kwa miaka yote hii, imeleta bungeni Muswada wa kubadilisha Sheria zote zilizoweka nafuu za kikodi, uhuru na ulinzi kwa wawekezaji wa kigeni, kwa kutumia utaratibu ule ule wa Hati ya Dharura.

[MANENO YAMEONDOLEWA KWA MAELEKEZO YA SPIKA]

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya kufumba macho na kuziba masikio kwenu ni kwamba hakuna cha maana

kitakachobadilika katika sekta ya madini au katika sekta nyingine za unyonyaji wa rasilmali za taifa letu. Matatizo ya kimsingi ya sekta za madini, gesi asilia na mafuta na sekta nyinginezo za rasilmali asilia hayatatatuliwa kwa sababu Serikali za CCM, bila kujali ni CCM ya Mkapa au ya Kikwete au ya Magufuli zinaogopa mjadala halisi na wa maana juu ya matumizi ya rasilmali hizo. Ndio maana Serikali zote hizo zimetumia, na zinaendelea kutumia, Hati ya Dharura wakati wa kutunga sheria muhimu kama hizi ili kuepuka mjadala wa maana bungeni.

Mheshimiwa Spika, naomba kuzungumzia kiujumla masuala muhimu yanayohusu Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbali mbali ya, 2017. Naomba kuanza na mapendekezo ya marekebisho ya Sheria ya Madini.

2. MAREKEBISHO YA SHERIA YA MADINI

Mheshimiwa Spika, Jambo la kwanza muhimu la kujiuliza kuhusu mapendekezo ya Muswada huu juu ya sekta ya madini ni kama marekebisho yanayopendekezwa na Serikali hii ya CCM yanabadilisha chochote ambacho kimefanywa na Serikali zilizopita za Marais Mkapa na Kikwete, kuhusiana na wawekezaji ambao tayari wanaendesha shughuli za uchimbaji madini nchini.

Mheshimiwa Spika, Swali hili ni muhimu kwa sababu ya kelele kubwa ambayo imesababishwa na Taarifa ya Kamati ya Wataalamu ya Kuchunguza Kiwango na Aina ya Madini Yaliyomo katika Makontena yenye Makinikia ya Dhahabu Yaliyokusudiwa Kusafirishwa Nje ya Nchi, iliyoongozwa na Profesa Abdulkarim Mruma ('Kamati ya Profesa Mruma'); na Ripoti ya Kamati Maalum ya Kuchunguza Masuala ya Kisheria na Kiuchumi Kuhusiana na Mchanga wa Madini Unaosafirishwa Nje ya Nchi, iliyoongozwa na Profesa Nehemiah Eliakim Osoro ('Kamati ya Profesa Osoro').

Mheshimiwa Spika, Mojawapo ya mambo makubwa ambayo Kamati ya Profesa Osoro inadaiwa iliyaagundua ni kwamba "... *kampuni ya Acacia Mining PLC haikusajiliwa ...*

nchini Tanzania na wala haina hati ya utambuzi (certificate of compliance) kwa mujibu wa Sheria ya Makampuni...." Aidha, Kamati ya Profesa Osoro iligundua kwamba Acacia Mining PLC sio mmiliki wa makampuni ya Bulyanhulu Gold Mines Ltd., North Mara Gold Mines Ltd. na Pangea Minerals Ltd. Hii ni kwa sababu, kwa mujibu wa Kamati hiyo, Acacia Mining PLC ***"... haikuwahi kuwasilisha nyaraka wala taarifa yoyote kuonesha kuwa kampuni hiyo ni mmiliki wa makampuni hayo."***

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Profesa Osoro ilihitimisha hoja hii kwa madai kwamba: ***"Kwa kuwa Acacia Mining PLC haina usajili wala utambuzi wa kisheria nchini Tanzania, haina sifa ya kupata leseni, kuchimba wala kufanya biashara ya madini nchini Tanzania. Hivyo basi, Kamati imebaini kuwa Acacia Mining PLC inafanya biashara ya madini hapa nchini kinyume cha sheria za nchi."***

Mheshimiwa Spika, Kwa sababu ya hitimisho hilo la Kamati ya Profesa Osoro, Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu ilitegemea kwamba Serikali hii ya mtetezi wa wanyonge na mlinzi mkuu wa rasilimali za taifa ingechukua hatua stahiki za kisheria dhidi ya wamiliki au watendaji wa Acacia Mining PLC. Kuchimba madini bila leseni halali ni kosa la jinai kwa mujibu wa Sheria ya Madini ya sasa.¹ Kifungu cha 6(4) cha Sheria hiyo kinatamka kwamba ***"madini yoyote yatakayopatikana kutokana na utafutaji au uchimbaji haramu, ikiwa ni pamoja na mitambo iliyotumika katika shughuli hiyo, vitataifishwa."*** Ilikuwa vivyo hivyo chini ya Sheria ya Madini, 1998, na hata chini ya Sheria ya Madini, 1979.

Mheshimiwa Spika, Swali la pili ambalo Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu inataka lijibiwe na Serikali hii inayotetea wanyonge na kulinda rasilimali za nchi yetu ni hili: kwa nini hadi sasa hakuna mtendaji yeyote wa Acacia Mining PLC ambaye amekamatwa na kushtakiwa kwa kosa la kufanya shughuli za uchimbaji na biashara ya madini bila leseni kwa muda wote ambao wamefanya hivyo? Aidha, ni

¹ Vifungu vya 6(1), (4) na 18(1), (3) and (4) vya Sheria ya Madini, 2010

kwa nini hadi sasa hakuna kiongozi au mtendaji yeyote wa Serikali, katika wote waliotajwa na kupendekezwa kushtakiwa, hajakamatwa na kushtakiwa kama kweli walifanya makosa yoyote ya jinai kuhusiana na utoaji wa leseni za uchimbaji au mikataba?

Mheshimiwa Spika, Swali la tatu ambalo linahitaji majibu kutoka Serikalini ni kwa nini, licha ya kubainika kwamba haina leseni ya uchimbaji wala haitambuliwi na sheria za Tanzania, Acacia Mining PLC imeruhusiwa na Serikali hii kuendelea na shughuli za uchimbaji na biashara ya madini na hivyo, kama alichokisema Rais Magufuli na wataalam wake ni cha kuaminika, kuendelea kupora rasilimali yetu ya madini? Rais alitoa machozi hadharani kwa sababu ya 'uporaji' huo; sasa Serikali yake inayowatetea wanyonge na kulinda rasilimali zetu, iwaambie Watanzania kwa nini haitaki kuwachukulia hatua stahiki za kisheria 'wezi' na 'waporaji' hao?

[MANENO YAMEONDOLEWA KWA MAELEKEZO YA SPIKA]

Mheshimiwa Spika, Kwa vile imeleta Muswada wa marekebisho ya Sheria ya Madini, ilitegemewa kwamba Serikali hii inayotetea wanyonge na kulinda rasilimali za taifa letu ingeleta mapendekezo ya kuzuia 'wizi' unaoendelea kwenye sekta ya madini. Badala yake, hakuna mapendekezo yoyote ya kubadilisha Sheria za Madini na za Kodi pamoja na mikataba ya kinyonyaji iliyoingwiwa na wale ambao Rais Magufuli na Maprofesa wake walisema wakamatwe na kushtakiwa.

Mheshimiwa Spika, Na sasa Waziri wa Katiba na Sheria, Mheshimiwa Profesa Palamagamba Kabudi amenukuliwa na mitandao ya kijamii akipigilia msumari wa mwisho kwenye jeneza la hoja hii na kunukuliwa akisema kwamba marekebisho yanayopendekezwa kwenye Muswada huu hayatayagusa wala kuyaathiri makampuni yote ambayo tayari yana leseni za uchimbaji na biashara ya madini na yana mikataba iliyosainiwa siku za nyuma.

Mheshimiwa Spika, Kwa maneno mengine, Serikali hii ya Rais Magufuli, mtetezi wa wanyonge na mlinzi mkuu wa rasilimali za nchi yetu, imeamua kubariki matendo inayodai ni ya kihalifu yaliyofanywa na mawaziri akina Dkt. Abdallah Kigoda, Daniel Yona, Dkt. Ibrahim Msabaha, Nazir Karamagi, William Ngeleja na Profesa Sospeter Muhongo; Wanasheria Wakuu Andrew Chenge na Johnson Mwanyika; Manaibu Wanasheria Wakuu Felix Mrema na Sazi Salula na Wakuu wa Idara ya Mikataba Maria Ndossi Kejo na Jaji Julius Malaba; na Makamishna wa Madini Paulo Masanja, Dkt. Dalali Kafumu na Kaimu Kamishna Ally Samaje.

Mheshimiwa Spika, Katika hili ni vema kurejea hitimisho la Kamati ya Profesa Osoro: *“Mikataba ya uchimbaji madini ina vifungu dhabiti (sic!) ambavyo vinazuia marekebisha ya sera na sheria kuathiri masharti yaliyomo katika mikataba ya uchimbaji madini. Kamati iliona kuwa pamoja na uwepo wa vifungu thabiti, Serikali haizuilwi kurekebisha au kubadili Sera na Sheria zinazoweza kuathiri mikataba ya uchimbaji madini. Aidha, mkataba wowote ule hauwezi kisheria kuwa juu ya mamlaka asili ya Nchi (state sovereignty) na maslahi ya umma kuhusu rasilimali zake za asili.”*

Mheshimiwa Spika, *More specifically*, Kamati ya Profesa Osoro ilipendekeza kuwa *“Serikali ... ichukue hatua za kisheria dhidi ya kampuni ya Acacia Mining PLC ambayo imekuwa inaendesha shughuli zake nchini kinyume na matakwa ya Sheria.”*

Mheshimiwa Spika, Aidha, Kamati hiyo ilipendekeza, *“Serikali ifanye uchunguzi na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya waliokuwa Mawaziri, Wanasheria Wakuu wa Serikali na Manaibu wao, Wakurugenzi wa idara za mikataba, na Makamishna wa Madini, Wanasheria wa Wizara ya Nishati na Madini na watumishi wengine wa Serikali na watu wote waliohusika katika kuingia mikataba ya uchimbaji madini na kuongeza muda wa leseni, watumishi na wamiliki wa makampuni ya madini, makampuni yaliyohusika kuandaa*

nyaraka za usafirishaji wa makinikia ... na makampuni ya upimaji wa madini kwa kuvunja sheria za nchi na upotoshaji.”

Mheshimiwa Spika, Rais Magufuli alitoa ahadi mbele ya Watanzania kwamba mapendekezo ya Kamati ya Profesa Osoro yatatekelezwa yote. Kwa mapendekezo ya Muswada huu, hakuna hata moja ambalo litatekelezwa kuhusiana na mikataba ya madini na leseni za uchimbaji madini zilizotolewa chini ya Marais Mkapa na Kikwete kwa wawekezaji ambao wameshambuliwa sana kwa kuitwa wezi na waporaji wa rasilimali za taifa na Kamati ya Profesa Osoro na Rais Magufuli mwenyewe.

Mheshimiwa Spika, Ushahidi wa hili upo katika aya ya 1 ya Muswada inayohusu tarehe ya kuanza kutumika endapo Muswada huu utapitishwa na Bunge lako tukufu na kuwa Sheria. Aya hiyo inasema kwa ufupi sana: Sheria hiyo “... ***itaanza kutumika tarehe itakayochapishwa***” (presumably kwenye Gazeti la Serikali). Maana ya kisheria ya maneno haya ni kwamba kuanza kutumika kwa sheria hii hakutategemea ridhaa ya Rais Magufuli tu, bali kutategemea tarehe ya kuanza kutumika kuchapishwa katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kwa maneno mengine, Sheria hii haitakuwa na *retrospective effect*, bali itakuwa ni *prospective*, yaani matumizi yake hayatarudi nyuma na kuathiri leseni na mikataba iliyokwisha kusainiwa kati ya Serikali za watangulizi wa Rais Magufuli na wawekezaji hawa wanaoitwa ‘wezi’ na ‘waporaji.’

Mheshimiwa Spika, Aya ya 10 ya Muswada inafafanua jambo hili kwa ufasaha zaidi: ***“Bila kujali masharti yaliyomo kwenye Sheria hii au katika sheria nyingine yoyote, mikataba ya uendelezaji wa madini iliyokamilishwa kabla ya kuanza kutumika kwa kifungu hiki, itaendelea kutiliwa nguvu kwa kuzingatia masharti ya Sheria ya Mapitio na Majadiliano Kuhusu Masharti Hasi ya Mikataba Inayohusu Maliasili za Nchi ya Mwaka 2017, yaani, The Natural Wealth and Resources Contracts (Review and Re-Negotiation of Unconscionable Terms) Act, 2017.”***

Mheshimiwa Spika, Kwa mapendekezo ya aya ya 10 ya Muswada, mikataba yote – ikiwamo ya Acacia Mining PLC – iliyoingwiwa wakati wa Marais Mkapa na Kikwete ni halali na itaendelea kuheshimiwa na Serikali ya huyu anayeitwa mtetezi wa wanyonge na mlinzi wa rasilimali za taifa letu. Swali tulilouliza mwanzoni sasa lina jibu lake: kwa Muswada huu, Rais Magufuli na Serikali yake hii ya CCM ameshindwa kutatua tatizo la kimsingi la sekta ya madini ya Tanzania, yaani Sheria na mikataba ya kimataifa, *bilateral* au *multilateral*, pamoja na mikataba kati ya Serikali na wawekezaji, yaani *MDAs*, ambayo imepelekea nchi yetu kukosa mapato yoyote ya maana kutokana na utajiri mkubwa wa madini iliyo nayo nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, Kwa sababu hiyo, swali la pili nalo lina majibu: Serikali hii ya Rais Magufuli haina uwezo wowote wa kuchukua hatua za kisheria dhidi ya Acacia Mining PLC kwa kile kilichodaiwa na Kamati ya Profesa Osoro kuwa ni kuendesha shughuli zake bila leseni au uhalali wowote kisheria. *Indeed*, ilikuwa ni aibu kubwa kwa Rais Magufuli na Serikali yake nzima kudai kuwa Acacia Mining PLC inaendesha shughuli zake kinyume cha sheria za nchi, wakati Serikali hiyo hiyo imekuwa inapokea kodi na malipo ya aina mbalimbali kutoka kwenye kampuni hiyo, na imeiruhusu kuuza hisa zake katika Soko la Hisa la Dar es Salaam.

Mheshimiwa Spika, Na kwa sababu hiyo hiyo, hakuna mtendaji wa Acacia Mining PLC au kiongozi na mtendaji wa Serikali waliotajwa kwa majina kuwa wanastahili kuchukuliwa hatua za kijinai, atakayechukuliwa hatua yoyote ya kijinai kwa sababu – kwa mujibu wa sera na sheria zilizopo na ambazo Muswada huu sasa umezibariki – hawakutenda kosa lolote la jinai. Kwa kifupi, kama mikataba ni halali kwa mujibu wa Muswada huu, basi haitawezekana walioisaini kwa niaba ya Serikali wakawa walifanya makosa ya jinai.

3. MAMLAKA YA KUDUMU YA NCHI KUHUSIANA NA UMILIKI WA MALIASILI

Mheshimiwa Spika, Je, kufuatana na aya ya 10 ya Muswada, kuna uwezekano wa mikataba husika kufanyiwa

marekebicho? Hili ni swali muhimu, hasa kwa sababu ya kauli ya Kamati ya Profesa Osoro kwamba 'fiscal stability clauses' kwenye mikataba "... *haziondoi mamlaka ya nchi kufanya maamuzi ya kisera au sheria ambayo yana maslahi kwa taifa na wananchi wake. Kila nchi inayo (haki?) ya kusimamia kanuni ya umiliki wa milele wa mali asili yake kwa mujibu wa Azimio Na. 1803 la mwaka 1962 la Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa, Azimio Na. 3281 la Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa la Haki na Majukumu ya Kiuchumi ya Mataifa. Maazimio yote yanatamka bila shaka haki na mamlaka ya nchi kuweka mifumo ya kuondoa unyonyaji katika maliasili na kuamua migogoro juu ya mali asili ikiwemo madini, gesi na mafuta.*"

Mheshimiwa Spika, Kauli hii imerudiwa rudiwa sana na Waziri wa Katiba na Sheria na Mawaziri wengine wa Serikali hii ya CCM. Ni muhimu, kwa hiyo, kuichunguza ili kujiridhisha kama ina mashiko yoyote kisheria.

Mheshimiwa Spika, Tarehe 14 Disemba, 1962, Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa lilipitisha Azimio 1803 (XVII) maarufu kama Mamlaka ya Kudumu ya Nchi Kuhusiana na Umiliki wa Maliasili, yaani, *Permanent Sovereignty Over Natural Resources*. Hata bila kwenda kwa undani juu ya historia yake, ni muhimu kuelewa mazingira ya kihistoria ya wakati Azimio hili linapitishwa: nchi nyingi za Ulimwengu wa Tatu zilizokuwa zinapata uhuru wakati huo kutoka kwa wakoloni zilijikuta zikikabiliwa na tatizo la ama kuikubali au kuikataa mikataba ya kinyonyaji iliyoingwiwa na Serikali za kikoloni kuhusu maliasili zao.

Mheshimiwa Spika, Azimio la Umoja wa Mataifa lilifikiwa mwaka mmoja kamili baada ya uhuru wa Tanganyika. Je, leo, miaka karibu hamsini na tano baadae, tunaweza kujificha nyuma ya Azimio hilo na kusema bado hatuna mamlaka ya kudumu juu ya rasilimali zetu kama wanavyotaka kutuaminisha hawa maprofesa wetu? Ukweli, uko kwingineko.

Mheshimiwa Spika, Kwanza, kwa mujibu wa Azimio lenyewe, haiwezekani ikawa kweli kwamba utaratibu uliopo

katika sekta ya madini unakiuka matakwa ya Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu Kuhusiana na Mali Asili. Hii ni kwa sababu, ibara ya 2 ya Azimio hilo inatamka kwamba ***“utafutaji, uendelezaji na matumizi (disposition) ya rasilimali hizo, na vile vile uingizaji wa mitaji ya kigeni kwa ajili ya shughuli hizi, unatakiwa kulingana na kanuni na masharti ambayo wananchi na nchi, kwa uhuru, zinayaona kuwa ya lazima au yanayotakiwa kwa ajili ya kuruhusu, kudhibiti au kukataza shughuli hizo.”***

Mheshimiwa Spika, Kwa maneno mengine, shughuli za utafutaji, uendelezaji na biashara ya rasilimali zinazofanywa na wawekezaji wa kigeni zinatakiwa kulingana na sheria zilizotungwa kwa uhuru na nchi zinazopokea wawekezaji hao. Wawekezaji katika sekta za rasilimali ya madini walianza kuingia nchini kwetu mwanzoni mwa miaka ya 1990 chini ya Sheria ya Madini, 1979. Sheria hiyo ilitungwa na nchi huru ya Tanzania chini ya Serikali ya Baba wa Taifa, Mwalimu Julius Nyerere.

Mheshimiwa Spika, Baadae nchi huru ya Tanzania ilitunga Sheria ya Uwekezaji Tanzania na Sheria za Kodi za mwaka 1997, na Sheria ya Madini, 1998, chini ya Serikali ya Rais Mkapa. Mwaka 2010, nchi huru ya Tanzania ilitunga Sheria mpya ya Madini, chini ya Serikali ya Rais Kikwete. Na mwaka 2015, kabla tu ya kumaliza muda wake, Serikali ya Kikwete ilitunga Sheria tatu za mafuta na gesi asilia.

Mheshimiwa Spika, Sheria zote hizi hazikutungwa na wakoloni wa kutoka nchi za nje. Zilitungwa na Serikali za nchi huru na mabunge ya nchi huru. Kama leo zinaonekana ni za hovyoy, na ni za hovyoy kweli, ni kwa sababu ya kukosekana kwa umakini kwa Serikali na mabunge yaliyozitunga. Katika mazingira haya, hoja ya *permanent sovereignty over natural resources* inatumika kuficha uozo wa Serikali na Bunge letu kwa kutungia sheria ambazo zimeliingiza taifa letu hasara kubwa. Wanaowajibika na uozo huu ni CCM na Serikali zake na Wabunge wake ambao miaka yote wamekuwa washangiliaji wakubwa wa matendo haya.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 3 ya Azimio la Umoja wa Mataifa inathibitisha vile vile kwamba utaratibu wa hovyoo uliopo katika sekta ya madini hauko kinyume na Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu Kuhusiana na Mali Asili. Ibara hiyo inatamka: *“Pale ambapo ruhusa imetolewa, mitaji iliyoingizwa pamoja na mapato kutokana na mitaji hiyo, yatasimamiwa na masharti ya ruhusa hiyo, sheria za nchi zilizo na sheria za kimataifa. Faida zitakazopatikana ni lazima zigawanywe kwa viwango vilivyokubaliwa kwa uhuru na wawekezaji na nchi husika, huku tahadhari ikichukuliwa kuhakikisha kwamba mamlaka ya nchi husika kuhusiana na utajiri wake wa asili hayaathiriwi kwa sababu yoyote ile.”*

Mheshimiwa Spika, Mapato yanayotokana na mitaji ya wawekezaji wa kigeni katika nchi yetu yanasimamiwa na masharti ya MDAs, Sheria ya Madini na Sheria za Kodi zilizo nchini kwetu pamoja na sheria za kimataifa kama vile Mkataba wa Kimataifa wa Uanzishaji wa Wakala wa Ulinzi wa Vitega Uchumi, 1988, yaani, *the Convention for the Establishment of the Multilateral Investment Guarantee Agency, 1988*, maarufu kama Mkataba wa MIGA. Tanzania ilisaini Mkataba huo mnamo tarehe 19 Septemba, 1992. Vile vile Tanzania imesaini mikataba ya kulinda vitega uchumi na nchi moja moja (Bilateral Investment Treaties – BITs) na nchi mbali mbali kama vile Canada na Uingereza.

5. MILKI YA NCHI

Mheshimiwa Spika, Sababu ya pili inayotunyima fursa ya kujificha kwenye Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu Kuhusiana na Mali Asili ni kwamba, tofauti na Maprofesa wetu wanavyotaka kutuaminisha, siku zote nchi yetu imetambua matakwa ya Kanuni hiyo kwenye sheria zake. Tutatoa mfano wa sheria za madini ambazo ndio zimepigiwa kelele sana kuhusiana na masuala haya. Kifungu cha 5 cha Sheria ya Madini, 2010, kimetambua Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu ya Nchi Kuhusiana na Umiliki wa Mali Asili kwa maneno yafuatayo: *“Kwa kuzingatia masharti ya Sheria hii, milki na udhibiti wote wa madini yaliyoko juu, kwenye au chini ya ardhi ambayo Sheria hii inahusika nayo iko kwenye mamlaka ya Jamhuri ya Muungano.”* Hiyo pia ilikuwa lugha ya kifungu

cha 5 cha Sheria ya Madini, 1998, ambayo kwayo leseni nyingi za uchimbaji madini zilitolewa na MDAs nyingi kusainiwa.

Mheshimiwa Spika, Muswada unapendekeza kufanya marekebisho ya kifungu cha 5 cha Sheria hiyo kwa kutengeneza kifungu kipya cha 5(1): *“Milki na udhibiti wote wa madini yaliyoko kwenye, chini au juu ya ardhi yoyote, mito, vijito, njia za maji zilizoko Tanzania nzima, eneo la bahari la Tanzania, rafu ya bara (continental shelf) au eneo maalum la kiuchumi ni mali ya Jamhuri ya Muungano, na iko kwenye mamlaka ya Rais kama mdhamni kwa niaba ya wananchi wa Tanzania.”*²

Mheshimiwa Spika, Mapendekezo ya aya ya 5 hayabadilishi kitu chochote katika Kanuni ya Mamlaka ya Kudumu Kuhusiana na Umiliki wa Mali Asili iliyopo kwenye kifungu cha 5 cha Sheria ya sasa. Kitu pekee kitakachobadilika endapo Muswada huu utapitishwa na kuwa Sheria ni kwamba Rais John Pombe Magufuli ndiye atakayekuwa msimamizi wa masuala yote ya madini, mafuta na gesi asilia. Kiuhalisia, mapendekezo haya yatamfanya Rais Magufuli kuwa Waziri wa Nishati na Madini, sio kwa kuteuliwa, bali kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, Muswada wenyewe unakiri lengo hili. Kwenye sehemu yake ya ‘Madhumuni na Sababu’, mojawapo ya malengo ya Muswada yametajwa kuwa ni pamoja na *“kutambua na kuweka umiliki wa Madini, Petroli na Gesi Asilia chini ya Usimamizi wa Rais kwa niaba ya Wananchi.”* Sasa Rais ataweza kusema, bila kuwa na hofu ya kukosolewa, kwamba madini ya Tanzania ni mali yake, kama ambavyo amekuwa akisema kwamba pesa zote za Serikali ni zake.

Mheshimiwa Spika, Mapendekezo haya kama nilivyoeleza yanamtaja Rais kama mdhamini na au msimamizi mkuu wa rasilimali za madini kwa niaba ya Watanzania.

² Aya ya 5 ya Muswada

Mheshimiwa Spika, ikumbukwe kuwa mamlaka haya ya Rais yamewekwa pia katika Sheria ya Ardhi kifungu cha 4 ambapo ardhi yote ya Tanzania imewekwa katika miliki ya Rais kama msimamizi na mdhamini kwa niaba ya raia wa Tanzania. Utaratibu huu kama nchi tuliurithi kutoka ukoloni ambapo ardhi yote iliwekwa chini ya Gavana.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inatambua kuwa Urais ni taasisi lakini haiiondoi ukweli kuwa Urais unategemea ni nani ambaye anaongoza kwa wakati huo. Hii ni kutokana na udhaifu ambao umekuwepo katika sekta ya ardhi nchini ambao umepelekea kuwa na matatizo ya muda mrefu ikiwemo migogoro ya wakulima na wafugaji ambayo imepelekea watu wengi katika maeneo mbalimbali kupoteza maisha.

Mheshimiwa Spika, kwa miaka mingi na hata wakati wa mchakato wa kupokea maoni ya wananchi kuhusu Katiba kumekuwa na mapendekezo kuwa ni lazima kupunguza mamlaka na madaraka ya Rais. Na pengine si vibaya kurejea hotuba za Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ambapo tumewahi kusema kuwa Urais wa Tanzania kutokana na mamlaka ambayo Rais amepewa ni wa Kifalme. Pamoja na kebehi na kejeli ambazo zimekuwa zikitolewa na Wabunge wa upande wa Chama Chama Mapinduzi, ukweli unabaki palepale kuwa Urais wa Tanzania kwa jinsi mtu mmoja alivyopewa mamlaka mengi ni wa Kifalme.

Mheshimiwa Spika, kwa muktadha huo Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haiungi mkono madini na rasilimali zingine kumilikishwa kwa Rais kwa niaba ya wananchi wa Tanzania kama ilivyo kwa Ardhi. Hii inatokana na uwezekano wa kutumia mamlaka vibaya. Mamlaka haya kuyaacha kwa Rais haitakuwa tofauti na hapo kabla ambapo kumekuwa na tuhuma za Mawaziri wanaohusika na Madini kukosa uadilifu ambapo kwa miaka ishirini sasa nchi imeingia kwenye mikataba mibovu ambayo imepelekea kukosa mapato katika sekta hii.

Mheshimiwa Spika, Ni lazima kama Taifa tujiulize ni Rais wa aina gani ambaye tunataka kumpa miliki ya madini yetu na rasilimali zetu zingine? Je ni huyu ambaye anateua makada wa Chama Cha Mapinduzi walioshindwa uchaguzi mwaka 2015 kuwa Wakurugenzi wa Halmashauri na Makatibu Tawala huku akijua watu hao wanashughulika na uchaguzi na kwa mujibu wa Katiba ibara ya 71 ibara ndogo ya 14 inaweka marufuku kwa watu wanaohusika na uchaguzi kujiunga na Chama chochote cha Siasa? Je Rais huyuhuyu ambaye Wasaidizi wake wamekuwa wakitangaza kwenye mikutano ya hadhara kuwa fedha za Serikali ni zake? Je ni Rais huyu huyu ambaye anajua kuwa nchi yetu inafuata mfumo wa vyama vingi vya siasa na kuwa vyama vina uhuru kwa mujibu wa Sheria kufanya shughuli zake ikiwemo mikutano ya kutafuta wafuasi lakini kwa mukusudi Serikali yake imezuia shughuli hizo halali mpaka mwaka 2020 kinyume cha Sheria? Je ni Rais huyuhuyu ambaye Katiba Mpya sio kipaumbele chake na anayesema kuwa wakati wa Kampeni hakuwahi kutamka kuwa atawaletea Watanzania Katiba? Je ni Rais huyuhuyu ambaye anatangaza kutumbua Watumishi wa umma kwenye mikutano ya hadhara huku akijua kuna utaratibu wa kisheria kwa mujibu wa Sheria ya Utumishi wa umma ya mwaka 2002?

Mheshimiwa Spika, kama madaraka ya Waziri yalivyotumika vibaya, ni dhahiri kuwa hata mamlaka ya Rais yanaweza kutumika vibaya kama ambavyo kama nchi tumeona hali hiyo ikitokea.

Mheshimiwa Spika, Aya ya 6 ya muswada huu inatoa mamlaka kwa Rais kutangaza na kuweka ulinzi mahususi kwenye maeneo ya madini (Declaration of Mining Controlled Areas)baada ya kufanya mawasiliano na mamlaka za Serikali za Mitaa kupitia Waziri anayesimamia Mamlaka hizo. Naomba kuweka wazi kuwa jambo hili sio jipya kwa sababu Sheria ya Madini ya mwaka 1998 ilifuta ilifuta utaratibu huo uliokuwepo kwa mujibu wa **The Mining (Controlled Areas) Ordinance** sura ya 124.

Mheshimiwa Spika, Ikumbukwe kuwa kwa sasa Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ziko chini ya Rais, na ikumbukwe pia kuwa ni Serikali hii ambayo kwa miaka miwili mfululizo sasa imekuwa ikipoka vyanzo vya mapato vya Serikali za Mitaa na sasa Serikali hiyohiyo imeongezewa nguvu kuamua maslahi ya wananchi katika Serikali za Mitaa kuhusu maslahi ya wananchi kupata fidia na malipo mengine katika Halmashauri zao. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inasita kuunga mkono kupitishwa kwa kifungu hiki.

Mheshimiwa Spika, mamlaka haya yakiachwa kama yalivyo yataleta shida katika sekta ya Madini na pia maslahi ya wananchi. Suala la msingi hapa ni matumizi mabaya ya madara ya Rais kama yakiachwa bila kudhibitiwa.

6. KUANZISHWA KWA TUME YA MADINI

Mheshimiwa Spika, Muswada huu unaanzisha Tume ya Madini kwa mujibu wa aya 21 na kufuta Bodi ya Ushauri iliyokuwa chini ya Waziri wa Nishati na Madini.

Mheshimiwa Spika, ukisoma na kuchambua vizuri kuhusu Wajumbe wa Bodi ya Ushauri iliyokuwepo kwa Sheria ya sasa ya Madini utagundua kuwa tofauti ni kuwa kwa sasa Wajumbe wote wa Tume ya Madini inayopendekezwa wanateuliwa na Rais wakati huohuo kabla ya marekebisho haya Mwenyekiti wa Bodi ya Ushauri ya Madini ilikuwa inateuliwa na Rais na Wajumbe waliozidi tisa walikuwa wanateuliwa na Waziri.

Mheshimiwa Spika, Uanzishaji wa Tume ya Madini unaweza ukaonekana kama muarobaini wa udhaifu wa taasisi za sekta ya madini. Lakini kinachobadilishwa hapa kwa sehemu kubwa ni jina kwani Tume inapewa madaraka tu aliyokuwa nayo Kamishina wa Madini hapo kabla.

Mheshimiwa Spika, Wajumbe wa Tume ya Madini ni watendaji wa Serikali kutoka wizara mbalimbali. Kitu ambacho hakiwawezeshi kuwa watendaji na wataalamu wa sekta ya madini. Aya ya 21 (4) (g) inamfanya Naibu

Mwanasheria Mkuu kuwa mjumbe wa Tume na na ile ya 21(5) inamfanya kuwa mfanyakazi wa Tume wa muda wote. Wakati huo huo aya ya 21(6) inamfanya kuwa mtendaji wa muda.

Mheshimiwa Spika, utaratibu wa kuteua Bodi ya Ushauri ya Madini iliyopo kwa sheria ya Madini ilivyo sasa ulihusisha wadau wengi zaidi kuliko inavyopendekezwa ikihusisha Wataalam wa Madini, Wadau wanaohusika na uchimbaji wa Madini, Elimu ya Juu, Tanzania Chamber of Minerals and Energy, Afisa wa Sheria kutoka Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Afisa wa Ardhi na Mwakilishi wa Wizara ya Fedha.

Mheshimiwa Spika, Aidha hakuna kifungu ambacho kinaipa Tume jukumu la kutoa elimu kwa umma na taarifa mbalimbali ambazo zitafanya wananchi kuwa na taarifa juu ya kinachoendelea katika sekta ya Madini. Katika zama hizi ambazo kuna taarifa nyingi mitandaoni na kwenye vyombo vya habari, ni vema likawa moja ya jukumu la Tume. Moja ya mapungufu yaliyoainishwa na Tume ya Mabadiliko ya Katiba ni kuwa wananchi hawapati taarifa juu ya kinachoendelea katika sekta ya Madini.

Mheshimiwa Spika, Aidha, Ili kuhakikisha kuwa kampuni za madini zinafanya kazi zake ipasavyo Tume haijapewa madaraka ya kufanya uchunguzi wa makini (due diligence) juu ya uwezo wa kampuni ya madini kuweza kufanya shughuli hiyo nchini.

Mheshimiwa Spika, Muswada hauweki mashariti ya uwekezaji yanayohakikisha kuwa kampuni yoyote ile ya uchimbaji madini inakuwa na mtaji wa kutosha na kuzuia urari-nyonyevu kati ya deni na mtaji (debt-equity ratio). Katika chapisho lake la Transfer Pricing in the Extractive Sector in Tanzania ya 2016 taasisi ya Natural Resources Governance Institute ilibaini kuwa kuna urari nyonyevu wa deni na mtaji hapa nchini huku kampuni Geita Gold Mine Ltd ikiwa na urari wa 12,597,000: 1; African Barrick Gold 791: 1; na Resolute Tanzania 5,088:1. Hivyo haishangazi kampuni hizi kusema kuwa

zinalipa riba kubwa nje kwani zilikopa madeni makubwa wakati hazikuwa na sifa hata ya kupewa leseni ya uchimbaji na kupewa sifa ya uwekezaji.

7. KUFUTWA KWA OFISI ZA KANDA ZA MADINI

Mheshimiwa Spika, Muswada huu unafuta ofisi za Madini za Kanda na kuweka utaratibu wa kuwa na Afisa wa Madini Mkazi ambaye atakuwa na mamlaka ya kusimamia shughuli za uzalishaji wa Madini kila siku, taarifa za Madini, usafirishaji wa Madini pamoja na kusimamia usafirishaji wa Madini ya Serikali hadi kwenye hifadhi ya Madini ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa pendekezo hili la Serikali maana yake ni kuwa kwa sasa masuala ya Madini yamerudishwa Dar es Salaam na sio tena kwenye Ofisi za Kanda kama ilivyokuwa awali. Kinachoshangaza ni kuwa badala ya kuimarisha mifumo ya ugatuuji na kuleta huduma karibu na wananchi Serikali imeamua kuongeza urasimu. Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa tunarudi nyuma badala ya kwenda mbele.

Mheshimiwa Spika, tafiti za Tume ya Mabadiliko ya Katiba zilionyesha na kushauri kuwa ni lazima Serikali isimamie na au iwe na jicho katika sekta ya madini kuanzia mwanzo mpaka mwisho katika uchimbaji (entire production chain). Tume ilikuwa na walipendekeza yafuatayo, naomba kunukuu

“Serikali iwajibike kusimamia shughuli za uvunaji madini katika mfululizo wake wote kuanzia kwenye uchimbaji ili kuhakikisha kuwa madini yanatoa mchango katika maendeleo ya kiuchumi ya Taifa”

Mheshimiwa Spika, badala ya Serikali kutekeleza pendekezo hili Tume ya Mabadiliko ya Katiba imekuja na mapendekezo ya kuteua mtu mmoja (Mines Resident Officer).

Mheshimiwa Spika, Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuwa utaratibu mpya unaopendekezwa na Muswada huu wa kuteua Afisa wa Madini kwenye Mgod

utachochea rushwa na ufisadi kwa sababu Muswada huu haujaweka udhibiti wa Maofisa ya Madini kwenye migodi ya Madini.

8. USIMAMIZI WA HISA ZA SERIKALI KATIKA SEKTA YA MADINI

Mheshimiwa Spika, katika muswada huu Serikali inapendekeza kuwa na hisa kwenye shughuli za uchimbaji zisizopungua asilimia 16 katika mtaji wa Kampuni ya madini. Hata hivyo Serikali haijaonesha ni aina gani za hisa ambazo watakuwa nazo katika hisa za Kampuni za uchimbaji. Hii ni kutokana na ukweli kuwa kuna aina kadhaa za hisa katika uendeshaji wa Kampuni.

Mheshimiwa Spika, aidha Serikali inapendekeza kuwa ni hisa mpaka 50% ya hisa za Kampuni za Madini kutokana na gharama mbalimbali za kodi (tax expenditure) zinazotokana na misamaha ya kodi ambazo ni fedha za Serikali.

Mheshimiwa Spika, Sera ya Madini inaweka utaratibu kama ifuatavyo;

“The Government will ensure that large scale gemstones mines are owned by Tanzanias to not less than 50 percent shares”

Mheshimiwa Spika, tamko hilo la sera kwa tafsiri isiyo rasmi ina maana kuwa Serikali itahakikisha kuwa inamiliki 50% ya hisa katika Kampuni kubwa zinazochimba madini ya vito.

Mheshimiwa Spika, moja ya tatizo la msingi ambalo tumelipigia kelele katika Bunge hili ni usimamizi mbovu wa hisa za Serikali katika Mashirika na Kampuni mbalimbali ambazo Serikali ni mbia.

Mheshimiwa Spika, taarifa zinaonesha kuwa hata vikao vya Bodi ya Makampuni au Mashirika ya umma ambayo

yamebinafsishwa Wajumbe wa Serikali wamekuwa hawahudhuri au kutotilia maanani mali na maslahi ya Serikali katika vikao hivyo vya maamuzi, aidha kuna taarifa kuwa Serikali haipati gawio la faida kwa ukamilifu wake au baadhi ya Makampuni hayatoi chochote Serikalini. Mfano ni Kampuni ya Tanzanite One Mining Limited ambapo Serikali haina usimamizi thabiti wa hisa za Serikali, na hata wafanyakazi katika Kampuni hiyo zaidi ya 90% ni Wafanyakazi wa mwekezaji na kupelekea jicho la Serikali kuwa hafifu na kupelekea hisa za Serikali kukosa usimamizi.

Mheshimiwa Spika, hoja ya msingi hapa si tu hizo hisa 16% au 50% zinazoelezwa bali ni Serikali kuja na mkakati mahususi wa usimamizi wa hisa hizo na kuhakikisha kuwa maslahi na mapato ya Serikali yanakusanywa kwa ukamilifu wake, hii ni kutokana na kuwa hata kwa Sheria ya sasa bado Serikali imeshindwa kusimamia hisa zake.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha kuwa Serikali inasimamiwa kwa ukamilifu katika sekta ya Madini, ni vema aya ya 28 cha Muswada ifanyiwe marekebisho ili kuwezesha Bunge kupata taarifa za shughuli za uchimbaji wa madini na hisa za Serikali.

Mheshimiwa Spika, haiwezekani taarifa hizi muhimu katika sekta ya madini zikaendelea kuwa siri hata kwa Bunge ambacho ni muhimili wa dola unaowawakilisha wananchi na wenye jukumu la kuishauri na kuisimamia Serikali.

9. MABADILIKO YA SHERIA YA KODI YA MAPATO

Mheshimiwa Spika, Mapendekezo ya muswada ya marekebisho ya Sheria ya Kodi ya Mapato ni ya kimapambo zaidi na hayashughulikii hata kidogo tatizo la udanganyifu wa bei na mauzo (transfer pricing abuses) na kwa hiyo kubadilisha kifungo cha 34 hakushughulikii tatizo hili.

Mheshimiwa Spika, Udanganyifu wa bei na mauzo ni suala linaohusisha mauzo kati ya kampuni tanzu bila

kuzingatia bei ya soko. Kifungu cha 33 cha Sheria ya Kodi ya Mapato ya Mwaka 2014 kinampa Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato ya Tanzania uwezo wa kudai kulipwa kwa kodi zaidi pale ambapo anagundua kuwepo kwa udanganyifu wa bei au mauzo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu hiki hakiharamishi vitendo hivi. Udanganyifu wa bei na mauzo huwezesha kampuni tanzu kuuziana bidhaa kwa bei ya chini sana ya ile ya soko huku zikiuziana mashine, mitambo na huduma za uendeshaji kwa bei ya juu sana. Kawaida kampuni tanzu katika nchi inayoendelea hununua mitambo, mali ghafi na huduma kwa bei kubwa sana zaidi ya soko huku zikiuza bidhaa zao kama madini ghafi kwa bei ya chini ya ile ya soko.

Mheshimiwa Spika, Hii huzifanya kampuni tanzu kuonekana kuwa zinapata hasara kila mwaka licha ya kuongeza uzalishaji wao. Hii ni mbinu chafu. Upenyo huu haujashugulikiwa hata kidogo na mabadiliko ya sheria hii na hivyo bado kampuni hizi zinaruhusiwa kuendelea kufanya hujuma hii. Hali hii pia haijarekebishwa na Tangazo la Serikali Namba 27 la 2014 la Sheria ya Kodi (Udanganyifu wa Bei). Kwani vitendo hivyo havifanywi kuwa makosa ya jinai ambayo yanatoa adhabu kali kwa watendaji wa kampuni hizi wanaojihusisha nayo na hautoi adhabu ya hata kufutiwa leseni kwa vitendo hivi au kutozwa faini-adhabu)(punitive penalty).

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kuweka adhabu kali dhidi ya udanganyifu wa bei. Sheria ya Madini na ile ya Kodi ya Mapato lazima zifanyiwe marekebisho ili kuweka vifungu vinavyokataza udanganyifu wa bei na kutoa adhabu kali na za mfano kwa kampuni na Mtendaji yeyote yule wa kampuni anayejihusisha na udanganyifu wa bei.

10. MIGA, BITs BADO ZINAHITAJIKA?

Mheshimiwa Spika, Utaratibu wa kisheria unaotakiwa kufuatwa ili nchi yetu iweze kufaidika na utajiri wa madini,

mafuta na gesi asilia ni lazima uanze kwa kushughulikia wajibu wetu kwa jumuiya ya kimataifa chini ya sheria za kimataifa kutokana na mikataba ya kimataifa tuliyoingia kama vile Mkataba wa MIGA na BITs.

Mheshimiwa Spika, Kwa kifupi, kinachotuzuia kupata mapato ya kutosha kutokana na mali asili zetu ni kwamba tumejiingiza kwenye mikataba ya kimataifa ambayo lengo lake kubwa ni kulinda wawekezaji. Ndio maana mikataba hiyo inajulikana kwingineko kama 'Mikataba ya Haki za Wawekezaji', yaani, *Investor Rights Agreements*. Tunahitaji kuamua kama taifa kama bado kuna haja na manufaa ya kuendelea kuwa wanachama wa MIGA na BITs za aina hiyo.

Mheshimiwa Spika, Baada ya kuamua kuhusu uanachama wetu katika mikataba ya kimataifa ya uwekezaji, hatua itakayofuata itakuwa ya kushughulikia sheria zetu za ndani; na baada ya hapo ndio tushughulikie mikataba kati yetu na wawekezaji. Bila kufanya hivyo kwa kufuata utaratibu huu, tutaendelea kubanwa na sheria za kimataifa, sheria zetu wenyewe na mikataba ambayo wote sasa tunajua inatumiza.

11. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani ya Bunge lako tukufu inaamini kwamba mapendekezo ya marekebisho ya Sheria nyingine zilizotajwa kwenye Muswada, kama vile Sheria ya Mafuta, Sura ya 392; Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332; Sheria ya Bima, Sura ya 394; Sheria ya Usimamizi wa Kodi, Sura ya 438, na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148, pamoja na nia njema yake, yamechelewa sana na yanaweza yasilete tija inayotegemewa. Hii ni kwa sababu, marekebisho yote haya, hata kama yatakubaliwa na kupitishwa kama yalivyo, hayatahusika kwenye migodi na miradi ya utafutaji na uzalishaji mafuta na gesi asilia ambayo tayari imeshatolewa leseni na mikataba kwa mujibu wa sheria zilizokuwepo. Ni kama wasemavyo Waswahili kuwa tumekumbuka shuka wakati tayari kumeshakucha. Kwa

sababu ya muda, hatutaweza kuyaangalia marekebisho hayo mengine kwa kirefu na kwa undani unaostahili.

Mheshimiwa Spika, Baada ya kusema yote haya, naomba kuwasilisha.

DAVID ERNEST SILINDE (MB)

**k.n.y MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI
BUNGENI & WAZIRI KIVULI, SHERIA NA KATIBA**

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea, nimeletewa majina hapa na vyama na kwa uwiano tulionao upande wa Chama cha Mapinduzi wachangiaji watakuwa wanne, upande wa Chama cha Demokrasia na Maendeleo mchangiaji mmoja na upande wa Chama cha Wananchi (CUF) mchangiaji mmoja. Sasa majina ya CHADEMA nimeletewa mawili kwa hiyo mkubaliane wakati naongea haya kama mtachangia dakika tano tano au achange mtu mmoja na upande wa CCM nimeletewa pia majina nane na wao wamekubaliana kuchangia dakika tano, tano.

Kwa hiyo, upande wa CHADEMA nitaomba mnijulishe kama mmekubaliana kuchangia dakika tano, tano katika majina hayo mawili mliyoleta.

Waheshimiwa Wabunge, tutaanza na Mheshimiwa Ibrahim Raza atafuatiwa na Mheshimiwa Taska Mbogo, Mheshimiwa Lolesia Bukwimba ajiandae.

MHE. IBRAHIM H. MOHAMMEDALI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi hii kuchangia huu Muswada ambao umeletwa na Waziri, Mheshimiwa Profesa Kabudi. Kwa kweli kwanza nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunifikisha siku hii nikiwa mzima wa afya.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nimshukuru Mheshimiwa Rais John Pombe Magufuli kwa kazi nzuri anayofanya kuhusu mambo haya ya madini ambapo

itatuletea faida kubwa sisi Watanzania kwa sababu kila mmoja anajua kwamba katika madini ndipo kwenye pesa. Mheshimiwa Rais anapofanya kazi hii, anafanya kwa maslahi ya Watanzania. Kwa kweli sisi Watanzania miaka yote tulikuwa tunaibiwa tu basi, tulikuwa kama tumekaa kwenye ICU. Watanzania tulikuwa tumekaa kwenye ICU, tunamshukuru Mheshimiwa Rais amekuja kutukomboa na kututoa ICU. Kwa hiyo, nimpongeze sana Mheshimiwa Rais John Pombe Magufuli. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nikija katika Muswada huu wa Sheria za Madini, kwanza nimpongeze kaka yangu Mheshimiwa Profesa Kabudi. Kwa kweli Mheshimiwa Profesa Kabudi wewe ni jembe, nimekuamini, kwa sababu huu Muswada uliouleta kila kitu kimeelezwa humu ndani. Vilevile nimpongeze AG kwa ushauri wake mzuri anautoa kwa Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu nimepewa dakika tano siwezi kuzungumza mambo yote, lakini naweza kusema kwamba nayaunga mkono haya yote ambayo Mheshimiwa Profesa Kabudi ameyaleta mbele yetu na hii ni kwa ajili ya maslahi yetu. Hata hivyo, naomba hii asilimia 16 ya hisa ambayo tumesema tupate angalau iwe hisa asilimia 20 ambayo itatupa faida kubwa na itatuletea pesa ili mambo yetu katika nchi yetu ya Tanzania yaende vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile naunga mkono Muswada huu kwa kusema kwamba kutakuwepo na utaratibu wa Serikali kufanya ukaguzi wa udhibiti na uzalishaji wa madini. Ni safi sana hiyo, naunga mkono asilimia 100. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile naipongeza kwa kusema kwamba Serikali ina uwezo wa kudhibiti na kutambua viwango vya madini vyote ambayo yanatolewa kwenye maeneo ya migodi. Hii itatusaidia sisi kutoibiwa tena. Nasema kwamba tulikuwa tunaibiwa kwa sababu kulikuwa hakuna sheria nzuri ya kutulinda sisi na watu walikuwa wanasafirisha hizi dhahabu kwa kutumia njia za panya.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naweza kusema kwamba Muswada huu ni kwa ajili ya Watanzania wote na sisi tunapaswa kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kweli amekuwa mstari wa mbele kuona kwamba maslahi ya Watanzania yanapatikana. Kwa kweli tumuombe Mwenyezi Mungu ampe umri na afya Mheshimiwa Rais ili aendelee kutusaidia na sisi Wabunge wa Chama cha Mapinduzi na Watanzania kwa ujumla tupo nyuma yake na tutakuwa siku zote nyuma yake kwa nguvu zote.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, mimi kwa kweli naunga mkono hoja hii na naweza kusema kwamba baadhi ya mambo yaliyofanyiwa marekebisho ni marekebisho mazuri. Vilevile nimpongeze tena Mheshimiwa Profesa Kabudi na kwa jambo lolote atakapooni kwamba ipo haja kwa maslahi yetu asisite kutuletea sisi tuko hapa kwa maslahi ya Watanzania si kwa maslahi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla hujanipigia kengele, nakushukuru sana na nashukuru timu nzima ya Wizara ya Madini na Wizara ya Sheria na ahsante sana Mheshimiwa Profesa Kabudi wewe ni jembe kweli kweli, nimekuamini safari hii. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana.

MHE. IBRAHIM H. MOHAMMEDALI: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja asilimia 200 sio 100. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Taska Mbogo atafuatiwa na Mheshimiwa Lolesia Bukwimba na Mheshimiwa Abdalah Ally Mtolea ajiandae.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi kuchangia hoja hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa naomba nitoe pongezi za dhati kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa John Pombe Magufuli kwa uamuzi wake thabiti wa kulileta suala hili kwa wananchi wa Tanzania

na kuangalia vipengele ambavyo viko kwenye Sheria ya Madini ambavyo havimnufaishi Mtanzania kuvileta hapa Bungeni ili tuweze kuvitungia sheria mpya. Nampa pongezi za pekee yake kwa sababu ni Rais aliyethubu kuweka wazi suala la Sheria ya Madini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda nichukue nafasi kumpongeza Waziri wa Katiba na Sheria na timu yake yote kwa kazi waliyofanya mpaka kufanikisha Sheria hii ya Madini sasa hivi tunaweza kujjadili humu Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba nichangie mawili matatu kuhusu Muswada huu. Muswada huu ni mzuri sana kwani unaenda kuondoa zile sheria zote mbovu ambazo zilikuwa hazimnufaishi Mtanzania na kuleta sheria mpya zitakazomnufaisha Mtanzania. Pia Muswada huu unakwenda kuweka umiliki wa madini ambao utakuwa chini ya ungaalizi wa Mheshimiwa Rais. Ukienda *section 5(1)* utaona kwamba madini yatakuwa chini ya *trust* ya Mheshimiwa Rais. Ukienda kwenye kipengele cha 5(a) utakuta kwamba kuna udhibiti wa maeneo ya madini. Hapo zamani wachimbaji wa madini maeneo yao yalikuwa hayadhhibitiwi lakini sasa hivi yale maeneo ya madini yatakuwa na ulinzi wa Serikali. Naomba nipongeze kwa kuweka kipengele hiki. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ukienda kwenye kipengele cha 20, utakuta kuna Kamishna wa Madini. Pia kwenye kipengele cha 21 cha Muswada hii utakuta itanzishwa *commission* ambayo itakuwa na Katibu Mkuu kutoka Hazina, Katibu Mkuu kutoka Ardhi, Katibu Mkuu kutoka Ulinzi, Katibu Mkuu kutoka Serikali za Mitaa, Katibu wa *Chamber of Minerals and Energy*, Naibu Mwanasheria Mkuu na watu wawili mashuhuri ambao Rais atawateua.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia sisi kwenye Kamati yetu tulitoa hoja kwamba wachimbaji wadogo wawe mwakilishi kwenye *commission* hii. Hiyo italeti faida sana kwa wachimbaji wadogo ambao mara nyingi huwa wanavumbua maeneo yao baadaye yanachukuliwa na

wachimbaji wakubwa. Wale wachimbaji wadogo kwa kuwa na mwakilishi kwenye *commission* hii wataweza kutetea maslahi yao. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niipongeze pia kuleta kipengele ambacho kinalazimisha yale makampuni kutumia bidhaa za Tanzania. Pia kunufaisha vijana wetu ambao watakuwa wanapata *training* kwenye hayo makampuni. Hii itasaidia vijana wetu waweze kuajiriwa kwenye makampuni hayo kwa sababu watakuwa wamepata uzoefu wa kufanya kazi kwenye makampuni hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu kuletwa Muswada huu kwa dharura, napenda kusema kwamba dharura ndiyo inamfanya mtu aweze kubadilisha kitu kama huna dharura huwezi ukabadilisha kitu. Kwa hiyo, kwa dharura iliyokuwepo ndiyo imefanya Muswada huu uje tuubadilishe sasa hivi ni sahihi kabisa kwa sababu kusingekuwa na tatizo kusingekuwepo dharura ya kuja kubadilisha Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini napenda nitoe ushauri kuhusu haya makampuni yanapokuja kuchimba madini. Naomba umiliki ule wa leseni, hisa za kampuni zianzie kwenye leseni ina maana ile kampuni ya kigeni inapokuja nchini kuchimba madini ishirikiane na Serikali ianzishwe kampuni ambayo ita-*regulate* zile hisa za Serikali na zile hisa za makampuni. Mfano mdogo ni kuangalia kampuni ya *Acacia* inachimba madini kule Buzwagi, Bulyankulu na *North Mara* lakini...

(Hapa kengelee illia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa muda wako umekwisha.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lolesia Bukwimba atafuatiwa na Mheshimiwa Abdalah Ally Mtolea, Mheshimiwa Abdalah Ally Mtolea atachangia kwa dakika 10, Makatibu hapo Mezani mzingatie hilo.

MHE. LOLESIA J. BUKWIMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia Muswada huu muhimu kabisa kwa ajili ya wananchi wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kwa kumpongeza sana Mheshimiwa Rais kwa kuthubutu kuweza kuleta mabadiliko haya ya sheria. Vilevile nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa kufanyia kazi kwa haraka zaidi na kuuleta Muswada huu hapa Bungeni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Ibara ya 23, naipongeza sana Serikali kwa kuweza kubadilisha mrahaba kutoka asilimia tano kwenda asilimia sita katika madini ya vito. Vilevile katika madini ya metali kama mfano wa madini ya dhahabu kutoka asilimia nne mpaka asilimia sita, naipongeza sana Serikali kwa kuleta madadiliko haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuishauri Serikali sasa kati ya hizi asilimia ambazo zimeongeka asilimia moja iende kuimarisha mikoa ambapo madini haya yanatokea. Nasema hivyo kwa sababu migodi hii inapoanzishwa kunatokea athari mbalimbali, watu wanakuwa wengi na huduma mbalimbali katika maeneo yale zinahitajika. Kwa hiyo, hiyo asilimia moja ikienda kwenye maeneo hayo nina uhakika kwamba maeneo hayo pia yataweza kunufaika. Kumekuwepo na malalamiko mengi ya muda mrefu wananchi wakilalamika hii migodi haitusaidii kitu chochote na mambo mbalimbali, lakini asilimia moja ikipelekwa tuna uhakika sasa itawezesha wananchi kuweza kunufaika katika huduma mbalimbali za kijamii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, migodi hii inaongeza idadi ya watu katika maeneo, kwa mfano Geita watu ni wengi sana kutokana na uwepo wa migodi hii, lakini huduma ziko vilevile hospitali ni ile ile moja yaani huduma mbalimbali

zinakuwa kidogo. Kwa hiyo, niombe Serikali wanapo-*wind up* tunaomba hii asilimia moja tuhakikishe inaenda kwenye maeneo ambako madini haya yanapatikana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili ni kuhusiana na suala la usimamizi wa migodi. Nimefurahishwa sana na jambo hili kwamba Serikali sasa itakuwa inasimamia migodi hii kuanzia katika hatua za uchenjuaji na uchimbaji wa madini. Kwa hiyo, niungane kabisa na Kamati iliposema kwamba usimamizi uanzie kwenye utafutaji. Ni mara nyingi katika maeneo mengi kumekuwa na udanganyifu mkubwa, watu wanatafiti wanatafiti kwa miaka mingi, miaka 20, 30 mtu anatafiti madini.

Mheshimiwa Naibu Spika, mfano tu mimi kwa vile niko kule Nyarugusu unaona kuna makampuni mengi ya utafiti na yametafiti kwa miaka mingi, miaka 10, 20 hakuna hata mgodi ambao unaanzishwa mahali pale. Kwa hiyo, naiomba sasa Serikali kwamba usimamizi uanzie hata kwenye utafiti ili mtu wetu wa Serikali awepo pale aweze kubaini kinachoendelea. Kwa sababu wengine wanatumia jina la utafiti lakini kiukweli wanachimba madini na kuweza kuchukua rasilimali za Taifa letu la Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimefurahishwa sana na uwepo wa usimamizi hasa kwenye uchimbaji kwa maana kwamba migodi mingi imekuwa ikijifanyia shughuli zake bila kufahamu hata kinachoendelea na kujua thamani halisi ya dhahabu au rasilimali ambazo zinachimbwa na wenzetu na kupelekwa nje ya nchi. Kwa hiyo, usimamizi wa Serikali unapokuwepo tuna uhakika kabisa tutaweza kutambua hali halisi ya madini na thamani kamili ya madini yanayochimbwa pale lakini vilevile na wananchi wetu kuweza kufaidika kwa kodi ambazo zitapatikana kutokana na uhalisia wa madini haya ambayo ni rasilimali za Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile napenda kuishukuru Serikali kwa kuanzisha kamisheni kwa ajili ya usimamizi wa madini. Pengine kwa sababu kulikuwa hakuna chombo

maalum cha usimamizi wa shughuli za rasilimali za Taifa ndiyo maana kumekuwepo na changamoto hizi.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile naomba ...

(Hapa kengelee ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Abdallah Ally Mtolea na wajandae Mheshimiwa Mwita Waitara dakika tano na Mheshimiwa Pascal Yohana Haonga dakika tano.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia machache katika Muswada huu wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa mwaka 2017.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa afya njema na mimi kuweza kushiriki shughuli za Bunge toka mwanzo mpaka hii leo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nichukue nafasi hii pia kuipongeza kwa dhati Kambi ya Upinzani kwa namna ambavyo haikati tamaa kuishauri Serikali na kuendelea kuipa mambo mazuri ambayo kama Serikali itayachukua kwa ukamilifu wake nchi hii itapiga hatua kwa kiasi kikubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati Bunge hili linapitisha Azimio la Kumpongeza Rais John Pombe Magufuli niliwatahadharisha sana Serikali na Wabunge wa Chama cha Mapinduzi kwamba matumizi mabaya ya wingi wao hapa Bungeni kushabikia au kuzomea mambo mazuri ambayo Kambi ya Upinzani wamekuwa wakishauri kwa sababu tu yanaanzia huku Upinzani haulitendei haki Taifa hili na italeta madhara makubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru jana Mheshimiwa Waziri wakati anawasilisha kwenye hoja ya jana alim-*quote* Mwalimu Nyerere akisema kwamba; Taifa linapokuwa

linaibiwa tunaibiwa sote, haibiwi CCM, hawaibiwi Upinzani. Taifa linapokuwa linafanya vizuri tunanufaika sote. Tukiyazingatia maneno yale na tukayafanyia kazi tutakuja kugundua kwamba sisi ni watu wamoja, tunafanya kazi moja kwa ajili ya kulijenga Taifa hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nayasema haya kwa sababu mjadala huu leo unachukuliwa kama wazo jipya la nchi hii kutaka kuzitetea rasilimali zake lakini kimsingi kelele hizi zimeanza kupigwa hasa na Upinzani huku muda mrefu. Nawapongeza sana Waheshimiwa Wabunge wa Kambi ya Upinzani waliokuwepo kabla yetu kwa maana walifanya kazi kubwa sana. Hata mabadiliko ya Sheria ya Madini ya mwaka 2010 ni kwa sababu ya kelele nyingi zilizopingwa na Kambi ya Upinzani kwa maslahi ya Taifa hili. Hazikuishia hapo, tuliendelea kupiga kelele mpaka hivi tunavyokwenda.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimesikitika sana jana Mbunge mmoja hapa anasema kwamba kwenye nchi hii hakujawahi kuwa na sheria ya kutaka ku-*review* mikataba, si kweli! Sheria hii ya Madini ya mwaka 2010, Kifungu cha 12 kinatoa mwanya huo kwamba Serikali kila baada ya miaka mitano inaweza kukaa na wawekezaji kujadili kuhusu mikataba hiyo. Serikali hii ituambie ndani ya miaka mitano, kumi iliyopita imeitekeleza sheria hiyo kwa ukubwa upi? Kwa hiyo, yawezekana wakati mwingine tunasimama na kutaka kutunga sheria mpya kumbe tatizo siyo uwepo sheria, tatizo ni namna ambavyo Serikali inazisimamia sheria hizi. Kwa hiyo, tunaweza tukaendelea kutunga sheria hapa kila siku, lakini kama hatutaungana Bunge kama kitu kimoja kuisimamia Serikali iweze kuzitekeza sheria hizo bado tutakuwa hatuna tunacholisaidia Taifa hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hapa nilitegemea tuungane kama Bunge, tunasema maslahi mapana ya Taifa hili tunapozungumzia rasilimali za Taifa hili, tunapozungumzia madini ya nchi hii haliwezi kuwa suala la kuletwa Bungeni kwa Hati ya Dharura. Tunahitaji kulipa Taifa hili muda wa kutosha kujadili, haraka haraka haijawi kuwa na baraka hata siku moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa mimi nilikuwa nacheka, nina kitabu hiki cha hotuba ya Mheshimiwa Doto Biteko alisoma jana hapa, yeye alikuwa ni Mwenyekiti wa ile Kamati Maalum aliyoiunda Mheshimiwa Spika na hiki ni kitabu kimesomwa na Mheshimiwa Mohamed Mchengerwa na yeye alikuwa ni Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria. Wenyeviti hawa wakati wa kusikiliza wadau tarehe 1 Julai, 2017, walikaa meza moja kusikiliza wadau, hawakukaa maeneo tofafuti. Hata hivyo, Mheshimiwa Doto Biteko anasema wadau waliotoa maoni mbele yake, amehandika humu ni wadau 26 na wadau 10 waliandika. Mheshimiwa Mchengerwa anasema wadau 12 ndio walitoa maoni mbele yake, mnayo huko.

MBUNGE FULANI: Ndiyo.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, haya humu. Wenyeviti hawa walikaa meza moja na huwezi kuniambia eti kwenye eneo lake watu wanaopika ...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mtolea kwa ajili ya kuweka kumbukumbu sawasawa za Bunge, Kamati ya Mheshimiwa Doto Biteko ilikuwa na Kamati nne za ziada ambazo zote zilifanya kazi pamoja na ndiyo wakati huo walikaa kwa pamoja. Kuna muda ambao Kamati ya Mheshimiwa Mchengerwa ilikuwa inashughulikia Muswada unaojadiliwa leo.

Kwa hiyo, Muswada wa leo Mheshimiwa Doto Biteko hakuwepo alikokuwepo Mheshimiwa Mchengerwa. Kwa hiyo, naomba tuwe tunaweka haya mambo sawasawa, Mheshimiwa Doto Biteko, Muswada wa leo yeye hahusiki wala hakuwepo. Kwa hiyo, huenda walivyotengana yule Mheshimiwa Mchengerwa aliwasikiliza hao anaowataja kwenye Kamati, lakini tuweke kumbukumbu vizuri ili tusipotee njia katika mjadala wetu, ahsante sana. *(Makofi)*

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, uzuri hata kwenye maelezo yako unatumia neno huenda mimi nasoma vitabu hivi vimeletwa hapa...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mtolea, kwenye hili kweli na lenyewe linahitaji ubishani kweli wewe hujui kama Mheshimiwa Spika hapa aliunda Kamati moja yenye Kamati nne, hilo hujui ama tunabishana nini hapa? Mimi nilikuwepo, waliokuwa wanakutana Ukumbi wa Msekwa ni ile Kamati yenye Kamati nne, Mheshimiwa Mchengerwa alikuwa anakutana kwingine na watu wake. Sasa utasemaje walikaa pamoja, Mheshimiwa Doto Biteko alikuwa anahusika vipi na huo Muswada mwingine?

MBUNGE FULANI: Haki ya Mungu.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, mimi haya niyaache niende mbele, lakini ndiyo tatizo ninalotaka kulizungumzia linatokana na hayo hatutaki kujifunza kukubali ukweli. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mtolea jana naona umesifiwa hapa, kwa hiyo inakupa taabu kidogo. Hili lina ugumu gani kulielewa ili uendelee mbele, umeshasema hili unaliacha endelea mbele kwa sababu wote tunataka kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge zikae sawa. Wewe ukitaka kutupotosha tukuache tu kwa sababu unasema hawa wote wawili walifanya kazi moja, unataka kusema Mheshimiwa Spika hapa alimpelekea Mheshimiwa Doto Biteko na Mheshimiwa Mchengerwa Muswada wa leo. Muswada wa leo alipelekewa pia Mheshimiwa Doto Biteko. Tafadhali Mheshimiwa Mtolea, umesifiwa sana jana hapa sasa tusiende mbali huko.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru na sasa acha nijikite katika kutafuta sifa tu niachane na haya mambo ya kukosoa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Waziri toka jana naona unarekebisha kauli ambayo imesemwa na *Jamii Forum* kwamba si kweli sheria tunayoitunga haitashughulikia mikataba ya nyuma. Kama *Jamii Forum* wamesoma kifungu kinachopendekezwa, kifungu cha 11 *Jamii Forum* watakuwa wako sahihi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikisome Kifungu hiki cha 11 kinasema:

"Notwithstanding the provisions of this Act and any other Written laws, all development agreements concluded prio to the coming into force of the section shall, subject to the provisions of the Natural Wealth and Resources Contracts (Review and Re-Negotiation of Unconscionable Terms) Act, 2017 remain in force", unless hili neno la mwisho la remain in force limeondolewa. Kama Mheshimiwa Waziri atakuwa ameleta Jedwali la kuondoa neno hili, ndicho anachokisema kama kilivyosemwa kwenye Kifungu cha Pili cha hii Unconscionable Terms ndiyo kitakuwa kiko sahihi. Kwa sababu kule kwenye section two ndiyo inamalizia kwa kusema kwamba sheria hizi zitatumika after and before, kwa ku-quote hapa na kuongezea hii remaining in force kinabadilisha hayo ambayo wewe umeyakusudia.

Mheshimiwa Waziri utakuja kujibu kwenye majibu yako lakini hata hivyo ninakusaidia nita-move *Schedule of Amendment. (Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nilinde pia, Mheshimiwa Waziri atakuwa na nafasi yake, atakuja kuyajibu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mbunge, zungumza na mimi, sasa nadhani ni sehemu pia ya kujifunza namna ambavyo mkikaa hapo mbele mnamuongolesha Waziri anayekuwa anajibu hapa mbele, kwa hiyo, uone namna mnavyopoteza *network*, kwa hiyo wewe zungumza na mimi achana na Waziri.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Naibu Spika, muundo wenyewe wa hapa ndani kuingea unatazama huku, kwa hiyo kuna wakati unamtazama Waziri na kuna wakati nakutazama wewe, ni jambo ambalo haliepukiki. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukienda pia, nimesema hapa kwamba ile Sheria ya Madini ya mwaka 2010, kipengele

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

cha 12 kilikuwa kimejitosheleza zaidi kuliko Kifungu cha 100E *sub section (2), (3)* na mapendekezo yake, inazungumzia *stabilization of agreement* ni kweli. Ukisema kwamba *review* iwe *time to time*, inaweza kuwa baada ya miaka 10 baada ya miaka 20 ikawa *time to time*, kule kwenye 12 kwenye sheria ya mwanzo kilikuwa kimesema vizuri miaka mitano na huwezi kwa *nature* ya mikataba hii ya kimadini huwezi ukafanya *review* ndani ya muda mfupi zaidi ya miaka mitano.

Mheshimiwa Naibu Spika, *investment* yenyewe tu wakati mwingine inachukua zaidi ya hiyo miaka mitano, ni vizuri tukajikita pale pale kwenye miaka mitano badala ya kwenda kuibadilisha tena.

Mheshimiwa Naibu Spika, wazo la kuwa na hiyo asilimia 16 mpaka asilimia 50 ni jambo zuri sana kwamba Serikali ianze kupata hizo *share*. Hapa ukisoma ongezeko hili au pendekezo hili ni kama vile tunavyozungumzia madini tunazungumzia dhahabu pekee yake, wakati si kweli! Kuna madini mengi na madini mengine ni ya kipekee sana huwezi kuanza na asilimia 16 na hata sasa hivi yapo maeneo ambayo Serikali ina hisa nyingi zaidi ya hizi ambazo zimependekezwa hapa. Kwa hiyo, ningependa Mheshimiwa Waziri kwa maslahi mapana ya nchi hii ayafanyie marekebisho maeneo haya ili tuweze kwenda sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ya kwanza au ya pili?

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

SPIKA: Kengele ya pili Katibu ananiambia hapa. Ahsante sana Mheshimiwa Abdallah Mtolea, Mheshimiwa Mwita Waitara atafuatiwa na wajiandae Mheshimiwa Pascal Yohana Haonga na Mheshimiwa James Mbatia.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana, nichangie kwa muda wa dakika tano. Wabunge wa Chama cha Mapinduzi muda wote wanaposimama wanaonesha kwamba suala la muda siyo

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

jambo kubwa kwao, ni muhimu sana tukubaliane kwamba leo kwa mfano tumeshiriki wadau walioitwa kuja kutoa maoni, lakini wengi waliotajwa ni zile taasisi ambazo ni mahsusi na watu wengi waliokuja ni watu wa hapa Dodoma.

Mheshimiwa Naibu Spika, ungewaambia watu watoke Geita ambo wameathirika kwa muda mrefu na madini haya na madhara mbalimbali wangukuwa na maoni tofauti na wangeweza kusema hali halisi ya hisia zao kwa kadri yanavyoisha. Kwa sababu ya muda hakuweza kufika, ungewaita watu wa Tarime kule Nyamongo wangukuja hapa wanguonesha namna ambavyo wameathiriwa na uwepo wa madini kwenye maeneo yale, sasa kwa sababu ya muda pia hawakuweza kufika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Ibara ya

T A A R I F A

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waitara kuna taarifa. Waheshimiwa Wabunge nitaruhusu taarifa hii tu kwa sababu muda wetu hautoshi zinazofuata zitakuwa ni kuhusu utaratibu. Mheshimiwa Cosato Chumi.

MHE. COSATO D. CHUMI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimpe taarifa Mheshimiwa Waitara wadau waliokuja hapa walitoka sehemu mbalimbali za nchi hawakutoka Dodoma tu, hiyo siyo sahihi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waitara unaipokea taarifa hiyo?

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Naibu Spika, hiyo hainisaidii sana, kwa hiyo naachana nayo. *(Makofi)*

Kwenye Ibara ya 5(1) kumekuwa na mjadala tangu jana na sheria zilizopitishwa juu ya kukabidhi madaraka haya makubwa kwa Rais. Siyo kwamba Rais haaminiki, lakini bahati nzuri Rais tuliye naye Mheshimiwa Dkt. John Pombe

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Joseph Magufuli matendo yake mengi ambayo anafanya yanaonesha kwamba Marais wanatofautiana sana na ndiyo maana tukasema ni muhimu jambo hili la kukabidhiwa majukumu haya makubwa likawa na upana wake likawa ni Serikali kwa ujumla wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, haya maamuzi ya leo ya Muswada wa Mabadiliko Mbalimbali ya Sheria utaona huyu ni wa Chama cha Mapinduzi na amekuwepo Serikalini kwa muda takribani miaka 20, lakini baada tu ya kuwa Rais maamuzi ambayo anayafanya yanatofautiana sana na wenzake wote waliomtangulia. Kwa hiyo, ina maana ukiacha majukumu haya akawa nayo Rais pekee yake anaweza akaja mwingine akafanya mengine mabaya tofauti na hapa tunapofanya leo. Kwa hiyo, ukajikuta kila siku Bunge hili ni kuleta mabadiliko, mabadiliko, mabadiliko kwa sababu mtu ameamua. Napendekeza ni muhimu nguvu hizi kubwa zikapunguzwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la makinikia ambalo limezungumzwa tumesema tu ya kwamba, mlisema tuunge mkono tukasema sisi hatuna taarifa hatuna ile sheria, tumeiona baada ya kuleta Muswada huu. Unaona kuna mabadiliko ya sheria hapa, tungependa kujua wale watu ambao wameshatajwa kwamba walihusika kwenye ufisadi wa madini, akina Mheshimiwa Profesa Muhongo na wenzake, hii sheria inabadilika maana yake kuna maeneo ambayo yalikuwa na ukakasi yaliyopelekea viongozi hao wakafanya maamuzi kutumia sheria na mikataba iliyopo, sasa sheria inabadilika lakini wao wameshapakwa matope, wameshaoneshwa kwamba ni watu ambao siyo waadilifu na wenyewe nafasi yao iko wapi katika jamii hii? Hilo jambo ni muhimu sana likasemwa katika mambo haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala la asilima 16 mpaka asilimia 50 ya ushiriki wa Serikali kwa maana ya kupata *share*, tungependa kujua hii *share* ya asilimia 16 inahusu wachimbaji wadogo wazawa au wageni, utofauti wake ukoje? Je, hii asilimia ina-*apply* kwa watu wote wawili wazawa na wageni au kuna asilimia nyingine itatengwa au

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

hawa wazawa wamesamehewa kwa sababu hawana mitaji, hawana teknolojia na mikopo yao huenda huwa ni midogo huenda kuweza ku- *facilitate* uchimbaji huu ambo unafanyika? Kwa hiyo tungependa pia tukalifahamu hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine muhimu nataka nilizungumze hapa ni fidia; kwenye maeneo ya madini kumekuwa na tatizo kubwa kwamba wananchi wa kawaida wazawa wanagundua au wanakutana na madini katika maeneo yao, lakini anakuja kufidiwa analipwa fedha kidogo na fedha inawachanganya wengine wanahama kwenda maeneo mbalimbali wanajenga nyumba na badaye anauza, lakini anapogundua amemaliza fedha zake na uchimbaji unaendelea katika eneo lake lile, mfano Mheshimiwa Profesa Kabudi amesema kule Mlimani mwananchi aliuza eneo akaiuzia Serikali ikajenga Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, alipomaliza fedha zake akarudi kuja pale anaona Chuo kipo, watu wananufaika akaamua kuishi kuzunguka eneo lile wakamruhusu akaishi mpaka amekufa ndiyo akawa amepotea.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa mfano huo siyo mzuri sana, kwa sababu ni kuudhalilisha utu wa mwanadamu, ni kwa nini kusiwe na utaratibu wa sheria au kifungu ambacho kinaonesha kama mwananchi atakuwa na eneo lake ambalo lina dhahabu asilimia moja au ngapi ipatikane ili na yeye aendelee kufaidi madini yale mpaka mwisho wa uchimbaji wake, kwa maaana ya kizazi na kizazi. Hiyo itaondoa malalamiko na ugomvi kati ya wananchi na wawekezaji katika maeneo husika, huwezi kuwa unashinda njaa wakati kuna madini hapo na wewe huna kitu...

(Hapa kengelele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Pascal Yohana Haonga atafuatiwa na Mheshimiwa James Mbatia, Mheshimiwa Almasi Maige ajiandae.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa nafasi hii. Naomba niseme tu kwamba kuna usemi unaosema *if we fail to plan then we plan to fail*.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo ambalo kwa kweli limeendelea kupigiwa kelele sana siyo tu kwamba ni Wabunge wa upande fulani, bali hata wadau ambao mmewaona tangu wamekuja ile siku ya kwanza wamepigia kelele sana kuhusu suala hili la muda mdogo kwenye hili jambo la muhimu sana katika Taifa letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naamini kabisa kwamba hili jambo la Hati za Dharura ambalo hata miaka ya nyuma pia limewahi kulalamikiwa kwa muda mrefu sana na limekuja kuleta madhara, hasara zake ni kubwa mno kuliko faida ambazo tutaweza kuzipata. Kwa mfano, leo hii tungeweza tukasema kwamba tutafute *case study* nchi gani ambazo zimefanikiwa katika mikataba ya madini tungeenda kufanya, labda katika nchi kama Ghana, ziko nchi mbali mbali South Africa, Botswana na nchi nyingine tungetumia muda mrefu, tutume watu wetu kule waweze kuangalia namna gani nchi hizi zimeweza kunufaika hili suala halikuwa suala la muda mfupi, halikuwa ni suala la dakika mbili wala dakika tatu kama ambavyo tunakimbia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, juzi Profesa Luoga alisema kwamba tumepewa siku Sita tu, tungekuwa tumepewa Mwezi hata mmoja, yaani walipewa siku sita kuandaa Miswada hii, wangepewa mwezi mmoja wangepanya vizuri sana, huyu ni Profesa Luoga. Alizungumza maneno haya alipokuwa anajaribu kutoa ufafanuzi kuhusu Miswada hii ambayo imeletwa. Kwa hiyo, naomba suala hili la kuharakisha mambo haya utafikiri nchi iko kwenye vita, utafikiri ni vita ya Iddi Amini na Tanzania, utafikiri ni sijui ni vita ya nini.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba tafadhali tujaribu kuangalia, tunazungumzia maisha ya watoto wa watoto wetu, tunazungumzia miaka 100 ijayo, miaka 200 ijayo,

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

hatuwezi tukajadili suala la mustakabali wa Taifa letu ndani ya siku mbili, tatu tu. Leo unasema kuna wachangiaji nane na wengine wanagawana dakika mbili mbili, halafu huku wako watatu tunajadili suala kubwa kama hili. Naamini mwakani hili suala linaweza kurudi tena, kama siyo mwakani basi miaka ya hivi karibuni. Kwa hiyo, naomba tu mambo ya muhimu kama haya tujaribu angalau kuweka muda wa kutosha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili ziko changamoto nyingi sana za madini, kwa mfano Sheria ya Madini ya 1998 ilitamka kwamba mwenye miliki ya madini na fedha yote itokanayo na mauzo ya madini ni mwenye leseni ya kuchimba madini. Mambo yote haya unaweza ukaona kwamba changamoto zote hizi pamoja na nyingine za kutorosha madini yetu, pamoja na mrabaha kidogo yote haya tungekuwa tumepata muda mwingi wa kutosha zaidi, naamini tunaweza kuyashughulikia vizuri zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine, hili suala amezungumza na mwenzangu na wengine wameongea juzi, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kumiliki madini kwa niaba ya Watanzania wote, amezungumza jana Mheshimiwa Lema, wamezungumza na wengine suala hili naona tu kwamba kuna sehemu tumeteleza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Waziri atakapokuwa anahitimisha naamini yeye ni msomi mzuri sana, naamini kabisa kama mnakumbuka wakati wa Tume ya Warioba ile ya Katiba, Mheshimiwa Waziri yeye mwenyewe ni miongoni mwa watu waliosema kwamba Rais apunguziwe majukumu, Rais apunguziwe madaraka, Mheshimiwa Waziri leo anasema Rais amiliki madini yote ya nchi hii kwa niaba ya Watanzania wote, wakati naamini kabisa kwamba ni miongoni mwa watu waliotoa ushauri tumpunguzie Rais mamlaka kama hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la ardhi inatosha, lakini ya madini tuangalie utaratibu mwingine, naamini yeye ni msomi, ni mtaalam mzuri, lakini kwenye hili Mheshimiwa Waziri

debate mambo ambayo ni ya msingi kwa Taifa la Tanzania, uwezo wetu wa kufikiri utu wa mwanadamu, utu wa Mwafrika kuuweka mbele kuliko kitu kingine chochote, uwezo wetu wa kutuunganisha pamoja, tukianza kushutumiana hapa unaruhusu hao mabeberu watumie upande wowote na utalipasua Taifa la Tanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nilihusika kwenda Zimbabwe mwaka 2002, tulitumwa na Rais Mkapa, zile lugha za kibaguzi zilizokuwa zinatokea na tulikuwa na Mzee Mheshimiwa Ngombale Mwiru, Mheshimiwa Janguo, Mbunge wa Kisarawe; Mheshimiwa Emmanuel Nchimbi na wengine. Mpasuko uliokuwa umetokea Zimbabwe leo hii hawana hata *currency* yao, tukiangalia Venezuela Taifa lile limesambaratika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa mambo kama haya inatupasa sote kwa pamoja kuweka maslahi ya Mama Tanzania mbele na tuwe kitu kimoja bila kubaguana, badala ya kila mtu kusema hili langu, langu wakati Taifa hili ni letu sote.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Profesa Kabudi wewe ni Mwalimu wa Sheria, *Montevideo Convention* kitu cha kwanza rasilimali kubwa kuliko zote duniani ni watu, watu na kati ya zile tabia kuu nne ya kwanza ni watu, ardhi, utawala na mahusiano, lakini watu tunawapata kwenye wimbo wetu wa Taifa kwenye Hekima, Umoja na Amani. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa sisi watu wa Taifa la Tanzania takribani milioni 55 na maliasili zetu zote hizi, tunatakiwa kuwa na sauti hii moja, kwa maslahi ya wote, bila ubaguzi wa aina yoyote. Sasa huu Muswada ambao uko mbele yetu, najiuliza kweli maswali mengi sana, tangu tumeanza kulumbana hapa, huyu lile ambayo hailisaidii Taifa. Je, tunajitambua? Je, tunataka kukumbata giza au mwanga?

Mheshimiwa Naibu Spika, naona katika Miswada hii

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

tunataka kukumbatia mwanga, sasa mwanga huo kwa maslahi ya wengi ya pamoja sasa tunashirikiana vipi badala ya kushutumiana shutumiana tu na kupoteza muda wa Bunge na kupoteza rasilimali za Taifa badala ya sisi kujijua kwamba mikataba hii ikifanyika vizuri, tukiruhusu wawekezaji wakaja hapa, tukiangalia wananchi wa kwetu, kwa mfano, Mheshimiwa Waziri amesema kwenye hii Kifungu cha 11 ile mikataba itaangaliwa kuanzia huko nyuma itafunguliwa yote.

Mheshimiwa Naibu Spika, ndiyo *Commission* ya akina Mheshimiwa Thabo Mbeki wanasema; *Illicit financial flow* zote zinazofanyika Afrika zinafanyikia hasa kwenye mikataba. *Commission* ya Thabo Mbeki ya 2014, kwa kiasi kikubwa ile asilimia nyingine 30 ndiyo mambo ya dawa ya kulevya na kutakatisha fedha, lakini asilimia tano ni rushwa, uadilifu *integrity* ya watawala *integrity* ya viongozi *integrity* ya watu wetu ambayo wanasimamia mikataba hiyo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba Waheshimiwa Wabunge kuna kauli mbiu inayosema pamoja tutashinda na tukisema pamoja tutashinda hata kama unanichukia mimi angalia Taifa achana na James Mbatia.

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mbatia, Mheshimiwa Zitto umekumbushwa jana, mbona unakuwa namna hiyo.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea Mheshimiwa Almas Maige, atafuatia Mheshimiwa Steven Masele, Mheshimiwa Zainab Katimba ajiandae. (*Kicheko*)

MBUNGE FULANI: Leo amekuwa mkali kweli kweli.

MHE. ALMAS A. MAIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nakushukuru sana kwa kuniruhusu nichangie katika Muswada huu wa Marekebicho ya Sheria wa mwaka 2017. Nilitegemea

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Wabunge wote kuanzia jana na leo tungekuwa na furaha kubwa kwa sababu tunajaribu kusaidia Serikali kupitisha Muswada wa Sheria ambayo imeokoa na kutupa nguvu sana Watanzania wote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Kifungu cha tano (5) cha Muswada huu Serikali imetuletea mapendekezo ya kuchukua uwezo wa madini ya uchumi wetu wote kuuweka mikononi mwetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile ukiondoa Sehemu ya Kwanza ambayo ina tafsiri ya madini na maliasili ni nini na utendaji, Sehemu ya Pili ya Muswada huu imeleta marekebisho ambayo yatasaidia sana kumiliki madini haya. vilevile kuwa watu wa kwanza katika bara letu ambao tunajitetea kwa sheria yetu wenyewe kuweza kumiliki madini haya na kuweza kuyazuia yasitoke nje. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tatu inaanzisha pia Kamisheni ya Madini na Kamisheni hii imepewa kazi maalum na kuondoa jukumu lote lililokuwa la mtu mmoja mmoja, Waziri na sasa utendaji na usimamizi wa madini haya utakuwa chini ya Kamisheni na chini ya mwongozo utakaotolewa na Baraza la Mawaziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kuanzishwa kwa hifadhi ya madini na kuanzishwa pia *clearing houses* itasaidia sana kuweza kuyaona madini tangu yanapotoka mpaka yanapowekwa na kuyazuia yasitoke nje bila kujulikana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 20 na Ibara ya 21 imeanzisha Kamisheni ambayo itakuwa na msimamo na uongozaji wa madini, pia itaanzishwa kwa watu ambao wana uwezo. Atakuwepo Katibu wa Hazina, Katibu wa Ardhi, Katibu wa Wizara ya Ulinzi na TAMISEMI, watu hawa wamewekwa pale kimkakati.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nijikite sana kwenye sehemu ya *local content*. Kwa miaka mingi hawa watu wa

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

madini wamekuwa wakitumia huduma kutoka nje na imekuwa ndiyo sehemu kubwa sana iliyofanya sisi tushindwe kupata mapato ya madini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, *local content* inayoongelewa hapa sasa ni huduma zote ambazo zinatoka nje zipatikane hapa ndani, zikiwemo huduma za ulinzi, *insurance, financial*, mambo ya sheria, mambo ya fedha pia mambo ya huduma za chakula (*catering*), mambo hayo yote yamekuwa yanatumika kama sehemu ya kutorosha mapato au ya ulinganifu mizania kati ya mapato na faida ili watu wenye migodi wasilipe kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, limejitokeza suala la kutoiheshimu au kutoiamini Taasisi ya Mheshimiwa Rais. Naomba niwaambie wananchi na Wabunge wenzangu kwamba hatuwezi kuanzisha kitu kwa kupapasa tena. Kwa miaka yote karibu 57 na 60 ya uhuru wetu tumekabidhi ardhi yetu na vitu vyote kwa Taasisi ya Rais na hatujapata matatizo katika kukabidhi...

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda umekwisha Mheshimiwa. Ahsante sana. Mheshimiwa Stephen Masele atafuatiwa na Mheshimiwa Zainab Katimba na Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab ajiandae.

MHE. STEPHEN J. MASELE: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nikushukuru kwa nafasi hii na nimshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa maamuzi yake ya makusudi ya kudhibiti na kusimamia rasilimali za nchi, kwa kuagiza kuletwa Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru Waziri wa Katiba na Sheria kwa kazi kubwa ambayo ameifanya usiku na mchana na niwapongeze watumishi wote wa Wizara ya Nishati na Madini kwa michango yao mbalimbali ya mawazo na maarifa kuboresha Muswada huu. *(Makofi)*

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa haraka sekta ya madini naomba nitoe tu mfano wa nchi nne. Nchi ya Canada ina uzoefu wa sekta ya madini kwa miaka 440, ilianza tangu huko nyuma chini ya utawala wa Waingereza. Australia ina uzoefu wa zaidi ya miaka 176, Afrika Kusini ina uzoefu wa miaka 150, Ghana tangu enzi za *triangle trade* ina uzoefu wa miaka zaidi ya 167. Sisi kwa uwekezaji mkubwa ukiachilia mbali kabla ya ukoloni, wakati wa ukoloni na hasa enzi ya Waarabu tuna uzoefu wa miaka 25.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo ninachotaka kusema tunapozungumza kwamba muda hautoshi; katika utawala wa Mzee Mkapa, katika utawala wa Mzee Kikwete wameunda Tume tatu muhimu ambazo zimefanya kazi ya kitaalam, zimetafiti, zimefanya *fact finding mission* kwenye nchi mbalimbali zenye uzoefu na ndiyo zimekuja na mapungufu ya sheria zetu za madini, kuanzia sheria ya Mwaka 1979, sheria ya mwaka 1998, sheria ya 2010 ambayo ilikuwa na maboresho mengi sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, hoja hapa tuna muda wa kuchambua mapendekezo na maoni ya kitaalam yaliyoundwa na Tume zilizotumia pesa za walipa kodi kutuletea taarifa hizi za kitaalam. Unaweza ukasema tu unaibiwa lakini mwisho wa siku usiainishe wapi unaibiwa. Kwa hiyo, ninachotaka kusema, taarifa kwa maana ya *literature* ziko za kutosha, ipo Tume ya Kipokole, iko Tume ya Bomani, Tume ya Masha – zote zimetupa taarifa za kutosha. Hata hao wadau waliokuja hapa hawakuandika *overnight*, taarifa zile wanazo wamechukua tu kwenye *archives* zao wametuletea. Wajibu wetu sisi ni kuziweka pamoja kuzichambua na kutengeneza sheria iliyo nzuri. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimpongeze Waziri wa Katiba na Sheria kwanza kwa usikivu, anapokea ushauri. Tumemshauri mambo mengi ameyazingatia kwenye Muswada lakini amezingatia katika Majedwali aliyoleta. Kwa mfano, kwenye *local content* tunataka kutunga sheria hapa ambayo itawawezesha wazawa kushiriki katika biashara ya ku-*supply* kwenye migodi na makampuni ya uwekezaji. Hata

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

hivyo, ukiangalia kwenye Sheria za Kodi, *capital goods* ambazo zimeainishwa na sheria, wazawa wanapopata mikataba ya ku-*supply* bidhaa zile, wakija upande wa *TRA* wanaambiwa mikataba ile ni baina ya mwekezaji pamoja na *TRA* siyo kwa yule mzawa aliyepewa *tender* ya ku-*supply* bidhaa zile. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kufanya hivyo gharama za bidhaa zile zinakuwa ghali na kusababisha kwamba migodi sasa iamue kuagiza yenyewe *direct*. Kwa hiyo, ombi langu kwa Mheshimiwa Waziri na Serikali kwa ujumla, Sheria hizi lazima zitamke na zitambue mkataba wa ku-*supply* ambao amepewa mzalendo, Sheria ya Kodi itambue kwamba bidhaa zilizoorodheshwa na *capital goods* ziwe ni sehemu ya msamaha wa kodi ambao yule mzalendo amepewa apeleke. *(Makofi)*

Mheshimiwa Nabu Spika, pia nataka kuishauri Serikali; kwenye ubia wa kampuni ni sahihi kabisa, asilimia 16 sahihi kabisa, lakini tuendelee kuongeza kwamba Serikali imiliki, iwe na ubia kwenye kumiliki leseni. Kwa kufanya hivyo tutaweza kudhibiti kuanzia utafiti, kwa sababu iko biashara kubwa ya utafiti. Yako makampuni kazi yao ni kutafiti na kuuza leseni kwenye makampuni ya uchimbaji. Kwa hiyo, kama Serikali haishiriki pale, tafsiri yake kwamba kuna mapato yatatupita na kuna mambo mengi yatafanyika pale bila sisi kutambua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye suala la uthamini sheria imeweka vizuri sana, imedhibiti vizuri uthamini nami nisisitize tu Serikali pia tuwe na *laboratory* zetu ili tuweze kujua thamani halisi ya madini tunayozalisha.

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Stephen Masele. Mheshimiwa Zainab Katimba atafuatiwa na Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab na Mheshimiwa Abdallah Bulembo kama tutakuwa na muda tutakuruhusu.

MHE. ZAINAB A. KATIMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru. Kwanza ningependa kutoa pongezi zangu za dhati kwa jitihada za kizalendo zilizofanywa na Mheshimiwa Rais Dkt. John Pombe Magufuli tena za makusudi kabisa za kuhakikisha kwamba tunafanya marekebisho ya sheria ili kuhakikisha kwamba tunaepukana na wizi wa aina yoyote dhidi ya rasilimali zetu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa pia kuipongeza Serikali katika mchakato wake huu wote, pia ningependa kumpongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali, kipekee ningependa kumpongeza Waziri wa Katiba na Sheria, Profesa Kabudi kwa jitihada hizi zote na kwa kazi ya kuainisha upungufu ambao upo katika sheria zetu na kuuleta hapa ili tuweze kuufanyia marekebisho. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa kujielekeza katika mambo machache. Kwanza, ningependa kupongeza jitihada za kuongeza hiki Kifungu cha tano (5) katika Muswada huu ambacho kimetambua na kuweka umiliki wa rasilimali kwa maana ya madini, petroli na gesi asilia kwa wananchi wote lakini zisimamiwe na Rais kwa niaba ya wananchi wa Tanzania. Kipengele hiki na Kifungu hiki kinaenda sanjari na sambamba na Ibara ya 27 ya Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano ambayo inaweka wajibu wa kila mwananchi kusimamia rasilimali za Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Kifungu cha 21, Kifungu hiki kimeweza kuondoa yale mamlaka ambayo yalikuwa kwa Waziri (*discretionary powers*) za Waziri katika masuala ya madini. Imeanzishwa Kamisheni ya Madini ambayo yenyewe sasa ndiyo itakuwa ina jukumu au kazi kubwa na jukumu la kisheria la kusimamia na kuendesha shughuli zote za madini nchini. Hii ni jitihada kubwa sana na itasaidia sana kuondoa zile *discretionary powers* za Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, zaidi kushauri katika kifungu hiki ni kwamba kuna umuhimu wakati wa utekelezaji wa sheria chombo hiki Kamisheni ya Madini iweze kupewa na

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

itengenezewe mazingira muhimu yote yatakawawezesha kutekeleza majukumu yake. Kwa maana ya wawepo wataalam wa kutosha wenye uzalendo na wasio na matamanio ya rushwa. Kuwepo na bajeti ya kutosha, muhimu zaidi waweze kupewa vifaa vitakavyowawezesha kufanya shughuli zao kwa ufasaha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, zaidi ukienda katika kipengele cha nane (8) katika Muswada huu ambacho kimezungumzia *local content*, tumeona kwamba kipengele hiki kinataka yale makampuni yanayokuja kuwekeza katika madini yaweze ku-*submit* au kuwasilisha mpango wa ushiriki wa Watanzania katika kazi hizi za madini yaani *local content*.

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa kushauri zaidi katika kipande hiki kwa sababu tunataka wazawa ndio waweze kunufaika na masharti ya kifungu hiki. Kwa hiyo, ni muhimu katika ku-*define local companies* yaani makampuni wazawa ambayo na wenyewe ni wazawa kimsingi yaweze kuwa *defined* kwa kuzingatia *majority shareholding* kwenye kampuni husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa nina maana kwamba, kigezo kisiwe usajili wa kampuni, kwa sababu kwa mujibu wa Sheria za Makampuni yaani *Companies Act*, unaona kwamba *Local Company* imekuwa *defined* kumaanisha kampuni iliyosajiliwa na *BRELA* lakini *foreigner* au makampuni ya nje yanaweza yakaja yakasajili kampuni Tanzania, badala yake *local company* iwe *defined* kwa maana ya wazawa katika kampuni husika wawe wana *shareholding* zaidi ya asilimia 51. Hivyo ndiyo tutakuwa tunahakikisha kwamba wazawa kweli wanaweza kunufaika na kifungu hiki... (Makofi)

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Zainab Katimba. Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab atafuatiwa na Mheshimiwa Hussein Bashe tutamalizia na Mheshimiwa Martha Mlata.

MHE. BALOZI ADADI M. RAJAB: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nashukuru sana kupata dakika kidogo za kuweza kuchangia Muswada huu ambao ni muhimu sana. Kwanza ningependa sana kumshukuru Mheshimiwa Rais kwa uamuzi wake wa kuleta Miswada hii ya jana na leo hapa Bungeni. Ni Miswada muhimu sana na kwa kweli ni uamuzi mgumu sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la Hati ya Dharura ilibidi suala hilo liweze kuletwa hapa Bungeni, imeletwa kwa Hati ya Dharura kutokana na mambo ambayo yalikuwa yanafanyika hapo nyuma, mambo ya wizi, mambo ambayo hatuna faida nayo dhidi ya madini yetu ambayo tumeanza kuyachimba kwa muda mrefu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jana tulipitisha Miswada miwili ambayo ni ya muhimu sana, Miswada ambayo imeweka rasilimali za nchi hii katika mikono ya wananchi, Miswada ambayo imetoa uwezo wa kuangalia mikataba yote ambayo imeingiwa hapo nyuma na ile ambayo itafanyika hapo mbele kuweza kuiangalia. Miswada ambayo pia imeipa Bunge uwezo wa kupitia Miswada hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, leo tuna Muswada ni wa muhimu sana, Muswada wa Marekebisho Mbalimbali ya Sheria za Madini na Gesi hapa nchini. Muswada huu ni muhimu nami nimeuwekwa kwenye *categories* mbili, kwanza ni Muswada ambao ukiangalia kifungu ambacho kimetoa hisa ambacho ni muhimu sana katika Muswada huu. Kifungu hiki ni kifungu ambacho kitatupa faida pia ni kifungu ambacho kinaweza kikaangalia maslahi yote ya madini ambayo tunayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiangalia kifungu hicho ambacho kiko kwenye Kifungu cha 10, ni kwamba Serikali uitakuwa na asilimia kuanzia 16 mpaka 50 na Wawekezaji watachukua hiyo 50. Sasa nataka Mheshimiwa Waziri atakapokuja ku-*wind up* atoe ufafanuzi makini kabisa kwenye kifungu hiki. Kwanza kwa sababu kuondoa zile hisia za kusema kwamba wawekezaji wanatakiwa asilimia 30

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

kuweka kwenye soko la hisa na baadaye mwekezaji atabakiwa na asilimia 20. Sasa hii *notion* ni lazima ui-*clarify* ili kuonesha kwamba wawekezaji wasiwe na wasiwasi wowote, ni suala la marekebisho ambayo na wao wenyewe watakuwa na faida. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pili nataka akija kuhitimisha Mheshimiwa Waziri atoe ufafanuzi kwamba suala la udhibiti mapato, kwa sababu tumeona kwamba wawekezaji wamekuwa wakileta ripoti zote ambazo ni *loss, loss!* Tunataka kuona kwamba vifungu gani ambavyo nimeangalia kwa haraka haraka lakini nimeona madaraka hayo yako kwenye *Commission*. Sasa ni vifungu gani ambavyo vinawabana hawa *Commission* kuhakikisha kwamba kweli na sisi tumeweka udhibiti kwenye kuangalia hizi hisa ambazo tunazipata, *alternatively* ni kuhakikisha kwamba kwenye suala la utawala wa wawekezaji hao basi na sisi tunakuwa na mtu wetu kwenye *finance department* ambae ataangalia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tatu ni suala ambalo limezungumzwa na Mheshimiwa Masele hapa na ni suala ambalo tumelizungumza kwenye Kamati. Ni lazima suala hili lianzie kwenye leseni, kwa hiyo nategemea kwenye marekebisho ambayo utayaleta kwamba wachimbaji au waombaji wawekezaji ni lazima tuanzie kwenye leseni.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni Kifungu cha 21. Kifungu cha 21 ambacho kinaunda Tume hii ya Madini, kwa kweli nimefurahi sana kwa sababu kime-*take into consideration* watu wote ambao wanahusika na mambo haya. Pia hata wachimbaji wadogo wadogo wako *included* naamini kwenye marekebisho ambayo hatujayaona atayaweka. Nataka kuona kwamba ni kwa nini Katibu Mkuu wa Madini na Nishati hakuwekwa kwenye hii. Nategemea nipate ufafanuzi ambao ni muhimu sana kwa sababu naamini Katibu Mkuu wa Nishati na Madini ni muhimu awepo kwenye Tume hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ni Kifungu cha 100B

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

suala hili ni zuri sana kwa sababu naamini kwenye mapendekezo au marekebisho ya Mheshimiwa Waziri ataingiza kusimamia kuanzia *mining, sorting* na hata kuendelea mpaka kwenye uuzaji na kuthamini. Kwa hiyo, kuwepo kwa Maafisa wetu kwenye ushiriki huo ni muhimu sana kwenye hicho kifungu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Kifungu cha 102 pia nashukuru kwamba makampuni ambayo ...

(Hapa kengele illia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa muda wako umekwisha. Waheshimiwa Wabunge kwa mujibu wa Kanuni ya 28(2) nakusudia kuongeza nusu saa ili kumalizia shughuli zilizo mbele yetu. Fasili hii inanitaka niwahoji.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, walioafiki wameshinda. Sasa tutamsikiliza Mheshimiwa Hussein Bashe, tutamalizia na Mheshimiwa Martha Mlata halafu nitawaeleza shughuli nyingine iliyo mbele yetu baada ya hiyo. Mheshimiwa Bashe.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushuku kwa kunipa fursa. Moja niipongeze Serikali kwa *boldness* na *decision* ya kuleta Miswada yote hii mitatu kwa Hati ya Dharura.

Mheshimiwa Naibu Spika, unapokuwa kwenye *crisis* lazima utafute *solution* kwa wakati huo huo ili kukabiliana na *crisis* inayokukabili. Kutoa fursa ya kusema kwamba Miswada imekuja kwa hati ya dharura, imefanya nini dharura hii inaondoa fursa ya kutengeneza sheria bora zaidi, nadhani *you have to start somewhere* ili uweze kufikia kule unapotaka kwenda. *(Makofi)*

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Naibu Spika, hivyo niipongeze Serikali na binafsi nataka niishauri Serikali. Maamuzi haya tuliyofanya kama nchi ya kuweka rasilimali za nchi mikononi mwa Watanzania, lazima mjue kwamba Mfumo wa Kibepari wa dunia utapambana na dhamira hii iliyoonesha na Taifa letu. (Makofi)

Sasa Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niishauri Serikali nimeona kwenye mapendekezo ya hii *Supplement Bill*, naomba kwa dhati kabisa Serikali iangalie *our fallback position* katika mapambano haya ni wachimbaji wadogo. Tutarajie kunaweza kukatokea watu waka-*pull out* mitaji yao ili waweze *kutu- stuff*, wakijua kwamba kutatokea *multiplier effect* kwenye mauzo yetu ya dhahabu nje na shilingi yetu. Kwa hiyo, *solution* pekee ambayo ningeiomba *Commission* ambayo itateuliwa na Katibu Mtendaji atakayeteuliwa na Mheshimiwa Rais, lazima aanze *effectively* kushughulika na suala la wachimbaji wadogo, ku- *regulate* wachimbaji wadogo ili tuanze kuuza dhahabu yetu kwa wingi kupitia wachimbaji wadogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, niliambie Bunge hili, binafsi kama Hussein Bashe na Mbunge wa Jimbo la Nzega sioni *value*, sioni *value* ya uchimbaji mkubwa mpaka sasa katika Taifa letu, sioni! Tutabaki na takwimu kubwa na kuona uwepo wao nataka niwape taarifa Waheshimiwa Wabunge. Miaka ya 1980 nikiwa mdogo, Nzega kulikuwa na daladala zinatoka Nzega Mjini kwenda Isungangwanda kwa wachimbaji wadogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, alipokuja *resolute* daladala zilikufa biashara ile ikachukuliwa na *caterya* kwao, *there was no growth* kwenye uchumi wetu, matokeo yake leo wametuachia mahandaki, juzi mlimsikia. Duniani is the *only country* Tanzania mwizi anaweza akaja kwa Wabunge kuwapa ushauri, *CEO* wa *Resolute* nae alikuja kutupa ushauri wa namna gani wa kulinda rasilimali zetu na yeye aliondoka na fedha za wananchi na amelipa kodi *only two years, over ten years* wamechimba dhahabu katika Mji wa Nzega. (Makofi)

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niwaambie Waheshimiwa Wabunge tujiandae hii ni kama vita ya Uganda, lakini *in a different way*, kwa hiyo tujiandae kujifunga mkanda, *we might surfer* na tuwe tayari kuungana kwa ajili ya rasilimali za nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niombe tu kwa Mheshimiwa Waziri jambo dogo, tunaye Kamishna wa Madini ambaye atateuliwa na Rais, *according to this law*, vilevile kutokana na sheria hii atakuwepo Katibu Mtendaji Mkuu wa *Commission* atakayeteuliwa pia na Rais, hawa watu wawili watakuwa wanafanya *function* na ukimtazama Kamishna kutokana na mabadiliko ya sheria hii anamshauri Waziri, Katibu atakuwa anafanya *day to day activity* na kuishauri *Commission*, wakati huo *modal* yetu ya uchumi wa madini inahamia kwa wachimbaji wadogo, hili tujiandae kisaikolojia, kufuta Makamishna wa *zones*, kuwaondoa ambao walikuwa wanaenda kuleta huduma kwa wachimbaji wetu wadogo ita-*work against us*.

Mheshimiwa Naibu Spika, niishauri Serikali ilitazame jambo hili na namna ya ku-*harmonies* Kamishna na Mtendaji Mkuu na *Zonal Office* zitakazokuwa chini ya Makamishna wa Kanda, *this is very important*.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la mwisho...

(Hapa kengele ililia kuashiria kuisha kwa muda wa mzungumzaji)

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja na ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Martha Mlata.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nami naomba niungane na wale ambao wameendelea kumpongeza Mheshimiwa Rais, pia nimpongeze kaka yangu Mheshimiwa Kabudi pamoja na

Mwanasheria Mkuu ambao kwa kweli wameonyesha uzalendo mkubwa wa kuweza kusimamia mabadiliko na marekebisha haya kwa manufaa ya nchi yetu ambayo Mheshimiwa Rais amekusudia kuwasaidia Watanzania kutoka mahali walipo ili uchumi wa Taifa hili uendelee kupaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana wewe mwenyewe umeona watu wameshindwa kumpa jina Rais wetu, kuna wengine wanaamua kumtoa kwenye Chama cha Mapinduzi wanataka wamweke kama yeye, hii inaonesha ni namna gani wamemkubali na wana imani naye. Nawapongeza sana na tuendelee kumuunga mkono kwa sababu tumekubali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, inanikumbusha wale wanafunzi walipomtembelea Yohana gerezani, Yohana akauliza aliposikia habari za Yesu nendeni mkamuulize je, ni yeye yule au tumtazamie mwingine? Yesu akawaambia, kamwambieni kwamba matendo na yale yote mnayoyaona nendeni mkamweleze yote. Watanzania wameyaona matendo ya Mheshimiwa Rais John Pombe Magufuli wana uhakika kwa matendo tu, inaonesha ndiye ambaye anakuja kulitoa Taifa hili mahali ambapo tumekuwa tukinyonywa hasa kwenye upande wa uchumi na mabepari. Kwa hiyo, tuendelee kumuunga mkono kwa nia yake hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna wengine wameonesha wasiwasi wao kwamba, kwa nini mamlaka makubwa yaende kwa Rais, nataka kusema wananchi tayari walishampa mamlaka, lakini kumbukeni yeye ndiye Amiri Jeshi Mkuu wa Jeshi letu la Tanzania, tumemwamini kumkabidhi Jeshi hatuwezi kushindwa kumkabidhi rasilimali za nchi yetu, kwa hiyo, lazima tuendelee kuwa na imani naye. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu ya muda naomba nizungumzie kuhusu Madini *House*; tumeona kwamba pamoja na mrabaha utaokuwa unalipwa bado kutakuwa na dhahabu ambayo itakuwa inapelekwa Benki Kuu. Hii naiunga mkono kwa sababu kwanza itaongezea thamani ya pesa yetu.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa Madini *House* naomba madini yote yapite pale, lakini bado naomba wachimbaji wadogo ili waweze kunufaika kama Rais ambavyo amekusudia, pale kuwe na utaratibu wa kwamba Serikali kama ambavyo inaweza ikanunua mahindi kutoka kwa wakulima, ijipange pia kuwe na utaratibu wa kununua yale madini hasa dhahabu kutoka kwa wachimbaji wadogo. Hii itawasaidia sana wachimbaji wadogo wasiweze kuibiwa, kwa sababu wanakuja wale wachuuzi wananunua kwa wachimbaji wadogo, wao wanatorosha madini yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hii itaisaidia sana nchi yetu kwanza kuhifadhi dhahabu ambayo ni nyingi ambayo itasaidia kukuza uchumi wa Taifa letu. Nikiangalia kuna wakati tulikuwa tunapita kwenye migodi yetu, tunakuta wale wachimbaji wadogo wameshika dhahabu mikononi wanaenda watu wanazinunua ndio hao wanaoenda kupita kwenye njia za panya. Kwa hiyo, naomba sana uwepo utaratibu huo ili wachimbaji wetu waweze kunufaika kama Mheshimiwa Rais ambavyo ameunga mkono.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hili kwa sababu natambua shida ambazo tunazo kule kwa wananchi wetu; bado tunahitaji maji, bado tunahitaji madawa, bado tunahitaji watoto wetu waweze kukaa kwenye madarasa mazuri na hii itakwenda kusaidia. Nampongeza Rais.

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante na naunga mkono.
(Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Lucy Simon Magereli kwa mujibu wa Kanuni ya 50(1) ametoa kusudio la kutoa maelezo binafsi kwa mujibu wa Kanuni hii. Pia Kanuni ya 28(8) ambayo inamtaka awe ameyawasilisha hayo maandishi kwa Spika siku moja kabla, masharti ya fasili hiyo pia yamezingatiwa.

Waheshimiwa Wabunge, sasa nitampa nafasi kwa mujibu wa Kanuni zetu zinavyotaka, Mheshimiwa Magereli

ya kutoa maelezo yake binafsi na baada ya yeye kutoa maelezo binafsi nitaelekeza nini cha kufanya. Mheshimiwa Magereli.

**MAELEZO BINAFSI YA MHESHIMIWA LUCY S. MAGERELI
KUHUSU TAMKO LA SERIKALI LA MWAKA 2008 KUHUSU
KUTWAA ARDHI YA KIGAMBONI**

MHE. LUCY S. MAGERELI: Mheshimiwa Naibu Spika nakushukuru sana kwa fursa ya kutoa maelezo yangu binafsi kama nilivyoomba.

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla sijasoma, naomba nitoe shukrani zangu kwa Ofisi ya Bunge kwa ku-*facilitate* kufikia hatua hii. Pia nitoe utangulizi kwamba suala hili ni suala ambalo kwa ujumla linahitaji maelezo ya uelewa kimsingi hasa kuhusu suala hili ambalo nakwenda kulisoma.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa nafasi uliyonipa kutoa maelezo yangu binafsi katika Bunge lako Tukufu, natoa maelezo haya kwa mujibu wa kanuni ya 50(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo Januari 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, tarehe 24 Oktoba, 2008 Serikali ilitoa tamko la Serikali kutwaa ardhi ya Kigamboni pamoja na vilivyomo zikiwemo nyumba, majengo ya biashara kwa nia ya kuanzisha Mji Mpya wa Kigamboni. Kutokana na tamko hili wananchi wa Kigamboni wameishi katika kizungumkuti cha ardhi yao kupoteza thamani, kushindwa kufanya uendelezaji wowote na kushindwa kutumia ardhi na majengo yao kama dhamana ya kukopea katika taasisi za fedha ili kuendeleza maisha yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya tamko la Serikali la kutwaa ardhi ya Kigamboni, Serikali iliunda mamlaka ya kuendeleza Mji Mpya wa Kigamboni *KDA* na kutwaa eneo la hekta takribani 6,900 ili kusimamia na kuendeleza Mji huo. Aidha, kwa kuwa Serikali imeonesha dhamira ya kutoendelea na mradi wa Mji Mpya wa Kigamboni ni wakati muafaka sasa kurejesha ardhi hiyo kwa wananchi na kufuta tangazo

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

la Serikali la tarehe 24 Oktoba, 2008 na kuifuta *KDA* na majukumu yake kukabidhiwa kwa Halmshauri ya Wilaya ya Kigamboni.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwanzoni mwa mwaka 2017, Waziri mwenye dhamana ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi alitoa tamko la kuwataka wananchi wote wanaomiliki ardhi na nyumba wahakikishe kuwa wanalipa kodi husika kabla ya tarehe 30 Juni 2017. Baada ya hapo ikiwa hawatakuwa wamekamilisha hadi tarehe hiyo, watanyang'anywa milki za ardhi na majengo. Katika zoezi hili wananchi wa Kigamboni wamejikuta wakidaiwa malimbikizo makubwa ya kodi za ardhi na majengo kwa takribani miaka tisa (9) ikiwa bado ardhi tajwa inamilikiwa na Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mazingira haya wananchi wa Kigamboni tunajisikia kuonewa na kutotendewa haki kwa kudaiwa na kutozwa kodi ya ardhi na majengo katika ardhi ambayo ilitwaliwa na Serikali. Binafsi naona kuwa kitendo cha wananchi kudaiwa kulipa kodi za ardhi, majengo na malimbikizo yake, katika ardhi na mali zilizotwaliwa na Serikali ni kufanya dhuluma dhidi ya wananchi wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, nasikitika kueleza kwamba hadi leo tarehe 4 Julai, 2017, bado hakujatolewa tamko rasmi la Serikali kuondoa dhamira yake ya kufuta tamko la utwaaji wa ardhi ya Kigamboni na wala kuvunja Mamlaka ya Kuendeleza Mji Mpya wa Kigamboni *KDA*.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni maoni yangu kwamba, ni wakati muafaka sasa kwa Serikali kuangalia suala hili kwa umakini na hatimaye kutoa kauli kuhusu madeni ya kodi ya majengo, ardhi na malimbikizo yake katika Mji wa Kigamboni.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana na naomba kuwasilisha. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge kwa mujibu wa Kanuni ya 50 hoja hii haiwezi kujadiliwa, lakini Mheshimiwa Magereli katika maelezo yake ametoa maelezo kwamba kwanza anataka maelezo kutoka kwa Serikali kuhusu jambo hili, ama wakati akimalizia amesema kuhusu kauli ya Serikali.

Waheshimiwa Wabunge, Kanuni ya 49 inazungumzia Kauli za Mawaziri lakini tukitumia ambazo na zenyewe taarifa inatakiwa kutolewa, tukitumia Kanuni ya 28(11) Spika anaweza kutoa idhini kwa Serikali kutoa hayo maelezo, kwa kuwa Mheshimiwa Magereli alipoleta hili jambo lake anahitaji hayo maelezo. Nitotoa fursa kwa mujibu wa fasili ya 11 kwa Mheshimiwa Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, atoe ufafanuzi juu ya jambo hili alilolieza Mheshimiwa Magereli.

Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kushukuru sana kwa nafasi uliyonipa. Aidha, namshukuru sana Mheshimiwa Lucy Simon Magereli kwa hoja hii aliyotoa kwa ushirikiano alionipa katika kuhakikisha kwamba hoja hii inawasilishwa, amekuwa muungwana kidogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kutoa taarifa kwamba jambo hili tulishawahi kulijibu hapa mwaka 2015, kwa hoja ambayo ilitolewa na Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile, Mbunge wa Kigamboni, ndicho kilichonifanya mimi baada ya uteuzi kwenda Kigamboni tukiwa na Waziri wa TAMISEMI wakati huo alikuwa Mheshimiwa Hawa Ghasia, tukiwa na Mheshimiwa Angellah Kairuki kama Naibu Waziri na kuweka makubaliano mapya na wananchi wa Kigamboni, chini ya ufuatiliaji wake na ndipo tukakubaliana na tukatua ufafanuzi mpya ambao umechapishwa kwa *GN* mwaka 2015.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitarudia ufafanuzi uliopo, ni kweli kwamba *KDA* ilianzishwa kwa *GN* Namba 6 ya tarehe

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

18 Januari, 2013. Ni kweli pia *GN* namba 7 ya tarehe 18 Agosti, 2013 ilitolewa na Serikali ya kumpa majukumu *KDA* ya kupanga eneo la Kigamboni, lakini siyo kutaifisha ardhi ya Kigamboni. Hayo ndiyo yaliyosababisha mgogoro mkubwa kati ya wananchi wa Kigamboni na Serikali, 2015 Serikali ikalazimika kwenda kutoa ufafanuzi baada ya kushirikisha wadau wote wa Kigamboni. Ufafanuzi uliopo mpaka sasa ni kwamba Serikali haitachukua ardhi ya wananchi wala haitatwaa ardhi ya mwananchi wa Kigamboni. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ardhi ya Kigamboni itaendelea kuwa na umiliki wa watu binafsi kama ulivyo katika nyaraka rasmi za Serikali. Mpango wa Uendelezaji wa Mji wa Kigamboni utashirikisha watu wenye ardhi yao na wawekezaji kupitia watu wenye ardhi yao Kigamboni. Kwa hiyo, kama kuna mtu ana ardhi yake Kigamboni, yeye ndiye atakayesimamia uwekezaji na mwekezaji mwingine atakayetamani kuwekeza kwenye ardhi ya mwananchi mwenye hati, lakini siyo mali ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, hakuna ardhi iliyotwaliwa na Serikali Kigamboni na Serikali haina nia ya kutwaa eneo lote la Kigamboni kufanya hivyo, kazi ya Serikali kwa mujibu wa *GN* ilikuwa kusimamia upangaji na hii ndiyo kazi kupitia Sheria ya Mipango Miji inasimamiwa katika Manispaa zote.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwaka huu pekee tuna *master plan* kama za Kigamboni 30. Juzi nimezindia *master plan* ya Mtwara, Musoma na sehemu nyingine watu wote wana-*comply* na masharti ya *master plan* na *master plan* ndivyo utaratibu ulivyo kila baada ya miaka sita lazima Miji hii ipangwe upya ili Miji izaliwe mipya. Kwa hiyo utaratibu wa *KDA* sio mgeni ni kwa kutekeleza *master plan*.

Mheshimiwa Naibu Spika, majibu yangu ni kwamba wamiliki wa nyumba Kigamboni wataendelea kumiliki nyumba zao kwa sababu ni mali yao na kwa maana hiyo wana wajibu wa kulipia *property tax* kwa sababu ni mali yao. Serikali tangu ilipotangaza mamlaka ya *KDA*

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

hatukutaifisha nyumba, hatukutaifisha *any property* ya mwananchi, wananchi wameendelea kumiliki na kuishi kwenye nyumba hizo, kwa hiyo jukumu la kulipa *property tax* kwa nyumba wanazoishi na tunao ushahidi kuna baadhi wamezichukulia mpaka na mikopo Benki, kwa hiyo jukumu la kulipia *property tax* litaendelea kuwa ni jukumu la mwannchi anayemiliki *property*ndani ya Kigamboni. Nilitaka hili nieleweke. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kulipa au kutokulipa hiyo ni *individual decision* ya mwenye mali, kwa sababu sheria ipo kwa sababu usipolipa *then* unaweza kupata *penalty*. Yaliyohamishwa sasa ni majukumu tu, Manispaa ni mpya, *TRA* ndiyo inayokusanya, kwa hiyo lazima wananchi wote wanaomiliki majumba ndani ya Kigamboni wa-*comply* na Sheria ya Fedha ya sasa inayotaka kodi ya majengo ilipwe *TRA*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo hili kama kuna mtu ana tatizo moja moja ni jambo la mtu mmoja haliwezi kuwa la jumla. Kwa upande wa ardhi *master plan* imezinduliwa Kigamboni, yapo maeneo ya makazi ambayo mwananchi ana hati imempa masharti ya makazi, lakini *master plan* imetambua sasa kwamba eneo hilo litakuwa ni huduma za umma au barabara, kwa hao tu, ambao *master plan* imewaondolea ule umiliki ambao uliwapa fursa ya uendelezaji uliopo kwenye hati, hao peke yao ndio ambao wakati wa uendelezaji wa Mji Mkuu Serikali itawa fidia.

Mheshimiwa Naibu Spika, wale ambao wamepewa ardhi katika maeneo ambayo Serikali itayatwaa kwa ajili ya kujenga miundombinu, hao peke yao. Hao sasa wanatakiwa kwenda *KDA* kila mwananchi mwenye ardhi anapaswa kwenda *KDA* kuangalia je, eneo lake kwa mustakabali wa *master plan* limepangwa kuendelezwa nini, kama ni barabara aandike barua apeleke kwa Kamishna Msaidizi wa Kanda ya Dar es Salaama atampa maelekezo namna ya kufanya.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Naibu Spika, yapo mambo mawili Serikali inaweza kufanya, kwanza kumlipa fidia au kumpa fidia ya kiwanja kingine mahali pengine akaendeleze au kumpa fidia stahili katika eneo lile endapo Serikali itaendelea kuwa na nia ya kujenga miundombinu katika eneo lile lililopangwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nasisitiza uendelezaji ullobaki katika *KDA* Kigamboni utaendelezwa kwa usimamizi wa wenye ardhi mwenyewe isipokuwa kwa mwongozo wa *master plan*. Haya ndiyo majibu nilimpa Mheshimiwa Dkt. Faustine Ndugulile na ndiyo maana Mheshimiwa Ndugulile mnakumba hoja zote hizi alikuwa hazileti tena kwa sababu tulielewana katika kutengeneza mwongozo huu 2015 pamoja na wadau wa Kigamboni, pamoja na Kamati ya Ardhi ya Bunge hili, huu ndio mustakabali wa Kigamboni. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka nifafanue hili, isipokuwa kwa upande wa ardhi, kama kuna mwananchi wa Kigamboni ana matatizo binafsi ya ulipaji wa kodi anahitaji kufafanuliwa ajue kwamba eneo langu sasa limepangwa matumizi gani anaweza kuniona mimi, anaweza kwenda kwa Kamishna wa Ardhi wa Kanda ya Dar es Salaam, anaweza kumwona Katibu Mkuu tukampa ufafanuzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria inanipa mamlaka kwa yeyote ambaye anafikiri pengine amelimbikiziwa kodi ya ardhi kwa eneo ambalo Serikali tunakusudia kujenga barabara aandike moja kwa moja kwa Waziri. Waziri anayo mamlaka ya kuondoa kodi yake wakati tunasubiri kumpa fidia ili aondoke katika eneo hilo la barabara.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nataka kutoa ufafanuzi, namshukuru sana kama nilivyosema ndugu yangu Mheshimiwa Lucy Simon Magereli kwa kulileta hili leo, najua wakati ule dada yangu hakuwa Mbunge, kura hazikutosha lakini alikuwepo kwenye mkutano wa wadau, najua analiuliza hili. Namshukuru sana na ndugu yangu Mheshimiwa Dkt. Ndugulile ambaye hayupo hapa leo.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, namshukuru yeye zaidi, kwa sababu ndiye aliyenifanya nikutane na wadau mwaka 2015, mpaka Serikali ikafikia jukumu la kutoa marekebisho haya ambayo kama mnavyoona ukiangalia vita na mapambano yaliyokuwepo Kigamboni, leo yamepungua sana kutokana na muafaka uliojengwa mwaka 2015. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nipo tayari kwenda Kigamboni kwa wananchi wanaoniskiliza kwenda kutoa ufafanuzi kwa wadau huko huko Kigamboni kama hawajaelewa. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Waziri kwa ufafanuzi huo, naamini kwamba Mheshimiwa Magereli atachukua ufafanuzi huo na kuwaeleza wananchi lile wanalopaswa kufanya na wengine pengine awape ushauri kama Mheshimiwa Waziri alivyosema ili waweze kwenda Wizarani kupata ufafanuzi zaidi. Vile vile kwa kuwa Mheshimiwa Waziri yupo tayari kuja Mheshimiwa Magereli kama kuna watu wenye matatizo yao wewe wakusanye aje awajibu yeye mwenyewe kama bado ufafanuzi wako watakuwa hawajaelewa vizuri.

Baada ya kusema hayo Waheshimiwa Wabunge nina tangazo moja hapa, ambalo linatoka kwa Mheshimiwa Anna Lupembe - Mwenyekiti wa Ibada *Chapel* ya Bunge, anawatangazia Waheshimiwa Wabunge wote kwamba leo kutakuwa na Ibada katika Ukumbi wa Pius Msekwa Chapel ghorofa ya Pili, leo siku ya Jumanne tarehe 4 Julai, 2017 mara baada ya kusitisha shughuli za Bunge. Kwa hiyo, anaomba Waheshimiwa Wabunge mwende kwenye Ibada.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, nasitisha shughuli za Bunge mpaka saa kumi na moja kamili leo jioni.

(Saa 7.25 Mchana Bunge lilisitishwa hadi Saa 11.00 Jioni)

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alikalia Kiti

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge majadiliano yanaendelea na kwa upande wa Waheshimiwa Wabunge tulishamaliza wale waliokuwa kwenye orodha kama ilivyokuwa imeombwa siku ya leo. Kwa hiyo, sasa nimkaribishe Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ili aanze na tulivyokubaliana ni dakika 20.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena nichukue fursa hii kukushukuru wewe binafsi na viongozi wenzako wa Bunge hili la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa jinsi ambavyo mmeendelea kutekeleza majukumu yenu na ufanisi ipasavyo kiasi cha kuwezesha Mkutano huu wa Saba wa Bunge ambao sasa unakaribia kumalizika kuendelea vizuri na kwa ufanisi mkubwa sana. Mwenyezi Mungu aendelee kuwabariki ipasavyo katika utekelezaji wa majukumu yenu.

Mheshimiwa Spika, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kupata fursa ya kuchangia hapa na namshukuru sana Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria kwa ushirikiano ambao amenipatia wakati wote wa Miswada hii. Nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wote ambao wamepata fursa ya kuchangia na hususan Kamati yenyewe ya Katiba na Sheria imefanya jambo kubwa sana kwenye suala hili. Kipekee nimshukuru Mheshimiwa Mchengerwa na Wajumbe wa Kamati wote.

Mheshimiwa Spika, kabla sijaenda mbali kwa mara nyingine tena nikushukuru kwa jinsi ambavyo umeweza kusimamia Miswada yote hii mitatu kiasi kwamba Wabunge wote wakapata fursa ya ushiriki mpana kabisa na wadau wengine kitu ambacho kiliwezesha sana kuchangia Miswada hii.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, napenda kuwatambua Wabunge 15 ambao wamechangia Muswada huu. Wawili wamechangia kwa Maandishi na hawa ni Mheshimiwa Zitto Kabwe na Mheshimiwa Ali Hassan Omar King. Wengine wamechangia hapa kwa kuzungumza na watu hawa ni Mheshimiwa Ibrahim Hassanali Raza, Mheshimiwa Taska Mbogo, Mheshimiwa Lolesia Bukwimba, Mheshimiwa Abdallah Mtolea, Mheshimiwa Mwita Waitara, Mheshimiwa Pascal Haonga, Mheshimiwa James Mbatia, Mheshimiwa Almas Maige, Mheshimiwa Stephen Masele, Mheshimiwa Zainab Katimba na Mheshimiwa Balozi Adadi Rajabu bila kumsahau Mheshimiwa Hussein Bashe na Mheshimiwa Martha Mlata kwa ujumla tunawashukuru sana kwa michango yenu.

Mheshimiwa Spika, ushauri wa Kamati tumeuzingatia kama ambavyo mnaona kwenye Jedwali la Marekebisho na michango mingine ambayo imetolewa hata humu ndani nayo tumezingatia tumeandaa Jedwali la Marekebisho la ziada.

Mheshimiwa Spika, kuna mambo yamejitokeza hapa ya kisheria na mengine ya Kikatiba naomba niyatolee ufafanuzi na ushauri kama ipasavyo. Hili suala la hati ya dharura, naomba Waheshimiwa Wabunge lisituchanganye sana, suala hili ni la Kikatiba, suala hili ni la kisheria na kikanuni ni halali. Hakuna wakati wowote ambapo kuja na Miswada kwa njia hii ya hati ya umuhimu (*Certificate of Urgency*) ambapo tumevunja Katiba, tumevunja kanuni au tumevunja sheria yoyote katika nchi hii. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, ningepomba kuwakumbusha Waheshimiwa Wabunge kwamba Kanuni hizi zina uhalali wa Kikatiba kwa sababu zimetungwa chini ya Ibara ya 89 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambayo inaipa fursa ya Bunge kujitungia Kanuni za uendeshaji wa shughuli zake kwa ufanisi ipasavyo. Katika Kanuni hizo ndio katika Kanuni ya 80 tunaona hii hati ya umuhimu (*certificate of urgency*) kwa Kiingereza. Hii siyo Hati ya Dharura kwa maana ya *certificate of emergency*. Hivi vitu ndivyo tunapaswa tuvitofautishe na sababu za kuleta hati hiyo ya umuhimu zipo.

Mheshimiwa Spika, tumeona masharti ya Ibara ya 27 jinsi ambavyo uchumi wa Taifa na rasilimali zake zinapaswa zierendeshwe kwa umakini kwa maslahi ya wananchi wa Tanzania kama watu ambao tunasimamia mustakabali wa Taifa letu la sasa na kizazi kijacho.

Mheshimiwa Spika, Rais ameunda Kamati mbili zimetoa taarifa kuhusiana na sekta hii ya madini, tumeona upungufu wa mfumo wa kisheria na usimamizi, tukagundua hasara tunazozipata katika sekta ya madini na sekta nyinginezo. Hivi baada ya kasoro hizi, wakati tuna maelekezo ya Kikatiba tunganee tena tusirekebishe hizi kasoro? Ni sawa na mtu anayefanya biashara anapata hasara, anagundua kwa nini amekuwa akipata hasara, hivi kuchukua hatua na sababu za kurekebisha hizo hasara asizipate anazifahamu mpaka aendelee kusubiri? Si atachukua hatua ili kurekebisha zile kasoro? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kwenye hili naomba kushauri kwamba Hati hii ya Umuhimu au kwa Kiingereza (*Certificate of Urgency*) ni umuhimu wa *priorities* tu za Bunge kwamba badala ya kusubiri sasa ili tumalize Mkutano tufanye hii tuimalize, ndiyo umuhimu wake. Hii iko hapa kihalali, kikatiba, kikanuni na kisheria na sababu za msingi za kuleta Miswada hii kwa hati muhimu ziko pale na sababu zimeelezwa vizuri. Kamati ya Uongozi ilipokaa na Serikali waliridhia zile sababu za msingi za kuletwa Miswada hii kwa kauli moja na ndiyo maana tumepata fursa ya kujadili hilo.

Mheshimiwa Spika, kuna Wabunge baadhi yetu wameshauri kwamba tumekuwa na ile Sheria ya Madini kwamba Kifungu cha 11 kiruhusu *review* au marejeo au mapitio, majadiliano ya mikataba hii, ndiyo kilikuwepo na tumekuwa tukifanya *from time to time* lakini shida ni kwamba masharti yenyewe hatukuwa na *legal framework* ya kuwezesha kuwabana hawa jamaa na ndiyo maana tumekuwa na hii sheria mpya sasa ya *The Natural Resources and Wealth Contracts (Review and Re-Negotiation) Act*, ambayo sasa ni *comprehensive*, soma *it is almost* na imeweka *mechanism*.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, katika kile Kifungu Mheshimiwa Mtolea atagundua kwamba jinsi kilivyo kimesema tu hivyo, lakini sasa tumekuja na hii ambayo itatusaidia. Kwa hiyo, naomba Waheshimiwa Wabunge waiunge mkono hoja hii ya Serikali kwenye suala hili. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna hoja hii ambayo imezungumzwa pia na baadhi ya Wabunge hapa kwamba haya maazimio yamekuwepo tangu mwaka 1962 mbona hatukuwa tumechukua hatua na kadhalika. Kwanza ngoja niwaambie kuna taratibu za nchi na nchi namna gani inavyotekeleza sheria za Kimataifa na hayo maazimio ya Kimataifa. Kwetu sisi hata tunapoyakubali yale hata yakipitishwa na Baraza la Umoja wa Mataifa ili tuyatekeleze, kwa maana hii yanapaswa yaje kwenye Bunge hili myaridhie kwa mujibu wa Ibara ya 63(3)(e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Pia ni mambo ambayo yanahitaji kuwepo na sera, *legal framework* ya kuyatekeleza haya. Kwa hiyo, hapa tunaweza kukiri kwamba tumechelewa lakini sasa tumeona zile sababu huu ndiyo muda muafaka na tunaomba Waheshimiwa Wabunge muunge mkono hili suala. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili, hata baada ya Bunge kuridhia hayo Maazimio ili yatekelezwe hapa Tanzania, lazima tuyaingize sasa masharti ya hiyo mikataba katika mfumo wa sheria zetu, ndiyo tunaweka katika mfumo wa sheria zetu sasa ili tuanze kuyatumia yakiwa na nguvu ya kisheria hapa na kuyasimamia. Kwa hiyo, tunaweza kuwa tumechelewa, lakini naomba muunge mkono hatua hii ya Serikali, kwetu itatupa faida kubwa sana ya kuwezesha kusimamiwa rasilimali za nchi hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Mwita amezungumza kwamba wananchi wa Nyamongo hawakupata fursa ya kuja kushiriki hapa. Unajua vitu vingine vinashangaza, sitaki kusoma Katiba hapa. Katiba imeeleza Ibara ya 63(2) kwamba Bunge hili ndicho chombo kikuu kwa niaba ya wananchi wa Tanzania kuisimamia Serikali na kuishauri inapotekeleza majukumu yake ya Kikatiba. Wananchi wale wamekasimu

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

majukumu yao kwenu ninyi Wabunge na moja ya shughuli zenu Bunge limezungumza ni kutunga sheria. Sasa watu wa Nyamongo wote wakija hapa huu ukumbi utakalika hapa? Wabunge tusiache kutekeleza majukumu yetu kwa visingizio ambavyo havina sababu. Wabunge mmepata fursa naomba hiyo isiwe ni sababu ya kusema kwamba watu wa Nyamongo hawakuletwa hapa.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Zitto ametushauri katika mchango wake kwamba hapa jinsi tulivyo tukiendelea na utaratibu huu wa *mining development argument* huu wa sasa tunaendelea kuliwa. Anataka tuje na utaratibu wa *production sharing agreement* kama ilivyo kwenye Sheria za Petroli, *well and good*.

Mheshimiwa Spika, mkiangalia *scheme* ya sheria hizi ambayo tunaleta mabadiliko yake kwenye Ibara ya 10 pale tumerekebisha ile *shareholding structure* kwenye haya makampuni ya *mining development*, makampuni yenyewe, ili sasa Serikali iwe na hisa kuanzia 16 ambazo hazitahafifishwa (*non-diluted*) *free carried interest* kuna kuendelea, huku mbele tumeweka *clawback clauses* ambazo zinawezesha Serikali kuendelea kuwa na hisa zake zinaongezeka mpaka ifikie 50 inakuwa nusu kwa nusu.

Mheshimiwa Spika, pia hata kama tungetaka kwenda kwenye *production sharing arrangement* je, tunaweza kujiuliza hivi kwa muda tulionao mfupi huu tutakuwa tumepata muda wa ku-*assess* mambo yote hayo? Je, kwenye *production sharing agreement* tunapata? Kwa hiyo, hata kama hoja yake ingekuwa na maana lakini kitu ambacho Serikali inaweza ikachukua ushauri huu tuufanyie kazi kwa bidii kwa uangalifu zaidi tuone kama hii inaweza kutusaidia tukapima, lakini kubwa ni ushiriki wa Serikali ambayo sasa itakuwa na fursa ya kwenda mpaka asilimia 50 inakuja na ile *cut off* ya *win win*.

Mheshimiwa Spika, pia kuna fursa nyingi ambazo zimejitokeza moja mambo ya *local content*, mambo ya *cooperate social responsibility*, *employment* na vitu vingine

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

vyote, *procurement* ya *goods* na *services* na *works locally* vitu vyote vinaleta faida ndani ya Serikali. Hatutaki kuonekana kama Serikali inaenda kutaifisha mali za kila mtu.

Mheshimiwa Spika, pia amezungumza juu ya watumishi wa hii Tume ya Madini kwamba wasiruhusiwe kuwa na hisa au ushiriki wa namna yoyote na watu wanaofanya hii biashara au walioko kwenye sekta. Hilo tunalikubali lakini naomba ushauri tu kwamba tayari imezingatiwa kwenye sheria ya *Public Leadership Code of Ethic*, akisome Kifungu cha sita (6) na kama kilivyorekebisha mwaka jana kupitia *Act* Namba 2 imeboreshwa zaidi. Kwa hiyo, hawa watashughulikiwa kwa namna hiyo inayohusu watumishi wote wa umma.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Almas yeye ameunga mkono na ndiyo hayo tumezungumza mambo ya *local content*. Mheshimiwa Masele naye hivyo hivyo, Mheshimiwa Katimba naye hivyo hivyo, lakini wote walishauri juu ya Serikali kuimarisha usimamizi wake kwenye hii *industry*, tunakubali ushauri huo kwa moyo mmoja na tunashauri tu kwamba pale wanapoonna tunalegealegea wawe wanatukumbusha, kwa sababu jukumu la kuhakikisha kwamba sheria zetu zinalindwa ni za kila mwananchi na Mtanzania.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Katimba pia ameshauri juu ya Watanzania kushiriki kwenye hii. Ukiacha *cooperate social responsibility* tumeshatunga, tumerekebisha *schedule of amendment*, lakini tayari tunayo sheria *Public Procurement Act*. Tulipofanya mabadiliko mwaka 2016 tulionesha jinsi gani sasa Watanzania watashiriki, pia tumefanya mabadiliko sikumbuki mwaka gani kupitia sheria fulani tukaona jinsi gani Watanzania watashiriki kwenye shughuli za ujenzi. Sijui marekebisho ni ya ile Sheria ya *Contractor Registration Act* na *ownership* yao inakuwaje? Kwa hiyo, tunakubali ushauri huo lakini tunawaambia kwamba ushauri wenu umezingatiwa katika sheria zilizopo na hata hiyo *schedule of amendment* iliyopo mbele yetu.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab yeye licha ya kuunga mkono matumizi ya *certificate of urgency* lakini pia alimwomba Mheshimiwa Waziri atakaposimama atoe ufafanuzi wa hoja mbalimbali ambazo zimezungumzwa hapa. Waziri atazitolea ufafanuzi wakati huo.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Hussein Bashe ameunga mkono hoja na akatushauri tubaki imara tusije tukayumbishwa na juhudi zinazotoka kwa watu ambao wamekuwa wakinufaka na rasilimali hizi, akasema tuongeze nguvu pia sasa kuimarisha wazalishaji wadogo wadogo. Huu ni ushauri mzuri Serikali inauzingatia, imezingatia hata kwenye sheria lakini itaenda mbele zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Martha Mlata ametushauri juu ya Serikali kuimarisha udhibiti wake kuhusu ununuzi wa magendo na hasa kutoka kwa wazalishaji wadogo wadogo. Huo nao ni ushauri mzuri, Serikali inauzingatia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kabla sijamaliza naomba tu kushauri Bunge lako Tukufu kwamba, kwenye mambo ya msingi kama haya yanayounganisha wananchi wa Tanzania na kama alivyoshauri Mheshimiwa Mbatia tunapaswa kuwa wamoja. Hivi kuna ubaya gani kuhusu zile sheria tulizoleta za kusimamia maliasili yetu wenyewe, ku-*asserts our own permanent sovereignty of Natural Wealthy and Resources?* Katika hii hata maslahi ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar yamezingatiwa ipasavyo. Kwa hiyo, kwenye hiki lazima tubaki kama wamoja.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, kwa mara nyingine tena nakushukuru na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Sasa naomba nimwite mtoa hoja Waziri wa Sheria na Katiba, Mheshimiwa Profesa Kabudi. Mheshimiwa Waziri tafadhali.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, kwa heshima naomba nichukue fursa hii kukushukuru tena kwa kunipa nafasi ya kufanya majumuisho ya mjadala kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (*Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2017*). Vile vile kukushukuru kwani umeongoza mjadala wa Muswada huu kwa umahiri na kwa msingi huo maoni na michango iliyotolewa yameiwezesha Serikali kuboresha maudhui ya Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee naishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria chini ya Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji, kwa ushirikiano mkubwa aliotupatia wakati wa kujadili Muswada huu. Nashukuru kwa maelezo mazuri ya ufafanuzi juu ya maudhui ya Muswada huu pamoja na mapendekezo ya marekebisho kwenye Muswada. Naamini maelezo yake yamewasaidia Waheshimiwa Wabunge na wananchi waliomsikiliza kuelewa vema maudhui ya Muswada uliopo mbele ya Bunge lako Tukufu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, majadiliano na maoni ambayo Kamati imeyatoa kwa Serikali juu ya Muswada huu yamewezesha kwa kiasi kikubwa kuboresha maudhui ya Muswada huu kama majedwali ya marekebisho yanavyosomeka.

Mheshimiwa Spika, namshukuru pia Mheshimiwa David Silinde Mbunge wa Momba CHADEMA, kwa hotuba aliyoitoa kwa niaba ya Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani kwenye Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na marekebisho yaliyotolewa na maagizo ya Spika ya kuondoa baadhi ya Ibara ikiwa ni pamoja na Ibara iliyoningizia maneno ambayo sikuyasema. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee namshukuru Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuendelea kusimamia shughuli za Serikali vizuri, ushauri na maelekezo anayotupatia kila siku, yanayotuimarisha na kuboresha

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

utendaji wetu wa kazi. nawashukuru sana Mawaziri na Manaibu Waziri na Makatibu Wakuu, kwa ushirikiano waliotunesha mimi pamoja na Mwanasheria Mkuu wa Serikali wakati wa maandalizi na majadiliano ya Muswada huu katika hatua zote. Pia, nawashukuru watendaji wa Wizara zote zilizoshiriki kwenye hatua za maandalizi na majadiliano ya Muswada huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kama alivyosema Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika mjadala wa Miswada hii jumla ya Waheshimiwa Wabunge 15 wamechangia Muswada huu kwa kuongea na kwa maandishi. Maadam Mwanasheria Mkuu wa Serikali ameyataja majina hayo, naomba majina hayo yote pia yaingine katika hotuba yangu ya majumuisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wote kwa michango yao mizuri waliyoitoa wakati wa majadiliano kwenye Kamati na hapa Bungeni, bila kuwasahau Wabunge wote walioleta majedwali ya marekebisha. Tumepokea maoni mazuri ambayo yamelenga kuboresha Muswada huu. Kwa ujumla maoni na ushauri uliotolewa na Waheshimiwa Wabunge wakati wakichangia Muswada huu ni ushahidi kwamba, Bunge hili linatambua umuhimu wa mapendekezo ya kurekebisha sheria hizi. Katika michango yao Wabunge wametoa hoja mbalimbali ambazo ningependa kuzitolea ufafanuzi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza ningependa kutoa ufafanuzi kwa hoja ya Mheshimiwa Hassan Omar King, Mbunge wa Jang'ombe, ambaye yeye kwa mchango wake wa maandishi ameuliza kutokana na Kifungu cha 10(1) hadi Kifungu cha 10 (3) kwamba, Serikali itakuwa na hisa zisizopungua asilimia 16 na zisizozidi asilimia 50. Katika mchango wake pia aliuliza je, Serikali imejipanga vipi endapo kampuni kwa makusudi, hizo kampuni za nje, kwa makusudi itajipanga kuwa na mikopo (*gearing*) kwa asilimia 90 na hisa (*Equity Funding*) kwa asilimia 10 tu, ili kufanya kuwa kampuni iwe inalipa riba (*interest*) nje kwa mikopo?

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, ningependa nitoe maelezo yafuatayo kwa hoja hiyo; kama ilivyo kwa makampuni katika sekta nyingine, kampuni zinazofanya biashara katika sekta ya madini kutumia mikopo kutoka ndani au nje ya nchi, ili kuanzisha na kuendesha shughuli zao. Hata hivyo, kwa kuzingatia ukweli kwamba, mikopo hutozwa riba (*interest*) ambayo inaruhusiwa kama punguzo katika kukokotoa kodi ya mapato ya kampuni husika; moja, Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura ya 332 na hususan Kifungu cha 12 inaweka ukomo wa kurejeshewa gharama za riba hususan kwa mikopo inayotoka nje ya nchi na kwa kampuni zinazohusiana (*Associate Companies*).

Mheshimiwa Spika, kulingana na Kifungu hiki mlipa kodi anaruhusiwa kurejesha riba inayoendana na mkopo usiozidi asilimia 70 ya mtaji. Aidha, Sheria ya Kodi ya Mapato inatoza kodi ya asilimia 10 kwa riba inayolipwa nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Hassan Omar King, Mbunge wa Jang'ombe pia, aliuliza katika mchango wake wa maandishi; je, itakuwaje kwa kampuni ambazo zitakuwa zina *equity financing* ndogo kuliko gharama za *public goods* inazozipokea?

Mheshimiwa Spika, maelezo yetu kwa hoja hiyo ya Mheshimiwa Mbunge ni kwamba, kwa mujibu wa Sheria inayopendekezwa Serikali itakuwa na hisa zisizozidi asilimia 50 kwenye kampuni za madini. Katika hisa hizo asilimia 16 ni za kubebeka (*Free Carried Interest*) na zilizobaki asilimia 34 zitalipiwa kwa utaratibu tofauti, ukiwemo wa kutumia thamani ya vivutio vya kodi vilivyotolewa kwa mwekezaji (*Tax Expenditure*).

Mheshimiwa Spika, ingefahamika kwamba, wawekezaji wa ndani kwenye sekta ya madini hawapati misamaha ya kodi kwenye bidhaa za mtaji (*Capital Goods*) kama ilivyo kwa wawekezaji wakubwa wa nje. Hii ilikuwa ni hoja ya Mheshimiwa Stephen Masele; misamaha ya kodi kwenye bidhaa za mtaji (*capital goods*) inayotolewa kwa mujibu wa sheria zilizopo, ikiwemo Sheria ya Ushuru wa

Forodha na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, hazibagui kati ya mwekezaji wa nje na wa ndani, bali hutolewa kwa kuzingatia kutimizwa kwa masharti yaliyowekwa chini ya sheria husika.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, Kifungu cha 11 cha Sheria ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148, inatoa nafuu ya kutolipa VAT kwenye bidhaa za mtaji zilizoagizwa kutoka nje baada ya kutimiza masharti kadhaa ikiwemo kuwa amesajiliwa na VAT, awe anaweka kumbukumbu sahihi za kikodi, awe hadaiwi kodi na kodi inayotakiwa kwa bidhaa husika isipungue milioni 20. Kwa hiyo, mwekezaji yeyote, aidha awe ni wa ndani au wa nje, akitimiza masharti hayo anapata unafuu wa kutolipa VAT. Aidha kwa mujibu wa Sheria ya Ushuru wa Forodha mitambo yote na mashine (*Plants and Machinery*) zinazoagizwa kutoka nje zimesamehewa Ushuru wa Forodha (*Import Duty*) kwa waagizaji wote wa ndani na wa nje.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani katika hotuba yao walieleza kwamba, marekebisho yanayopendekezwa kwenye Muswada hayataathiri mikataba ya leseni za uchimbaji na biashara ya madini iliyopo. Yaani wanasema haitakuwa na *retrospective application* na wameangalia Ibara ya 10 ya Muswada.

Mheshimiwa Spika, ningependa niwaeleze kwamba, lengo mojawapo la Sheria hizi ni kuijadili mikataba ya madini hii iliyopo sasa. Hoja hii niliitolea ufafanuzi jana, lakini imerudiwa leo! Mikataba hiyo yote itaangaliwa upya kama ilivyo katika Kifungu cha 11 cha Sheria ya Madini na nitakisoma, ili nikifafanue halafu nitasoma na Sheria nyingine. Kinasema:

“Notwithstanding the provisions of this Act and any other written law, all development agreements concluded prio to the coming into force of this section shall, subject to the provisions of Natural Wealth and Resources Contracts Review and Re-Negotiation of Unconscionable Terms Act, 2017 remain in force.”

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, maana yake nini; mikataba hii ya *MDA* haifutwi! Haifutwi kwa maana tunakwenda sasa kuijadili kwenye majadiliano, kutumia Sheria ipi, Sheria ya *Natural Wealth*.

Mheshimiwa Spika, tungesema kwamba, hai-*remain in force*, maana yake ni *confiscation*, maana yake ni *nationalization*! Na hawa hawa wanaosema tungefanya hivyo wangetupeleka kutunga sheria ambayo katika Sheria za Kimataifa, Mahakama za Kimataifa hata za ndani hazikubaliki. Huwezi kutunga Sheria ambayo ni *ad-hominem*! Ukitunga Sheria ambayo ni *ad-hominem* ambayo unamlenga mtu unakuwa umevunja misingi mikuu mitatu ya haki za asili. Rafiki yangu Mheshimiwa Mtolea analifahamu hilo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, niseme hata hili nililozushiwa, siku ya kupokea maoni Mheshimiwa Mtolea aliuliza maswali mawili ambayo sikuyajibu, moja lilikuwa la *Preamble* lingine lilikuwa hili. Nilikaa kimya kwa makusudi na tulipotoka nje, ndiyo hiyo sifa nimempa, lakini mgema ukimsifia tembo hulitia maji, alinisubiri nje tukaelewana. Naamini amelileta tena ili lipate ufafanuzi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nasema hivi mikataba yote hii itapitiwa kwa mujibu wa sheria hii. Ndani ya Sheria hii imewekwa wazi kabisa hii *The Natural Wealth and Resources Contracts (Review and Re-Negotiation of Unconsonable Terms) Act*, ukienda Kifungu cha pili (2) kile cha *Operation* kinasema:

“This Act, without prejudice to the authority of the Revolutionary Government of Zanzibar over ownership and control of its own natural wealth and resources in accordance with the laws of Zanzibar, apply to Mainland Tanzania as well as Tanzania Zanzibar in respect of all arrangements or agreements made under Natural Wealth and Resources by the Government before or after coming into force of this operation.”

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, ukitoka hapo, ndiyo maana mikataba hii yote itakuja na ikija sasa kwa mujibu wa Kifungu cha 6(5) cha Sheria hii hii ya *Unconscionable Terms* inasema:

"After completion of re-negotiation the Government shall prepare a report on the outcome of the re-negotiation and lay down the report before the National Assembly.

Mheshimiwa Spika, sasa tungeenda kwa hiyo, kusema hizi *MDA* haziko *in force*, maana yake tungekuwa tumevunja hiyo mikataba. Sisi tunasema njooni kwa majadiliano.

Mheshimiwa Spika, niseme hii ndiyo mikataba ya mwisho, sheria hii ikipita hakuna tena *MDA* ni *License!* Hakuna mwekezaji atakayekuja tena baada ya Sheria hii kwa *agreement*, wote itakuwa ni *License*. Kwa hiyo, Sheria hii inapozungumzia *agreement* na ndiyo maana tumetumia *agreements or arrangements!* *Agreements* ni hiki kiporo cha sasa, baada ya hapo ni *arrangements*, Leseni. Sasa hizi ni *language of art of drafting!* *It is the language of art of drafting*, ndiyo maana tumesema *agreements or arrangements*, *agreements* hizi ndio zinakwisha, ndiyo mwisho wa *MDAs*, sasa baada ya hapo ni leseni, leseni ndiyo neno la *arrangements* na baadaye tukiamua *contract* ni *arrangement*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, maneno haya yamewekwa makusudi kabisa na ndiyo maana hao hawawezi wakatuburuza kwenye *arbitration*, tutawaambia mikataba yenu hatujaivunja! Tumesema njooni tuzungumze, lakini tuzungumze nini? Hapo ndipo Ibara ya 6(2) ya Sheria ya *Unconscionable* inakwambia ni mambo gani ambayo hayakubaliki. Kwa hiyo, tayari Bunge limetuelekeza tunapokwenda kuongea na hawa kwenye *negotiations* haya asilani yaondoke. Ndiyo maana ukiisoma sheria hii, soma na sheria hii pia. Ndiyo maana Wanasheria na hata msio Wanasheria mnafahamu, humu ndani mko wahubiri, mbona mnapotuhubiria mnachukua aya za *Quran* kutoka Sura mbalimbali kwa jambo lilelile au aya za Biblia kutoka Sura mbalimbali, vitabu mbalimbali, kwa jambo lilelile? (Makofi)

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, Mhubiri hahubiri tu, au hahutubii tu kutoka kwenye sura moja na aya moja, anachukua na aya na sura nyingine ambazo zinaendana na lile jambo. Kwa hiyo, ili tuielewe hii ni lazima tuende na sheria nyingine kwa hiyo, mikataba hii itapitiwa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, pia niseme, tunaposema sasa *from time to time*; Sheria iliyopita ilikuwa imesema miaka mitano, lakini chini ya sheria hii tunasema mara baada ya mikataba hiyo kuingiwa Serikali itatoa taarifa kwenye Bunge linalofuata, si lazima miaka mitano iishe. Maadam taarifa imekuja Bungeni kabla ya miaka mitano kwisha, Bunge likiagiza mikataba hiyo ipitiwe, itapitiwa. Ndiyo maana tumeondoa ile *five years* tumesema *from time to time* kwa jinsi Bunge litakavyoagiza, hata baada ya mwaka mmoja kama Bunge litaridhika kwamba, kuna kipengele ndani ya huo mkataba ambacho hakina maslahi ya nchi kuliko ile ya kusubiri miaka mitano. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa hoja hii kuja, nimeweza kuifafanua kwamba tutaijadili mikataba yote, lakini sasa kwa kuongozwa na Sheria hii, hatuubiri miaka mitano wala mitatu, muda wowote Bunge litakapoagiza Serikali ifanye hivyo itafanya hivyo na hilo sasa lina nguvu ya kisheria sio hiyari, kwa sababu ukisubiri miaka mitano mambo yanaweza kuwa yameharibika. Kwa hiyo, lengo la sheria hizi, kama alivyosema Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ilikuwa ni kuboresha jambo lile. Nashukuru limekuja tumeliweka vizuri, ili lieleweke na kama halijaeleweka basi tutaendelea kulifafanua. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani pia, wamesema kwamba, lile Azimio la Umoja wa Mataifa Namba 1803 halina nguvu ya kisheria, siyo kweli. Moja tumeliweka ndani ya *Preamble*, lakini sasa pia kwenye mabadiliko ya jana limekuwa sehemu ya *schedules* na wote tunafahamu kwamba, *schedule to an Act of Parliament* ni Sheria. Kwa hiyo, sasa tumelirudia lote badala ya kulitamka tu.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, lingine ambalo limezungumzwa na Kambi ya Upinzani na jana lillielezwa ni lile suala kwamba, maliasili hizi zimemilikishwa kwa Rais. Nataka niseme tena huo ni upotoshaji mwingine. Hakuna mahali ambapo mali hii imemilikishwa kwa Rais, lugha inayotumika iko wazi kabisa na ningependa kusema inasema hivi:

"The entire property in and control of all minerals in and under or upon any land, rivers, streams, water courses, throughout Tanzania, area covered by territorial sea, continental shelf or, the exclusive the economic zone is the property..." nataka ni-underline hapo, *"...is the property of the United Republic."* Haijasema *is the property of the President. Is the property of the United Republic,* lakini inaendelea, *"and shall be vested in the President entrust,"* ni mdhamini. Jambo ambalo jana nimelieleza na nashangaa tena leo limejirudia. *Entrust* kwa nani? *For the people of Tanzania. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa watu jana walisema na sikutaka kulijibu, lakini leo nitalijibu. Ukisema *in the interest,* maana yake hiyo mali siyo ya Watanzania ni ya Rais. Mimi nina mali yangu, lakini naitumia *for the interest of my wife and children.* Sasa jana watu walitaka kuingia mkenge, ukishasema *for the interest,* hiyo mali umempa Rais, Eeh! *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi nina mali, si nyingi, lakini naitumia *in the interst of my family.* Ni tofauti na unavyosema *on behalf,* maana yake ni yao, *in the interest* ni yangu ila nakuonea hisani. Sasa lugha hizi tuzitumie kwa namna ambayo, tukubali Kiingereza tumejifunza kama lugha ya tatu. Maana tuna lugha yetu tuliyozaliwa nayo, tuna Kiswahili na Kiingereza ni lugha ya tatu na hata mimi mwenyewe bado ni mwanafunzi wa Kiingereza.

Mheshimiwa Spika, sasa na hilo niliachie hapo, lakini nadhani mmelewa. *In the interest* maana yake ni yako, ila ni kwa maslahi yako, lakini *for the people* maana yake wewe hiyo mali siyo yako ni ya hao. Mheshimiwa Kabwe Zuberi

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Ruyagwa Zitto, Mbunge wa Kigoma Mjini, ACT; na yeye alileta kwa maandishi kama alivyosema Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, hoja yake ya kuhusu suala la *Production Sharing*, ndio lile lililozungumzia suala la *Arrangements* kwa sababu, bado tunaangalia wako wanaotumia *Contracts*, wako wanaotumia *Production Sharing*, tumekuwa tunatumia *Concessions*. Ukiangalia Sheria hii ya Madini ina mabadiliko hayo, *actually* tunakuja na *blended approach*, *what we are proposing here is a blended approach*, hatujaji-fix katika kitu kimoja.

Mheshimiwa Spika, sasa tutakapoendelea na majadiliano hayo, na kama nilivyosema hizi *MDA* ndio mwisho, Sheria hii ikipita ndio mwisho wa *MDA*, tunakwenda kwenye leseni. Tutaangalia hayo na yatakuwa *covered* kwenye neno *arrangement*, lakini mawazo hayo ni mazuri na niseme hivi, mara marekebisho haya yakipita Sheria hii inaweka ukomo katika leseni za kutafuta madini, ukomo unawekwa na kuanza kuzihamishia kwa kampuni ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, utaona marekebisho ambayo Serikali inaleta, imepokea maoni ya Kamati kwamba kwenye utafutaji wa madini leseni ile itakuwa na ukomo na baada ya hapo leseni hiyo itarudi kwa Serikali na itaenda wapi? Kwenye *The National Mining Company*. Jedwali la Marekebisho likija mtaona na hiyo ndio itakayojengea uwezo *The National Mining Company* baadaye kuwa na *stake* katika shughuli za madini.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Kabwe pia, alileta suala la kwamba, Muswada uweke Kanuni za kukataza wafanyakazi wa Wizara, Tume ya Madini na *TRA* kutokuwa Wakurugenzi kwenye makampuni ya utafutaji na uchimbaji wa madini kwa sababu, amesema matatizo mengi tunayoyaona sasa yanatokana na mgongano wa maslahi. Kwa hiyo, alipendekeza tuweke Kanuni kwamba ni marufuku Mtumishi wa Umma kuwa Mkurugenzi kwenye Kampuni za Madini.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, ningependa kueleza kwamba, suala hili linahusu mgongano wa maslahi ya Watumishi wa Serikali na Umma. Watumishi hawa wote hawaruhusiwi kufanya hivyo. Wakifanya hivyo wanavunja Sheria, ni wazo zuri, tutalisisitiza, lakini ziko Sheria ambazo zinawazuia kufanya hivyo. Ni kweli kabisa wakifanya hivyo, siyo tu mgongano wa maslahi lakini pia wanahatarisha maslahi ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Adadi Rajabu aliomba nitoe ufafanuzi kuhusu suala la ushiriki wa Serikali na mgawanyo wa hisa, wako pia, Wabunge ambao wameonesha wasiwasi kuwa, iwapo Serikali itakuwa na asilimia 50 kwenye soko la hisa na kwenye hisa kwa hiyo, mwekezaji atakuwa amenyang'anywa hisa kwa asilimia 80. Nasema madai hayo siyo sahihi sana kwa sababu zifuatazo:-

Mheshimiwa Spika, moja; kampuni za madini ni kampuni binafsi na zimesajiliwa chini ya Sheria ya Makampuni. Yaani inapokuwa bado imesajiliwa *Under the Companies' Act, Cap 212*, hiyo ni *Private Company*. Ili kampuni ya madini hiyo iweze kuingizwa katika soko la hisa, ni lazima kwanza ibadilishwe kuwa kampuni ya umma (*Public Company*). Ikiwa *public company* katika kujibadilisha kuwa *public company*, kampuni za umma (*Public Companies*) ni lazima zibadilishwe mtaji rasmi (*Authorised Capital*), lazima patakuwa na *restructuring* ya *authorized capital*. Katika kubadilisha *authorized capital* kampuni zitahakikisha hisa za wabia zitahifadhiwa katika kundi la *issued capital*, hiyo itakuwa ni *issued capital*, yaani hisa ambazo zimeshatolewa.

Mheshimiwa Spika, maana yake nini! Hisa zote kwa ujumla zitakuwa ni asilimia 70. Yaani hizo hisa zilizotolewa zita-*constitute 70 percent of the issued shares*. Kwa maana hiyo, kutakuwa na wabia hawa wataendelea kuwa na hisa 50 kwa 50 katika hizo 70, nusu kwa nusu. Kwa hiyo, kutakuwepo na hisa asilimia 30 ambazo *issued capital* ambazo zitapelekwa kwenye Soko la Hisa kwa Watanzania kwa hiyo, hazitavuruga ile *arrangement*.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, kwa sababu kamera tu haioni, baadaye nita-*share* hii. Unajua Walimu tunafundisha kwa kuchora, kwa hiyo nilikuwa nimeandaa jedwali hapa sasa hili kulionesha inakuwa ngumu, halionekani, lakini yeyote ambaye anahitaji tumemwekea *logic tree* na hii ndiyo siri ya kuelewa kwa haraka. Ukitaka kuelewa haraka wewe mwenyewe tumia *logic tree*.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo kuna *logic tree* ambayo tutaionesha, lakini wasiwe na wasiwasi, kwamba itakapofika kuwa *Public Company* na hivyo kuwa *listed* kwenye *stock exchange* na kujibadilisha kuwa *Public Company* kwenye ile *prospectus* itasema *what the issued shares* na zile zita-*constitute 70 percent* na ile *30 percent* nyingine ndiyo itakayouzwa kwa Watanzania.

Mheshimiwa Spika, Lengo lake ni ku-*mobilize funds*. Kwa hiyo, niliona hilo nilieleze ili lilewekekwewa sababu watu wengi wamekuwa wanaliulizia na ni vizuri likafafanuliwa vizuri likaeleweka.

Mheshimiwa Spika, kuna swali limeulizwa kuhusu ule mrabaha wa asilimia sita asilimia moja iende kwenye halmashauri zinazohusika. Hoja hiyo ilitolewa na Mheshimiwa Lolesia Bukwimba Mbunge wa Geita. Hilo ningependa niseme hivi suala hilo ni suala la kiutawala. Hapa tunazungumzia asilimia sita ambayo tatalipwa kama *royalty* sasa hiyo *royalty* itatumikia kwa namna gani ni suala la kiutawala.

Mheshimiwa Spika, ningependa kusema tu kwamba Serikali imelisikia italifanyia kazi na kwa mujibu wa kiutawala itaamua lifanyikeje, itaweza kuwa asilimia moja, mbili, tatu, nne, tano, au sita zote au isiwe kutegemea na ambavyo Serikali itaamua, lakini suala hili limepokelewa. Hata hivyo ifahamike kwamba suala hili pia ni la kisera. La kisera kwa maana ya kwamba rasilimali hizi zimetapakaa sehemu mbalimbali ya Tanzania na ziko sehemu za Tanzania ambazo pia hazikujaliwa kuwa na rasilimali hizi lakini bado ni sehemu ya Tanzania.

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, katika kuangalia ni kiasi gani cha fedha kiende wapi? Serikali itaiangalia Tanzania yote kwa ujumla, ingawa pia itaangalia kwa jicho maalum maeneo yale yanayotoka madini, kwa maana ya matatizo ambayo yamejitokeza. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, maelezo mengine Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ameyaeleza vizuri na yamekaa vizuri na mimi nisingependa kuyarudia rudia. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, kuna jambo ambalo ningependa kwa unyenyekevu mkubwa niliseme na natamani sana Mheshimiwa Haonga angekuwepo. Nilimshukuru sana aliposema yeye alikuwa mwanafunzi wa Chuo huko Dar es Salaam na mimi nilikuwa Mwalimu na Mwalimu yeyote anategemea heshima kutoka kwa wanafunzi wake na Mwalimu mzuri mwanafunzi wake akikosa heshima anamrudi hapo hapo. Kwa hiyo, wale wanafunzi wangu wakinikosea heshima nitawarudi hapo hapo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, ningependa niseme jambo hili tena kwa unyenyekevu mkubwa sana. Watu wana msemu "*muhurumie mjinga msikitikie mpumbavu*". Kwa nini mjinga anastahili huruma, kwa sababu yuko tayari kujifunza. Kwa nini umsitikie mpumbavu kwa sababu ni mjuvi, kaidi, jeuri, aliyejaa kiburi kwa asiyoyajua. Sasa ningetamani sana tutunziane heshima.

Mheshimiwa Spika, mheshimu Mwalimu wako kwa sababu aliusitiri upumbavu wako. Narudia tena mheshimu Mwalimu wako kwa sababu aliusitiri upumbavu wako na ndiyo maana leo una akili na uwezo. Nitamke ndani ya Bunge hili, miongoni mwa Walimu ninaowaheshimu kuliko wote ni Mwalimu wangu wa darasa la kwanza na la pili, Mwalimu Penina Mnyagwila Mwaluko. Hana *degree* kama mimi, lakini aliusitiri ujinga wangu. Ndiyo maana leo nasimama; nitakuwa ni mpumbavu wa mwisho kesho kwenda Manyoni

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

kumtambia Mwalimu Penina Mnyangwila Mwaluko kwa sababu aliusitiri upumbavu wangu na ndiyo maana leo natembea kifua mbele. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi na wewe tunatoka katika mila ambayo mdogo wako akifanya jambo lisilo la maana hadharani ni lazima umchape fimbo. Usipomchapa fimbo wewe utachapwa fimbo na yeye kwa kuonesha amekosa na ni mdogo, anatakiwa aanguke hapa hapo ili usiendele; na nadhani mnaelewa nataka kusema nini. Ukimpiga fimbo moja asipoanguka, ana dharau lakini akianguka huelewi. Ndiyo maana mmoja alifanyiwa hivyo akaanguka (Vigelegele/Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tuko hapa kufanya kazi za watu, kufanya kazi za Watanzania, namheshimu kila mtu na ndiyo maana watu wa Kamati ya Katiba na Sheria ni mashahidi, tumepokea maoni yao yote kwa sababu walikuwa waungwana, waliheshimu.

Mheshimiwa Spika, narudia tena; uvumilivu wangu kwa watu ambao hawana heshima ni mdogo, nitawarudi hapo hapo, lakini kwa mtu yeyote ninayemheshimu nikiona nimemkosea nitamwomba msamaha hadharani, wala siyo kwenye kificho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nimesema niyaseme haya kwa sababu Jumapili nilipoanza kutembea kwenye mitandao kwamba Profesa Kabudi amesema mikataba ya zamani haitapitiwa, mtu alinijia akasema jibu, nikasema hakuna sababu ya kujibu. Akaniambia Profesa hili linajenga msingi wa hotuba, nikasema hotuba ya nini, akasema subiri, leo nimeona. Kwamba kitu kinapikwa ili kiingie kwenye hotuba.

Mheshimiwa Spika, Yule aliyeniambia ile Jumapili leo nitamtafuta kumwambia natubu kutokusikiliza. Kwa sababu niliona jambo la kuzua. Akaniambia hili siyo la kuzua litaingia kwenye hotuba na leo limeingizwa kwenye hotuba, wakati

NAKALA YA MTANDAO(ONLINE DOCUMENT)

jana limelifafanua. Sasa nimeambiwa humu wanasiasa wana ngozi ngumu, wana ngozi ngumu kwa maslahi ya nchi, sio kwa upuuzi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tuheshimiane na mimi nitamheshimu kila mtu. Namheshimu kila mtu bila kuangalia rika lake, umri wake na rangi yake kwa sababu ni kiumbe wa Mungu na ndiyo maana hata wanyama tunawaheshimu ni viumbe wa Mungu. Ndiyo maana hata kuna dini kabla ya kumchinja mnyama unamwombea kwa sababu ni kiumbe wa Mungu. Hata hivyo, kama nilivyosema na narudia tena mhurumie mjinga, msikitikie mpumbavu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, halikuwa lengo langu kuyasema haya, lakini nimeona niyaseme kwa sababu wanasema wakati mwingine ni nafuu watu wakufahamu mapema; na wanafunzi wangu wananifahamu mimi ni mkali, lakini si mkatili; wamo humu na wanajua. Sasa niliona niliweke hili ili kesho na kesho kutwa tusilaumiane. Kwa umri huu siwezi kupigana ngumi, lakini wananifahamu tuliosoma nao zamani zingewaka ngumi. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Spika, yale ya mwanzo yote ndiyo ya msingi, haya ya mwisho niliona niyaweke sawa ili tuanze kufahamiana. Kwa hiyo, baada ya hayo yote, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA:

Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Hoja imetolewa na imeungwa mkono, tunakushukuru sana Mheshimiwa Profesa Kabudi. Kwa hotuba hii natarajia makofi ya kutosha kwa Mheshimiwa Waziri. *(Makofi)*

**SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY HON. PALAMAGAMBA J.A.M.
KABUDI THE MINISTER FOR CONSTITUTIONAL AND LEGAL AFFAIRS,
AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED
"THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) ACT, 2017"**

(Made under S.O. 86(10)(b))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act, 2017" is amended as follows:

- A:** By deleting Clause 2 and substituting for it the following:
"Amendment of certain written laws" **2.** The written laws specified in the various Parts of this Act are amended in the manner specified in the respective laws."
- B:** By adding immediately after Clause 3 the following:
"General amendment" by- **3A.** The principal Act is amended generally
(a) deleting the word "Board" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Commission"; and
(b) deleting the designation "Commissioner" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Commission".
- C:** In Clause 4, by-
(a) deleting the figure "3" appearing in the marginal note and in the opening phrase and substituting for it the figure "4" respectively;
(b) inserting a new paragraph (a) as follows:
" (a) deleting the definition of the term "Agency";
(c) deleting the reference to section 20 appearing in paragraph (b) as renumbering and substituting for it the reference to section 21;
(d) deleting paragraphs (b), (c) and (d) substituting for them the following-
" (c) deleting the definition of the designation "Commissioner" and substituting for it the following:
" "Commissioner" means the Commissioner for Minerals appointed under section 20;"
(e) deleting the word "an" appearing in paragraph (g) as renumbering and substituting for it the word "its";
(f) deleting the definitions of the terms "Mineral Cadastre" and "mineral concentrate" substituting for them the following:

“Mining Cadastre” means the central online system for processing applications for mining rights and mineral processing licences established pursuant to section 27F;

“mineral concentrate” means minerals or associated minerals won through the process of direct extraction of minerals from the ore which need further processes to extract metals and bi-products such as:

- (a) minerals in the category of precious and base metals-
 - (i) gold;
 - (ii) silver;
 - (iii) copper;
 - (iv) iron;
 - (v) nickel;
 - (vi) zinc; and
 - (vii) lead;
- (b) minerals in the category of platinum group metals-
 - (i) platinum;
 - (ii) rhodium, and
 - (iii) iridium;
- (c) minerals in the category of rare earth elements, transition element which includes-
 - (i) ytterbium;
 - (ii) beryllium;
 - (iii) tantalum; and
 - (iv) lithium;
- (d) minerals in the category of non-metallic minerals-
 - (i) graphite; and
 - (ii) sulphur and bi-product from smelting;
- (e) minerals in the category of industrial and ceramic minerals-
 - (i) limestone, gypsum, clays and refractory minerals;
 - (ii) agro-minerals for fertilizers such as phosphate;
 - (iii) coal; and
 - (iv) soda ash;
- (f) minerals in the category of alloy metals-
 - (i) manganese;
 - (ii) chromium;
 - (iii) cobalt;
 - (iv) molybdenum; and
 - (v) vanadium;
- (g) minerals in the category of light metals-

- (i) aluminum;
- (ii) magnesium; and
- (iii) titanium;
- (h) minerals in the category of precious and base metals-
 - (i) diamond;
 - (ii) tanzanite;
 - (iii) and all other gemstones; and
 - (iv) minerals in the category of precious and base metals; and
- (i) any other minerals found in the periodic table.”;
- (g) adding immediately after paragraph (f) as renumbering the following new paragraphs:
 - “(h) deleting the definition of “licensing authority” and substituting for it the following:
 - “licensing authority” means the Commission and includes any other person authorized by the Commission to perform licensing activities;”
- (h) deleting the words ““local content” means” appearing immediately after the word “means” in the definition of the term “local content”;
- (i) deleting the word “and” appearing between the words “corruption” and “prepared” in the definition of the term “integrity pledge” and substituting for it with a comma (,);
- (j) renumbering paragraph (e), (f) and (g) as paragraphs (d), (e) and (f) respectively;

D: In Clause 9, by-

- (a) inserting the word “percent” between the words “sixteen” and “non-dilutable” appearing in the proposed section 10(1); and
- (b) inserting the phrase “depending on the type of minerals and the level of investment” between the word “company” and a full stop appearing at the end of the proposed section 10(1).

E: In Clause 11-

- (a) in the proposed section 21, by-
 - (i) deleting paragraph (f) of subsection (4) and substituting for it the following:
 - “(f) the Chief Executive Officer of the Federation of Miners Associations of Tanzania;”;
 - (ii) deleting the reference to paragraph “(g)” which appears in the proposed subclause (5) and substituting for it reference to paragraph “(h)”;
 - (iii) renumbering the proposed subsection (6) appearing immediately after subsection (6) as subsection (7);

- (b) in the proposed section 22, by-
- (i) inserting immediately after paragraph (a) the following:
 - “(b) issue licenses under this Act;
 - (ii) inserting the word “issue,” at the beginning of paragraph (n) as renumbered;
 - (iii) adding immediately after paragraph (s) as renumbered the following new paragraphs:
 - “(t) verify the forecasted capital investment specified under section 41(4)(c) for purposes of ascertaining mis-invoicing or any other form of malpractice in respect of mining licence and special mining licence holders and providing the same to the Tanzania Revenue Authority within twelve months after the issuance of such licences; and
 - (u) supervise and monitor the implementation of local content plan and corporate social responsibility by a mineral right holder.”;
 - (iv) renumbering paragraphs (b) to (r) as paragraphs (c) to (s) respectively;
- (c) in the proposed section 28, by-
- (i) deleting the marginal note and substituting for it the following:
 - “Provisions relating to disclosure of information”
 - (ii) adding immediately after paragraph (e) of subsection (1) the following:
 - “ for purposes of measures taken in accordance
 - (f) with any written laws aimed at preventing or combating corruption, prevention of financing of terrorism or organized crimes;”
- (d) in the proposed section 30, by-
- (i) adding immediately after paragraph (d) of subsection (2) the following:
 - “(e) provide geo-scientific advice, information and data to the Government;
 - (f) acquire geo-scientific data and information;
 - (g) maintain, process, archive and disseminate national geo-scientific data and information;
 - (h) collect, arrange and maintain geo-scientific books, records, publications, rock or mineral or fossil or core samples for research, learning and future reference;
 - (i) conduct geo-technical and geo-environmental studies;
 - (j) monitoring and management of geo-hazard;

- (k) support large and small scale miners on geo-scientific services;
- (l) maintain laboratory, library and record facilities as may be necessary for the discharge of the functions;
- (m) provide geo- scientific laboratory services;
- (n) promote investment in mining industry through dissemination of geo-data, information and maps; and
- (o) perform any other function as may be assigned by the Government, this Act or any other written law.”;
- (ii) adding after subsection (2) the following subsections:
 - “(3) For an orderly discharge of duties and exercise of powers of the Geological Survey of Tanzania, there shall be the Chief Executive Officer who shall be appointed by the President.
 - (4) The Chief Executive Officer shall be responsible for the day to day discharge and exercise of powers of the Geological Survey of Tanzania.”; and
- (e) renumbering the proposed sections 25, 26, 27, 28, 29 and 30 as sections 23, 24, 25, 26, 27 and 27A respectively.

F: In Clause 12-

- (a) in the proposed section 27A, by-
 - (i) deleting the word “Agency” appearing in the open phrase and substituting for it the word “Geological Survey of Tanzania”; and
 - (ii) adding immediately after paragraph (b) the following new paragraph:
 - “(c) take soil samples or specimens of rocks, concentrate, tailings or minerals from any licence or permit are for purpose of examination or assay;
 - (d) break up the surface of the land for the purpose of ascertaining the rocks or mineral within or under it; and
 - (e) dig up any land or fix any post, stone, mark or object to be used on the surface of that land.”;
- (b) in the proposed section 27E, by-
 - (i) deleting the proposed subclause (3) and substituting for it the following-
 - “(3) The mineral right holder shall submit to the Geological Survey of Tanzania the following accurate mineral data-
 - (a) geological maps and plans;
 - (b) geophysical and geochemical raw data;

- (c) processed and interpreted data or maps;
 - (d) technical reports;
 - (e) core samples and its mineral exploration database; and
 - (f) any other information as may be required.”;
 - (ii) in subsection (4), by deleting the words “subsection (2)” and substituting for them the words “subsections (2) and (3)” respectively; and
 - (iii) in subsection (6), by inserting the word “soil” between the words “fluid” and “samples”;
 - (c) deleting the word “survay” wherever it appears in the section and substituting for it the word “survey”; and
 - (d) renumbering the proposed sections 27A, 27B, 27C, 27D, 27E, 27F and 27G as sections 27B, 27C, 27D, 27E, 27F, 27G and 27H respectively.
- G:** In Clause 13, by deleting the reference to section “28(2)” and substituting for it the reference to section “28(3)”.
- H:** In Clause 14, by inserting the word “its” between the words “for” and “advice”;
- I:** By inserting the following provisions after Clause 14:
- “Amendme
nt of section
32 by-
- 15.** The principal Act is amended in section 32,
- (a) deleting paragraphs (c) and (d) which appear in subsection (1), and substituting for them the following paragraphs:
 - “(c) a prospecting licence shall not be renewable after the second period of renewal;
 - (d) where a prospecting licence is no longer renewable the prospecting area shall revert to the Government and thereafter a prospecting licence in respect of the said prospecting area shall be issuable to a local mining company to be designated by the Minister upon approval by the Cabinet; and
 - (e) any company desiring to carry out prospecting activities in respect of prospecting areas over which a

prospecting licence has been issued to a local mining company, shall conclude an arrangement with the company after approval by the Cabinet.""; and

(b) deleting subsections (3), (4), (5), (6) and (7).

J: By deleting Clauses 15 and 16 and substituting for them the following:

"Repeal of sections 37 and 38 **15.** The principal Act is amended by repealing sections 37 and 38."

K: In Clause 17, by deleting paragraph (d);

L: In Clause 18, by deleting paragraph (d);

M: In Clause 24, by deleting the words "as (3) and" appearing in paragraph (b) and substituting for them the word "as";

N: In Clause 25, by adding the following provision immediately after subclause (6) of section 100C:

"(7) For purposes of subsections (3), (4), (5) and (6) any raw minerals impounded during or after an attempted illegal exploration or handling shall be confiscated by the Government and shall forthwith be deposited as part of the National Gold and Gemstone Reserve."

O: In Clause 28-

(a) in paragraph (a)-

(i) in the proposed section 102, by-

(aa) deleting subclause (2) and substituting for it the following:

"(2) Where goods required by the mineral right holder are not available in Tanzania, the goods shall be provided by a local company which has entered into a joint venture with a foreign company.";

(bb) inserting after subclause (3) the following:

"(4) For purposes of subsections (1), (2) and (3), a consultant firm that engages a foreign consultant or operates in partnership or association with a foreign firm, shall not be considered as a local company.";

- (cc) renumbering subclauses (4), (5), (6), (7), (8) and (9) as subclauses (5), (6), (7), (8), (9) and (10) respectively; and
 - (ii) in the proposed section 103, by-
 - (aa) inserting after subclause (2) the following:

“(3) For purposes of subsections (1) and (2) and for the promotion of equality and fairness in the treatment of employees at the workplace, it is prohibited to practice discrimination including payment of salaries to employees of the same cadre irrespective of colour, faith and nationality.”;
 - (bb) renumbering subclauses (3) and (4) as subclauses (4) and (5) respectively;
 - (iii) in the proposed section 104(1), by adding after paragraph (b) the following:

“(c) a commitment to reserve adequate practical training opportunities to students from local training institutions.”;
- (b) in the First Schedule to the principal Act by deleting figure “23” appearing in enabling provision and substituting for it figure “21”;

P: By adding immediately after Clause 32 the following new Clauses:
“Amend section 3 definition: **32A.** The principal Act is amended in section 3, by adding in its alphabetical order the following definition:

Cap.123 “Commission” means the Commission of Minerals established under section 20 of the Mining Act,”

Amend section 9 (2) and substituting for it the following: **32B.** The principal Act is amended in section 9, by deleting paragraph (d) appearing in subsection (2) and substituting for it the following:

“(d) the amount of tax benefit or advantage quantified under section 27 of the Act or other amounts required to be included under Division II of this Part, Parts IV, V or VI”;

Amend **32C.** The principal Act is amended in section

ment of section 27, by-
section 27 (a)adding immediately after paragraph (c) appearing in subsection (1) the following new paragraph:
“(d) for the purpose of tax benefit or advantage, the amount of tax benefit or advantage shall be 330 percent of the actual tax benefit or advantage:
Provided that, for the purpose of this paragraph, tax benefits or advantage means benefit or advantage obtained by a person by shifting an obligation to pay income tax to another person”;
and
(b)renumbering paragraph (d) as paragraph (e);”.

Q: By deleting Clause 33 and substituting for it the following:
“Amend section 8 by deleting paragraph (h) appearing in subsection (2) and substituting for it the following new paragraph:
“(h) the amount of tax benefit or advantage quantified under section 27 or other amounts required to be included under Division II of this Part, Parts IV, V or VI”.

R: By deleting Clause 34 and substituting for it the following:
“Amend section 65(E), by:-
34. The principal Act is amended in section 65(E), by:-
(a)deleting the words “and royalties” appearing in paragraph (a) of subsection (1); and
(b)inserting a proviso to paragraph (b) as follows:
“Provided that, depreciation basis for purposes of depreciation allowance shall not exceed the cost of investment as determined by the Commission under section 22 of the Mining Act.”.

S: By deleting Clause 35 and substituting for it the following:

"Amendment of Section 65M

35. The principal Act is amended in section 65M by deleting the words "whether from cost oil, cost gas" appearing in subsection (2) and substituting for them the word "from".

T: In Clause 36, by deleting sub-paragraph (i) of paragraph (a) and substituting for it the following:

"(i) deleting paragraph (a) and substituting for it the following:

"(a) annual fees incurred by the person with respect to Cap. the petroleum right under section 114 of the 392 Petroleum Act".

U: By deleting Clauses 37 and Clause 38.

V: By renumbering Clauses 15 to 49 as Clauses 17 to 44 respectively.

Dodoma,
3rd July, 2017

PJAMK
MCLA

HON. PALAMAGAMBA J.A.M. KABUDI, THE MINISTER FOR CONSTITUTIONAL AND LEGAL AFFAIRS, AT THE SECOND READING OF A BILL ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) ACT, 2017"

(Made under S.O 88(6))

The Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Act, 2017" is further amended as follows:

- A:** In the proposed Clause 11 as amended, by-
- (a) inserting between the word "sector" and a "full stop" appearing at the end subsection (4)(h) of the proposed section 21 the phrase "one of whom shall be a woman";
 - (b) adding immediately after the new paragraph (u) appearing under the proposed section 22 a new paragraph (v) as follows:
provide, upon request, information to a mineral right
"(v) holder or any other person who is engaged in mining operations."; and
 - (c) inserting the phrase "responsible for finance in consultation with the Minister" between the words "Minister" and "shall" appearing in subsection (2) of the proposed new section 27D;
- B:** In the proposed Clause 25 as amended, by deleting-
- (a) the words "minerals shall be" appearing in subsection (1) of the proposed section 100B and substituting for them the words "raw minerals shall be mined, "; and
 - (b) the words "sorting and valuation" appearing in subsection (3) of the proposed section 100B and substituting for it the phrase "mining, sorting and valuation of raw minerals";
- C:** In the proposed Clause 28 as amended, by deleting -
- (a) subsection (4) of the proposed section 102 and substituting for it the following:
"(4) For purposes of subsections (1) and (2), every mineral right holder shall prepare and submit to the Commission a procurement plan for a duration of at least five years indicating among others, use of-

(a) local services in insurance, financial, legal,

accounts, security, cooking, catering, health and other services provided or available in Tanzania; and

(b)works, goods and equipment manufactured, produced or available in Tanzania.”;

(b)the word “fifty” appearing in subsection (9) of the proposed section 102 and substituting for it the words “fifty one”; and

(c)the word “shall” appearing in subsection (3) of the proposed section 106 and substituting for it the word “may”.

Dodoma,
4th July, 2017

PJAMK
MCLA

SPIKA: Nikushukuru sana Mheshimiwa Waziri kwa kuhitimisha hoja yako vizuri na kwa kunikumbusha mila zetu. Wengine hawakuelewa wakati fulani, sisi hivyo ndivyo tulivyo. Sisi mdogo wako akileta za kuleta unayamaliza pale pale. *(Makofi)*

Mimi mmoja aliniletea huko wakati ule wa Kampeni za Uchaguzi kule ndani ya CCM alichapwa pale pale tena hadharani mbele ya watu wote. Akaanguka pale pale na akaenda kulazwa na kwa sisi hakuna kesi. Wengine wakaweka kwenye mitandao, sijui Ndugai kafanyaje, sisi kule yamekwisha na ndiyo maana uchaguzi ukaendelea na nikashinda kwa kishindo. Kule sisi ndiyo mila yetu. Sasa utaratibu huo ungekuwa hapa ningeshachapa wengi kweli, lakini sasa huu uwanja tofauti kidogo. *(Kicheko)*

Tunakushukuru sana kwa maneno uliyoyasema, kwa mtu mwenye busara akisikiliza ataona upungufu mkubwa sana ambao tunao na nimeusema mara nyingi na kwa hapa niende moja kwa moja. Kwa kweli kwenye Kambi ya Upinzani iko haja ya kukaa na kuangalia njia zenu. Wako watu mnapaswa tu ninyi wenyewe kuwaambia hivyo mnavyokwenda si sawa; basi, hivyo tu.

Mheshimiwa Spika, ushujaa huu siyo sawa yaani hivyo basi, lakini hii kila siku nadhani mnakwenda namna hiyo ili mwonekane, mjenge *portfolio* kwamba labda mnaonewa ninyi ni watoto wa kambo, *is not like that*. Kwa hiyo inasikitisha Profesa amesema maneno haya lakini wewe mtu ambaye unamjua binadamu huyu ni mtu mpole sana, ni mcha Mungu sana, huyu hakosi Jumapili kanisani; mkiona amesema maneno kama hayo ameumia sana. Siku zote tutafute namna ya kuheshimiana, hiyo ndiyo *bottom line*, ukimheshimu mwenzako basi kutofautiana hiyo wala siyo tatizo, lakini kuheshimiana tu.

Kwa hatua hiyo. Katibu!

NDG. ZAINAB ISSA – KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria
Mbalimbali wa Mwaka 2017 (*The Written Laws
(Miscellaneous Amendments) Bill, 2017*)**

Ibara ya 1

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 2

Ibara ya 3

*(Ibara zilizotajwa hapa juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 4

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Najaribu kushawishi kikao chako cha Kamati ya Bunge kwamba katika ibara ya 4(f) Sheria ya sasa tunayokwenda kuipitisha imeondoa ofisi za kanda za madini. Nashauri kwamba hizo Ofisi za Kanda za Madini kwenye Sheria zionekane zimebaki kwa sababu nadhani ni miundombinu ya ku-*accommodate* hawa maafisa wengine watakaokuwa wameteuliwa kwa njia mbalimbali na Kamisheni ya Madini ambayo itakuwa imeundwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani kwamba ni muhimu sana kwa sababu Ofisi hizi za Kanda tayari zilikuwa zinatumiwa kwa ajili ya ku-*coordinate* wachimbaji wadogo, wa kati na wakubwa. Kuziondoa kunaweza kukaleta usumbufu kwa wachimbaji wadogo na wachimbaji wa kati ambao hawajatajwa na sheria hii. Nilidhani ni vyema zikabaki katika kanda zetu kama miundombinu muhimu sana kwa dhana hii ya kujaribu kufanya jambo liwe na ufanisi.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Ahsante sana natumaini umeeleweka Mheshimiwa Japhary. Mheshimiwa Waziri ufafanuzi.

WAZIRA WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Mheshimiwa Raphael Michael, Mbunge wa Moshi mjini CHADEMA. Nataka nimfahamishe kwamba chini ya muundo huu wa sasa *Commissioner of Minerals* atabaki Wizarani tu na yeye anabaki kama mshauri wa Waziri kwa sababu anahitaji kuwa na mkono wa kumfanyia kazi za kiserikali, lakini shughuli zake nyingine zote zinahamia kwenye Kamisheni. Kamisheni itakuwa na watu ambao wanaitwa *Resident Mines Officer*, ambao ni tofauti na *Mines Resident Officer*, wale *Mines Resident Officer* ndiye atakayekaa kwenye Mgod.

Mheshimiwa Mwenyekiti, *Resident Mines Officer* kwa mapendekezo ambayo sasa yatakwenda Ofisi ya Rais, Utumishi pamoja na Wizara ya Nishati na Madini wakishaandaa sasa Muundo, kwa sababu kuna utaratibu wa kuandaa Miundo hii ya Kamisheni; itakwenda kwa Kamati ya Rais inayoitwa (*PIC*) *Presidential Implementation Committee*. Wakishatoa mapendekezo ya huo Muundo kwa kupitia kwa *Chief Secretary* yatakwenda kwa Rais kwa kuidhinishwa, ndio utaratibu unaotumika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hiyo Kamisheni itakuwa na hawa *Resident Mines Officer* kila mkoa na tena si kwa *zone*. Kwa nini tunasema si kwa *zone*, nchi hii ni kubwa kwa hiyo kwa baada ya kuwa na mtu anayeangalia zone sasa kutakuwa na mtu anaangalia mkoa na atawasimamia hao wachimbaji wadogo wadogo wote chini ya Kamisheni.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary Michael, nadhani maelezo hayo yamenyooka fursa ni yako.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti najaribu kumwelewa Mheshimiwa Waziri ila hoja yangu nilikuwa najaribu kuona dhana ya *coordination* na ninayozungumza ni *structure* tu ambayo tulikuwa nayo tayari, ambayo naamini hiyo *structure* tayari Serikali imeshawekeza

katika hiyo *Structure* na sioni ubaya, hao Maafisa wa Kanda nakubali kwamba wameondolea kwa mujibu wa Sheria hii lakini *structure* ile ibaki pale kwa ajili ya kusaidia *coordination* ya kanda, Mkoa na *Central Government*, ndicho nilichokuwa najaribu kushawishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama kuna uwezekano hoja hii Wabunge nao wajadili kidogo ukiona inafaa ili kama kuna jambo la kuongezea waongezee. Naomba kutoa hoja.

MWENYEKITI: Unajua Mheshimiwa Japhary yako mambo; hata hivyo si unaona hukuungwa mkono. Yaani yako mambo ni ya wazi mno ndugu zangu yaani kiasi cha kutaka kubishana. Mambo mengi kwa mfano nitoe mfano wapi sijui, labda kwa rafiki yangu Zitto mara nyingi mambo mengi ya Kanda ya huko kwao yako Tabora; kwa hiyo jambo kama hili kwa mfano anawekwa huyo wa kanda Tabora. Kwa hiyo, mtu wa Kigoma ambaye ana shida na Ofisi ya Kanda lazima asafiri kutoka Kigoma hadi Tabora kumwona huyo wa kanda. Utaratibu sasa unapendekezwa wa kila Mkoa, kwa hiyo kwenye mkoa wake atayamaliza mambo yale yale, kuna haja ya watu kusimama na kujadili hilo kweli? (*Makofi*)

Hata hivyo halikuungwa mkono kwa hiyo...

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 5

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwenye kifungu cha 5(1) na (2) ilishafanyiwa maamuzi jana, kwa hiyo naomba *to move* kwenda (3).

Mheshimiwa Mwenyekiti, napendekeza kipengele kipya cha (3), kwamba kabla ya kufanya shughuli yoyote ya madini ambayo imegundulika katika eneo fulani la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, niliona kwamba ni muhimu

Local Authorities ambao wapo katika maeneo husika washiriki. Hapa namaanisha Halmashauri husika, kama eneo liko hapa, kwa mfano, Mheshimiwa Mwenyekiti kule kwako Kongwa, kuna madini yamegundulika basi kabla ya kuanza shughuli yoyote ile hawa watu washirikishwe katika zoezi zima la kupatikana kwa madini na hata katika uchimbaji wenyewe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii itasaidia pia kugundua kilichopatikana pale, lakini pia taratibu nzima za mwanzo kuanza kuchimba mpaka hatua ya mwisho ya manufaa na waweze kujua kimsingi kwamba ni nini kimepatikana na kwa maslahi yapi na nani anahusika. Ndilo pendekezo langu katika eneo hilo. Ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa umeeleweka kabisa. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, hili ni pendekezo jipya la kuongeza kifungu kipya.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja ambayo ameileta Mheshimiwa Waitara ni moja kati ya hoja ambazo pia tulizipitia jana tukazijadili na Bunge likaona kwamba ni vigumu kila Serikali inapotaka kutekeleza majukumu yake ya Kikatiba, iende ipate kibali kwanza kwa watu wa Halmashauri fulani mahsus.

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja, kitu ambacho tunapaswa kuelewa hapa kwa mujibu wa sheria ile na kwa mujibu wa Katiba na ile Sheria ya *Permanent Sovereignty* ambayo tumeipitisha jana, mali yote hii ni ya Jamhuri na imekuwa chini ya udhamini wa Rais.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mali hii haiwezi kuwa ya Halmashauri ya Musoma Mjini au ya Wilaya au sijui ya Sengerema au Geita au Mtwara; tukifanya hivyo tunaliua Taifa, *sovereignty* ni *composite* ya watu wote katika Taifa. Kwa hiyo, kwa mapendekezo haya ambayo Mheshimiwa Waitara anayapendekeza maana yake ni kwamba sasa unaanza kuigawa hii mali kipande kipande; Kongwa ya kwao, Musoma ya kwao, sasa muone hatari hii. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kushauri, hizi mali zote zimewekwa chini ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na zinasimamiwa na Serikali inapotekeleza lakini Bunge nalo linaisimamia Serikali kutekeleza, kwamba ione hivi wamefanya vizuri hawa? Kwa hiyo, naomba kushauri Mheshimiwa Waitara aone hoja hii ya Serikali jinsi ilivyo kwamba ndio imekaa vizuri na tuendele mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu mambo mengine ni ya kitaalam; mambo ya kitaalam yale unaenda kuwa-*consult* watu wa pale Musoma wanajua hayo mambo? Wao wanaweza ku-*negotiate* hiyo mikataba? Ila uzuri ni kwamba Halmashauri hizi hazijapuuzwa kwa sababu kwenye *cooperate social responsibility* tuna *local content* wamepewa sasa vitu vingi na watalipwa na vitu vinginevyo huko.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waitara.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani Mwanasheria Mkuu wa Serikali anatumia nguvu kubwa kupinga kitu ambacho ni cha wazi kabisa. Sijasema kwamba kiombwe kibali, nimesema ushirikishwaji wa wahusika wale, kama anaweza akawa na lugha ambayo itafanya kwamba wale watu wanahusishwa kushirikishwa kujua kinachoendelea, *just information*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, hapo kungekuwa na shida kwamba unawezaje kujua kwamba ni kitu gani kimepatikana sehemu fulani? Kuna maeneo ambayo unafanyika uchunguzi, viongozi wanaohusika hawajui, kuanzia hata Diwani, Mwenyekiti wa Halmashauri, DC mwenyewe na badala yake mnaanza kutuhumiana kwamba kuna rushwa au nini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ningetaka kuona *statement* ambayo itaonyesha kwamba eneo hilo wanakaa pale watu na Serikali ipo; wale wenyewe wanajua kinachofanyika katika eneo lile ili kuondoa *doubt*. Sasa mimi nilikuwa nafikiri kwamba jambo hili kwa sababu lina maslahi mapana, Wabunge wengine wapate fursa ya kujadili ili

tupate maoni mengine *and then* tupate *conclusion* ya mwisho. Kwa hiyo, naomba nitoe hoja jambo hili lijadiliwe ili tuweze kupata maoni ya watu wengine.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

MWENYEKITI: Ngojeni kwanza kidogo, Mheshimiwa Waitara nimekusikia na *point* yako nimeichukua na waliosimama nimewaona tulieni tu kwanza kidogo, tulieni kidogo, tutawapa nafasi.

Mimi sina hakika kama mahali penyewe ndio hapa hapa au mahali pengine lakini ninavyojaribu kumwelewa Mheshimiwa Waitara, ni kero fulani ambayo kwa kweli huwa ipo kwa Waheshimiwa Wabunge, lakini sijui kama ni mahali pake hapa.

Nataka kusema hivi, labda nitoe mfano ambao ni *very recent*, kule Ismani kwa Mheshimiwa Lukuvi kwa mfano nina wajomba zangu wapo huko, Wahehe tunawaita wajomba. Juzi juzi hapa wanakijiji wamegundua kuna dhahabu pale, ile wanaanza kuchangamkia kaja mtu tayari wameshapeana Wizarani, siyo Mzungu wala nini, huyo tayari kaja ndio mwenye mali, kwa hiyo hawa wanatakiwa kuwa vibarua wa huyu *all of the sudden*. (*Makofi*)

Ukilitazama ni kwa sababu haya mambo huyo mwenye mamlaka sijui wa Kanda kitu gani huko, anapotoa haya mambo hashirikishi mtu yeyote yule. Sasa kama nilivyosema sijui kama ni hapa au wapi, lakini hili jambo kwa kweli lina ka-*anomaly* kwamba watu wanaona kitu halafu wajanja huko Dar es Salaam wapi wanakaa halafu wale watu wanabaki wanashangaa ni kitu gani kinaendelea. (*Makofi*)

Sasa kama nilivyosema sijui kama ni hapa au mahali pengine, kama ni hapa hapa basi tuendeleo kujadili, sijui.

Kwa hiyo wale mliosimama simameni tena. Katibu niandikie, tufanye majina mangapi manne, chagua wewe Katibu nisipendelee mimi. (*Makofi*)

NDG. ZAINAB ISSA – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni Mheshimiwa Zitto, Mheshimiwa Bilago, Mheshimiwa Janet, Mheshimiwa Musukuma.

MWENYEKITI: Haya, ahsante sana, wanatosha hao. Mtaona Spika hajapendelea leo. Tuanze na Mwalimu Bilago. *CUF* tumeacha! Mheshimiwa Yusuf utakuwa wa mwisho; Mheshimiwa Mwalimu Bilago.

MHE. KASUKU S. BILAGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana; kwanza nishukuru mchango wako katika hili, umekuwa mchangiaji mzuri ku-*support* hoja ya Waitara na kwa hoja ya Waitara iliyopata nguvu ya Spika, sidhani kama inaweza ikashindwa kukubalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naliona hili ni jambo la msingi sana. Wananchi wetu na hata viongozi wa maeneo katika sehemu ambazo zinapatikana hizi mali zetu za asili (*natural wealth and resources*) ni muhimu sana wakajua kinachoendelea dhidi ya hilo eneo wanalokaa wao. Inawapa *confidence* na inawaondolea hofu juu ya kile walichokiwekeza katika eneo lile ambalo kitu kinakwenda kupatikana. Kinyume na hapo mwekezaji au Serikali yenyewe inayokuja kufanya uchunguzi pale inakosa *legitimacy* ya wazawa. Wale wazawa wanashindwa ku-*accommodate* huduma ile itakayokuja kufanyika, kutoa kibali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, kwetu kuna mizimu ambayo lazima ifanyiwe matambiko kwenye baadhi ya maeneo. Usiporuhusu hilo jambo mtakuwa mnachimba, asubuhi mnakuta pamefukiwa. Kwa hiyo, naomba hilo liiingie kama ulivyoshauri tangu mwanzo. Ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Yussuf.

MHE. YUSSUF SALIM HUSSEIN: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Suala hili kama Mwanasheria Mkuu alivyolieleza, sheria yoyote nzuri kwa sasa katika suala zima la uwekezaji ama mikataba lazima; nilizungumza siku ile kwenye Kamati; *triangle* ifanye kazi. Lazima Serikali ijue inahusika vipi na ina mamlaka yapi na inapata nini, jamii ijue inahusika vipi na inapata nini pamoja na mwekezaji mwenyewe. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mkifanya hivyo mkienda katika mfumo huo mtakuwa mmeenda na huko mbele hakuna matatizo. Mkienda katika mfumo wa ujumla jumla ndio kunakuwa na matatizo na *end of the day* ndio unakuja kukuta madini yamechimbwa, wananchi wa eneo lile wameathirika na mazingira, hawana anayewafidia na baadaye kunatokea matatizo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe mfano, kama hivi alivyozungumza Mheshimiwa AG ni sawa, kuna haja gani leo kutolewa bilioni nane kuwapa wale Wamasai kule Ngorongoro? Kwa hiyo, ni lazima jamii ishirikishwe katika masuala haya ili wajue wajibu wao ni nini na wanapata nini, Serikali wajibu wake ni nini na inapata nini na mwekezaji wajibu wake ni nini na anapata nini, hiyo ndio mikataba ya kisasa kote duniani. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nazungumza hivyo kwa uzoefu niliotokana nao katika masuala ya uwekezaji. Nashukuru. (*Makofi*)

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, duniani kote sasa hivi *principle* inayotumika kabla ya leseni za uchimbaji wa madini au mafuta kufanyika ni *principle* ya *free prior informed consent*, *principle* ambayo; maana sasa hivi kwa mfano leo hii Mheshimiwa Ndugai unaenda Wizara ya Nishati na Madini, unapewa leseni halafu unaenda Kongwa unawakuta Wanakijiji unawaambia nina leseni hapa, kwa hiyo mimi ndiyo nachimba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitumia hii *principle* maana yake ni kwamba kabla ya anayetoa leseni kutoa leseni lazima

awe amepata angalau *minutes* za Serikali ya Kijiji au azimio la Baraza la Madiwani, *something like that* ili sasa leseni ile itoke. Katika hiyo *process* ndipo wale wananchi watamwambia yule kwamba wewe unataka kufanya *prospecting* hapa, ukipata tunataka watu kadhaa kutoka Kijiji chetu waajiriwe, tunataka manunuzi ya nyanya yatoke kwetu, tunataka angalau *0.5 percent* ya mrabaha tuupate kabla uchimbaji haujaanza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba kama inawezekana Serikali na Mheshimiwa Waitara kukaa pamoja kukubaliana ni kifungu gani hapo cha kuweka. Napendekeza kwamba ile tatu isomeke *prior to excising the powers vested in sub clause one the Government shall exercise the principle of free prior informed consent as to be provided for by the Government regulations as issued by Government Gazette.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Waziri atatengeneza kanuni zitakazotekeleza hiyo *principle ya free prior informed consent...*

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

T A A R I F A

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, *Engineer* ngonyani nilikuona.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Mwenyekiti, mzungumzaji anayeendelea kuingea anayoyaongelea ni masuala ya *licensing* na kwamba kuwe na utaratibu wa kupata kibali au utaratibu wowote ule wa kuihusisha *Local Government* kabla leseni haijatolewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuomba nimpe taarifa kwamba kifungu namba tano (5) hakihusikia kabisa na masuala ya leseni. Masuala ya leseni tutayakuta huko mbele,

hapa tunaongelea *vesting of mineral resources* kwa *President* na pili ni *lien ya government, it has nothing to do with licensing.* (Makofi)

MWENYEKITI: Kwa maelezo hayo, Mheshimiwa Mbene.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi na nataka kuchangia kwenye suala hili. Kwanza na mimi pia nilikuwa nafikiria kama kwa mfano tukiruhusu hili liingie kwenye sheria pamoja na kuwa nakubali kuwa lazima ushirikishwaji uwepo, lakini sioni kama hapa ndipo mahali pake. Vile vile najuliza hili ni suala la kisheria au la kiutawala (*administrative*) ili likawekwe sehemu ambayo inahusika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Zitto pale amezungumzia mambo ya kanuni, nilikuwa nafikiria pengine kwenye kanuni ingefaa zaidi kuliko kuingiza kwenye sheria, lakini hata hivyo hapa sio mahali pake. Ahsante. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Musukuma nilikutaja kwamba ni wa mwisho kwenye kamjadala haka.

MHE. JOSEPH K. MUSUKUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa nataka tu kuwapa uelewa mdogo kwamba sasa hivi kwenye hii sheria mpya ya kuondoa Ofisi za Kanda, tumepewa mamlaka makubwa sana kwenye Ofisi zetu za Wilaya na Mikoa na leseni zote za wachimbaji wadogo hazitatolewa Dar es Salaam zitatolewa kwetu...

MHE. STEPHEN J. MASELE: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

T A A R I F A

MWENYEKITI: Taarifa, haya huko iliko, tafadhali.

MHE. STEPHEN J. MASELE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni endelee alikomalizia Mheshimiwa Ngonyani, kwanza

mashaka yako kwamba sio mahala pale ni sahihi na pili sheria hii ambayo tunaitumia sasa wakati wote 2010 kifungu namba 95 kinazungumzia *consent* ya wananchi na maeneo husika ambayo madini yanagunduliwa. Kwa hiyo, hapa si mahali pake lakini *section 95* ya Sheria ya Madini ambayo ipo inazungumzia *consent* ya ushirikishwaji wa wananchi hasa wakati ule wa mwanzo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitatoa mfano wakati kampuni ya Acacia inakwenda *North Mara* yale maeneo yote yalikuwa na leseni za Wanakijiji na kwa kutumia *section 95* walienda kuzichukua leseni zile kwa makubaliano Maalum na wakaridhia na baadaye ndio wakatengeneza...

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Sasa Waheshimiwa hizi taarifa...

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa hii ni muhimu sana kwa sababu inaweza ika-*guide discussion*

MWENYEKITI: Basi Mheshimiwa Zitto uwe wa mwisho, tafadhali, napokea taarifa ya Mheshimiwa Zitto.

T A A R I F A

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, *North Mara* kulikuwa kuna leseni za watu, hapakuwa na *consent* ya wananchi Stephen, ilikuwa ni leseni za watu na wale watu waliziua zile leseni kwa *Barrick* na mpaka sasa wanalipwa *royalty* ya *one percent* na wengine wako Dar es salaam. Tulienda kwenye Kamati ya Bomani, tulikuta baadhi ya watu wapo Dar es salaam wanalipwa kutokea *North Mara*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunachokizungumzia hapa ni ile *consent* ya wananchi na nakubali hiki kifungu inawezekana sicho, kwa hiyo tutakapofika kwenye kifungu

chenyewe tuweze ku-*provide for that* ili kuweza kuokoa matatizo ambayo tuliyokuwa tunayapata huko siku za nyuma. (*Makofi*)

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, samahani naomba ni...

MWENYEKITI: Nadhani limeeleweka Mheshimiwa Heche...

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mbunge wa *North Mara*

MWENYEKITI: Aaah limeeleweka, ulichokisema ni *clear* kabisa kwamba hizo leseni alizosisema wale Barrick walichukua kwa watu wenye leseni na ndio utaratibu kwa sababu si kuna mtu ana leseni? Kwa hiyo huyu wa leseni kubwa kanunua kwa wa leseni ndogo. Hata hivyo, tulichokuwa tunakijadili hapa wote ni hiki alichokieleza Mheshimiwa Zitto, labda kama una nyongeza tofauti lakini tumelielewa, nakuruhusu Mheshimiwa Heche, dakika mbili.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme lile eneo lote la *North Mara* lilikuwa linachimbwa na watu maelfu si mtu mmoja au wawili. Kilichofanyika ni ujanja kama huo huo unaosemekana, watu wachache wanaojua taratibu hizi wanakwenda Dar es Salaam wanachukua leseni wana-*own* maeneo wananchi wakiwa hawajui, halafu wanarudi wanawaambia haya maeneo yote ni ya kwetu. Sasa hao watu wawili wakaingia mkataba na ndio vita inayoendelea mpaka leo mtu anasema mimi nilikuwa na shimo langu hapa, huyu anamwambia hauna *right* hapa. Sasa ni lazima haya mambo yaangaliwe kwa umakini. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Nafikiri sasa hapa hakuna neno, tumekubaliana tu kimsingi kwamba sio hapa tusaidiane kutafuta ni mahali gani na pendekezo liliitoka ni zuri tu la kumpa Mheshimiwa Waziri lakini tutaangalia huko kutakapokuwa, lakini Mheshimiwa Waziri kama una neno tafadhali.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo linalosemwa kama alivyosema Mheshimiwa Masele limo tayari ndani ya sheria, tatizo limekuwa la kiutawala na rushwa inawezekana kabisa. Ukisoma kifungu cha 95 kinasema hivi

" the holder of a mineral right shall not exercise any of his rights under his license or under this Act..."

Na naomba niende (b)

(b) Except with through consultation with relevant Local Authority including the Village Council and there after the written consent of the lawful occupier."

Shida ni utekelezaji...

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa. Naomba sana kutoa taarifa, tafadhali kidogo, naomba. Ukisoma alivyosoma Mheshimiwa Waziri, tayari pale umeshampa...

MWENYEKITI: Tayari leseni anayo, ndiyo anaenda kwa wananchi, leseni anayo.

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: ...*the hold out of the mineral right, tunachozungumza sasa process ifanyike kabla hujampa hiyo right. Ndiyo hiyo principle ya free prior informed consent. (Makofi)*

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAMISEMI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa, samahani.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Mawaziri...

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Taarifa tu.

MWENYEKITI: ...kwa sababu hili jambo ni la huko mbele mngelivumilia, halafu ni jambo jema tu jamani, tena ni la kuiweka vizuri tu hiyo sheria. Kwa sababu

kinachoonekana, nia ya Serikali ipo hapa kwenye hii sheria ila kinachotakiwa ni kuwekwa tu vizuri sasa. Kwa sababu hapa tumemfanya mtu mwenye leseni tayari, ameshachukua huko wananchi kashawaviringisha, maana yake leseni anayo, yeye ana *upper hand* tayari. Mheshimiwa Waziri, tafadhali. (Makofi)

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ziko *rights* mbili, iko *surface right* na *mining right*. Hauwezi uka-*access the mining right* mpaka umekubaliana na mwenye *surface right*. Kwa hiyo anayeomba haki ya kumiliki ardhi yeye ni kumiliki, *whether* ulizaliwa pale au ilikuaje, lakini kama hujaomba haki ya kuchimba madini haki yako wewe ni kumsubiri yule atakayekuja, akitaka kuanza kuchimba madini lazima mmalizane hapa na ndiyo ime-*provide*...

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: ...sasa kwenye hii sheria vizuri sana. Ni mpaka awe na *written consent*, hapo ndiyo kuna fidia, *resettlement* na mambo mengine mengi. (Makofi)

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila mpangilio)

MWENYEKITI: Jamani, hili jambo Waheshimiwa si tumesema si mahali pake hapa. Kwa nini tuisubiri kama kuna mahali pake huko mbele? Kwa sababu kila...

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo moja.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: ...mimi ningependa twende kwa *consensus* ili...

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo moja tu.

MWENYEKITI: Basi, Mheshimiwa Peneza hajaongea, Mheshimiwa Chacha ulishaongea, Mheshimiwa Peneza peke yake.

T A A R I F A

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa tu kwa Mheshimiwa aliyekuwa anazungumza pale, ni kwamba anachokiongea yeye anaongea kipindi ambacho mwananchi *a-expect compensation*, lakini sisi kitu tunachokiongelea, kule Geita unakuta; ndiyo yale malalamiko niliyokuwa nazungumza kwenye Kamati; kwamba wananchi ndio wavumbuzi wa hayo maeneo yenye dhahabu, wananchi ndio wamegundua, huyu mtu anakuja kupewa leseni watu wengine tayari wanachimba pale. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kitu ninachozungumza hapa ni kwamba tunataka sasa, kama kuna sehemu ambayo wachimbaji wadogo wadogo wameshakwenda pale wenyewe wana haki gani kwenye hilo kabla huyo mtu hajapewa leseni? Ili kuzuia migogoro na watu wetu kuhamishwa katika maeneo yao. Kwa hiyo, naongea kwa *experience* ya Geita na migogoro ambayo ipo kwa sababu ya mtu mmoja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama eneo la Nyamatagata, Mheshimiwa Waziri anafahamu, Mzungu amepewa lile eneo wakati...

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa...

MWENYEKITI: Ahsante sana. Sasa sipokei tena taarifa...

MHE. UPENDO F. PENEZA: ...lilikuwa ni la wananchi...

MWENYEKITI: ...Nakushukuru Mheshimiwa Upendo.

MHE. UPENDO F. PENEZA: ...asichanganye mambo.

MWENYEKITI: Labda hapa nisimame sasa. Tulimalize hivi, Waheshimiwa Wabunge endeleeni kuangalia, endapo kuna mahali panapohusika basi mtatuambia, kama hakuna basi hakuna, lakini kwa Mbunge yeyote wa Jimbo hili ni jambo muhimu mno. (*Makofi*)

Huo ndiyo ukweli; wananchi hawa wamekuwa wakiviringishwa na hawahawa Watanzania wenzetu, si mtu mwingine, wenye madaraka tuliowapa. Umuite *zonal*, umuite *regional*, umuite *district*, huyo *regional* haitiki halmashauri, huyo *district* wa madini haitiki halmashauri. Wao wanatoa leseni zao huko, wakishatoa wamemaliza hawaitiki kwa mtu yeyote, hawa wananchi... aaah!, hapana, haiwezi kuendelea; lakini kama haipo humu sasa si haipo, hatuwezi kulazimisha, kwa kipengele hiki hapa haiwezi kuingia. (*Makofi*)

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, mtoa hoja umeniweka pembeni, yaani hivi hivi kwa kweli.

MWENYEKITI: Sasa mtoa hoja imeonekana kabisa kwamba yaani pendekezo lako si mahali pake, *technically*.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, na mimi nilikuwa na la kusema, ungenipa nafasi niseme halafu...

MWENYEKITI: Haya basi useme ndugu yangu.

MHE. MWITA M. WAITARA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nakushukuru sana, na niseme tu mambo mawili. Kwamba mimi nadhani Mheshimiwa Waziri na Mawaziri wengine wote akiwemo Mheshimiwa Simbachawene, hili ni jambo la muhimu kweli kweli tusilipuuze, kwa hiyo ni muhimu sana liangaliwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili; wataalam wakati wanazungumza, kabla ya kumaliza muswada huu, hii sheria ambayo itabadilika walete mbele yako sasa hivi, yaani kabla

ya ku-*conclude* kwa sababu jambo linaisha leo, watafute hapo uliposema popote ilipo, kama haipo wapendekeze au tupendekeze sisi, tupewe huo uhuru, hicho kifungu kiwepo ndiyo tuachane nao hawa. Kwa sababu haya mambo, tunachosema sisi ni kwamba, kweli hivi tunazungumza hapa kama Wachina, kweli eneo kuna madini, kuna Watanzania wenzetu, mtu anakuja tu anawaambia ondokeni, ninyi mnazungumza kwa sababu hamjui watu wanavyokuwa wanaumizwa na wanaondolewa kama mbwa. Haki ya Mungu ikitokea mtu amekuja na leseni unashughulikiwa kweli kweli, hata wale watu wetu wanaonekana kama si wanadamu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa tunachosema hapa kama Bunge ni kulinda hiyo haki, yaani kwamba kumbe kuna mtu anakuja, kumbe kuna madini, Mbunge anajua, *DC* anakuwa anafahamu, halmashauri inajua, kwa hiyo hata kama ni migogoro itaisha katika jambo hilo, kama ni mapendekezo yatapendekezwa mapema. Kwa hiyo tunapunguza kazi ya Waziri na Serikali na wananchi tunafahamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo pendekezo langu hilo. Kwa hiyo naomba uwaombe hawa Mungu awatembelee sasa hivi kwa muda mfupi waje na kifungu hicho, chochote...

MWENYEKITI: Ahsante, kengele imeshalia; nahoji tena.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 6

Ibara ya 7

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 8

MWENYEKITI: Mbona mmesimama na hakuna marekebisho?

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba ufafanuzi wa kifungu cha nane (8).

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, uliuliza ile sehemu ambayo...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Peneza.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, uliulizia kama kuna mahali huko mbele kwenye upande wa *licensing* kama tunaweza tukachomeka hicho kipengele cha *prior consent* ya wananchi ambayo nadhani katika kipengele hicho cha nane (8) tunaweza tukachomeka mawazo ya Mheshimiwa Waitara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Zitto, mbona hapahusiani? Hebu fafana, mbona naona kama hakuna uhusiano?

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha nane (8) kinazungumzia *licensing*, sasa tatizo ni kwamba kwenye *regime* yetu ya madini kuna *different stages* za *licensing*; kuna *prospecting* na baadaye mtu anakuja kupewa *mineral license*. Kwa hiyo tunaweza tuka-*provide* pale kabla ya ile (4) tukaweka *provision* ambayo inazungumzia *prospecting*, kwa sababu hatua ya mwanzo ndiyo muhimu. Kwa hiyo Mwanasheria Mkuu wa Serikali atusaidie kuweza ku-*provide* hapo *a general principle*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu zile *details* zitakuja kuwekwa na *regulations* za Waziri, hatuwezi kuweka *details* hapa sasa hivi. Tuweke ile *principle* kwamba kabla ya *licensing authority* hajjatao leseni, *principle* ya *free prior informed consent* itumike *as to be provided for by the Minister*

in the regulations, then Waziri atakuja kutusaidia. Kwa hiyo Serikali itusaidie tu hapo ku-move amendment iwe ni amendment ya Serikali tuweze ku-move. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, hili ni ombi tu kwa sababu limepita dirishani, sasa sijui mnavyolipima. *(Kicheko)*

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kama alivyosema Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano; mahali pa kwenda kwenye haya mambo kama tunayafikiria ni sehemu ya utoaji wa leseni. Lakini kama tunataka kulifanyia kazi pia ni kifungu cha 95 na niseme tu, 95, lakini jambo hili si la kufanya hapa...

MWENYEKITI: Cha sheria yenyewe...

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: ...cha Sheria ya Madini, sio cha kufanya hapa. Ndiyo maana busara yako ilikuwa ni muhimu sana. Mambo haya yakifika mapema yanahitaji *consultation*. Yaani, mimi ni Waziri lakini hata Waziri Mkuu hatujatoka niongee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, unajua kuna vitu vingine, mimi bahati mbaya mtanzoea, mimi ni mkweli, natembea nuruni. Hili siwezi kuliambia tu hapa, linahitaji *consultation* ili tuone kama linafaa. Kwa msingi ule ule aliosema. Unajua kuna *surface right* na *mineral right* na *mineral right* yote ni mali ya Watanzania wote *irrespective of* wapi inapatikana. Kibaya hapa; na ninachokiona na ninachokikubali ni *nuisance* kwa yule ambaye ana *surface right*. Sasa ni kweli kumetokea *abuse* ya haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata mimi tena ninapochimbukia kote, kwa baba yangu na kwa mama yangu kumekuwa na huo mtindo. Ukienda Kilimatinde pale watu walivamia, kwa hiyo unalolizungumza naelewa lakini ukienda hapa Berega, Kilosa wamevamia, Watanzania na wasio Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini jambo kama hili linahitaji kulitafakari na kulielewa. Kwa nini; na ile nguvu ya mtu mwenye *license* kuja kuomba inasema *with written consent*, ndiyo. Leseni aliyopewa bado haijampa haki, *entry*, yaani niseme hivi, *entry* ni mpaka apate *written consent* ya watu walioko pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lina ubaya; ubaya wake ni kwamba sasa na sikutaka kwenda huko, unaanza kuwamilikisha watu wenye *surface right mineral right*.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Nimekuona Mheshimiwa Waziri wa Ardhi, tafadhali.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo hili linaweza kuwa ni zuri sana na mfano uliotoa ni sahihi, lakini ni kweli kwamba ardhi hizi wanazozingilia hawa wachimba madini wanazopata si zote zinakuwa za watu, wakati mwingine inakuwa ni ardhi ya jumla, ya Serikali tu. Kwa hiyo ni kweli kwamba kuna mamlaka nyingine inayotoa ardhi, inayotoa leseni ya mtu kuchimba chini kwa mujibu wa Sheria ya Madini kifungu cha 95.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa labda kwa sababu umetolea mfano wa Ismani nikupe mfano wa Ismani. Baada ya kupata leseni ya utafutaji wa madini eneo lile, wananchi wa kijiji kile wananchi wa kijiji kile wamekaa na yule mwekezaji kwa utaratibu huo huo wamekubaliana sasa namna ya kugawana. Yule mwenye leseni amekuja kabla ya kuanza kazi, maana asingekuja pale wangempiga; amekuja kukubaliana na wanakijiji wakawekeana utaratibu. Kwa hiyo amepata kibali (*consent*) hiyo ya kijiji ya kuendelea baada ya kukubaliana pamoja na Halmashauri ya Wilaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ni kweli kwamba amepata leseni Mbeya lakini aliporudi hapa hakuweza

kufanya kazi ile mpaka amekubaliana na wanakijiji na kila magunia kumi pale yanayochimbwa kijiji kinapata magunia mawili...

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, magunia ya nini?

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: ... si kokoto tu wanaokota tu udongo! Kwanza kijiji hakina uwezo na wala sio uchimbaji wenyewe na wala hawawezi kupata dhahabu, maana *royalty* ni ya dhahabu, hawawezi kupata *royalty*. Kwa hiyo wanapata magunia mawili na leo ninapozungumza wana milioni 10 kile kijiji kutokana na mapato yaliyosababishwa na huyu aliyepata leseni Dar es Salaam.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo kwa *experience* ya pale, wana makubaliano tayari na ndiyo maana yule mwenye leseni yupo kazini. Kwa hiyo, nafikiri kwa sasa inafanya kazi, lakini kama tunataka ifanye kazi vizuri zaidi hii sheria ya leo ni *Miscellaneous Amendment*, Serikali imechagua baadhi ya vifungu vya kuvifanyia marekebisho, si sheria nzima. Kwa hiyo, kwa utaratibu wa Kibunge, kama kuna mtu alifikiri anataka kufanya marekebisho ya nyongeza ya sheria nyingine hicho kifungu cha 95 alipaswa kumpelekea Katibu wa Bunge marekebisho hayo kama haya tuyashughulikie, lakini kwa maana ya hii, nafikiri kwa sababu kile kifungu hakikuguswa na tupo kwenye *Miscellaneous* hakiwezi kuguswa hapa kwa utaratibu huu. Hata hivyo, nafikiri midhali Bunge linaendelea...

MJUMBE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: ...nafikiri kama ipo fursa nyingine, sheria zinabadilishwa wakati wowote. Nataka kutoa *experience* hiyo ya Ismani.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Taarifa zote nazikataa kwa hapa kwa sasa. Niseme hivi; maneno aliyotuambia Mheshimiwa Waziri wa Ardhi ni maneno ya busara sana, hata hii anayosema wananchi wamepata hawezi kusema sana yeye Waziri lakini huyo aliyekuja, mwekezaji, anajua kwamba Wahehe wako hapa ndiyo maana imemjia kichwani kwamba bila kukaa na hawa haiwezekani. Sasa sio nchi nzima ni ya Wahehe na tukiweka hilo hawa wanaoitwa wawekezaji wa Kitanzania watauawa. Kwa hiyo, lazima sisi kama Serikali tufike mahali huko mbele tulitazame hili likae vizuri kwa wananchi wetu. *(Makofi)*

Kwa kweli kama alivyotuelekeza, na mimi nilikuwa hivyo hivyo, ndiyo maana nikamwambia Waziri la dirishani hili, nilikuwa na maana hiyo; kwamba kiutaratibu tuko nje, lakini kama Mheshimiwa Profesa tunatoka wote hapa katikati anajua, binti anapoolewa kwenye familia kuna njia mbili, kuna wale wanaokuja na ng'ombe wao kabisa mchana kweupe, halafu kuna mwingine huwa anaitwa amepita dirishani, hata sijui alipitaje, akampa mimba binti, sasa inabidi waje watengeneze utaratibu maana walishaharibu, ndiyo maana nikasema hili jambo lilikuwa la dirishani halikuwa lile la utaratibu.

Kwa hiyo kwa sababu halikuwa la utaratibu kwa kweli Wabunge niwasihi kwamba hapa hamuwezi kuendeleza, hakuna *amendment* hakuna nini. Kwa hiyo mimi nahoji tu hapa.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 9

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 10

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *Amendment* yangu kwenye hiki kipengele cha *clause 10* ni kutaka tu kwamba ile *section* ya 12 iweze kurudishwa, *section* ambayo ilikuwa inazungumzia *review* ya mikataba kila baada ya miaka mitano. Katika eneo hili la huu upande wa hiyo *clause 10* wameweza kugusia mambo ya *review and re-negotiation of unconscionable terms* kama sheria ambayo itatumika katika hiki kipengele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nikawa nafikiri pia kwamba kama tungekuwa pia na hicho kipengele cha kuweza ku-*review* hii mikataba kila baada ya miaka mitano tuka-*set* kabisa muda. Nadhani pia Mheshimiwa Waziri labda katika kunijibu anaweza kuja kuzungumzia kipengele cha 100 ambacho kinazungumzia kwamba kutakuwa kuna *review* ya mara kwa mara lakini hai-*set* muda maalum ambao tunaweza tukafanya hiyo *review* wakati kipengele chake cha juu kinazungumzia kwamba hakuna mtu atakayepatiwa mkataba ama *license* ya maisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo hilo ndilo nililotaka liweze kurudishwa katika eneo hilo, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Upendo, hili silo eneo ambalo Mheshimiwa Waziri ametumia muda mrefu sana kulieleza pale wakati anahitimisha?

Mheshimiwa Waziri, ufafanuzi.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Upendo Furaha Peneza, Mbunge wa Viti Maalum, CHADEMA, apeneze upendo kwenye hili; kwa maana ya kwamba jambo hili nimelieleza. Hizi *MDA* ndiyo mwisho, yaani hizi *MDA* sheria hii ikipita hakuna tena *MDA* ni leseni, na hili suala la *from time to time* badala ya miaka mitano nimeeleza. Sasa Serikali ikiingia kwenye hizi *arrangements* kwenye Bunge linalofuata Waziri analeta taarifa Bungeni na baada ya hapo Bunge lina haki ya ku-*review*, liki-*review* huna haja ya mwaka mmoja, miwili, mitatu,

ndiyo maana ya *from time to time*, jinsi Bunge litakavyoielekeza Serikali iende *i-re-negotiate*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ningesema tu kwamba kifungu hiki kibaki kama kilivyo kama nilivyoieleza katika maelezo yangu nilipokuwa najumuisha; kiko wazi kabisa na nia yake sasa ni kuifanya hii sheria tuliyoipitisha ya *unconscionable terms* ifanye kazi. Kwa sababu ukisema ni miaka mitano ina maana Bunge lisubiri mpaka miaka mitano halafu ndipo liseme nenda *u-review*, mna mamlaka ya *ku-review* wakati wowote ule na hizi *MDAs* ukisoma vizuri ndiyo tunaziaga, baada ya hapo ni leseni.

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Waziri; ndiyo maana nikasema kwamba alilieleza wakati ule.

Mheshimiwa Upendo.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli lakini kitu ambacho nadhani ni vizuri tungezingatia ni kwamba tunasema tunaziaga lakini haziishi kesho, tumeshasaini mikataba ya muda mrefu kidogo. Kama tunasema tuna-*review* kwenye hizi *unconscionable terms* tukashamaliza *ku-review* kwa maana yale mambo ambayo tumeyataja kama vipengele vya *unconscionable terms* tutakuwa tumesharidhika kama Wabunge *in the first place*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, kuna *changes* za *taxation* ambazo moja kwa moja zinagusa hizo *unconscionable terms* wananchi kunufaika na kupata hizo faida ambayo nahisi kwamba kutokana na mabadiliko pia ya sheria na tozo mbalimbali tutakazokuwa tunaweka, ni muhimu basi tukaweka *time frame*, kwamba ndani ya miaka mitano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukisema kwamba tutafanya *review* ndani ya miaka mitano kama Bunge litaitisha *before the five years* pia halizuiliwi kwa sababu ni Bunge na tuna sheria ambayo tumeshapitisha jana inayoturuhusu kufanya hivyo kama Bunge, kuitisha muda wowote, lakini ni vizuri

pia tukaweka muda kwa ile mikataba ambayo bado ipo ambayo haitaisha kesho, ina miaka mingine 30 kuja huko ili kuweza ku-*review* mambo ya kodi na mambo mengineyo ambayo yanagusa moja kwa moja maslahi ya Watanzania.

MWENYEKITI: Mimi nilifikiri maelezo yako mwisho wake utaunga mkono ili tuendelee.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, siungi mkono. Maana yangu ni kwamba sasa kutoa hoja ili Waheshimiwa Wajumbe wenzangu waweze kuniunga mkono tujadili hili suala na naomba pia Serikali iweze kukubali angalau kuweka hiyo...

MWENYEKITI: Yaani watajadili kitu gani? Mimi sidhani hata wamekuelewa wao!! Rudia tu ili ueleweke, vinginevyo yaani uta.....sijui au basi haya niruhusu watajadili labda wameelewa wao

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi kitu kilicho.....

MWENYEKITI: Sawa haya wanaojadili msimame hao mnaojadili. Umepata huyo mmoja haya jadili Bwana Mzee. Yaani viko vitu kwa kweli, haya jadili, Upendo huna *support* kweli kabisa, limekaa vizuri hivyo alivyoliweka Mheshimiwa Waziri limekaa vizuri kabisa kuliko lilivyokuwa kule kwenye tano tano kule. Kuna mwingine hapo? Mheshimiwa Mtolea ni hapa hapa? (*Vicheko*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mtolea.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Mheshimiwa Waziri ameelezea sana haya marekebisha ambayo ameyafanya hapa na ndicho kipengele ambacho hata alipokuwa akiitaja Jamii *forum* ndiyo alikuwa anazungumzia hiki, lakini pia nilimwandikia kumwambia kwa nini tusiondoe hili ambacho nakiomba hapa kwamba tuondoe lile neno la mwisho pale, ile *comma* na ile *enforce*. Tukiyatoa yale maneno mbona naona kile kipengele kinakaa

vizuri zaidi na kitaondoa huu wasiwasi wa watu wengine ambao wanafikiri kwamba ikiachwa hii *enforce* hapa itakuwa ina maana ya kukataza ile Sheria yetu nzuri ya jana isifanye kazi vizuri ndio ulikuwa wasiwasi wangu huo tu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri amelifafanua sana hili suala, lakini nadhani Mheshimiwa Mtolea hajaelewa tu vizuri, kwa sababu kifungu chenyewe kilivyoandikwa kimetupeleka kwenye hiyo Sheria nzuri anayosema ambayo imepitishwa jana. Hiyo Sheria ya *“The Natural Wealth and Resources Contract Review and Re-negotiations Act*. Kwa hiyo tunakwenda kuvijadili ndiyo maana tumei-*subject* hii sasa kwenye ile Sheria. Kwa mapendekezo ya Mheshimiwa Mtolea ni kwamba ukiondoa maneno haya *remaining force*, ile *common remaining force* maana yake athari yake ni kwamba hii mikataba sasa inafutwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mikataba hii ina masharti yake na masharti yake mengine ndiyo yameonekana hayafai ndiyo Sheria yako uliyoipitisha jana inakufungulia njia sasa twende tujadiliane na hawa jamaa ili tuyandoe yale masharti yasiyokuwa na manufaa, vinginevyo tutaingia kwenye matatizo kwa sababu mikataba hii inatubana. Taifa hili hata lbara ya 27 ambayo tumeiweka kwenye ile Sheria ya jana inasema kuheshimu na kulinda mali ya mtu mwingine. Kwa hiyo nadhani hapa Mheshimiwa alikuwa hajaelewa tu. Tunakwenda kujadiliana ndiyo maana tumei-*subjects* sasa hii mikataba yote chini ya Sheria hii ya majadiliano.....

MWENYEKITI: Ahsante sana

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba sana Mheshimiwa Mtolea alikubali tu hili, Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mtolea naomba.....haya!

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, malengo yangu ilikuwa kuisaidia Serikali ili iende ikafanye kazi vizuri. Sasa kama wenyewe wanaridhika, uwepo wa hiki hautawaletea matatizo mbeleni, nawatakia kila la heri

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati
ya Bunge zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 11

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary bado umo?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, bado nipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 11 nilikuwa najaribu kushawishi marekebisho ya *clause* mpya ya 21(4) na kuongeza *clause* mpya ya 21(5) kwenye kifungu hicho cha 11; lakini *clause* ya 11 namba 22 nimekubaliana na Serikali, kwa hiyo, nilikuwa nataka nizungumzie hivyo vipengele viwili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa najaribu kuzungumza habari ya *composition* ya hii *commission* ya madini. Ukiangalia katika Sheria inatamka *state figures* wote ukiondoa watu wawili watakaokuwa wameteuliwa na Rais ambao hata Sheria yenyewe haioneshi kwamba hao watu *necessarily* watatoka wapi. wakati wa Sheria ya mwanzo hiyo *Advisory Board* ya Madini ilikuwa inaonyesha kabisa kwamba kuna watu ambao watakuwa wanawakilisha Wadau wa madini kama Wachimbaji wadogo na Wadau wengine. Kwa hiyo maoni yangu ilikuwa ni kwamba katika hiyo *composition* au *Commission* paongezewe Wadau watakaokuwa wanawakilisha Wachimbaji wadogo wadogo na watakuwawakilisha watu wanaoshughulika moja kwa moja na migodi ili angalau kuwe na uwakilishi wa kutosha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary unawachanganya Wabunge wenzako sijui hata uko wapi!

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti.....

MWENYEKITI: Yaani kwa yoyote mwenye *amendments* zako itakuwa ni vigumu kukufuatilia.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nipo *clause* 11 ambayo ime-*introduce new clause* ya 21(4) ambayo hiyo *clause* 21(4) inazungumzia habari ya *composition* ya *Commission*

*The commission shall be composed of*hiyo *state figure* zilizotajwa hapo, hao *secretary, chairman* na nani.....

MWENYEKITI: Aahh unapendekeza kwamba hao waongezeke?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL:sasa nikasema hawa pangeongezewa hao Wadau kamili wanaowakilisha hao watu wanao-*deal*na madini ambao ni *private sector*ili kuwe na wawakilishi wa kutosha katika hii *Commission* kuliko kuiacha hivi ikiwa na watu wa Serikali tu ili *sometimes* watakuwa wana-*safeguard* maslahi ya Serikali kuliko maslahi ya hao watu. Ukiangalia hao watu wawili anaowachangua Mheshimiwa Rais hawaonekani kwamba atachagua akina nani kwa hiyo anaweza akachangua hata hao watuwa Serikali hao hao kwa hiyo nikaona kwamba ni vizuri wawepo watu wanaowakilisha watu wa madini moja kwa moja.

MWENYEKITI: Kwa hiyo unasema wawili miongoni mwa hao ulipendekeza wewe

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: *Yeah* watoke kwenye wachimbaji wadogo wadogo, watoke na kwa watu wanaoshirikishwa.....

MWENYEKITI: Umeeleweka sasa kabisa

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa nisema Mheshimiwa Japhary Raphael Michael maoni yake yamezingatiwa kwa namna moja au nyingine katika majedwali ya marekebisho ya Serikali. Kwenye Wajumbe wa hiyo Tume, Serikali imekuja sasa:-
(f)Atakuwa ni *executive Chief officer of the Federation of Miners Association of Tanzania* ambaye ndiyo anawakilisha Wachimbaji wadogo wadogo”

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kwenye marekebisho ya ziada kwa wale wawili pia tumeongeza kwamba mmoja atakuwa ni mwanamke. Sasa haya anayokwenda nayo Ndugu Japhary ni mambo ya kiutawala huwezi kuyaweka ndani ya Sheria kwamba awe huyu, awe huyu. Katika wale wawili zitaangaliwa sifa zao anaweza kutoka kwenye *higher learning institutions* au sehemu nyingine. Kitakachozingatiwa na Mamlaka ya uteuzi wa hao Makamishna wawili itakuwa ni hizi sifa alizozisema lakini utaratibu upo ambao huo hauwi ndani ya Sheria, unakuwa kwenye Kanuni na miongozo mingine. Hata hivyo, ni kweli sasa wachimbaji wadogo wadogo wamo lakini pia katika wale wawili suala la jinsia litazingatiwa

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary nafikiri Serikali ime...

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeridhika kwa hayo mawili yote kwa sababu ndiyo nilikuwa najaribu kuyazungumzia na hili la mwisho ambalo pia nimesema nime-*concede* na Serikali, kwa hiyo nimekubaliana na Serikali.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Japhary ila nina swali moja tu; ulisahauje suala la jinsia hapa?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nililiweka ndiyo maana nimesema nimekubaliana na Serikali

MWENYEKITI: Hilo nakutania tu, ahsante sana.

(Ibara iliyotajwa hapo ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 12

Ibara ya 13

Ibara ya 14

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

(Ibara za Zamani za 15 na 16 zilifutwa na kuingizwa Ibara Mpya za 15 na 16)

Ibara Mpya ya 15

Ibara Mpya ya 16

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 17

Ibara ya 18

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 19

Ibara ya 20

(Ibara zilizotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 21

MWENYEKITI: Mheshimiwa Upendo hapa si ulisharudisha au bado upo?

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimia Mwenyekiti, kwenye hii *clause* ya 21 nilikuwa naongeza *paragraph (f)* ambayo itasomeka; *"The Permanent Secretary from the Ministry of Energy and Minerals"* halafu pendekezo la pili ni

kufanya tu *renumbering* ile ambayo nimeipendekeza iwe (f) sasa nyingine zile zitakushuka kardi ya alfabeti zilivyo, ahsante

MWENYEKITI: Sababu yako ni nini kumwongeza Katibu Mkuu?

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimia Mwenyekiti, sababu yangu ambayo imenifanya nimwongeze Katibu Mkuu wa Wizara hii nadhani ni muhimu kwa sababu wamewekwa Makatibu Wakuu wa Wizara zingine na hapa mtu atakayewakilisha kwenye hiyo *Commission* atakuwa ni *commissioner* upande wa madini. Sasa nadhani pia kwa kuwa yeye Katibu Mkuu ndiye anayesimamia mambo yote ya Wizara ni muhimu naye akawepo ili kuweza kuona ufanisi wa shughuli zinavyokwenda

MWENYEKITI: Akawa na yeye Mjumbe wa nini?

MHE. UPENDO F. PENEZA: *Wa Commission.*

MWENYEKITI: *Wa Commission?* Katibu Mkuu? (*Kicheko*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tena nimWombe Mheshimiwa Upendo Furaha Peneza pendekezo lake hili aliache. Sababu ya kutokumweka Katibu Mkuu wa Wizara ya Nishati na Madini, Kamisheni hii iko chini ya Wizara, kwa hiyo Katibu Mkuu wa Wizara ya Nishati na Madini anaendelea kuwa na usimamizi wa *Commission* sasa huwezi kuwa na kitu unakisimamia halafu tena na wewe mwenyewe uko ndani. Hii ina maana ni kuepuka mgongano wa maslahi lakini pia kumpa ile *oversight*. Ina maana Kamisheni ikishamaliza kwa utaratibu mpya mapendekezo ya kutoa leseni sasa yatakwenda kwenye Baraza la Mawaziri ili kuwa *approved* na utaratibu wa Serikalini, naamini umeshawahi kufanya kazi Serikalini.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Hapana.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Aaaa, basi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua kama hujafanya kazi katika utumishi wa umma inakupa shida. Kuna vitu vingi katika utaratibu wa Serikali havijaandikwa na nadhani wakati umefika Mheshimiwa Waziri Mkuu tufikirie kutunga Sheria ya shughuli za Serikali ili wale ambao hawakuwa Serikalini wajue. Ili jambo liende Baraza la Mawaziri, Katibu Mkuu atalipeleka kwenye kitu kinaitwa *IMTC* sijui kama wanaifahamu (*Inter-Ministerial Technical Committee*). Baada ya hapo ndipo liende Baraza la Mawaziri, kwa hiyo sasa hiyo ndiyo itakuwa kazi ya Katibu Mkuu, hawezi yeye kukaa kwenye Kamisheni, halafu tena baada ya hapo ahame, alibebe jambo lile *IMTC* ili Waziri wake aende *Cabinet*. Sasa huu ni utaratibu tu wa Kiserikali, nadhani tu hili angelielewa. Hivi ndivyo *Government inavyo-function*, huyu hawezi tena kukaa ndani ya Kamisheni ya mambo ya kushughulikia leseni

MWENYEKITI: Turudishie tu tuendeleo.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sawa.

MWENYEKITI: Umekubali eehh? Nashukuru sana.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 22

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka tu kuongeza kipengele (*s*) kwenye upande wa kazi za *Commission To monitor and audit the extent of performance of the local content and cooperate social responsibility*, basi.

MWENYEKITI: Sijui lina-*fit* namna gani lakini, Mheshimiwa Waziri.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo hilo tayari lipo kwenye jedwali la marekebisho ya Serikali ukurasa wa tatu. Kwa hiyo inasema, kazi za hii Kamisheni mojawapo itakuwa ni; *“Supervise and monitor the implementation of local content plan and cooperate social responsibility by mineral right holder.* Kwa hiyo tayari lipo ndani ya jedwali la marekebisho ya Serikali.

MHE. UPENDO F. PENEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwamba nilichokuwa nimependekeza na Serikali imeona kwamba inafaa, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Upendo umenikumbusha wako baadhi yenu huwa wanasema “kila tunachosema kinakataliwa” sasa umeona baadhi ya mambo yanachukuliwa eehh?

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 23

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 24

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 25

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 25, nimekubaliana na marekebisho ya Serikali, kwa hiyo nimeki-*withdraw* na vifungu viwili vya 25 nime-*withdraw*, lakini kifungu cha 25(h) *clause* mpya namba 109 nilikuwa na ushauri kwamba kile kifungu kiondoke katika Sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hicho naomba nikisome ili uelewe *concern* yangu. Kifungu cha 25(2) katika hiyo clause 109 kinasema kwamba...

MWENYEKITI: Ni 108 siyo 109.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni 109.

MWENYEKITI: 109?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Ni 109 nilileta marekebisho

MWENYEKITI: Hayo marekebisho sina!!

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Nimepeleka kwenye Ofisi ya Bunge mapema tu.

MWENYEKITI: Si hii ambayo umeisaini mwenyewe?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesaini na hiyo pia niliyopeleka.

MWENYEKITI: Hakuna Sheikh!

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, moja nilipeleka jana hiyo nyingine nilipeleka asubuhi saa mbili kasoro na akapokea. Ukurasa wa 63.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama utaniruhusu.

MWENYEKITI: Sasa sijui kama Mheshimiwa Waziri kama unayo hii?

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, karatasi hiyo hiyo iangalie nyuma.

MWENYEKITI: Subiri kidogo tu. Sasa endelea na maelezo yako ili Waheshimiwa Wabunge waweze kufuatilia

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa naomba hicho kifungu cha pili kiondoke kwenye sheria kwa sababu naona kama kiko *ambiguous* kinachanganya kidogo, kwa sababu kinasema kwamba adhabu itamhusu mtu mwenye leseni hiyo na mtu yoyote ambaye atakuwa amehusika kwenye *operation* ambaye anajua kwamba huyo muhusika wa kwanza ana leseni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naona kama adhabu hii inaweza ikamhusu mtu ambaye hahusiki. Kwa sababu ni kigezo gani kitakachotumika kujua kwamba huyu mtu anajua kwamba huyu mtu anajua kwamba huyu alikuwa na leseni? Hata hivyo, inawezekana pia ikachukua hata mchimbaji pia akaingizwa huko ambaye anapokuja kuomba ajira haulizi leseni ya mwenye Kampuni. Kwa hiyo inaweza kuumiza sana watu kama hatutaangalia kwa umakini. Kwa hiyo, nadhani kipengele hiki hakikuwa kinafaa kuwa katika Sheria. Adhabu hii ilipaswa imguze mtu ambaye ndiye muhusika na mwenye leseni moja kwa moja kama amefanya *damage* yoyote ya mazingira.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Ahsante sana. Aliye tayari, kifungu chako kilikuwa kidogo karatasi yake imejichanganya, kwa hiyo lazima tutoe muda wa *consultation* kidogo.

Wakati Mheshimiwa Waziri ana-*consult*, leo kuna mtu ambaye alipeleka mapendekezo yake na hayakutokea? Kwa wale waliokuwa wanalalamika sana jana na wengine wote? Kwa hiyo, mmeona jinsi ambavyo tunapeleka kwa wananchi wakati mwingine maneno ambayo hayajachujwa, hamjaenda kwa Spika kujua nini kikoje, tumeshakwenda kwenye *public*, wakati mwingine mnatuonea kweli kweli. Yaani watu mnabeba kwamba wewe unaonewa tu, kwa hiyo hata pale ambapo umekosea, wewe unaonewa tu. Ndiyo hivyo. (*Kicheko*)

Mwanasheria Mkuu wa Serikali nimekuona, tafadhali!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiondoa maneno hayo ambayo Mheshimiwa Japhary anapendekeza yaondoke unakihafifisha sana kifungu hiki, yaani kila mmoja anakuwa amelindwa, kwa hiyo kumpata huyu mtu na watu wengine anaoshirikiana nao inakuwa vigumu. Sisi tunataka kuleta *accountability*, jamii yenyewe na mtu anayehusika pale asichangie kufanya watu wafanye hizi shughuli na ambazo zinaleta uharibifu wa mazingira bila udhibiti. Huu ndio msingi wa haya maneno kwamba sisi tunashauri yaendelee kubakia jinsi yalivyo Mheshimiwa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary, umepokea ushauri huo

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, *concern* yangu ambayo sasa labda ningesaidiwa na Serikali. Mimi nina leseni yangu, ninapomwajiri mtu ananiuliza habari ya leseni yangu katika Kampuni yangu? Ndiyo hoja yangu mimi; kwamba una mgodi wako una leseni yako, unayemwajiri anapaswa kukuuliza habari ya leseni yako? Sasa unam-*involve* vipi kwenye makosa ambayo yamefanywa na mwenye leseni?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mimi hoja yangu ni kwamba mwenye leseni ndio ashughulikiwe kwa makosa haya, msiongeze watu wengine ambao mtakuwa mnawaonea na inawezekana hata mkawaonea kwa jambo ambalo wala hawahusiki wala hawalijui. Naomba hoja hii kama Wabunge wanaweza wakachangia tuchangie kwa pamoja ili tuweze kupata *consensus*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki

MWENYEKITI: Hao wanaotaka kuchangia wako wapi? Ni huyo bwana mmoja haya, endelea Shehe kuchangia. Na Mheshimiwa Simbachawene wawili hao.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijachangia naomba tunapoishauri Serikali isituchukulie kama maadui tunashauri tu. Baada ya hapo naomba niendelee sasa kwamba...

MWENYEKITI: Hilo la kwako ni *unplaced* na *completely uncalled for*.

MHE. PASCAL Y. HAONGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli hapa tutaenda tutaenda kuumiza watu wengi sana. Kwa sababu mtu anapokuwa anaajiriwa haulizi kwamba yule mmiliki labda Mgodi aidha ana leseni au hana. Yeye anachokwenda kutafuta pale ni kibarua tu, sasa mwisho wa siku kama tunasema kwamba mwenye leseni na yule mwingine anayejua kwamba ana leseni, huyu anaenda kuajiriwa pale hajawa mganga wa kienyeji hata ajue kwamba hapa kuna leseni au hakuna leseni, cha msingi anachotafuta ni kibarua tu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo kwa maslahi mapana ya taifa letu na wananchi wetu, ni vyema basi tukarekebisha hapa kwamba adhabu hii imhusu moja kwa moja yule mwenye leseni na si watu wengine.

MWENYEKITI: Nilikuona Mheshimiwa Simbachawene.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sina hakika kama msemaji mwenye hoja kama anafahamu kwamba hatuzungumzii mtu mdogo mdogo tu, hapa tunazungumzia mgodi ambao mtu aliyekuwa *contracted* kwenda kufanya kazi *sayana bulldozer* au ana mashine. Maana kule kwenye migodi siye yule mwenye *license* na anaendesha mgodi ndiye anayekuwa na *mashines* za kuweza ku- *operate* mgodi. Kwa hiyo shughuli zile zinafanywa na *sub-contractor* wengi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa tuanze kwa mfano, tunazungumzia mchimbaji mkubwa, ameingia mpaka mikataba na kampuni kubwa ambaye ame-*higher* mitambo ya kuchimbia. Sasa unasema hivi kweli *as a reasonable*

person, you ought to have known kwamba huyu mtu ana *license, lakini as a reasoning person* kama hukuweza ukaanza kuharibu tu mazingira, halafu ukasema unajua mimi sikujua, halafu ikawa rahisi; nadhani ni hatari kubwa sana kuacha bila kuifunga hii sheria kuliko kuifanya hivi halafu baadaye tafsiri za sheria, *mutatis mutandis* na sheria nyingine zikazingatiwa katika kutafsiri sheria hii.

MWENYEKITI: ahsante sana, hayo ni maelezo mazuri kweli. Mheshimiwa Japhary

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa naomba nisaidiwe labda jambo dogo. Hii sheria ilivyo hapa, pamoja na kwamba najua inahusu wachimbaji wakubwa...

MWENYEKITI: Aaaa, Kwa hatua hii ni kusema tu kama unakubaliana, unapinga ili tupige kura. Sio tena ya mjadala.

MHE. RAPHAEL J. MICHAEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa nakuomba uhoji Bunge lako tukufu.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge hojaji yangu itahusu wale wanao muunga mkono Mheshimiwa Japhary Michael au wale wasiokubaliana na hoja yake.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kukataliwa)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Japhary wazo lako limekataliwa. Mheshimiwa Abdallah Mtolea.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kwanza naomba nifanye mabadiliko, hapa nimesema ku-*delete sub clause two and there*, lakini nilikuwa namaanisha ku-*delete sub clause three* na kisha tu-*replace* na hayo maneno yanayosema, *the development agreement entered into under this Act shall be subject to the periodic performance review by parties after every five years.*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri amielezea wakati Mheshimiwa Peneza alipokuwa anataka kurejesha kile kifungu cha 12...

MWENYEKITI: Mheshimiwa Abdallah Mtolea, kurekebisha juu kwa juu haikubaliki. Kinachotakiwa ni kile ulichokileta hapa vile kilivyo, kama unaona ulikwishakosea basi una-*withdraw* tu, kwa hiyo anza upya *submission* yako.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo yangu ni kwamba, tuondoe vifungu vya hapo juu, tuweke maneno haya ambayo nayapendekeza. Nafanya hivi kwa sababu nchi hii haina watendaji waaminifu kwa kiwango cha Mheshimiwa Kabudi; yaani si kila mtendaji anaweza kuwa mwaminifu kama ambavyo Mheshimiwa Waziri ana imani hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuweka sheria ambayo itategemea *discretion* ya mtu, ku-*set* wakati gani waweze kufanya *review* inaweza kutoa mwanya wa mtu kuweka kipindi ambacho yeye ataona ananufaika nacho na si Taifa linanufaika nacho. Kwa hiyo, tulikuwa tunapendekeza sheria hii iseme muda, ipendekeze muda badala ya kuacha hiyo time to time, hii ni hatari sana.

MWENYEKITI: Lakini Abdallah Mtolea, hili jambo si limefafanuliwa tena na tena na tena kweli, hili la *five years, five years* kila wakati, si limeshafafanuliwa hapa na Bunge limeamua, ni la kurudia tena kweli? Hebu nikupe nafasi tena labda una maelezo ya ziada, limeelezwa sana na nafikiri tumeelewana.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, baadhi ya matatizo ambayo leo tunayapata ni kwa sababu kuna watu hawakuwa waaminifu baadhi ya maeneo na ndiyo maana kutwa hatuushi kutajana hata majina, inawezekana fulani, inawezekana fulani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, inawezekana makosa haya wakati mwingine yanafanyika kwa nia njema lakini

yanaligharimu Taifa. Sasa tunapokuwa tunapata fursa ya kutunga sheria tutunge sheria ambazo zinaweka misimamo iliyonyooka badala ya kuachia tena mtu binafsi aende akafanye maamuzi. Kuacha hii *time to time, time to time* inaweza kuwa miaka kumi, inaweza kuwa miaka ishirini. Si lazima tunaposema *time to time* ikawa ndani ya mwaka mmoja au ikawa baada ya miaka miwili. Sasa kwa nini tusiseme kwa nini sheria isiseme. Mimi nimependekeza kwa kuisaidia Serikali. Tuanze japo na hiyo miaka mitano, huko mbele ya safari tukiona miaka mitano na yenyewe ni mingi tutafanya mabadiliko.

MWENYEKITI: Ahsante sana, muda umekwisha. Yaani kitu kimoja ambacho hamumsadii Mwenyekiti ili amtupie Waziri, najiuliza sipati majibu, kwa nini mnang'ang'ania kwamba hili neno miaka mitano na limeelezwa sana, kwa nini husemi minne, sita au miwili, hili neno miaka mitano lina nini, kuna siri gani hapo kwenye mitano na pamefafanuliwa sana, lakini kila mkirudi mnakuja na miaka mitano, miaka mitano, miaka mitano ni ya Ubunge na mambo kama hayo. Hii ni *from every time to time*. Hata hivyo, nimpe Waziri aeleze halafu tuwahoji ili tumalize maana huu ubishani hautasaidia sana.

WAZIRI WA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kama nilivyosema, *MDA* hazitakuwepo tena na leseni zimepewa kipindi, kwa hiyo ile hofu ya zamani iliyokuwepo imepewa jawabu. Hakuna atakayekuja na *MDA*, wote watakwenda ama kwenye *Special Mining License* au *Mining License*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, haya mambo ya *MDA* yalikuwa na sababu zake. Unajua taifa hili limepita vipindi vigumu, sheria ya kwanza ya madini inatungwa mwaka 1979 nikukumbusheni, tuko vitani. Hela yote ya Kahawa wakati wa *coffee boom* tumeitumia kununua silaha, vita vile tuliachwa peke yetu, isipokuwa nchi mmoja ambayo sitaki kuitaja. Nashukuru Mheshimiwa Rais ameteua Balozi kwenda kule.

MBUNGE FULANI: Algeria!

WAZIRI WA SHERIA NA KATIBA: Aah ni wewe umesema! (*Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo ndio sheria ya madini ya mwaka 1979 imetungwa ili angalau tutafute fedha tuendeleo na vita. Unajua vitu vingine ni vigumu kuvisema katika kaumu hii, *we were alone in that war and we spent all our coffee boom money* na Uganda. Sheria ya mwaka 1990, hii inayofuata inakuja kipindi ambacho Mataifa makubwa kwa hujuma kwa kutokubali sera zilizokuwepo wote wametuaacha. Baada ya vita, tunakuja na mipango miwili *The National Economic Survival Plan* ya kwanza ya Profesa Helena. Tunakuja na *National Survival Plan* ya pili ya Profesa Green, *we are desperate*. Wakubwa hawa wameamua kutupigisha magoti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, na mwisho kabisa hata nchi zilizokuwa marafiki tatu, sikitaji, nazo zikasema lazima mwende muongee na Benki ya Dunia na *IMF*, ndiyo hotuba ile ya Mwalimu sasa inazunguka huyo huyo! Huyo! Huyo! Huyo! Akasema sigeuki jive. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, Serikali inaingia 1986 na hali ngumu, hali ngumu! Sasa leo mambo haya yanazungumzwa kama vile taifa hili halijapita katika vipindi vigumu na lilidumu kwa sababu ya uzalendo, umoja na uvumilivu, kabisa. Leo watu wanamsema Robert Mugabe sitaki kulisema, msaada wa Robert Mugabe kwa nchi hii anaufahamu Mzee Ali Hassani Mwinyi. Jamani tuliachwa peke yetu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndio maana nasema umefika wakati tuandike historia ya nchi hii ili watu wajue hatukupitia vipindi vya asali na maziwa, tumepita vipindi vya shubiri, lakini *we have survived, we are here*. Sasa usipokuwa na huo uelewa utabeza sana maendeleo yaliyofikiwa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wangazija wana msemu; ukitaka kujua maendeleo ya mtu usiangalie *the height* angalia *the depth* alipotokea, ndiyo! Kwa hiyo, ningepomba kifungu kibaki kama kilivyo. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Profesa, najua Waheshimiwa Wabunge wanataka kuzikiliza zaidi, nilimwona Mheshimiwa Zitto akitingisha kichwa na mimi nikafikiria kweli kutoka kule Kigoma barabara ya ngapi kule mpaka Bungeni hapa ni safari ndefu sana. (*Kicheko*)

MHE. KABWE Z. R. ZITTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, dakika moja tu, kuna moja tu ambalo Waziri ameliacha. Dkt Salim Ahmed Salim alikwenda kwa Indira Gandhi *then* kubeba mfuko wa msaada kuja kutuondoa kwenye shida, tulikuwa tumebakiwa na mafuta ya siku moja tu. Kwa hiyo, ni kweli tumetoka mbali sana, lakini haya mabadiliko tuyafanye kwa ubora zaidi. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mtolea tulikuwa tuko kwako. Hapa ni kusema tu kama unajunga na sisi au kama unataka mjadala.

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa!

MWENYEKITI: Mbona Mtolea hata kuongea hajaongea, taarifa ya nini tena?

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kuongezea.

MWENYEKITI: Muwe na uvumilivu tu. Yaani hapo ulipo ama wakusaidie kujadili ama...

MHE: ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nataka Waheshimiwa Wabunge wanisaidie tuweze kujadili jambo hili. Kwa sababu...

MWENYEKITI: Aah huna haja ya sababu nimekubali hoja yako, wakusaidie kujadili.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja Waheshimiwa Wabunge wasaidie kujadili jambo hili ili tuseti mustakabali mzuri wa Taifa letu kuwe na kipindi maalum cha ku-*review* mikataba.

MWENYEKITI: Nimekubali, haya kaa chini. Hakuna aliyekuunga mkono. (*Kicheko/Makofi*)

Yako mambo Mheshimiwa Mtolea mnakubali jamani, yaani jambo tumeanza nalo, tumefanya hivi kweli jamani eeh! Tunakula muda wa wananchi hapa. Mabadiliko yote si tayari eeh!

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na mabadiliko yake)

Ibara ya 26

Ibara ya 27

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 28

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI: Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo langu la kwanza naishukuru Serikali imelichukua wamefanya *amendment*. Kwenye pendekezo langu la pili kwenye *sub-clause* ya saba ni kwenye kumpa faini yule ambaye anavunja mkataba wa jinsi ya ku-*manage* taka zinazotoka migodoni au kutokuwa na kibali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa pendekezo langu badala ya kutoa faini ya shilingi milioni tano tu, pendekezo langu faini itolewe *at least* milioni ishirini na kifungo kisichozi miezi 12. Ukiangalia hizi taka nyingi zinazotoka mgodini, zina madhara sana katika mazingira, katika mimea, katika wanyama, viumbe hai vyote hasa hasa binadamu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, ufafanuzi tafadhali!

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, pia ningependa niwakumbushe Waheshimiwa Wabunge, tunapoisoma sehemu hii ya mazingira tujue kwamba ipo sheria ya mazingira, Sura ya 191 ya Sheria za Tanzania (*The Environmental Management Act Cap 204*); na ndiyo maana ukiangalia kwenye ibara ya 106, tumefanya *Cross Reference to Cap 919*, kwa hiyo ni lazima sheria hizi mbili ziwe na uwiano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii Sheria ya Mazingira inasema mahali popote panapokuwa na tofauti kati ya Sheria ya Mazingira na Sheria hii, Sheria ya Mazingira ndio inayosimama. Kwa hiyo, hata tukibadili huku bila kubadili Sheria ya Mazingira itakuwa haijatusaidia. Kwa hiyo ningependa pendekazo lake yeye tulifanyie kazi baadaye kwenye Sheria ya Mazingira. Uzuri Waziri wa Nchi Ofisi ya Makamu wa Rais, Mazingira ya Muungano yupo, kwa hiyo Serikali itakapoleta mabadiliko kwenye sheria hiyo, huko ndiko kwa kufanyia kazi. Kwa sababu tukibadili hapa haitatusaidia, kwa sababu sheria ya mazingira ndio itakayo-*prevail*.

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru na nimeshukuru kwamba Mheshimiwa Waziri wa Sheria na Katiba ameliona hili. Sasa ningependa ili isibaki *hanging* kwa sababu ya umuhimu wa jambo hili, basi Waziri husika mwenye dhamana hiyo ya Mazingira atoe *commitment* kwenye Bunge hili ili alete tufanye marekebisho ya hiyo sheria. Ahsante.

MWENYEKITI: Hilo ulilolipendekeza halikubaliki. Nakushukuru sana Mheshimiwa Dkt. Sware Semesi. Dkt. Sware yeye amejipambanua kwamba ni mwanamazingira maarufu sana na tunakupongeza kwa hilo na mimi ni mwenzako katika hilo pia, kwa hiyo ni ndege wanaoruka wanaofanana. (*Makofi*)

Nikukumbushe tu kwamba ile Sheria ya mazingira ya mwaka 2002 *architect* wake ni Profesa Kabudi; na mimi nilikuwa mjumbe wa Kamati hiyo tulipambana kweli kweli kipengele kwa kipengele, tulikuwa tunakesha na yeye mpaka

tukapata Sheria ambayo tukaitengeneza katika namna ambayo Bunge hili likitunga Sheria nyingine yoyote inayokinzana na hiyo, hiyo inaondoka, ndio kitu tulichokitengeneza wakati huo. Kwa hiyo mazingira tuliyapa nafasi ya juu kabisa na ya kipekee, Kwa hiyo, kwa kweli Mheshimiwa Waziri amekusikia.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 29

Ibara ya 30

Ibara ya 31

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima bila ya mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 32

Ibara ya 33

Ibara ya 34

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 35

MWENYEKITI: Hivi mnaona jinsi ambavyo Serikali ni sikivu jamani? Imerekebisha, imesikiliza.

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 36

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho yake)*

Ibara ya 37

Ibara ya 38

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilifutwa na Kamati ya Bunge Zima)

Ibara ya 39
ibara ya 40
ibara ya 41
ibara ya 42
ibara ya 43
ibara ya 44
ibara ya 45
ibara ya 46
ibara ya 47
ibara ya 48
ibara ya 49

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila ya mabadiliko yoyote)

NDG. ZAINAB ISSA - KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kutoa taarifa kuwa Kamati ya Bunge Zima imekamilisha kazi yake.

MWENYEKITI: Ahsante. Bunge linarejea.

(Bunge lilirudia)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge tukae, Mheshimiwa Waziri taarifa!

T A A R I F A

WAZIRI WA SHERIA NA KATIBA: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 89(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imeupitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2017 (*Written Laws (Miscellaneous Amendment) Bill, 2017*) Ibara kwa ibara na imeukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika. Naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2017 (*The Written Laws*

(Miscellaneous Amendment) Bill, 2017) kama ulivyorekebisha katika Kamati za Bunge Zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. (Makofi)

WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA:
Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Hoja imetolewa na imeungwa mkono, nakushukuru sana Mheshimiwa Waziri. Sasa Waheshimiwa Wabunge kama ilivyo ada katika utaratibu wa utungaji wa Sheria naomba sasa niwahoji kuhusiana na Muswada huu wa Marekebisha ya Sheria Mbalimbali.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na kuafikiwa)

SPIKA: Katibu!

NDG. ZAINAB ISSA – KATIBU MEZANI: Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya marekebisha katika Sheria mbalimbali kwa lengo la kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria hizo (*A Bill for an Act to Amend Certain Written Laws*).

(Kusomwa Mara ya Tatu)

Muswada wa Sheria ya Marekebisha ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2017 (The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2017 Ulipitisha na Bunge)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa hatua hiyo tumefikia tamati ya suala la Sheria hii ya Marekebisha ya Sheria Mbalimbali. Kwa hiyo, kwa niaba yenu nichukue nafasi hii kumpongeza sana Mheshimiwa Waziri Profesa Kabudi, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na wale wote upande wa Serikali ambao mmefanya kazi bila kuchoka, bila kulala kwa masaa mengi sana kuanzia kule Dar es Salaam mpaka mlipokuja Dodoma.

Pia niwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge wa Kamati ya Katiba na Sheria ambao mlichangia Muswada huu mkiongozwa na Mwenyekiti wenu Mheshimiwa Mchengerwa kwa kazi kubwa ambayo mliifanya bila kuchoka kabisa. Kwa kweli kazi ambazo zimefanywa wiki hii na Bunge letu ni kazi za aina yake. Mmefanya kazi wote kwa moyo wa kipekee na uzalendo wa hali ya juu sana. *(Makofi)*

Kama kiongozi wenu ningependa kusema nawashukuruni sana na tuendeleo na moyo huo. Watu walikuwa kwenye kumbi mbalimbali Jumamosi yote, Jumapili hadi usiku bado mpo na baada ya pale Mheshimiwa Waziri na timu yake nao wakaendelea, *almost* wakakesha ili mambo haya yaweze kukaa sawa sawa.

Hata hivyo, niipongeze zaidi Serikali mtaona majedwali ya marekebisho, kwa kweli pale waliposhauriwa waliangalia *logic* wakakubaliana na Waheshimiwa Wabunge na wakarekebisha, sana kabisa. Moyo huu ndio moyo mzuri twende nao, hii kwa sababu inasaidia katika kujenga kuliko Waziri akija na msimamo wa moja kwa moja na Wabunge nao wana misimamo basi inakuwa tabu kidogo. *Spirit* hii itatusaidia sana katika kuweka Sheria zetu vizuri na nawapongeza pande zote. *(Makofi)*

Najua Waheshimiwa Wabunge kuna hali ya kusema sasa Mheshimiwa Spika tumefanya kazi sana, halafu kuna wakati Spika unakuwa hueleweki eleweki hivi. Niseme tu Mheshimiwa Waziri wa Fedha kwa kweli kama kuna wakati umewaangusha Wabunge ni sasa. Kwa kazi iliyofanywa na Waheshimiwa Wabunge hawastahili kupitia wanachokipitia. Hata hivyo nakujua, nakuaminia kwa hiyo sina wasiwasi. Ila sasa kwa kuwa kesho Mheshimiwa Waziri Mkuu anafunga shughuli za Bunge hapa usije ukafanya saa kumi akalifunga Bunge pekee yake bila Wabunge humu ndani, sasa usilale na wewe, maana Profesa alikuwa halali sasa wewe ukienda kulala kazi kwako. *(Kicheko/Makofi)*

Ahsante sana. Sasa baada ya hapo nina matangazo kama mawili tu. Kama kuna Mbunge amepoteza miwani yake mezani hapa tuna *set* ya miwani ambayo unaweza ukaja kuangalia kama ni ile ya kwako, nyeusi. Mbona hii inafanana na Naibu wangu hii?

La pili ni kwamba, Katibu wa Wabunge wa CCM Mheshimiwa Rweikiza ananiambia kuwa kutakuwa na kikao *immediately* baada ya hapa kule *White House*, ni leo tarehe 4 Julai, 2017, *White house* anasisitiza kwamba ni muhimu wote kuhudhuria.

La mwisho ni tangazo maalum. Mheshimiwa Kabudi wakati anahitimisha hoja yake hapa alitoa somo kubwa sana kuhusu ukaidi na ujeuri na akawa ametuasa kama mtu mzima namna gani ya kwenda. Wale ambao mmeangalia mitandao na kadhalika mtakuwa mmeona Mbunge mwenzetu Mheshimiwa Halima Mdee kwa mara nyingine ameendeleza huo ujeuri na ukaidi kwa maneno mabaya ya kuendelea kumdhaliisha Spika; na mimi niko tayari kwa shughuli hiyo.

Kwa hiyo kwa mara nyingine, kama mnavyojua mtu hatakama akiwa magereza kama amefanya makosa huko huko magereza, basi anapelekwa tena Mahakamani akiwa tena huko huko magereza. Kwa hiyo, naelekeza Kamati yetu ya maadili kwa wakati unaofaa mtamwita Mheshimiwa Halima Mdee popote pale atakapokuwa kama ikibidi aletwe kwa pingu mtaniletea hati nitaisaini atakuja hapa kwenye Kamati na wakati muafaka atarudi tena hapa na tutafika mahali tutaelewana tu Kiswahili tuataelewana tu.

Basi baada ya agizo hilo la Kamati ya Maadili sasa naomba niseme shughuli za leo zimekamilika. Kwa hiyo, naahirisha kikao cha leo hadi kesho saa tatu kamili asubuhi.

(Saa 1.30 Jioni Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Jumatano, Tarehe 5 Julai, 2017, Saa Tatu Asubuhi)